

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 6 (344) ЖОВТЕНЬ

2021

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 6 (344) жовтень 2021

Частина II

Засновано в лютому 1997 року
Свідоцтво про реєстрацію:
серія КВ № 14441-3412ПР,
видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку
наукових фахових видань України
(педагогічні науки)
Наказ Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних
«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю
№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 2 від 24 вересня 2021 року)

Виходить чотири рази на рік

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Семеріков С. О. – доктор педагогічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри інформатики та прикладної математики (Україна)

Заступники головного редактора:

Караман О. Л. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», директор навчально-наукового інституту педагогіки і психології (Україна)

Набока О. В. – доктор історичних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри історії України (Україна)

Шехавцова С. О. – доктор педагогічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», декан факультету іноземних мов (Україна)

Відповідальні редактори:

Юрків Я. І. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри соціальної педагогіки (Україна)

Забудкова О. А. – кандидат історичних наук, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», старший викладач кафедри історії України (Україна)

Кокнова Т. А. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри романо-германської філології (Україна)

Члени редакційної колегії:

Бабіч В. І. – доктор педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», професор кафедри олімпійського та професійного спорту (Україна)

Власенко К. В. – доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія, завідувач кафедри математики та моделювання (Україна)

Глуховцева К. Д. – доктор філологічних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри української філології та загального мовознавства (Україна)

Дмитренко В. І. – доктор філологічних наук, професор, Криворізький державний педагогічний університет, професор кафедри української та світової літератур (Україна)

Заблоцький В. В. – доктор наук з державного управління, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», директор навчально-наукового інституту публічного управління, адміністрування та післядипломної освіти (Україна)

Кобзар О. І. – доктор філологічних наук, професор, Полтавський університет економіки й торгівлі, професор кафедри ділової іноземної мови (Україна)

Кушнірова Т. В. – доктор філологічних наук, професор, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, професор кафедри германської філології та перекладу (Україна)

Литвин М. Р. – доктор історичних наук, професор, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, завідувач відділу (Україна)

Лукашевич-Велеба Й. – доктор педагогічних наук, Академія спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської, професор педагогічного факультету (Республіка Польща)

Любимова С. А. – кандидат філологічних наук, доцент, Київський національний лінгвістичний університет, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені проф. О. М. Мороховського (Україна)

Михальський І. С. – доктор історичних наук, професор, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», завідувач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин (Україна)

Моїсеєнко О. Ю. – доктор філологічних наук, професор, Національний університет «Києво-Могилянська академія», професор кафедри англійської мови (Україна)

Нефьодов Д. В. – доктор історичних наук, доцент, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, доцент кафедри історії (Україна)

Отравенко О. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання (Україна)

Прошкін В. В. – доктор педагогічних наук, Київський університет імені Бориса Грінченка, професор кафедри комп'ютерних наук і математики (Україна)

Саснко В. Г. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», доцент кафедри олімпійського та професійного спорту (Україна)

Священко З. В. – доктор історичних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, професор кафедри всесвітньої історії та методик навчання (Україна)

Си Цзюньцінь – доктор філологічних наук, професор, Ланьчжоуський університет, факультет російської мови та літератури (КНР)

Ткачук В. В. – кандидат педагогічних наук, Криворізький національний університет, асистент кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки (Україна)

Хахула Л. І. – кандидат історичних наук, доцент, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, старший науковий співробітник (Україна)

Юган Н. Л. – доктор філологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри іноземних мов (Україна)

Редакційні вимоги до технічного оформлення статей

Редколегія «Вісника» приймає статті обсягом 5 – 7 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) – 3,8 см; верхній колонтитул – 1,25 см, нижній – 3,2 см.

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2014.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками. Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний).

Через рядок від УДК в лівому верхньому кутку вказуються прізвище, ім'я по-батькові автора (повністю, шрифт жирний). На наступному рядку – учений ступінь, звання, посада, місце роботи; e-mail; ORCID ID (персональний код, який необхідно отримати, заповнивши анкету за посиланням: <https://orcid.org/register>).

Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); визначення методики дослідження (сукупність методів дослідження, їх основний зміст, характеристики і показники, які вони фіксують, та одиниці вимірювання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела в тексті оформлюються таким чином: у круглих дужках зазначається прізвище автора, та рік видання роботи (наприклад, Шумська, 2010). Якщо потрібно послатися на декілька джерел, варто перелічувати їх через крапку з комою (наприклад, Афанасьєва, 2016; Богданова & Саннікова, 2015; Мооге, 2006). Якщо використовуються цитати, статистика тощо, то слід вказати номер сторінки посилання (Афанасьєва, 2016, с. 46; Bruner, 2012, р. 24).

Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після заголовку „Список використаної літератури” (без двокрапки) у порядку цитування й оформлюються відповідно до ДСТУ 8302:2015. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Для коректного індексування публікацій наукометричними системами після «Списку використаної літератури» необхідно навести References. Посилання в **References** мають бути оформлені латиною; для кирилических цитувань слід транслітерувати імена авторів та назви видань; останні також слід навести в англійському перекладі в [] з зазначенням мови оригіналу в дужках, наприклад, [in Russian], [in Ukrainian]. Назви періодичних видань слід наводити відповідно до офіційного латинського написання за номером реєстрації ISSN. В елементах опису не можна замінити латинські літери на кириличні. Цитування в References мають бути оформлені за стандартом APA.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 1600-1800 знаків (українською, російською та англійською мовами) із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3–5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу (повністю), домашня адреса; e-mail та номери телефонів (службовий, домашній, мобільний) трьома мовами (українською, російською та англійською).

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

1. **Бабакіна О. О., Литвин В. А.** Формування управлінської культури майбутніх педагогів в освітньому середовищі закладу вищої освіти..... 5
2. **Бадер С. О.** Нейрографіка як засіб розвитку креативного мислення майбутніх педагогів..... 19
3. **Бойко Т. В.** Мультимедійні технології як засіб підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов..... 30
4. **Дубовой О. В., Бабич В. І., Дубовой В. В., Зайцев В. О., Галуза С. С., Гордієнко П. Ю., Малькова Я. П.** Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в університетах..... 40
5. **Корінська О. О.** Структура фахової компетентності майбутнього перекладача..... 49
6. **Корнієць Н. Г., Слєпичко Ю. М., Тертична-Телюк С. В., Кравцова Ю. А.** Змішане навчання як ефективна форма підготовки майбутніх лікарів в умовах COVID-19..... 58
7. **Ляшенко К. І.** Методологічні підходи до формування інноваційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів..... 66
8. **Сіненко К. О.** Підготовка майбутніх учителів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів крізь призму компетентнісного підходу..... 75
9. **Цибулько Л. Г., Глоба Г. В.** Особливості дистанційного навчання студентів факультету фізичного виховання в умовах карантину..... 84
10. **Черненко Н. І.** Педагогічні умови використання андрагогічних принципів у професійній підготовці викладачів економічних дисциплін..... 98
11. **Чжоу Сюйлін.** Структура професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання..... 109
12. **Швардак М. В.** SWOT-аналіз системи підготовки майбутніх керівників (менеджерів у системі освіти)..... 119
13. **Шехавцов М. О.** Формування професійної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання..... 134
14. **Шмирко В. І., Коробко О. В., Троян Ю. І., Якімцов Ю. В.** Педагогічні аспекти підвищення психофізіологічної безпеки майбутніх фахівців..... 141

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ**

15.	Заячук Ю. Д. Аналіз національного рівня інтернаціоналізації вищої освіти: приклад України.....	150
16.	Кузьменко А. О. Культура академічної доброчесності PhD-здобувачів: досвід Латинської Америки.....	162
17.	Ларіонова Н. Б. Ранкові зустрічі: актуальність і функції в початковій школі.....	172
18.	Морозова М. В. Поняття «інтерактивність» крізь призму педагогічної освіти.....	182
19.	Павлюк О. М. Організація науково-дослідної роботи здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «017 Фізична культура і спорт».....	193
20.	Швирка В. М. Технологія сторітелінгу в практиці викладання педагогічних дисциплін.....	202
21.	Шинкарьова О. Д. Рухова активність як засіб фізичного самовдосконалення здобувачів вищої освіти.....	209
22.	Яцула Т. В. Теоретичні засади створення суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентами як основа творчої співпраці.....	220

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 371.13

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-5-18

Бабакіна Оксана Олексіївна,

доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри педагогіки, психології, початкової освіти
та освітнього менеджменту КЗ «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна.
babakinaoksana0910@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6900-6513>

Литвин Валентина Анатоліївна,

доктор філософії, викладач кафедри педагогіки, психології,
початкової освіти та освітнього менеджменту КЗ «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради,
м. Харків, Україна.
mrs.valentynka@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6943-792X>

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В наш час визначальним чинником конкурентоспроможності закладу вищої освіти стає ефективний менеджмент, що безпосередньо стосується підготовки педагогічних кадрів для різних ланок системи освіти. Орієнтація сучасних освітніх реформ спрямована на вдосконалення формування вчителя-професіонала, здатного ефективно управляти педагогічними процесами, ставить підвищені вимоги до підготовки майбутніх учителів. Це потребує широкого впровадження спеціальних освітніх програм і підходів до інноваційного менеджменту, що в подальшому буде допомагати формувати управлінську культуру майбутніх педагогів.

На сьогодні ефективна робота системи освіти просто неможлива без високого ступеня управлінської діяльності вчителів, сформованості управлінської культури в майбутніх педагогів, підпорядкування будь-яких напрямів їхньої діяльності загальним цілям, чіткої спеціалізації, продуманої системи розподілу праці; об'єднання, угруповання однорідних видів робіт, їх відносної автоматизації. Значна увага приділяється цілісності системи науково-методичної роботи, яка ґрунтується на особистісно-орієнтованому підході та спрямована на

розвиток управлінської компетентності, стимулювання самоосвіти вчителів та керівників освітнього процесу.

Отже, професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів має охоплювати питання управлінської діяльності як основи партнерства та співпраці з учнями, взаємодії з педагогічним колективом, а також як основою планування та проєктування власної професійної кар'єри.

Управління освітнім процесом передбачає усвідомлення педагогом своєї ролі як менеджера освітнього процесу, оволодіння управлінськими знаннями та вміннями, сучасними інноваційними технологіями тощо. Сучасний педагог має глибоко усвідомлювати місце та роль освітніх процесів у світовому культурному просторі, поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовленість, бути готовим до здійснення управлінської діяльності на засадах професіоналізму, отже в сучасного педагога має бути сформована управлінська культура.

Таким чином, управління є тією рушійною силою, яка націлена на активізацію людини через створення оптимальних умов для прояву та розвитку її творчого потенціалу. Тому, майбутньому вчителю слід орієнтуватися в різноманітності сучасних управлінських ідей, вивчати й успішно застосовувати досягнення науки та перспективного педагогічного досвіду, організовувати творчу діяльність. У зв'язку з цим питання управління освітніми процесами є актуальними, оскільки шкільна практика свідчить про недостатню сформованість управлінської культури в майбутніх педагогів, а отже, недостатню підготовленість майбутніх учителів до управлінської діяльності.

У сучасній психолого-педагогічній науці є дослідження, що слугують основою для удосконалення підходів до управління професійно-педагогічною підготовкою майбутніх учителів Г. Балла, І. Беха, В. Боднаря, Й. Гушулей, І. Зязюна, Н. Кічук, С. Максименко, О. Мороза, Н. Ничкало, Л. Петриченко, Г. Пономарьової, Л. Романишиної, С. Сисоевої, В. Сластьоніна, В. Шахова та ін. Питання загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів висвітлено у працях сучасних педагогів: О. Абдуліної, В. Іова, Л. Красномоєць, М. Красовецького, М. Левківського, В. Семиченко, Г. Сірачова, В. Черкесова, І. Чернокозова, М. Ярмаченка, а також психологів Л. Войтко, О. Киричука, В. Семиченко та ін. Частково формування управлінської культури фахівців, розкрито в розвідках Л. Васильченко, В. Волошки, Т. Горюнової, Є. Павлютенкова, Ж. Позднякова, Е. Тонконоги, М. Якібчука та ін. Вивченню процесів формування управлінської культури майбутніх педагогів присвячено дисертаційні роботи А. Губи, І. Кузнецової, А. Маурі, Ж. Позднякової, Т. Пономаренко, І. Прокопенко, І. Семенової та ін.

Незважаючи на наявність у сучасній науці значної кількості науково-педагогічних праць, присвячених проблемі формування управлінської культури майбутніх педагогів, це питання все ще

залишається однією з актуальних проблем педагогіки та педагогічної практики.

Мета статті – полягає у теоретичному обґрунтуванні специфіки формування управлінської культури майбутніх педагогів в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**: узагальнити наукові погляди видатних педагогів на проблему формування управлінської культури майбутніх педагогів та деякі результати наукових досліджень за зазначеною темою; здійснити термінологічний аналіз науково-педагогічної літератури (забезпечує визначення окремих термінів відповідно до проблеми дослідження в педагогічному аспекті).

Для вирішення поставленої мети використано аналітичні методи: історико-логічний – під час вивчення теоретичних основ проблеми дослідження; теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, класифікація й узагальнення) інформації з психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури в аспекті досліджуваної проблеми з метою формування його концептуальних положень; систематизація й узагальнення власного педагогічного досвіду на підставі яких сформовано власний погляд на поставлену проблему тощо.

Для висвітлення проблеми формування управлінської культури майбутніх педагогів необхідно зрозуміти зміст поняття «управлінська культура». Провідними категоріями нашого дослідження є поняття «управління», «педагогічне управління», «культура», «управлінська культура», «управлінська діяльність» як складові професійно-педагогічної культури особистості майбутнього педагога. Розглянемо їх.

Категорію «управління» дослідники намагаються розкрити через категорію «діяльність», «вплив» та «взаємодія»:

- визначення управління у якості системоутворюючої і регулюючої функції підводить до висновку про його діяльну природу, оскільки функція означає виконання, здійснення, дію. На підставі підходів, що існують, В. Демчук визначає управління як вид діяльності, що забезпечує оптимальне функціонування і розвиток систем, ефективне та продуктивне досягнення організацією її цілей та завдань (Даниленко, 1998). Однак, якщо управління є цілеспрямована діяльність людей, то проходити вона може або в процесі впливу однієї людини на іншу, або в процесі їх взаємодії;

- дослідники, що інтерпретують управління як вплив, відзначають, що це процес впливу на систему з метою переведення її в новий стан на основі використання притаманних цій системі об'єктивних законів (П. Підкасітий). Воно пов'язано із свідомим впливом людей на різні сфери суспільного життя на основі пізнання об'єктивних закономірностей, векторів і тенденцій суспільно-історичного розвитку для забезпечення оптимального функціонування і регулювання відповідних сфер, організацій, спільнот людей (С. Курукура).

В технологічному сенсі воно передбачає організацію, адміністрування та керування, від яких залежить ефективність роботи всієї системи (Королук, 2006);

- дослідники, що розглядають управління як взаємодію суб'єктів (Б. Кедров, П. Третьяков, Т. Чекмарєва, Т. Шамова, А. Уємов і ін.), визначають управління як нерозривність прямого й зворотного впливу, органічного сполучення змін суб'єктів, що впливають один на одного. Таке розуміння управління за нашим переконанням, більшою мірою відповідає реальній управлінській практиці. У силу того, що проявами взаємодії є спілкування й діяльність (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн, Б. Ломов), воно містить у собі вказівку на необхідність реалізації як суб'єкт-об'єктних відносин (відбивають специфіку предметної діяльності), так і суб'єкт суб'єктних відносин. У цьому змісті взаємодія виступає способом функціонування управління.

Педагогічне управління розглядається як:

1) діяльність вчителя, орієнтована на створення умов, що забезпечують досягнення поставлених цілей навчання, причому, предметом (об'єктом) управління виступає професійна діяльність учителя – викладання і діяльність учня – учіння (Михальська, 2006);

2) цілеспрямована діяльність учителя, який створює особистісно-орієнтоване освітнє середовище в процесі навчання з урахуванням особливостей навчального матеріалу, особистісних рис учнів, потреб суспільного розвитку за допомогою необхідних засобів, на основі використання об'єктивних законів пізнавального процесу. Педагогічне управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів є підсистемою управління педагогічним процесом, завдяки якій вони оволодівають знаннями, вміннями й навичками, розвивають свої особистісні якості та творчі здібності (Костіна, 2002).

Педагогічне управління має ряд особливостей: складність і багатоаспектність об'єкту (суб'єкту) педагогічного управління. У якості суб'єктів (об'єктів) управлінської діяльності педагога-вчителя виступає сам вчитель, клас, освітня установа. Відносно зазначених суб'єктів (об'єктів) учитель здійснює управління на різних рівнях: самоуправління (управління собою), управління класом, співуправління (участь у управлінні освітньою установою) (Губа, 2008); напруженість робочого графіка (різноплановість ситуацій спілкування з учасниками педагогічного процесу (педагоги, діти, батьки, представники громадськості тощо; організація й проведення уроків, позакласних та позаурочних заходів, методичної та дослідницької роботи й ін.); творчий характер управлінської діяльності (педагог сам створює середовище своєї діяльності, перебуває в постійній зміні й розвитку – це стосується й постійного оновлення змісту освіти, вдосконалення методів і форм педагогічного управління); специфіка предмету, продукту й результату праці (предмет праці – діяльність керованого суб'єкта; продукт праці –

інформація; знаряддя праці – слово, мова; результат праці – знання, уміння, риси характеру іншого суб'єкта управління) (Вдовиченко, 2007).

Розглянемо зміст поняття «культура».

У психолого-педагогічних дослідженнях (О. Бондаревської, В. Сластьоніна) поняття «культура» розглядається як рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що знаходить відображення у формах організації життя і діяльності людей, їх взаємовідносинах, а також у створених людьми матеріальних і духовних цінностях.

Оскільки культура виникає в процесі взаємодії людей, то першоосною культури є суспільство. Людина, як складова цього суспільства, постає в ролі агента, який одночасно є її транслятором і творцем. Таким чином, ми отримуємо поняття «культура особистості». В науковій літературі (С. Апенько, С. Багадірова, І. Бех), присвяченій дослідженню культури особистості, сутність культури розглядається: як принцип зв'язку людини з предметом діяльності людини; як спосіб уведення її в суспільне життя; як механізм самосвідомості людини. Тобто, культура особистості впливає на ефективність будь-якої діяльності та визначають, наскільки фахівець усвідомлено здатний розв'язувати поставлені завдання, реагувати на постійно змінювані умови та вимоги соціуму.

А. Килівник, розглядаючи процес професійного становлення молодого фахівця вважає, що «культура фахівця об'єднує всі інтегровані ознаки і розвивається в особистості як в процесі освіти, так і під час оволодіння самою професійною діяльністю» (Килівник, 2015).

Оскільки започатковане дослідження спрямовано на процес підготовки майбутніх педагогів, розглянемо поняття «культура» в особистісно-професійному розумінні, тобто через дефініцію «управлінська культура».

Сьогодні спостерігається підвищений інтерес науковців до дослідження управлінської культури. Аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку про відсутність єдиного погляду до тлумаченні цього поняття.

Структура управлінської культури, з огляду на аналіз досліджень (О. Абдуліна, А. Барабанщиков, Є. Бондаревська, В. Борисов, Н. Завацька, В. Загвязинський, О. Закіровата ін.), розкривається вченими в різних аспектах: соціально-педагогічному, науково-педагогічному, професійно-педагогічному, особистісному.

У сучасній науково-педагогічній літературі поняття «управлінська культура» визначають як категорію, що являє собою синтез психолого-педагогічних переконань і майстерності, загального розвитку й управлінсько-педагогічних якостей, управлінської етики і системи багатосторонніх відносин. Вона виникає та розвивається у процесі управлінсько-педагогічної діяльності.

Під управлінською культурою розуміють властивість особистості, що складається з професійних і загальнокультурних знань, аналітичних, організаційних контрольних умінь, а також особистісних якостей, сформованість яких забезпечує готовність до розв'язання будь-якого роду управлінських завдань (Позднякова, 2008, с. 82).

Дослідники проблеми професійного становлення вчителя І. Зязюн та І. Ісаєв розглядають поняття «управлінська культура» як невід'ємну частину загальної культури особистості уважають, що управлінська культура є інтегративною якістю особистості педагога. На їх думку, поняття «управлінська культура» містить: професійну спрямованість (висока методологічна та методична культура, готовність до управлінської діяльності); культурологічний досвід (наявність знань про культуру, здатність відтворювати її); інноваційне педагогічне мислення тощо (Зязюн, 2000; Ісаєв, 2002).

На думку Л. Васильченко, поняття «управлінська культура» – це складна системна характеристика, що виступає як умова успішної управлінської діяльності, і як одна з характеристик носія управлінської діяльності. Він вважає, що управлінська культура є «цілісною властивістю особистості керівника, яка проявляється у процесі професійної управлінської діяльності; характеризує особливості свідомості, поведінки, спілкування та управлінську діяльність керівника; забезпечує усвідомлення та культуродоцільність професійної діяльності; стимулює творчий розвиток керівника у процесі професійної діяльності» (Васильченко, 2007, с. 20).

В. Борщенко, розглядає управлінську культуру як динамічну систему педагогічних цінностей, як управлінську діяльність, що має позначатися на особистісних досягненнях учителя. Цю характеристику вона надає всім, хто залучений до виховання і навчання дітей (Борщенко, 2013). Дослідниця виокремлює такі її види: методична, естетична, культура умов праці, культура педагогічного спілкування, технологічна, комунікативна, валеологічна, інформаційна, організаційна тощо.

Слід зазначити, що науковцями управлінська культура найчастіше розглядається як частина загальної культури особистості. Насамперед, сутність поняття «управлінська культура» фахівця трактують як:

- сукупність знань, умінь та навичок здійснення управлінських функцій у обраній сфері (Позднякова, 2008);
- теоретичну, психологічну та технологічну готовність і здатність особистості компетентно реалізовувати в конкретних ситуаціях практичної діяльності свої знання про ефективне управління (Якібчук, 2010);
- майстерність, міру досконалості діяльності керівника з реалізації управлінських функцій (Ярковой, 2002);
- динамічне системне особистісне утворення, що охоплює цінності, спеціальні знання й уміння, особистісні якості, які

забезпечують ефективність здійснення управлінської діяльності (Губа, 2010);

- цілісну властивість особистості, яка має прояв у процесі професійної управлінської діяльності; особливості свідомості, поведінки, спілкування та управлінської діяльності керівника, яка характеризується такими видами: політичним, правовим, адміністративним, менеджерським, організаційним, соціально-психологічним, інформаційним, комунікативним, економічним (Королук, 2003);

Ж. Позднякова під управлінською культурою розуміє властивість особистості, що полягає із професійних і загальнокультурних знань, аналітичних, організаційних, контрольних умінь, а також особистісних якостей, сформованість яких забезпечує готовність до розв'язання будь-якого роду управлінських завдань (Позднякова, 2008).

Цілком слушною є думка С. Королук про те, що управлінська культура є «інтегральною якістю особистості, яка складається із взаємопов'язаних та взаємозалежних компонентів: когнітивно-операційного (система управлінських знань і вмінь), особистісного (система професійних та особистісних якостей), мотиваційно-ціннісного (система мотивів та цінностей управлінської діяльності)» (Королук, 2006).

Зауважимо, що в найбільш загальному вигляді управлінську культуру можна визначити як інтегровану, складну за змістом, соціально обумовлену якість особистості управлінця, що синтезує значну кількість професійних і особистісних характеристик, призначених для актуалізації в практиці творчої управлінської діяльності з метою підвищення її ефективності, оптимізації педагогічного процесу. Управлінська культура являє собою синтез психолого-педагогічних переконань і майстерності, загального розвитку та управлінсько-педагогічних якостей, управлінської етики й системи багатогранних відносин. Вона виникає і розвивається в процесі управлінсько-педагогічної діяльності як необхідної умови її здійснення.

З категорією «управлінська культура» пов'язане поняття «управлінська діяльність педагога».

Слід зауважити, що на сьогодні немає однозначного визначення поняття «управлінська діяльність». А. Філіппов визначає: «у загальному випадку управлінська діяльність є процесом вироблення, прийняття й реалізації управлінських рішень. Це різновид професійної діяльності, яка спрямована на оптимізацію діяльності людей за допомогою економічних, адміністративних, психологічних і педагогічних впливів, кожний з яких, впливаючи на потреби, ціннісні орієнтації, позиції, установки особистості, групи, колективу, спрямовує й активізує, підвищує результативність професійної діяльності» (Філіппов, 2000).

Ми погоджуємося із думкою Л. Даниленко, яка визначає «управлінську діяльність» як інтегральну якість особистості, що має свою структуру, яка дозволяє вчителю у найбільш ефективний спосіб

здійснювати свою діяльність, а також саморозвиток і самовдосконалення як у системі підвищення кваліфікації, так і в процесі самостійної роботи (Даниленко, 1998).

Загальна тенденція в управлінському стилі сьогодні виявляється у прагненні більш неформальних, демократичних, гнучких способів і методів управління. Це твердження особливо важливе для вчителя та дослідника для обґрунтування сутності освітнього менеджменту та конкретизації його функцій у процесі управління навчально-пізнавальною діяльністю.

Зіставляючи узагальнений склад функцій, що виділяють вітчизняні дослідники педагогічного управління (Л. Васильченко, А. Губа, Л. Даниленко, С. Королюк, В. Михальська, Ж. Позднякова, М. Якібчук та ін.) зі складом, що прийнятий у менеджменті можна виділити п'ять функцій управлінської діяльності педагога: інформаційно-аналітична (дозволяє на підставі вивчення діяльності кожного навчального підрозділу (класу, групи класів та учнів) проаналізувати результати навчальної діяльності, фактичний стан справ та обґрунтувати доцільність і ефективність використовуваних прийомів, виявити позитивні та негативні фактори та визначити тенденції в розвитку процесу навчання й особистості того, хто навчається); мотиваційно-цільова (спонукає учнів до осмислення мети та способів її досягнення шляхом декомпозиції на конкретні завдання засвоєння навчального матеріалу й процедур навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечують більш осмислене й глибоке вивчення навчальної дисципліни, що викладається); планово-прогностична (спрямована на розробку та реалізацію конкретної програми, державних освітніх стандартів, оптимальної конструкції модулів управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, що забезпечує осмислення учнями змісту навчального матеріалу, його значущості в пізнанні закономірностей розвитку суспільства); організаційно-виконавча (належить до циклу управління й несе в собі основний потенціал соціальної зміни освітнього процесу, організації діяльності вчителя й учня у класі); контрольньо-діагностична (набуває особливого смислу та призначення для стимулювання діяльності вчителя як організатора навчально-пізнавальної діяльності; у нових умовах зростає роль діагностики, самоаналізу, самоконтролю, самооцінки).

Таким чином, на основі здійсненого термінологічного аналізу науково-педагогічної літератури, було з'ясовано, що поняття «управлінська діяльність» може розглядатися як системне утворення, що визначається сукупністю таких компонентів: знання, необхідні для даної спеціальності або посади; уміння і навички, необхідні для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків; професійні, ділові та особистісно значущі якості для більш повної реалізації власних сил, здібностей і можливостей у процесі діяльності; загальна культура, необхідна для формування гуманістичного світогляду, духовно-ціннісних

орієнтирів, моральних і етичних принципів особистості; мотиваційна сфера професійної діяльності.

За таких підходів зростання управлінської діяльності передбачає: входження в спеціальність; оволодіння нормами і способами управлінської діяльності і спілкування; підвищення кваліфікації; творчість як індивідуальний внесок у професійний досвід; формування мотиваційної сфери діяльності керівника.

Категорія «управлінська діяльність вчителя» визначається головним чином рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованими прагненнями до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи. Управлінська діяльність вчителя здійснюється через зміст освіти, що включає професійні навички й уміння, що формуються у процесі оволодіння новими знаннями, а також засобами активної позиції вчителя в соціальному, політичному і культурному житті освітнього закладу. Усе це в комплексі формує і розвиває управлінську особистість вчителя початкових класів, його здатність до саморозвитку і самовдосконалення, що дасть можливість забезпечувати йому ефективне функціонування (Вдовиченко, 2007).

Аналіз визначень управлінської діяльності дає змогу стверджувати нам, що управлінська діяльність є системою наукових знань, інтелектуальних і практичних умінь і навичок, особистісних якостей і утворень, яка при достатній мотивації та високому рівні професійності психічних процесів забезпечує самореалізацію, самозбереження та самовдосконалення особистості вчителя в процесі професійної діяльності.

На сьогодні ефективна робота системи освіти просто неможлива без високого ступеня управлінської діяльності вчителів, підпорядкування будь-яких напрямів їхньої діяльності загальним цілям, чіткої спеціалізації, продуманої системи розподілу праці; об'єднання, угруповання однорідних видів робіт, їх відносної автоматизації. Значна увага приділяється цілісності системи науково-методичної роботи, яка ґрунтується на особистісно-орієнтованому підході і спрямована на розвиток управлінської компетентності, стимулювання самоосвіти вчителів та керівників навчально-виховного процесу (Губа, 2008).

Особлива роль відводиться здійсненню науково-методичного супроводу інноваційних процесів, що допомагає керівникам шкіл і педагогічним колективам переходити на новий рівень діяльності, який задовольнив би соціум та особистість. Творче використання цих матеріалів сприятиме удосконаленню управлінської діяльності вчителів, підвищенню ефективності процесів навчання та виховання в умовах упровадження нових державних стандартів освіти.

Нами наведені лише деякі точки зору щодо управлінської діяльності, проте аналіз вивчених наукових джерел дає підстави визначити, що управлінська діяльність майбутнього педагога це: вміння

вчителя використовувати на практиці сучасні організаційно-управлінські форми та методи роботи; застосовувати власні повноваження у розв'язанні питань, відповідальність за прийняття рішень; орієнтуватися в інформаційному просторі, критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію; творчий підхід до справи, наявність певних лідерських якостей, таких як: відповідальність, обов'язковість, цілеспрямованість, ініціативність, самостійність, дисциплінованість.

Отже, проблема управлінської діяльності є вимогою часу, від неї значною мірою залежить успіх у професійній діяльності вчителів. Вчитель-управлінець – це цілеспрямований, активний педагог, який взаємодіє з іншими учасниками освітнього процесу з метою забезпечення координації зусиль щодо підвищення ефективності освітнього процесу в умовах упровадження нових державних стандартів освіти. У педагога-управлінця повинна бути мотивація до педагогічної діяльності; сформованість інтелектуальних умінь, які сприяють розвитку педагогічного мислення, формуванню глибоких і дієвих знань; він має вміння досконало проєктувати освітній процес, проводити заняття з використанням інноваційних технологій; переносити інноваційний досвід інших педагогів у власний, розробляти новації, проводити педагогічний експеримент, передавати власний інноваційний досвід та бути готовим до професійного, загальнокультурного саморозвитку.

На підставі аналізу опрацьованої літератури, можна стверджувати, що управлінська культура майбутніх педагогів – це інтегрована якість особистості, що виражається у сформованості управлінських мотивів та цінностей, умінь і навичок, знань, професійно важливих якостей особистості, які дозволяють ефективно здійснювати управлінську діяльність (ставити цілі, планувати, прогнозувати результати, організовувати, контролювати, здійснювати аналіз, приймати управлінські рішення) та самостійно розв'язувати професійні управлінські проблеми та ситуації в майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Формування управлінської культури майбутніх педагогів, ми визначаємо як процес зовнішнього цілеспрямованого впливу на мотиваційну сферу майбутніх учителів, в результаті чого утворюється готовність до управлінської діяльності; сформованість управлінських мотивів та цінностей; сформованість професійно важливих якостей особистості, які дозволяють ефективно здійснювати управлінську діяльність; формується здатність до творчого розв'язання професійних управлінських проблем та ситуацій в майбутній професійно-педагогічній діяльності; уміння орієнтуватися в різноманітності сучасних управлінських ідей; вивчати й успішно застосовувати досягнення науки та перспективного педагогічного досвіду; сформованість готовності до управлінської діяльності.

Досліджувана проблема є багатоаспектною та не вичерпується пропонованою працею. Перспективним, на наш погляд, є здійснення психолого-педагогічного аналізу розвитку управлінської культури майбутніх педагогів в умовах післядипломної освіти тощо.

Список використаної літератури

- 1. Борщенко В. В.** Формування організаційної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2013. 210 с.
- 2. Васильченко Л. В.** Управлінська культура і компетентність керівника. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.
- 3. Вдовиченко Г. П.** Управлінська компетентність керівника школи. Х. : Вид. група «Основа», 2007. 112 с.
- 4. Губа А. В.** Теоретично-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2010. 260 с.
- 5. Губа А. В.** Функції освітнього менеджменту: класифікація та зміст. URL : <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-02/08gavfsc.pdf> (дата звернення: 04.10.2021).
- 6. Даниленко Л. І.** Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи : монографія. К. : Логос, 1998. 140 с.
- 7. Зязюн І. А.** Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. К. : МАУП, 2000. 312 с.
- 8. Исаев И. Ф.** Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учебное пособие. М. : Издательский центр «Академия», 2004. 208 с.
- 9. Килівник А. М.** Формування культури самоорганізації майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 277 с.
- 10. Королюк С. В.** Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в процесі підвищення кваліфікації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 20 с.
- 11. Королюк С. В.** Управлінська культура керівника школи. *Постметодика*. 2003. Вип. 5-6. С. 85–88.
- 12. Костіна В. В.** Педагогічне проектування засобів управління навчально-пізнавальною діяльністю старшокласників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2002. 20 с.
- 13. Михальська В. Р.** Підготовка студентів педагогічного коледжу до управління навчальною діяльністю молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2006. 22 с.
- 14. Позднякова Ж. С.** Формування управлінської культури майбутнього менеджера. *Педагогіка*. 2008. Вип. № 4 (57). С. 81–84.
- 15. Филиппов А. В.** Признаки управленческой деятельности. *Организационная психология*. СПб. : Питер, 2000. 512 с.
- 16. Якібчук М. І.** Формування управлінської культури керівників профспілкових організацій у системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06. Луганськ, 2010. 20 с.
- 17. Ярковой О. М.** Педагогічні засади розвитку управлінської культури

державних службовців в умовах післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Харків, 2002. 19 с.

References

- 1. Borshchenko, V. V.** (2013). Formuvannia orhanizatsiinoi kultury maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi profesiinoї pidhotovky [Formation of organizational culture of future primary school teachers in the process of professional training]. Odesa [in Ukrainian].
- 2. Vasylychenko, L. V.** (2007). Upravlinska kultura i kompetentnist kerivnyka [Management culture and competence of the leader]. Kh.: Vyd. hrupa «Osnova» [in Ukrainian].
- 3. Vdovychenko, H. P.** (2007). Upravlinska kompetentnist kerivnyka shkoly [Management competence of the school head]. Kh.: Vyd. hrupa «Osnova» [in Ukrainian].
- 4. Huba, A. V.** (2010). Teoretychno-metodychni zasady formuvannia upravlinskoї kultury vchytelia – maibutnoho menedzhera osvity [Theoretical and methodological principles of forming the management culture of the teacher – the future manager of education]. Kharkiv [in Ukrainian].
- 5. Huba, A. V.** Funktsii osvitnoho menedzhmentu: klasyfikatsiia ta zmist [Functions of educational management: classification and content]. Retrieved from <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-02/08gavfcc.pdf> (data zvernennia: 04.10.2021).
- 6. Danylenko, L. I.** (1998). Modernizatsiia zmistu, form ta metodiv upravlinskoї diialnosti dyrektora zahalnoosvitnoї shkoly [Modernization of the content, forms and methods of management of the director of the secondary school]. K.: Lohos [in Ukrainian].
- 7. Ziaziun, I. A.** (2000). Pedahohika dobra: idealy i realii [Pedagogy is good: ideals and realities]. K.: MAUP [in Ukrainian].
- 8. Ysaev, Y. F.** (2004). Professyonalno-pedahohycheskaia kultura prepodavatelia [Professional and pedagogical culture of the teacher]. M.: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia» [in Russian].
- 9. Kylivnyk, A. M.** (2015). Formuvannia kultury samoorhanizatsii maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi profesiinoї pidhotovky [Formation of a culture of self-organization of future primary school teachers in the process of professional training]. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- 10. Koroliuk, S. V.** (2006). Rozvytok upravlinskoї kultury kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii [Development of managerial culture of the head of a secondary school in the process of professional development]. Kyiv [in Ukrainian].
- 11. Koroliuk, S. V.** (2003). Upravlinska kultura kerivnyka shkoly [Management culture of the school principal]. *Postmetodyka – Post-methodology*, 5-6, 85-88 [in Ukrainian].
- 12. Kostina, V. V.** (2002). Pedahohichne proektuvannia zasobiv upravlinnia navchalno-piznavalnoiu diialnistiu starshoklasnykiv [Pedagogical design of means of management of educational and cognitive activity of senior pupils]. Kharkiv [in Ukrainian].
- 13. Mykhalska, V. R.** (2006). Pidhotovka studentiv pedahohichnoho koledzhu do upravlinnia navchalnoiu diialnistiu molodshykh shkoliariv [Preparation of students of pedagogical college for management of educational activity of junior schoolchildren]. Vinnytsia [in Ukrainian].
- 14. Pozdniakova, Zh. S.**

(2008). Formuvannia upravlinskoï kultury maibutnoho menedzhera [Formation of managerial culture of the future manager]. *Pedahohika – Pedagogy*, 4 (57), 81-84 [in Ukrainian]. **15. Fylyppov, A. V.** (2000). Pryznaky upravlencheskoï deiatelnosti. Orhanyzatsyonnaïa psykholohyia [Signs of management. Organizational psychology]. SPb.: Pyter [in Russian]. **16. Iakibchuk, M. I.** (2010). Formuvannia upravlinskoï kultury kerivnykiv profspilkovykh orhanizatsii u systemi pisliadyplomnoi osvity [Formation of managerial culture of leaders of trade unions in the system of postgraduate education]. Luhansk [in Ukrainian]. **17. Iarkovoi, O. M.** (2002). Pedahohichni zasady rozvytku upravlinskoï kultury derzhavnykh sluzhbovtsiv v umovakh pisliadyplomnoi osvity [Pedagogical principles of development of managerial culture of civil servants in the conditions of postgraduate education]. Kharkiv [in Ukrainian].

Бабакіна О. О., Литвин В. А. Формування управлінської культури майбутніх педагогів в освітньому середовищі закладу вищої освіти

У статті розкрито специфіку формування управлінської культури майбутніх педагогів в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Здійснено термінологічний аналіз науково-педагогічної літератури та уточнено зміст понять «управління», «педагогічне управління», «культура», «управлінська культура», «управлінська діяльність» як складових професійно-педагогічної культури особистості майбутнього педагога. З'ясовано, що управління освітнім процесом передбачає усвідомлення педагогом своєї ролі як менеджера освітнього процесу, оволодіння управлінськими знаннями та вміннями, сучасними інноваційними технологіями тощо. Сучасний педагог має глибоко усвідомлювати місце та роль освітніх процесів у світовому культурному просторі, поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовленість, бути готовим до здійснення управлінської діяльності на засадах професіоналізму, отже в сучасного педагога має бути сформована управлінська культура.

Ключові слова: управління, педагогічне управління, культура, управлінська культура, управлінська діяльність.

Бабакина О. А., Литвин В. А. Формирование управленческой культуры будущих педагогов в образовательной среде учреждения высшего образования

В статье раскрыта специфика формирования управленческой культуры будущих педагогов в образовательной среде учреждения высшего образования. Осуществлен терминологический анализ научно-педагогической литературы и уточнено содержание понятий «управление», «педагогическое управление», «культура», «управленческая культура», «управленческая деятельность» как составляющих профессионально-педагогической культуры личности

будущего педагога. Установлено, что управление образовательным процессом предполагает осознание педагогом своей роли как менеджера образовательного процесса, овладение управленческими знаниями и умениями, современными инновационными технологиями и тому подобное. Современный педагог должен глубоко осознавать место и роль образовательных процессов в мировом культурном пространстве, сочетать глубокие фундаментальные теоретические знания и практическую подготовленность, быть готовым к осуществлению управленческой деятельности на основе профессионализма, так что у современного педагога должна быть сформирована управленческая культура.

Ключевые слова: управление, педагогическое управление, культура, управленческая культура, управленческая деятельность.

Babakina O., Lytvyn V. Formation of Managerial Culture of Future Teachers in the Educational Environment of Higher Education Institution

The article reveals the specifics of the formation of management culture of future teachers in the educational environment of higher education. The terminological analysis of the scientific and pedagogical literature is carried out and the content of the concepts "management", "pedagogical management", "culture", "managerial culture", "managerial activity" as components of professional and pedagogical culture of the future teacher's personality is specified. It is established that the management of the educational process involves the teacher's awareness of his role as a manager of the educational process, mastery of managerial knowledge and skills, modern innovative technologies and the like. A modern teacher must be deeply aware of the place and role of educational processes in the world cultural space, combine deep fundamental theoretical knowledge and practical training, be ready to implement management activities based on professionalism, so that a modern teacher must form a management culture.

Key words: management, pedagogical management, culture, managerial culture, managerial activity.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Починкова М. М.

УДК 378.147:159.955-051

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-19-29

Бадер Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор, завідувачка
кафедри дошкільної та початкової освіти
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
svetmira23@meta.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9225-423X>

НЕЙРОГРАФІКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Актуальність проблеми розвитку креативного мислення майбутніх педагогів обумовлено вимогами сучасного суспільства щодо становлення активної, незалежної, нестандартно мислячої особистості, яка здатна діяти у мінливих, непередбачуваних умовах, приймати творчі рішення, бути конкурентоспроможною та ефективною в контексті професійної діяльності з одного боку, та задоволеною особистісним життям – з іншого. Особливо гостро потреба мислити креативно відчувається у сучасному світі через пандемію, коли людство вже не може жити за відомими сценаріями та має шукати нові засоби ефективно працювати, відпочивати та саморозвиватися.

Для представників педагогічних професій креативне мислення набуває особливо сенсу, адже педагог постійно має видавати новий освітній продукт (від щоденної підготовки уроку до наукової/методичної публікації), що сприятиме підвищенню рівня якості освітнього процесу. В умовах пандемії, спричиненої коронавірусною хворобою, перед педагогом стоїть особливе завдання – не втратити суб'єкт-суб'єктний контакт з кожним учнем, що означає не лише якісне викладання в он-лайн форматі, а й педагогічну підтримку здобувачів. Це можливе лише за умови розвиненого креативного мислення у педагога, формуванню якого варто приділяти увагу ще на етапі професійної підготовки у виші.

Проблемі розвитку творчості, творчих здібностей та креативності присвячені роботи вчених-класиків: Д. Богоявленської, Л. Виготського, Дж. Гілфорда, В. Моляко, С. Рубінштейна, Б. Теплова, П. Торренса та ін. З іншого боку, сутність творчого та креативного мислення майбутніх педагогів досліджували С. Вітвицька, З. Курлянд, О. Матюшкін, С. Сисоева та ін.

Зазначимо, що сьогодні науковці активно шукають нові засоби розвитку креативного мислення особистості, починаючи з раннього й дошкільного віку, і це зрозуміло, адже такий тип мислення вимагає нетривіального підходу до його розвитку. Вважаємо, що одним з таких

засобів є нейрографіка як різновид арт-технологій. Автором-розробником нейрографіки є доктор психологічних наук П. Піскарьов, який зазначає, що сучасна людина живе в нову епоху – епоху метамодерну, коли провідним завданням виступає людське щастя, тобто особистість має відчувати високий рівень задоволення різними сферами життя (Піскарьов, 2019а, с. 2–3). Метод нейрографіки є доволі молодим, але його психолого-педагогічний потенціал досліджено у роботах О. Деміург, П. Піскарьова, О. Савельєвої, Л. Усманової тощо, де кожен з авторів наголошує на розвитку уяви та творчості як процесу і результату нейрографіки. Натомість, проблема розвитку креативного мислення майбутніх педагогів засобами нейрографіки практично не досліджена, що вимагає активізації наукових пошуків у даному напрямку.

Отже, метою статті є визначення сутності та педагогічного потенціалу нейрографіки як засобу розвитку креативного мислення майбутніх педагогів.

У процесі дослідження було використано комплекс методів теоретичного характеру: аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, абстрагування.

Перш за все, зупинимось на розумінні змісту категорії «креативне мислення педагога/майбутнього педагога». На сучасному етапі розвитку науки вчені подають визначення «творчому мисленню» та «креативному мисленню», натомість, остаточно ці категорії розвести важко, адже вони мають багато спільного.

Творчість сьогодні визначається як категорія, що є ширшою за креативність, адже передбачає кінцевий результат – створення нового продукту. Креативність, як риса мислення, пов'язується із нестандартним вирішенням проблем, розуміється як здатність застосувати інші, відмінні за вже відомі, шляхи розв'язання проблемних ситуацій. Очевидно, що креативність – це передумова й детермінанта творчості. Отже, творче мислення визначається як мислення, результатом якого є відкриття принципово нового або вдосконаленого існуючого рішення; продукує нові ідеї та відкриття (Курлянд, 2011). Натомість, креативне мислення лише підґрунтям для творчості.

Своєю чергою, креативне мислення майбутнього педагога – це такий спосіб мислення, якому притаманні певні характеристики, а саме:

- оригінальність (здатність знаходити нетипові рішення складних педагогічних ситуацій, відповіді на проблемні питання);
- семантична гнучкість (здатність виділяти функції об'єкта і пропонувати різноманітні способи використання останнього);
- образна адаптивна гнучкість (здатність змінювати форму об'єкта таким чином, щоб побачити у ньому нові можливості);
- семантична стихійна гнучкість (здатність знаходити різноманітні ідеї у відносно обмеженій ситуації) (Моляко & Кульчицька & Литвинова, 1995).

О. Матюшкін визначив та схарактеризував структурні компоненти креативного мислення: здатність користуватися різними формами доказів; схильність до сумнівів; почуття новизни; гострота думки; інтуїція; естетичне почуття краси; творча уява; здатність відкривати аналогії; сміливість та незалежність суджень; інтерес до парадоксів; логічна строгість (Матюшкін, 1986).

Отже, розвиток креативного мислення як певного комплексу характеристик мислення стає можливим протягом усього життя особистості, у тому числі, під час професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах закладів вищої освіти (ЗВО). З іншого боку, існує необхідність пошуку нестандартних засобів розвитку такого типу мислення, до яких уважаємо за доцільне віднести арт-технології, зокрема нейрографіку.

Нейрографіка як метод роботи з обмеженнями, установками, що сформовані у свідомості був обґрунтований П. Піскарьовим у наукових студіях, а також апробовано у роботі з різними категоріями клієнтів більше, ніж у 30 країнах світу. На думку автора, кожна людина володіє певним набором шаблонів, за якими вона діє у повсякденному житті, адже на основі досвіду та часто повторюваних повсякденних дій у неї були сформовані певні нейронні зв'язки. Чим частіше особистість відтворює певний сценарій дій, тим міцнішими є нейронні зв'язки. Для подолання будь-якої кризової ситуації необхідно створити нові нейронні зв'язки, тобто запрограмувати підсвідомість діяти «по іншому», вийти за рамки обмежень власних установок (Піскарьов).

Зупинимось на ключових визначеннях сутності нейрографіки, що представлені у сучасних наукових доробках. Отже, нейрографіка – це:

- мова несвідомого, що дозволяє фіксувати повідомлення емоційного інтелекту, формувати бажані враження, створювати надійну базу для ефективного мислення;
- інтегративний метод, що включає в собі діагностичний аспект психічних станів, етап усвідомлення в контексті інтегративної психології та самоаналізу через аналіз отриманого матеріалу та поступової трансформації для прийняття рішень, формулювання кінцевої презентації, орієнтованої на майбутнє (Піскарьов, 2016);
- сучасний підхід до формулювання, постановки та розкриття смислу завдань за допомогою переносу графічних образів на паперовий чи інший носій (Деміург, 2018);
- ресурсний інструмент для розвитку психічного здоров'я, що дозволяє оптимізувати психічні функції особистості за рахунок розвитку творчого мислення, евристичного стану свідомості, підвищення рівня життєстійкості, психологічної рівноваги та здоров'я (Савельєва, 2018);
- творчий засіб трансформації світу та підсвідомого особистості (Деміург, 2018); під час малювання особистість має можливість встановити контакт зі своїм підсвідомим та створити нові нейронні

зв'язки, а, отже, діяти творчо, нешаблонно, тобто не за звичним сценарієм.

Для розуміння процесу розвитку креативного мислення під час систематичного малювання нейрографіки майбутніми фахівцями звертаємось до міркувань О. Деміург, яка зазначає, що під час малювання особистість знаходиться у стані так званого «поток» (англ. flow) – психічний стан особистості, коли людина повністю занурена у певний вид діяльності, що характеризується діяльнісним зосередженням, повним залученням й спрямованістю на успіх у процесі діяльності; стан підвищеного рівня ресурсів, енергії, спрямованої на виконання завдання (Деміург, 2018).

Як бачимо, нейрографіка позиціонується як метод роботи з різними категоріями людей, що сприяє зняттю напруги, стресових станів, гармонізує внутрішній світ, підвищує рівень життєстійкості особистості, натомість, найбільш суттєва особливість методу – створення нових нейронних зв'язків, що на поведінковому рівні виявляється через прийняття нестандартних рішень, уміння креативно вирішувати проблему або бачити різні варіанти її розв'язання, адже у процесі малювання задіяно творче мислення. Ми вважаємо, що саме нейрографіка є потужним засобом розвитку креативності як характеристики мислення.

Таким чином, у нашому розумінні нейрографіка – це арт-технологія роботи з підсвідомим особистості, коли у процесі малювання за спеціальним алгоритмом у людини формуються нові нейронні зв'язки, розвивається креативне мислення, що дозволяє по-новому поглянути на проблему та більш ефективно вирішити її.

Для більш кращого розуміння сутності нейрографічного методу, зупинимось на його провідних принципах:

- нейропластичність – нейрони та нейронна сітка мозку здатна змінювати власну конфігурацію (Деміург, 2018), що доводить здатність людини до зміни засобу мислення та поведінки самостійно;

- опора на внутрішні смисли особистості – під час малювання нейрографіки задіяні внутрішні ресурси психіки людини, а певна проблема зображується у вигляді образу, якому надається смисл (Піскар'юв, 2019b);

- кількість нейрографічних ліній прямо пропорційна якості розв'язання проблеми (кількість ліній – кількість нейронних зв'язків);

- високий ступінь незалежності – кожна людина, засвоївши алгоритм малювання нейрографіки здана до самостійної роботи за методом у будь-який час і у будь-де.

О. Савельєва зазначає, що нейрографіка спирається на певні психологічні механізми, зокрема:

- експресія, що включає в собі катарсис;
- усвідомлення нового, засноване на набутті досвіду;

• потокові стани з особливою феноменологією та засобом входження (Савельєва, 2018, с. 57).

Для розуміння сутності означених механізмів варто зупинитись на алгоритмі малювання нейрографіки, що в теорії автора методу має назву «базовий алгоритм» (Піскарьов) та складається з 7 етапів (див. табл.1).

Таблиця 1

Алгоритм малювання нейрографіки (за П. Піскарьовим)

Етап	Сутність	Психологічний стан особистості	Рівень
Робота з темою (запитом)	Клієнт формулює проблему, яку буде «малювати», шукає максимальну кількість асоціацій, спогадів, образів, що характеризують проблему та фіксує (як усно, так і письмово) їх протягом певного часу (зазвичай близько 2-х хвилин).	Усвідомлення проблеми, пошук	Індивідуальне підсвідоме
Формування композиції (схема)	Клієнт за допомогою ліній на аркуші зображує проблему (емоційний викид)	Можливий психологічний опір. Катарсис – вихід емоцій різного модусу.	
Сполучення елементів, округлення	Клієнт намагається максимально округлити всі гострі кути на малюнку, поєднати елементи. На даному етапі особистість може відчувати так званий «опір» – відчувати бажання зупинитися, порвати малюнок тощо.	Стан внутрішнього задоволення, умиротворення після завершення етапу.	
Пошук нових форм	Клієнт бачить нові форми, фігури на малюнку, відбувається вибудовування й бачення нових архетипів, що надає особистості можливості по-іншому подивитись на проблему, що відпрацьовується. На даному етапі клієнту пропонується розмалювати роботу таким чином, щоб два та більше елементи, що стоять поряд, мали один колір. Зазвичай така робота є більш інтуїтивною, але автори наполягають на роботі з 3-4 кольорами.	Інсайт, натхнення, відчуття ейфорії. Новий погляд на проблему	Коллективне підсвідоме
Лінії поля	Клієнту пропонується створити дві-три лінії, що перетинають весь малюнок та є більш широкими зі інші. Такі лінії за твердженням автора мають назву «Абсолют».	Можуть виявитись незвичні психологічні стани різного характеру (різні відчуття в тілі, сльози або, навпаки, спокій)	Свідоме
Фіксація змін та результату	Клієнт має графічно зафіксувати прийняте рішення щодо проблеми у вигляді фігури на		

Етап	Сутність	Психологічний стан особистості	Рі-вень
	основі бажаного майбутнього.		
Рефлексія	Клієнт повертається до проблеми, яку малював, аналізує, що змінилося на рівні мислення, як він себе почуває зараз, чи знайшов він спосіб вирішення проблеми.	Самоаналіз та вербалізація власного психологічного стану	

Як видно з таблиці 1, під час малювання нейрографіки у особистості змінюється кілька психологічних станів – від напруження, емоційного «викиду», натхнення та різних інсайтів до задоволення, спокою, самоаналізу тощо. Важливим моментом у процесі малювання є подолання супротиву – бажання зупинитися, незадоволення малюнком, страх, негативні тактильні відчуття та ін. На думку автора методу П. Піскарьова, у такий спосіб підсвідоме чинить опір виявленню незвичного, нового, адже традиційно підсвідоме намагається діяти за більш звичними сценаріями. Подолання супротиву свідчить про формування нових нейронних зв'язків, отже, особистість учиться мислити креативно.

Для нейрографічного малюнку важливим є розуміння його складових, а саме: ліній, фігур, кольору.

Нейрографічна лінія є базовим елементом у нейрографіці. На думку П. Піскарьова така лінія являє собою лінію, що не повторює себе на кожній ділянці свого руху, при цьому змінюється напрямок та амплітуда її коливання; вона веде туди, де особистість не очікує її побачити (Піскарьов, 2019b).

О. Деміург визначає нейрографічну лінію як лінію, що дозволяє зображення трансформувати у відчуття (Деміург, 2018), тобто особистість має можливість пережити, відчути кінестетично те, що зображає на малюнку. Дослідниця також визначає, що будь-яка лінія є проєкцією мислення на площину, у тому числі, аркуш паперу. Отже, від того, наскільки нестандартною для особистості виявиться лінія або лінії, настільки сильно вона привчає себе мислити креативно: «... за допомогою нейрографічної лінії ми відкриваємо нові формати мислення, нові площини. Ми мобілізуємо інтелект. ...Кількість ліній – якість результату» (Деміург, 2018).

Смислове навантаження несуть у собі фігури, що присутні на малюнку, у нейрографіці базовими є коло, квадрат та трикутник. Коло тлумачиться О. Савельєвою як «позитивний початок, центр», гармонія, безпека та цілісність. Авторка зазначає, що коло символізує собою сонце, яке захищає все живе на планеті, отже, підсвідомо дає відчуття безпеки (Савельєва, 2018, с. 116). Виходячи з такого розуміння ключової фігури, на первинних етапах роботи за методом нейрографіки розробники пропонують малювати саме коло та нейрографічні лінії.

Квадрат у нейрографіці символізує стабільність, надійність та пов'язується з архетипом чотирьох сторін світу, сезонів року тощо. Тобто така геометрична форма несе смислове навантаження стабільно повторюваних ситуацій, подій (Там само). Саме тому, малювання квадратів доцільно тоді, коли особистість бажає зберегти існуючий стан, або вивести його на стабільний рівень.

І, нарешті, трикутник є найбільш динамічною фігурою, символізує конфлікт, енергію, що розрушає, стрімкі події тощо (Деміург, 2018). На початкових етапах роботи за методом нейрографіки автори не рекомендують використовувати трикутники.

О. Деміург стверджує, що за допомогою вищевказаних геометричних форм можна будь-яку ситуацію зобразити графічно. Використовуючи фігури, особистість зображує себе, певні події життя, бажані ситуації (ті, що потребують креативного/швидкого рішення), натомість, малюнку зазвичай не вистачає саме лінії, які поєднують усі геометричні форми у єдине ціле (Деміург, 2018). Однак, принциповим моментом під час малювання нейрографічної лінії є відхід від стандартів, тобто кожного разу, коли відбувається народження нової лінії, варто постійно спрямовувати її у той бік, де відчувається певний психологічний опір. Лише тоді, на думку автора методу, особистість діє не за звичним шаблоном, виявляє креативність (Піскарьов, 2019а). Уважаємо, саме тут починається зародження й тренування дивергентного типу мислення, що є протилежним конвергентному.

У своєму дослідженні ми спираємось на точку зору Дж. Гілфодра, який вважає, що дивергентне мислення спрямоване на багатоваріативність вирішення проблемної ситуації, коли людина може генерувати нестандартне (а не обирати одне найбільш оптимальне) розв'язання проблеми різними шляхами (Гілфорд, 1950). О. Деміург, П. Піскарьов, О. Савельєва зауважують, що під час малювання нейрографіки і приходять інсайти у вигляді прийняття нетипового рішення щодо вирішення проблеми (Деміург, 2018; Піскарьов, 2019; Савельєва, 2018).

Таким чином, метод нейрографіки, що визначається нами як арт-технологія роботи з підсвідомим особистості, коли у процесі малювання за спеціальним алгоритмом у людини формуються нові нейронні зв'язки, розвивається креативне мислення, що дозволяє по-новому поглянути на проблему та більш ефективно вирішити її, є ефективним для розвитку креативного мислення майбутніх педагогів в освітньому процесі ЗВО. Під час нейрографічного малювання задіяна робота з підсвідомим особистості, формуються нові нейронні зв'язки, виникають певні інсайти у вигляді нестандартного вирішення існуючої проблеми, чому сприяє стан так званого «поток» – повного занурення у процес діяльності (малювання й одночасне міркування над шляхами розв'язання проблеми).

Перспективами подальших розвідок вважаємо обґрунтування методики розвитку креативного мислення майбутніх педагогів засобами нейрографіки.

Список використаної літератури

1. Пискарев П. М. Метамодерн и интегративная методология гуманитарного знания : автореф. дисс. ... д. психол. н. Ярославль, 2019. 72 с. **2. Курлянд З. Н.** Педагогічна підтримка формування творчого мислення майбутніх учителів іноземної мови. *Наука і освіта: науково-практичний журнал*. 2011. № 7. С. 57–61. **3. Моляко В. А.,** Кульчицкая Е. И., Литвинова Н. И. Психология детской одаренности. К. : Знание, 1995. 83 с. **4. Матюшкин А. М.** Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. № 6. С. 29–33. **5. Пискарев П.** Нейрографика мышления. URL: <https://www.neurograff.com/neurografika-myshleniya>. **6. Пискарев П. М.** Предпосылки формирования метода Нейрографика. *Методология современной психологии*. 2016. Вып. 6. С. 335–344. **7. Демьург О.** Нейрографика: рисование со смыслом. Как это работает? URL: <https://www.twirpx.com/file/2626212/> **8. Савельева О. А.** Психологические основы Нейрографики: дисс. к. психол. н. Ярославль, 2018. 254 с. **9. Пискарев П. М.** Метамодерн и интегративная методология гуманитарного знания: дисс. ... д. психол. н. Ярославль, 2019. 461 с. **10. Guilford J. P.** Creativity. *American Psychologist*. 1950. № 5. Pp. 444–454.

References

1. Piskarev, P. M. (2019). Metamodern i integrativnaya metodologiya gumanitarnogo znaniya [Metamodern and integrative methodology of humanitarian knowledge]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Yaroslavl' [in Russian]. **2. Kurliand, Z. N.** (2011). Pedagogichna pidtrymka formuvannia tvorchoho myslennia maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy [Pedagogical support for the formation of creative thinking of future foreign language teachers]. *Nauka i osvita: naukovo-praktychnyi zhurnal – Science and education: scientific and practical journal*, 7, 57-61 [in Ukrainian]. **3. Molyako, V. A.,** Kul'chickaya, E. I., & Litvinova, N. I. (1995). Psihologiya detskoj odarennosti [Psychology of children's giftedness]. K.: Znanie [in Russian]. **4. Matyushkin, A. M.** (1989). Konceptsiya tvorcheskoj odarennosti [Creative giftedness concept]. *Voprosy psihologii – Questions of psychology*, 6, 29-33 [in Russian]. **5. Piskarev, P.** Nejrografika myshleniya [Neurographics of thinking]. Retrieved from <https://www.neurograff.com/neurografika-myshleniya> [in Russian]. **6. Piskarev, P. M.** (2016). Predposylki formirovaniya metoda Nejrografika [Prerequisites for the formation of the Neurographics method]. *Metodologiya sovremennoj psihologii – Methodology of modern psychology*, 6, 335-344 [in Russian]. **7. Demiurg, O.** (2018). Nejrografika: risovanie so smyslom. Kak eto rabotaet? [Neurographics: Drawing with Meaning. How it works?].

Retrieved from <https://www.twirpx.com/file/2626212/> [in Russian].
8. Savel'eva, O. A. (2018). *Psichologicheskie osnovy Nejrografiki* [Psychological Foundations of Neurographics]. *Candidate's thesis*. Yaroslavl' [in Russian].
9. Piskarev, P. M. (2019). *Metamodern i integrativnaya metodologiya gumanitarnogo znaniya* [Metamodern and integrative methodology of humanitarian knowledge]. *Doctor's thesis*. Yaroslavl' [in Russian].
10. Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444-454.

Бадер С. О. Нейрографіка як засіб розвитку креативного мислення майбутніх педагогів

Актуальність проблеми розвитку креативного мислення майбутніх педагогів зумовлена низкою чинників, що провокують появу нових вимог до сучасної людини: здатність швидко приймати рішення, самостійно моделювати власне майбутнє та брати відповідальність за нього; навчатися впродовж життя, успішно будувати відносини з оточуючими, бути креативним. У статті автор робить спробу обґрунтувати доцільність використання нейрографіки як арт-терапевтичного методу розвитку важливої риси мислення сучасного студента педагогічного профілю – креативності.

Визначено сутність понять «творче мислення», «креативне мислення», «нейрографіка». Провідне поняття розвідки – нейрографіка – визначено як арт-технологію роботи з підсвідомим особистості, коли у процесі малювання за спеціальним алгоритмом у людини формуються нові нейронні зв'язки, розвивається креативне мислення, що дозволяє повному поглянути на проблему та більш ефективно вирішити її.

Розкрито принципи нейрографічного малювання (нейропластичність, опора на внутрішній смисл особистості, високий ступінь незалежності), його зміст, алгоритм використання для розвитку креативного мислення здобувачів (робота із запитом, формування композиції, сполучення елементів/округлення, пошук нових форм, лінії поля, фіксація нових результатів, рефлексія); подано трактування провідних фігур (коло, трикутник, квадрат, а також нейрографічна лінія) у нейрографічному малюнку.

Доведено ефективність використання методу нейрографіки в освітньому процесі закладів вищої освіти для розвитку креативного мислення майбутніх педагогів.

Ключові слова: нейрографіка, арт-технології, майбутні педагоги, креативне мислення, творче мислення, дивергентне мислення.

Бадер С. А. Нейрографика как средство развития креативного мышления будущих педагогов

Актуальность проблемы развития креативного мышления будущих педагогов обусловлена рядом факторов, провоцирующих появление новых требований к современному человеку: способность быстро

принимать решения, самостоятельно моделировать собственное будущее и брать ответственность за него; учиться в течение жизни, успешно строить отношения с окружающими, быть креативным. В статье автор делает попытку обосновать целесообразность использования нейрографики как арт-терапевтического метода развития важной черты мышления современного студента педагогического профиля – креативности.

Определена сущность понятий «творческое мышление», «креативное мышление», «нейрографика». Ведущее понятие работы – нейрографика – определено как арт-технология работы с подсознательным личности, когда в процессе рисования по специальному алгоритму у человека формируются новые нейронные связи, развивается креативное мышление, что позволяет по-новому взглянуть на проблему и более эффективно решить ее.

Раскрыты принципы нейрографического рисования (нейропластичность, опора на внутренний смысл личности, высокая степень независимости), его содержание, алгоритм использования для развития креативного мышления студентов (работа с запросом, формирование композиции, сочетание элементов/округление, поиск новых форм, линии поля, фиксация новых результатов, рефлексия) подана трактовка ведущих фигур (круг, треугольник, квадрат, а также нейрографическая линия) в нейрографическом рисунке.

Доказана эффективность использования метода нейрографики в образовательном процессе высших учебных заведений для развития креативного мышления будущих педагогов.

Ключевые слова: нейрографика, арт-технологии, будущие педагоги, креативное мышление, творческое мышление, дивергентное мышление.

Bader S. Neurographics as a Means of Developing the Creative Thinking of Future Teachers

The urgency of the problem of developing the creative thinking of future teachers is due to a number of factors provoking the emergence of new requirements for a modern person: the ability to make decisions quickly, independently model their own future and take responsibility for it; learn throughout life, successfully build relationships with others, be creative. In the article, the author makes an attempt to substantiate the expediency of using neurographics as an art-therapeutic method for the development of an important feature of the thinking of a modern student of a pedagogical profile – creativity.

The essence of the concepts «creative thinking», «neurographics» is determined. The leading concept of the work – neurographics – is defined as an art-technology for working with the subconscious of a person, when, in the process of drawing according to a special algorithm, new neural connections are formed in a person, creative thinking develops, which allows you to look at the problem in a new way and solve it more effectively.

The principles of neurographic drawing (neuroplasticity, reliance on the inner meaning of the personality, a high degree of independence), its content, an algorithm for using it for the development of students' creative thinking (working with a request, forming a composition, combining elements / rounding, searching for new forms, field lines, fixing new results, reflection), the interpretation of the leading figures (circle, triangle, square, as well as a neurographic line) in a neurographic drawing is given.

The effectiveness of using the neurographic method in the educational process of higher educational institutions for the development of creative thinking of future teachers has been proved.

Key words: neurographics, art-technologies, future teachers, creative thinking, divergent thinking.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Докучасва В. В.

УДК 378.015.311

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-30-39

Бойко Тетяна Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов

Національного університету «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна.

boikotatyana798@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7477-9326>

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Актуальність дослідження обумовлена значними інформаційно-технологічними перетвореннями в системі вищої освіти України. Нині актуалізується вивчення найбільш важливих напрямів та аспектів освітнього процесу в закладах вищої освіти, в яких фахово готують майбутніх вчителів іноземних мов. Науковці констатують, що особливо гостро постає проблема фахової підготовки майбутніх вчителів іноземних мов, які здатні мобільно виконувати професійні завдання з високою майстерністю та використовувати інновації в процесі викладання в закладах загальної середньої освіти.

Специфіка професійної діяльності майбутніх вчителів іноземних мов, підвищення їхньої конкурентоспроможності та реформування системи загальної середньої та вищої освіти в Україні підвищують вимоги до здійснення професійної підготовки здобувачів вищої освіти з іноземних мов. У процесі впровадження в усі сфери діяльності освітніх закладів новітніх інформаційних технологій особливого значення в підготовці майбутніх вчителів іноземних мов набуває проблема формування їхньої інформаційно-комунікативної компетентності в процесі навчання в закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що проблема мультимедійних технологій як засобу підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов висвітлюється в наукових працях вітчизняних вчених (В. Дякова, Г. Козлакової, Б. Корчевського, О. Спіріна, В. Пилипенко, О. Пінчука та інших); зарубіжні дослідники (Н. Огольцова, Н. Бальцук, М. Буняєв, В. Матросов) також досліджували різні аспекти проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми – недостатньо уваги приділено в наукових працях формуванню інформаційно-комунікативної компетентності як запоруки виконання майбутньої професійної діяльності вчителів іноземних мов на сучасному рівні.

Метою даної статті є характеристика проблеми мультимедійних технологій як засобу підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов.

Методика дослідження: базується на базових сучасних положеннях педагогічної науки, психології і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесів мультимедійних технологій як засобу підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов в закладах загальної середньої та вищої освіти України. Стаття доповнила методологію та інструментарій подальших емпіричних досліджень вивчення процесів мультимедійних технологій як засобу підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов.

Об'єкт дослідження: освітній процес в закладах вищої та загальної середньої освіти України.

Предмет дослідження: мультимедійні технології як засіб підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов.

Для нашого дослідження необхідно констатувати, що «інформаційно-комп'ютерні технології – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення, відображення й використання інформації в інтересах її користувачів» (Крупський & Михалевич, 2010, с. 47). А у глосарії сучасної освіти за редакцією Е. Усика, ІКТ було визначено як «сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, збереження, опрацювання, передачі та подання інформації» (Глоссарий, 2014, с. 73).

Створення високопродуктивних, малогабаритних і економічних комп'ютерів, інтеграція їх із телекомунікаціями у якості термінальних і комунікаційних пристроїв, а також досягнення в галузі інформаційних технологій стали підґрунтям створення інформаційної мережі. Це у свою чергу дало змогу накопичувати, зберігати й обробляти величезні інформаційні ресурси.

Сьогодні єдиного підходу до визначення сутності ІКТ немає. Проте О. Спірін вважає, що ІКТ – це «сукупність методів, засобів і прийомів, що застосовуються для розробки інформаційних систем та побудови комунікаційних мереж у певних предметних галузях» (Спірін, 2010, с. 41).

Г. Козлакова зазначила, що ІКТ – це «загальний термін, який підкреслює роль уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікаційних та апаратних засобів, програмного забезпечення та аудіовізуальних систем», які дозволяють користувачам створювати, одержувати, зберігати, передавати та змінювати інформацію (Козлакова, 1997, с. 67).

Докладніше охарактеризуємо феномен «мультимедійні технології» (МТ). Звернемось до термінологічних першоджерел. У словнику

іншомовних слів МТ визначено як «комп'ютерну технологію, яка дозволяє гнучко керувати потоками різноманітної інформації» (Крупський & Михалевич, 2010, с. 69). У сучасній науці існують різні підходи до визначення феноменів «мультимедіа» та «МТ». Так, О. Пінчук зазначає, що термін «мультимедіа» – латинського походження, який поширився завдяки англійським джерелам. Термін виник шляхом поєднання двох англійських слів «multy, multiple» (множинний, складний, зіставлений з багатьох частин) і «media» (середовище, засіб) або, точніше, латинських слів «multum» (багато) та «media, medium» (середовище, засіб, спосіб). Таким чином, дослівно «мультимедіа» перекладають як «багато середовищ» (Пінчук, 2007, с. 55). Б. Корчевський та В. Дякова визначають мультимедіа як «спектр інформаційних технологій, що використовують різноманітні програмні та технічні засоби з метою найефективнішого впливу на користувача (що став одночасно і читачем, і слухачем, і глядачем). Завдяки застосуванню в мультимедійних продуктах і послугах одночасної дії графічної, аудіо- (звукової) і візуальної інформації ці засоби володіють великим емоційним зарядом і активно включають увагу користувача (слухача)» (Корчевський & Дякова, 2010, с. 118).

Важливу думку щодо багатозначності МТ висловлює Т. Балаховська, погоджуємося з думкою дослідниці, що термін «мультимедіа» має три значення: «мультимедіа – як новий підхід до існування та збереження інформації різного виду; мультимедіа – як обладнання, що дозволяє оперувати різною інформацією; мультимедіа – як програмний продукт, що створений з орієнтирами (система меню, перехресні посилання)» (Балаховська, 1995, с. 38).

Наявність мультимедійних засобів навчання (МЗН) в багатьох класифікаціях МТ пояснюється значним дидактичним потенціалом мультимедіа. Так, В. Пилипенко зазначає, що МТ є ефективним засобом навчання завдяки таким якостям: інтерактивність, гнучкість й інтеграція різних типів навчальної інформації (Пилипенко, 2013, с. 157–168).

На думку Н. Огольцової, на сучасному етапі робота щодо впровадження мультимедіа в навчальний процес вищої школи здійснюється у двох напрямках. Перший з них полягає в тому, що МЗН включають до освітнього процесу як «допоміжний» засіб з використанням традиційних методів системи освіти. «Впровадження мультимедіа-ресурсів в рамках другого напрямку передбачає зміну змісту освіти, переогляд методів та форм організації освітнього процесу», побудови цілісних курсів, основаних на використанні змістового наповнення ресурсів в окремих дисциплінах ЗВО, що готують майбутніх вчителів іноземних мов (Огольцова, 2007, с. 15). Вважаємо, що в цьому випадку мультимедіа необхідно розглядати не тільки як засіб, але й як об'єкт вивчення, що дає можливість набуття особистісного досвіду застосування МТ в освітній професійно-зорієнтованій діяльності

здобувачів вищої освіти як бакалаврського, так й магістерського ступенів.

Узагальнюючи результати досліджень учених вважаємо, що МЗН це сукупність апаратних та програмних засобів відображення статичної та динамічної інформації, що інтегровані в інтерактивному навчальному середовищі й виступають інструментом вдосконалення організації, здійснення та контролю освітнього процесу закладів вищої освіти, що готують майбутніх вчителів іноземних мов.

Вчені Н. Бальцук, М. Буняев, В. Матросов за дидактичною метою виявили такі види мультимедійних навчальних засобів (МЗН): ілюструючі; консультативні; мультимедійні тренажери; засоби навчального контролю (Бальцук & Буняев & Матросов, 1989, с. 31). На підставі вищезазначеного маємо констатувати, що МТ стрімко еволюціонують та набувають все більшого розповсюдження та популярності в системі сучасної вищої освіти України. Сьогодні МТ – один із перспективних напрямів інформатизації навчального процесу, оскільки інтегрують у собі освітні ресурси, що здатні забезпечити середовище для формування та розвитку ключових компетентностей. Наразі вивченню проблеми застосування МТ в освітньому процесі ЗВО присвячені фундаментальні дослідження сучасних вітчизняних науковців.

Також необхідно знати, що серед переваг застосування МТ дослідники (Л. Калініна, Г. Полюга, О. Шликова), виокремлюють такі: удосконалення процесу пояснення нового матеріалу; розширення можливостей щодо диференціації завдань за рівнем складності відповідно до рівня знань здобувачів вищої освіти, створення інформаційних навчальних середовищ; активізація освітньої роботи здобувачів загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти, посилення їх ролі як суб'єкта навчальної діяльності; формуванню інформаційної культури здобувачів вищої освіти (Калініна & Дорошенко & Лапінський, 2003, с. 32).

Отже, МЗН стали невід'ємним атрибутом освітнього процесу, а це в свою чергу передбачає наявність дидактичних умов їхнього застосування та відповідність мультимедіа єдиній системі дидактичних та методичних вимог в процесі фахової підготовки майбутніх вчителів іноземних мов. До умов застосування МЗН в освітньому процесі вищої школи відносимо мотиваційне забезпечення оволодіння здобувачами вищої освіти мультимедійними засобами МЗН в умовах створення мультимедійно-освітнього середовища; алгоритмізацію викладачами обов'язкових та вибіркових дисциплін у ЗВО на основі системного використання МЗН; оволодіння здобувачами вищої освіти етапами, майбутніми вчителями іноземних мов мультимедійної візуалізації освітнього матеріалу; адаптивність МЗН до індивідуальних можливостей здобувачів вищої освіти.

На підставі досліджень вітчизняних вчених (Р. Бужикова), (Бужиков, 2006, с. 16) до дидактичних вимог щодо застосування МТ в освітньому процесі ЗВО, що готують майбутніх вчителів іноземних мов відносимо: «наявність відповідності між програмним забезпеченням та загально-дидактичними цілями й цілями методики викладання конкретної освітньої дисципліни; адаптивність до індивідуальних можливостей здобувачів вищої освіти»; системність і структурно-функціональна цілісність освітнього матеріалу, що викладається; забезпечення повноти і неперервності дидактичного циклу навчання.

Застосування здобувачами вищої освіти, майбутніми вчителями іноземних мов МЗН та забезпечення системного застосування МТ має бути відповідним до дидактичних цілей професійної підготовки здобувачів вищої освіти з іноземних мов як на рівні бакалаврату, так й в магістратурі.

Отже маємо констатувати, що на сучасному етапі робота щодо впровадження мультимедіа в освітній процес вищої школи здійснюється у двох напрямках: перший з них полягає в тому, що мультимедіа включають до освітнього процесу як «допоміжний» засіб з використанням традиційних методів системи освіти; другий напрям передбачає зміну змісту освіти, переогляд методів та форм організації освітнього процесу, побудови цілісних курсів, основаних на використанні змістового наповнення ресурсів в окремих дисциплінах закладів вищої освіти, що готують майбутніх вчителів іноземних мов. Авторкою статті констатовано, що застосування здобувачами вищої освіти, майбутніми вчителями іноземних мов мультимедіа та забезпечення системного застосування мультимедійних технологій має бути відповідним до дидактичних цілей професійної підготовки здобувачів вищої освіти з іноземних мов.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення наявності методичних рекомендацій щодо використання мультимедіа в ході освітнього процесу фахової підготовки майбутніх вчителів іноземних мов.

Список використаної літератури

1. Балаховская Т. Ю. Три значения мультимедиа. *Компьютер пресс.* 1995. № 2. С. 37–39. **2. Бальцук Н. Б.,** Буняев М. М., Матросов В. Л. Некоторые возможности использования электронно-вычислительной техники в учебном процессе. Москва : Прометей, 1989. 135 с. **3. Бужиков Р. П.** Педагогічні умови застосування інноваційно-комунікаційних технологій у процесі навчання іноземних мов студентів вищих економічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти. Київ, 2006. 20 с. **4. Глоссарий** современного образования ; под общ. ред. Е. Ю. Усик. Сост. : В. И. Астахова и др. 2-е изд., перераб. и

доп. Харьков : Изд-во НУА, 2014. 532 с. **5. Калініна Л.,** Дорошенко Д., Лапінський В. Інформаційні ресурси як складова управління ВНЗ: нові технології навчання. *Освіта*. 2003. 29 жовтня – 5 листопада. С. 32. **6. Козлакова Г. О.** Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті : монографія. Київ : ІЗМН, ВПОЛ, 1997. 180 с. **7. Корчевський Б. Б.,** Дякова В. В. Мультимедійні технології в навчанні. Створення навчальних відеофільмів. *Вісник Вінницьк. політех. ін-ту*. 2010. № 3. С. 118–123. **8. Крупський Я. В.,** Михалевич В. М. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій. Вінниця : ВНТУ, 2010. 132 с. **9. Огольцова Н. Н.** Мультимедійные проекты как средство повышения квалификации педагогов : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования. Новокузнецк, 2007. 23 с. **10. Пилипенко В. Ю.** Потенціал мультимедійних технологій у навчальному середовищі вищої школи. *Духовність особистості*. 2013. Вип. 2. С. 157–168. **11. Пінчук О. П.** Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* Київ, 2007. Вип. 46. С. 55–58. **12. Спірін О. М.** Критерії зовнішнього оцінювання якості інформаційно-комунікаційних технологій навчання. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2010. № 9. С. 80–85.

References

1. Balahovskaja, T. Ju. (1995). Tri znachenija mul'timedia [Three meanings of multimedia]. *Komp'juter press – Computer press*, 2, 37-39 [in Russian]. **2. Bal'cuk, N. B.,** Bunjaev, M. M., & Matrosov, V. L. (1989). Nekotorye vozmozhnosti ispol'zovanija jelektronno-vychislitel'noj tehniki v uchebnom processe [Some possibilities of using electronic computers in the educational process]. Moscow: Prometej [in Russian]. **3. Buzhykov, R. P.** (2006). Pedagogichni umovy zastosuvannya innovatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u protsesi navchannia inozemnykh mov studentiv vyshchyykh ekonomichnykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical conditions of application of innovative and communication technologies in the process of teaching foreign languages to students of higher economic educational institutions]. *Extended abstract of candidates thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **4. Usik, E. Ju.** (Eds.). (2014). Glossarij sovremennogo obrazovanija [Glossary of modern education]. 2-e izd., pererab. i dop. Har'kov: Izd-vo NUA [in Russian]. **5. Kalinina, L.,** Doroshenko, D., & Lapinskyi, V. (2003). Informatsiini resursy yak skladova upravlinnia VNZ: novi tekhnolohii navchannia [Information resources as a component of university management: new learning technologies]. *Osvita – Education*, October 29 – November 5, 32 [in Ukrainian]. **6. Kozlakova, H. O.** (1997). Teoretychni i metodychni osnovy zastosuvannya informatsiinykh tekhnolohii u vyshchii tekhnichnii osviti [Theoretical and methodical bases of application of information technologies

in higher technical education]. Kyiv: IZMN, VIPOL [in Ukrainian].

7. Korchevskiy, B. B., & Diakova, V. V. (2010). Multymediini tekhnolohii v navchanni. Stvorennia navchalnykh videofilmiv [Multimedia technologies in teaching. Creating educational videos]. *Visnyk Vinnytsk. politekh. in-tu – Bulletin of Vinnytsia Polytechnic Institute*, 3, 118-123 [in Ukrainian].

8. Krupskiy, Ya. V., Mykhalevych, V. M. (2010). Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii [Explanatory dictionary of information and pedagogical technologies]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].

9. Ogol'cova, N. N. (2007). Mul'timedijnye proekty kak sredstvo povysheniya kvalifikatsii pedagogov [Multimedia projects as a means of improving the qualifications of teachers]. *Extended abstract of candidates thesis*. Novokuzneck [in Russian].

10. Pylypenko, V. Yu. (2013). Potentsial multymediinykh tekhnolohii u navchalnomu seredovyschi vyshchoi shkoly [The potential of multimedia technologies in the educational environment of higher education]. *Dukhovnist osobystosti – Spirituality of personality*, 2, 157-168 [in Ukrainian].

11. Pinchuk, O. P. (2007). Problema vyznachennia multymedia v osviti: tekhnolohichni aspekt [The problem of defining multimedia in education: technological aspect]. *Novi tekhnolohii navchannia – New learning technologies*, 46, 55-58 [in Ukrainian].

12. Spirin, O. M. (2010). Kryterii zovnishnoho otsiniuvannia yakosti informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii navchannia [Criteria for external evaluation of the quality of information and communication technologies of education]. *Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Ser. 2: Kompiuterno-orientovani systemy navchannia – Scientific journal of NPU named after M. P. Dragomanova. Ser. 2: Computer-based learning systems*, 9, 80-85 [in Ukrainian].

Бойко Т. В. Мультимедійні технології як засіб підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов

У статті висвітлено специфіку професійної діяльності майбутніх вчителів іноземних мов, яка доводить, що підвищення їхньої конкурентноспроможності та реформування системи загальної середньої та вищої освіти в Україні підвищують вимоги до здійснення професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов. Констатовано, що у процесі впровадження в усі сфери діяльності освітніх закладів новітніх інформаційних технологій особливого значення в підготовці майбутніх вчителів іноземних мов набуває проблема формування їхньої інформаційно-комунікативної компетентності в процесі навчання в закладах вищої освіти.

У статті охарактеризовано феномен «мультимедійні технології» як комп'ютерну технологію, яка дозволяє гнучко керувати потоками різноманітної інформації. Наголошено, що немає єдиного підходу до даного явища.

Метою даної статті є характеристика проблеми мультимедійних технологій як засобу підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов.

Дослідження авторки статті доводить, що на сучасному етапі робота щодо впровадження мультимедіа в освітній процес вищої школи здійснюється у двох напрямках: перший з них полягає в тому, що мультимедіа включають до освітнього процесу як «допоміжний» засіб з використанням традиційних методів системи освіти; другий напрям передбачає зміну змісту освіти, переогляд методів та форм організації освітнього процесу, побудови цілісних курсів, оснований на використанні змістового наповнення ресурсів в окремих дисциплінах закладів вищої освіти, що готують майбутніх вчителів іноземних мов. У статті констатовано, що застосування здобувачами вищої освіти, майбутніми вчителями іноземних мов мультимедіа та забезпечення системного застосування мультимедійних технологій має бути відповідним до дидактичних цілей професійної підготовки здобувачів вищої освіти з іноземних мов.

Ключові слова: мультимедійні засоби навчання, майбутні вчителі іноземних мов, професійна підготовка, заклади вищої освіти.

Бойко Т. В. Мультимедийные технологии как средство повышения эффективности профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков

В статье охарактеризована специфика профессиональной деятельности будущих учителей иностранных языков, которая доказывает, что повышение их конкурентоспособности и реформирования системы общего среднего и высшего образования в Украине повышают требования к осуществлению профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. Констатировано, что в процессе внедрения во все сферы деятельности образовательных учреждений новейших информационных технологий особое значение в подготовке будущих учителей иностранных языков приобретает проблема формирования их информационно-коммуникативной компетентности в процессе обучения в учреждениях высшего образования.

В статье охарактеризован феномен «мультимедийные технологии» как компьютерная технология, которая позволяет гибко управлять потоками разнообразной информации. Отмечено, что нет единого подхода к данному явлению.

Целью данной статьи является характеристика проблемы мультимедийных технологий как средства повышения эффективности профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков.

Исследования автора статьи доказывают, что на современном этапе работа по внедрению мультимедіа в образовательный процесс высшей школы осуществляется в двух направлениях: первое из них заключается

в том, что мультимедиа включают в образовательный процесс как «вспомогательное» средство с использованием традиционных методов системы образования; второе направление предусматривает изменение содержания образования, переосвидетельствование методов и форм организации образовательного процесса, построения целостных курсов, основанных на использовании содержательного наполнения ресурсов в отдельных дисциплинах высших учебных заведений, готовящих будущих учителей иностранных языков. В статье констатируется, что применение соискателями высшего образования, будущими учителями иностранных языков мультимедиа и обеспечение системного применения мультимедийных технологий должно соответствовать дидактическим целям профессиональной подготовки соискателей высшего образования по иностранным языкам.

Ключевые слова: мультимедийные средства обучения, будущие учителя иностранных языков, профессиональная подготовка, высшие учебные заведения.

Boyko T. Multimedia Technologies as a Means of Increasing the Effectiveness of Professional Training of Future Foreign Language Teachers

The article highlights the specifics of professional activity of future foreign language teachers, which proves that increasing their competitiveness and reforming the system of general secondary and higher education in Ukraine increase the requirements for professional training of future foreign language teachers. It is stated that in the process of introduction of the latest information technologies in all spheres of activity of educational institutions the problem of formation of their information communicative competence in the process of studying in higher education institutions acquires special significance in the training of future foreign language teachers.

The article describes the phenomenon of «multimedia technology» as a computer technology that allows you to flexibly manage the flow of various information. It is emphasized that there is no single approach to this phenomenon.

The purpose of this article is to characterize the problem of multimedia technologies as a means of improving the effectiveness of professional training of future foreign language teachers.

The author's research proves that at the present stage the work on the introduction of multimedia in the educational process of higher education is carried out in two directions: the first is that multimedia is included in the educational process as an «aid» using traditional methods of education; the second direction involves changing the content of education, reviewing the methods and forms of organization of the educational process, building holistic courses based on the use of content in certain disciplines of higher education institutions that train future foreign language teachers. The article states that the use of multimedia by applicants for higher education, future

teachers of foreign languages and ensuring the systematic use of multimedia technologies should be consistent with the didactic goals of professional training of applicants for higher education in foreign languages.

Key words: multimedia teaching aids, future foreign language teachers, professional training, higher education institutions.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Грищенко С. В.

УДК 37.013:[613:316.62]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-40-48

Дубовой Олександр Володимирович,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
олімпійського та професійного спорту, директор
Навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
davstrongman@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8498-1234>

Бабич Вячеслав Іванович,
доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри
олімпійського та професійного спорту ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка» м. Старобільськ, Україна.
vjacheslav_vib@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1439-7040>

Дубовой Володимир Володимирович,
викладач кафедри олімпійського та професійного спорту
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
i0990770862@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8166-6223>

Зайцев Володимир Олексійович,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач
кафедри фізичної реабілітації Національного університету
«Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна.
v.zaytsev@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1176-4623>

Галуза Сергій Сергійович,
кандидат педагогічних наук, завідувач
кафедри фізичної культури і спорту Державного університету
інтелектуальних технологій і зв'язку, м. Одеса, Україна.
galiuza@onat.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7207-1922>

Гордієнко Павло Юрійович,
викладач кафедри олімпійського та професійного спорту,
в. о. заступника директора з навчальної роботи
Навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту

ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
pavel.gordienko.87@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-4614-3069>

Малькова Ярослава Павлівна,
аспірантка ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», викладач КЗ «Донецький обласний
спеціалізований коледж спортивного профілю імені Сергія Бубки»,
м. Бахмут, Україна.
yase4ka2@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9126-9608>

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ

Початок 2020 р. показав, що організація дистанційного навчання та підвищення готовності викладачів ЗВО до роботи у гнучкому режимі є надзвичайно актуальною проблемою. Нажаль, наявність пандемії, спричиненої COVID-19, дозволила переконатись у наявності певних прогалин та недоліків в контексті дистанційного навчання як в закладах повної середньої освіти, так і закладах вищої освіти. Все це спонукає до перегляду багатьох аспектів організації дистанційного навчання, зокрема в умовах пандемії, та підготовки до цього процесу на основі системного підходу. В цілому ми поділяємо думку Л. Штефан, О. Борзенко (Штефан, Борзенко 2015), які на основі ретельного аналізу теорії і практики проблеми організації дистанційного навчання студентської молоді в Канаді, виявили низку суперечностей, притаманних ситуації, що склалася в Україні, зокрема між: швидким розвитком інформаційного суспільства та недостатнім рівнем розробленості науково-теоретичного забезпечення організації дистанційного навчання у ЗВО; потребою суспільства у викладачах, які володіють уміннями та навичками використовувати потенціал дистанційних технологій та реальним станом і характером підготовки фахівців щодо реалізації дистанційної освіти; потребою в упровадженні нових інформаційно-комунікаційних технологій в освітній простір ЗВО і рівнем готовності викладачів до здійснення дистанційної освіти; потребами розвитку освіти шляхом запровадження дистанційних програм і недостатністю організаційно-методичного та технологічного забезпечення освітнього процесу.

В межах даної роботи особливу цінність являють наукові праці присвячені проблемі організації дистанційного навчання у ЗВО (О. Борзенко, Л. Ліщинська, О. Майборода, П. Стефаненко, Л. Штефан та ін.), а також дослідження присвячені питанням модернізації процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури

(Р. Ахметов, С. Бурдюжа, С. Гуменюк, П. Джуринський, Н. Степанченко, Л. Сущенко, В. Шаверський та ін.).

Мета статті полягає у визначенні та розкритті проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в університетах.

На думку П. Стефаненко, дистанційне навчання у вищій школі являє собою форму існування дидактичної системи і може бути реалізоване в межах переважно всіх її видів. З точки зору системного аналізу, на переконання автора, дистанційне навчання реалізується на основі нових характеристик компоненту дидактичної системи «засоби передачі змісту», що, в разі необхідності, приводить до зміни її технології, яка містить методи, форми організації навчання, способи контролю та корекції. Інші компоненти дидактичної системи, на думку автора, залишаються майже незмінними і відповідають її виду, в межах якого реалізується дистанційне навчання, але трансформуються виключно структурно, оскільки передаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних засобів. Крім того, як справедливо зазначає П. Стефаненко, у межах дистанційного навчання реалізуються всі існуючі традиційні дидактичні принципи, а також з'являються нові (принцип педагогічної доцільності використання нових інформаційних технологій; принцип забезпечення безпеки інформації, яка циркулює при дистанційному навчанні; принцип відповідності технологій навчання; принцип мобільності навчання), пов'язані з використанням сучасних інформаційних технологій. При цьому дистанційні курси, що розробляються на засадах традиційних та вищезазначених принципів, спрямовані на творчу самореалізацію здобувачів вищої освіти, індивідуалізацію їх навчання та, що не менш важливо, на формування у останніх просторового світогляду (Стефаненко, 2003).

На наш погляд, слід звернути увагу, що О. Майборода ще в 2011 році наголошував на тому, що серед завдань, які стоять перед системою вищої освіти України, на перший план виходять ті, які стосуються організації сучасної системи саме дистанційного навчання, його нормативно-правового, кадрового та фінансового забезпечення, формулювання і наукове обґрунтування стратегії дистанційної освіти в цілому та вищої освіти зокрема (Майборода, 2011).

На сьогодні вже накопичено чималий досвід організації дистанційного навчання у закладах вищої освіти в розвинених країнах світу, зокрема США, Японія, Канада, країнах Європейського союзу тощо. Так Л. Ліщинська, аналізуючи інноваційні і традиційні технології навчання у ЗВО (в умовах інформатизації освіти) зауважує на існуванні в світі безлічі форм дистанційного навчання, зокрема: Adaptive learning (адаптивне навчання), відповідно якого навчальний процес спрямований на адаптацію навчальних матеріалів і методів до потреб споживача; Blended learning (змішане навчання) – передбачає поєднання он-лайн і очної форми навчання, що дозволяє більш високий рівень самостійності

в процесі навчання; E-learning (електронне навчання) – ця форма навчання проводиться за допомогою електронних засобів масової інформації, як правило, в Інтернеті; Flipped classroom (перевернуті класи) передбачає модель навчання, у якій здобувачі вищої освіти спрямовані на самостійну роботу вдома, наприклад, переглядають відеолекції, а потім, за допомогою майстер-класу, застосовують нові знання (при такій формі навчання здобувач освіти активно співпрацює із викладачем та іншими студентами в інтерактивному просторі); MOOC (Масивні Відкриті Інтернет Курси) – он-лайн курс, який вільно доступний для всіх і включає в себе відкриті навчальні матеріали і можливості для взаємодії і співпраці між здобувачами освіти; SPOC (Малі Приватні Інтернет Курси) – курси, схожі на MOOC, але використовуються як змішане навчання; DOCC – відкриті спільні навчальні курси, коли викладачі у кожному навчальному закладі мають можливість створити власну версію курсу, заснованого на однаковому матеріалі, кожний викладач може розробити додаткові матеріали для своїх студентів, і студенти можуть співпрацювати з використанням мережі; Open Educational Resources (OER) – частина даних або змісту відкриті, будь-хто може вільно їх використовувати, зберігати і поширювати; Open source software (OSS) – відкриті освітні ресурси (TMP) – ресурси, будь-який інтернет-матеріал яких є вільним і доступним (Ліщинська, 2017).

В ході дослідження Л. Штефан, О. Борзенко було доведено, що у закладах вищої освіти України творчого використання потребують педагогічно цінні ідеї та практичні набуток вищої школи інших розвинутих країн світу щодо організації дистанційного навчання студентської молоді, зокрема такі як: розробка навчальних дистанційних програм з урахуванням віку, рівня підготовки, інтересів студентів, їх регіональних особливостей; широке застосування в навчальному процесі дистанційних, інформаційно-комунікаційних технологій; створення необхідної матеріально-технічної та методичної бази дистанційного навчання; посилення відповідальності кожного ЗВО за рівень професійної підготовки фахівців; створення студентам сприятливих умов щодо вибору місця й часу навчання; підготовка викладачів і студентів до використання комп'ютерних і комунікаційних технологій; постійне піклування про самовдосконалення викладачів і підвищення рівня їхньої кваліфікації; фінансування міжнародного обміну викладачів, які займаються організацією дистанційної освіти (Штефан, Борзенко 2015). Між тим, важко не погодитись з Л. Ліщинською, яка зазначає, що на сьогодні найоптимальнішим для вітчизняних ЗВО є поєднання традиційної і дистанційної форми навчання при вивченні окремих модулів (Ліщинська, 2017).

Між тим, у нашому випадку маємо взяти до уваги специфіку підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту, оскільки складність полягає у тому, що такі фахівці не лише мають оволодіти професійними знаннями, уміннями, навичками та мінімально необхідним

досвідом в межах своєї майбутньої професійної діяльності, але й відповідними компетентностями в контексті виконання своїх (майбутніх) професійних обов'язків в режимі дистанційного навчання. Як відомо, виконання цього завдання є надскладним саме для вищезазначених фахівців. Бо як вчителі фізичної культури так і тренери мають бути поруч зі своїми вихованцями ще й тому, щоб унеможливити, або принаймні суттєво зменшувати їх травматизацію. Але повернемося до цього трохи пізніше. Спочатку звернемося до наукових праць, в яких тим чи іншим чином висвітлюються важливі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. Перш за все звертаємо увагу на фундаментальну наукову роботу вітчизняної вченої Л. Сущенко «Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах», в якій вона переконливо довела, що такі фахівці мають виховувати не лише фізично здорових дітей, але й психічно, духовно та соціально здорового громадянина держави (Сущенко, 2003). Вищезазначене лише підтверджує, що організація дистанційного навчання саме для майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту призначена виховувати здорову особистість в усіх його аспектах є дуже складним завданням, вирішення якого потребує системного підходу та детального осмислення усіх складнощів та можливостей. В попередніх статтях ми також зазначали, що у теперішній час реформування системи освіти особливо важливою проблемою постає модернізація процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури зокрема щодо оволодіння останніми необхідним арсеналом, знань, умінь, навичок та мінімально необхідним досвідом в контексті формування фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я здобувачів повної середньої освіти (Бабич, Караман, 2021).

Цілковито погоджуємося з думкою Р. Ахметов, В. Шаверський, які зазначають, що підготовка професіонала, справжнього фахівця з фізичної культури має здійснюватися з використанням найновітніших технологій, методик, освітніх інновацій, з використанням набутого вітчизняного й зарубіжного досвіду (Ахметов, Шаверський, 2019).

Отже, вищезазначене дозволяє нам зробити наступні висновки:

1) Професійна підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в університетах на основі системного підходу є надзвичайно актуальною проблемою в умовах сьогодення.

2) При організації дистанційного навчання для майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту має обов'язково враховуватись специфіка їх професійної діяльності, зокрема врахування тієї обставини, що навчально-виховний процес зі своїми майбутніми вихованцями (учнями, юними спортсменами) також може здійснюватися в дистанційному режимі за умови пандемії, або будь яких інших обставин.

3) При розробці системи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в

університетах необхідно враховувати, що відповідні фахівці мають оволодіти комплексом методичних компетентностей, які дозволять здійснювати (хоча б частково) надскладний процес професійної діяльності в умовах дистанційного навчання зі своїми вихованцями. Оскільки специфіка професійної діяльності як вчителів фізичної культури так і тренерів полягає в тому, що вони мають бути поруч зі своїми вихованцями, щоб унеможливити, або зменшувати вірогідність травмування учнів/юних спортсменів.

Список використаної літератури

1. Штефан Л. А., Борзенко О. П. Особливості організації дистанційного навчання студентської молоді в Канаді: ретроспективний аналіз : монографія. Х. : ХНАДУ, 2015. 219 с. **2. Стефаненко П. В.** Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : дис. ... д-ра наук : 13.00.04. Київ, 2003. **3. Майборода О. В.** Дистанційне навчання як пріоритетний напрямок вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. №5 (25). Режим доступу до журналу: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. **4. Ліщинська Л. Б.** Використання інноваційних і традиційних технологій навчання у ВНЗ в умовах інформатизації освіти. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська*. [Електронний ресурс]. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 59–59. **5. Сущенко Л. П.** Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 469 с. **6. Бабич В. І., Караман О. Л.** Деякі аспекти професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування соціального здоров'я учнів початкової школи. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2021. № 1 (339), Ч. I. С. 42–51. **7. Ахметов Р. Ф., Шаверський В. К.** Проблеми й перспективи формування професійної майстерності фахівців фізичної культури засобами інноваційних технологій. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1519/1/07arfzit.pdf>.

References

1. Shtefan, L. A., & Borzenko, O. P. (2015). Osoblyvosti orhanizatsiyi dystantsiynoho navchannya students'koyi molodi v Kanadi: retrospektyvnyy analiz [Features of the organization of distance learning of student youth in Canada: a retrospective analysis]. H.: HNADU [in Ukrainian]. **2. Stefanenko, P. V.** (2003). Teoretychni i metodychni zasady dystantsiynoho navchannya u vyshchiy shkoli [Theoretical and methodological principles of distance learning in higher education]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **3. Mayboroda, O. V.** (2011). Dystantsiynе navchannya yak priorytetnyy napryamok vyshchoyi osvity [Distance learning as a priority area of higher education]. *Informatsiyini tekhnolohiyi i zasoby navchannya – Information*

technologies and teaching aids, 5 (25). Retrieved from <http://www.journal.iitta.gov.ua> [in Ukrainian].

4. Lishchyns'ka, L. B. (2017). Vykorystannya innovatsiynykh i tradytsiynykh tekhnolohiy navchannya u VNZ v umovakh informatyzatsiyi osvity [The use of innovative and traditional technologies of higher education in the context of informatization of education]. *Dystantsiyne navchannya yak suchasna osvitnya tekhnolohiya – Distance learning as a modern educational technology*. [Elektronnyy resurs]. (pp. 59-59). Vinnytsya: VTEI KNTEU [in Ukrainian].

5. Sushchenko, L. P. (2003). Teoretyko-metodolohichni zasady profesiynoyi pidgotovky maybutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannya ta sportu u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh [Theoretical and methodological principles of professional training of future specialists in physical education and sports in higher educational institutions]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Babych, V. I., & Karaman, O. L. (2021). Deyaki aspekty profesiynoyi pidgotovky maybutnikh uchyteliv fizychnoyi kul'tury do formuvannya sotsial'noho zdorov'ya uchniv pochatkovoyi shkoly [Some aspects of professional training of future physical education teachers for the formation of social health of primary school students]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*, 1 (339), 1, 42-51 [in Ukrainian].

7. Akhmetov, R. F., & Shavers'kyu, V. K. Problemy u perspektyvy formuvannya profesiynoyi maysternosti fakhivtsiv fizychnoyi kul'tury zasobamy innovatsiynykh tekhnolohiy [Problems and prospects of formation of professional skill of specialists of physical culture by means of innovative technologies]. Retrieved from <http://eprints.zu.edu.ua/1519/1/07arfzit.pdf> [in Ukrainian].

Дубовой О. В., Бабич В. І., Дубовой В. В., Зайцев В. О., Галуза С. С., Гордієнко П. Ю., Малькова Я. П. Проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в університетах

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в університетах. Зазначається, що професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в університетах на основі системного підходу є надзвичайно актуальною проблемою в умовах сьогодення. Визначено, що при організації дистанційного навчання для майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту має обов'язково враховуватись специфіка їх професійної діяльності, зокрема врахування тієї обставини, що навчально-виховний процес зі своїми майбутніми вихованцями (учнями, юними спортсменами) також може здійснюватись в дистанційному режимі за умови пандемії, або будь яких інших обставин. Встановлено, що при розробці системи професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту в умовах дистанційного навчання в університетах необхідно враховувати, що відповідні фахівці мають оволодіти

комплексом методичних компетентностей, які дозволять здійснювати надскладний процес професійної діяльності в умовах дистанційного навчання зі своїми вихованцями.

Ключові слова: дистанційне навчання, професійна підготовка, майбутні фахівці фізичної культури і спорту, інноваційні технології, університети.

Дубовой А. В., Бабич В. И., Дубовой В. В., Зайцев В. А., Галюза С. С., Гордиенко П. Ю., Малькова Я. П. Проблемы профессиональной подготовки будущих специалистов по физической культуре и спорту в условиях дистанционного обучения в университетах

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки будущих специалистов по физической культуре и спорту в условиях дистанционного обучения в университетах. Указывается, что профессиональная подготовка будущих специалистов по физической культуре и спорту в условиях дистанционного обучения в университетах на основе системного подхода является очень актуальной проблемой нынешнего времени. Определено, что при организации дистанционного обучения будущих специалистов по физической культуре и спорта должна обязательно учитываться специфика их профессиональной деятельности, в частности учета того обстоятельства, что учебно-воспитательный процесс со своими будущими воспитанниками (учениками, юными спортсменами) также может осуществляться в дистанционном режиме при пандемии, или любых других обстоятельствах. Установлено, что при разработке системы профессиональной подготовки будущих специалистов по физической культуре и спорту в условиях дистанционного обучения в университетах необходимо учитывать, что соответствующие специалисты должны овладеть комплексом методических компетенций, которые позволят осуществлять сложный процесс профессиональной деятельности в условиях дистанционного обучения со своими воспитанниками.

Ключевые слова: дистанционное обучение, профессиональная подготовка, будущие специалисты физической культуры и спорта, инновационные технологии, университеты.

Dubovoy O., Babych V., Dubovoy V., Zaytsev V., Halyuza S., Hordiyenko P., Mal'kova Ya. Problems of Professional Training of Future Specialists in Physical Culture and Sports in the Conditions of Distance Learning in Universities

The article is devoted to the problem of professional training of future specialists in physical culture and sports in the conditions of distance learning in universities. It is noted that the professional training of future specialists in physical culture and sports in the context of distance learning in universities on the basis of a systematic approach is an extremely acute problem in today's

conditions. It is determined that when organizing distance learning for future specialists in physical education and sports, the specifics of their professional activity must be taken into account, in particular, taking into account the fact that the educational process with its future pupils (students, young athletes) can also be carried out remotely in a pandemic, or any other circumstances. It is established that when developing a system of professional training of future specialists in physical culture and sports in the conditions of distance learning in universities it is necessary to take into account that the relevant specialists must master a set of methodological competencies, which will allow to carry out extremely difficult process of professional activity in the conditions of distance learning with the pupils.

Key words: distance learning, professional training, future specialists in physical culture and sports, innovative technologies, universities.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 317.315:811.111'25

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-49-57

Корінська Ольга Олегівна,

викладач кафедри теорії та практики перекладу

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

olgaburbonova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4576-8462>

СТРУКТУРА ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

Підготовка перекладача у закладі вищої освіти – це складний багатоетапний процес, котрий потребує постійної модернізації. Частіше за все кваліфікаційні вимоги до перекладачів не відповідають реальним проблемам сучасності. У вищих навчальних закладах використовуються та перевіряються безліч нових стратегій навчання, які застосовуються з метою оптимізації процесу вивчення іноземних мов. Адже майбутньому перекладачу потрібна не лише відмінна лінгвістична підготовка, але й глибокі знання культури, історії, релігії, психологічних особливостей носіїв мови, яку він вивчає. У зв'язку із модернізацією вищої освіти процес підготовки конкурентоспроможного спеціаліста потребує реорганізації, метою якої є досягнення інтегрованого кінцевого результату – отримання фахової компетенції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що дана проблема була предметом спеціального науково-педагогічного дослідження таких відомих українських та закордонних вчених-лінгвістів як В. Комісаров, В. Нестеров, О. Сімкова, Ю. Троїцька, Л. Черноватий, К. Шапошніков та ін. Усі вони говорять про те, що майбутній перекладач повинен володіти тими знаннями та навичками, котрі допоможуть йому ефективно та професійно здійснювати перекладацьку діяльність відповідно до вимог сучасності, тобто він має діяти компетентно. Таким чином, метою написання даної публікації є аналіз структури фахової компетентності майбутнього перекладача. Під час написання статті, нами був використаний ряд методів, зокрема: метод пошуку та опрацювання теоретичних джерел із галузі методики викладання іноземних мов, методи аналізу та синтезу, вибірковий метод тощо.

Розглянемо поняття фахової компетентності. Компетентність – це термін, який у 60-х роках ХХ ст. отримав широке розповсюдження у дослідженнях з педагогіки та лінгводидактики для позначення «здатності особистості до виконання якої-небудь діяльності на основі життєвого досвіду і отриманих знань, умінь, навиків» (Азімов, 2009), замінивши поняття «кваліфікація». У доповіді ЮНЕСКО говориться: «Частіше за

все підприємцям потрібна не кваліфікація, котра на їхню думку дуже часто асоціюється з умінням здійснювати ті чи інші операції матеріального характеру, а компетентність, котра розглядається як свого роду суміш навиків, якими володіє кожен індивід, у якому поєднуються кваліфікація у конкретному сенсі цього слова, соціальна поведінка, здатність працювати у колективі, ініціативність та жага до ризику» (Троїцька, 2014, с. 93).

Терміни «компетенція» і «компетентність» використовуються науковцями для опису кінцевого результату навчання і одночасно для опису різноманітних якостей індивіда, які йому притаманні або які набуті у процесі навчання. Варто зазначити, що до цього часу немає єдності у розмежуванні цих двох термінів. Н. Алмазова називає знання та вміння у певній сфері людської діяльності терміном «компетенція» (Алмазова, 2003). К. Шапошніков визначає поняття «професійна компетентність» як готовність та здатність спеціаліста приймати ефективні рішення при здійсненні професійної діяльності (Шапошніков, 2006). А. Белкін та В. Нестеров приходять до висновку, що компетенція – це сукупність професійних повноважень, функцій, що створюють необхідні умови для ефективної діяльності в освітньому процесі, а компетентність – це сукупність професійних, особистісних якостей, що забезпечують ефективну реалізацію компетенцій (Нестеров, 2003). Т. Руднева під фаховою компетентністю розуміє «інтегративну особистісну освіту, яка утворює ряд компетенцій, що обумовлюють готовність входження у світ професійних відносин, де основними вимогами є здатність до діалогу у багатонаціональному та культурному середовищі» (Руднева, 2011, с. 129).

Фахова компетентність перекладача включає у себе суму знань, умінь та навичок, які необхідні для успішного здійснення перекладацької діяльності, його здатність вирішувати професійні задачі, обізнаність та авторитетність в галузі перекладу та перекладознавства. Окрім того, фахову компетентність можна визначити як інтегральну фахово-особистісну характеристику перекладача, котра говорить про його готовність виконувати професійні функції у відповідності із сучасними нормами та стандартами. Таким чином, фахова компетентність включає у себе якості та властивості особистості, котрі визначають її здатність здійснювати професійну діяльність з використанням набутих в освітньому процесі знань та сформованих умінь і навиків.

На думку Ю. Троїцької, фахову компетентність перекладача можна представити у рамках двох компонентів. Перша група об'єднує знаннево-операційні компоненти, друга включає особистісні компоненти готовності до фахової діяльності. Для кожного критерію дослідницею були сформовані та представлені дані у двох таблицях (таблиця 1 та таблиця 2) (Троїцька, 2014, с. 93).

Таблиця 1

Знаннєво-операційні компоненти фахової компетентності майбутніх перекладачів

Компоненти	Критерії готовності
Сформованість достатнього рівня володіння мовою за всіма аспектами мовленнєвої діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • здатність сприймати мовлення на слух (аудіювання); • артикуляційно-інтонаційні навички (фонетика); • граматичні навички та уміння; • достатній запас загальноновживаної лексики; • комунікативні уміння (говоріння).
Знання актуальних загальнотеоретичних дисциплін	<ul style="list-style-type: none"> • знання про мовну систему; • знання про культуру та історію розвитку країни, мову якої вивчає майбутній перекладач.
Знання загальнонаукової та актуальної вузькоспеціальної термінології	<ul style="list-style-type: none"> • сформованість достатнього лексичного запасу у загальнонауковому термінологічному полі та сфері спеціалізації.
Знання, навички та вміння в галузі техніки перекладу	<ul style="list-style-type: none"> • знання функціонально-стилістичних особливостей перекладу текстів різної жанрової приналежності; • уміння працювати зі словниками для підбору найбільш адекватного відповідника (письмовий переклад); • уміння створювати функціональну заміну; • автоматизований навик перекладу найбільш частотних мовних конструкцій (усний переклад); • мовленнєва компресія та декомпресія (усний переклад); • уміння сприйняття мови при одночасному репродукуванні (синхронний переклад)
Знання соціокультурних норм	<ul style="list-style-type: none"> • здатність здійснювати комунікацію у міжкультурній сфері без порушення соціокультурних норм.
Навички і вміння в області інформаційних технологій	<ul style="list-style-type: none"> • уміння користуватися електронними інформаційними ресурсами та пакетами програм, що актуальні для перекладача (включаючи такі системи автоматизованого перекладу, як Trados, DejaVu тощо).

Таблиця 2

Особистісні компоненти фахової компетентності майбутніх перекладачів (Троїцька, 2014, с. 95)

Компоненти	Критерії готовності
Інтелектуальний	<ul style="list-style-type: none"> • гарна довгострокова і оперативна пам'ять; • уміння концентрувати увагу; • здатність до аналізу та інтерпретації.
Психофізіологічний	<ul style="list-style-type: none"> • фізична витривалість; • стресостійкість; • самоконтроль.
Аксіологічний (ціннісний)	<ul style="list-style-type: none"> • позитивне ставлення до перекладацької діяльності (сама діяльність являється цінністю); • прагнення створити якісний (цінний) продукт, на який можна буде покластися в утилітарному відношенні; • конфіденційність та дотримання етичних норм.

Мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> • задоволення від перекладацької діяльності;
	<ul style="list-style-type: none"> • зацікавленість у перспективах, котрі дає перекладацька освіта.
Рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> • адекватна особистісна самооцінка; • адекватна оцінка створеного тексту
Когнітивний (пізнавальний)	<ul style="list-style-type: none"> • здатність постійно засвоювати нову інформацію.
Комунікативний	<ul style="list-style-type: none"> • здатність виступати перед публікою; • здатність підтримувати комунікацію; • здатність вести діалог у стресовій ситуації при наявності комунікативних перешкод.
Адаптивно-регулятивний	<ul style="list-style-type: none"> • гнучкість; • толерантність; • дипломатичність; • здатність врегулювати конфліктні ситуації; • здатність «викручуватися».
Емоційно-вольовий	<ul style="list-style-type: none"> • уміння контролювати емоції; • прагнення до самовдосконалення.

Розглянемо структуру фахової компетентності перекладача, яку пропонує нам І. Сімкова (рис. 1) (Сімкова, 2013, с. 167). Як видно зі схеми, дослідниця виокремлює три її складові: філологічну, індивідуально-психологічну та перекладацьку компетенції.

Під філологічною компетенцією розуміють готовність та здатність застосовувати певні методи та засоби з метою розуміння мови оригіналу (МО) та адекватного відтворення мови перекладу (МП) згідно до заданої комунікативної ситуації. Філологічна компетенція включає у себе міжкультурну та текстотвірну компетенції.

Міжкультурна компетенція – це здатність перекладача, відповідно до міжкультурних комунікативних норм, розуміти МО та створювати МП у письмовій чи усній формі. За В. Комісаровим, текстотвірна компетенція – це вміння створювати тексти рідного виду під час здійснення перекладу, а також знання правил побудови та відмінностей даних текстів у МО та МП (Комісаров, 2002).

Індивідуально-психологічна компетенція – це система особистісних, професійних та психологічних якостей перекладача, що необхідні для здійснення професійної діяльності. Перекладацька компетенція – це здатність та готовність перекладача виконувати переклад різноманітних текстів на професійному рівні, а також володіння певними знаннями, вміннями та навиками. Вона включає у себе:

- базову компетенцію – теоретичні знання у галузі перекладознавства, а також процедурні уміння та навики;
- предметну компетенцію – предметні знання, навики та вміння, що є необхідними для виконання перекладу текстів;
- стратегічну компетенцію – знання та уміння, що дозволяють перекладачеві здійснювати аналіз основних аспектів перекладу, а також

виокремлювати ті фактори, що є важливими у певній професійній ситуації, і на їх основі створювати стратегію перекладацьких дій;

- прагматичну компетенцію – спеціальні знання, що допомагають розуміти висловлювання відповідно до певних комунікативних та ситуативних умов та застосовувати у текстах перекладу мовленнєві засоби згідно тієї комунікативної ситуації, у якій буде використовуватися даний текст;

- професійно-технічна компетенція – це ті знання, навички та вміння, які є необхідними для здійснення діяльності перекладача (знання основних принципів, прийомів та положень перекладацької діяльності, розуміння основних завдань перекладача тощо).

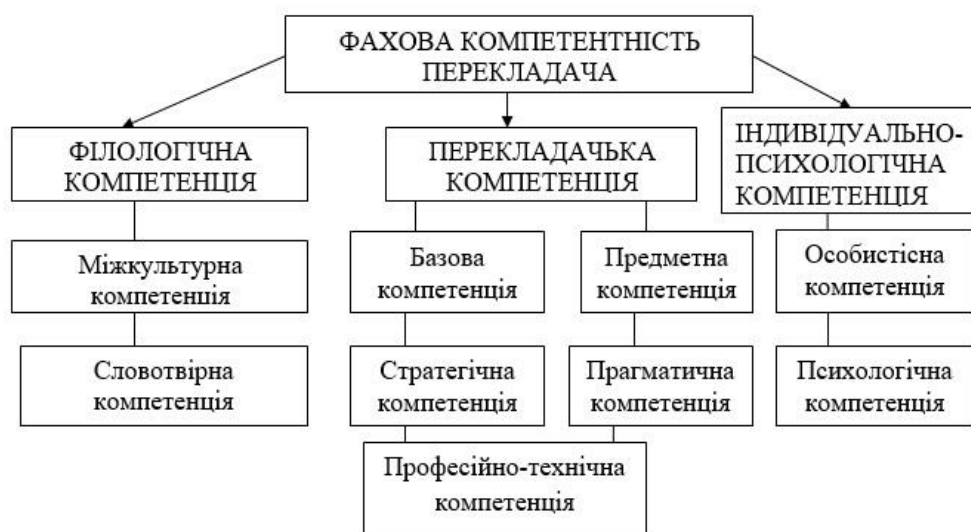

Рис. 1. Структура фахової компетентності перекладача (Сімкова, 2013, с. 167)

Досить змістовно також наводить нам робочу модель фахової компетентності перекладача Л. Черноватий (рис. 2) (Черноватий, 2013, с. 177). На думку автора, вона включає у себе наступні компетенції: білінгвальну, екстралінгвістичну, особистісну, перекладацьку та стратегічну. Білінгвальна компетенція включає у себе мовну (знання двох мов – МО та МП) та мовленнєву (володіння МО та МП у тих видах мовленнєвої діяльності, що задані у перекладі субкомпетенції). Екстралінгвістична компетенція містить у собі ті знання, що виходять за межі лінгвістичних та перекладознавчих. До неї можна віднести фонові (тематичні, енциклопедичні, соціокультурні знання) та предметні (інформація щодо поняттєвого складу певного виду людської діяльності та міжпоняттєвих зв'язків) знання (Черноватий, 2013, с. 176).

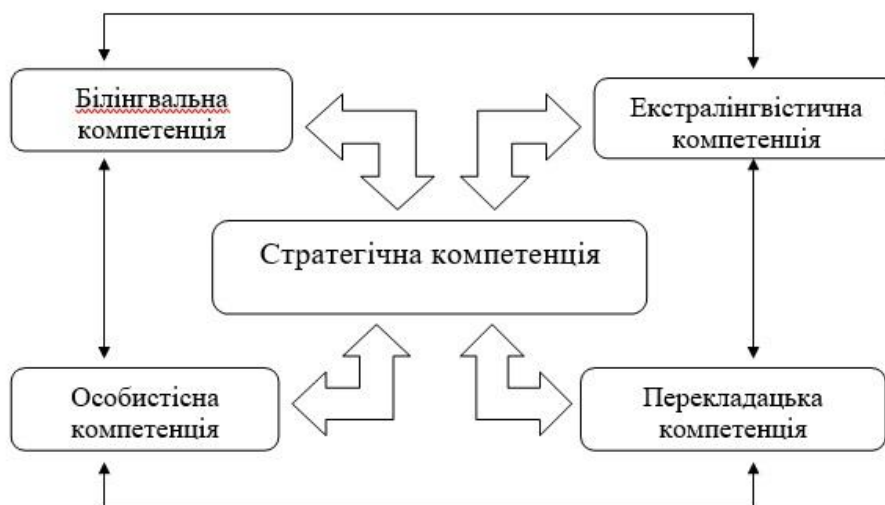

Рис. 2. Робоча модель фахової компетентності перекладача (Черноватий, 2013, с. 177)

Перекладацька компетенція – це знання загальних принципів перекладу, а також навички та вміння його здійснення (як базові – ті, що знадобляться перекладачу для здійснення усіх видів перекладу, так і спеціальні – яких потребують лише певні види перекладу (наприклад, технічний чи художній переклад). До перекладацької компетенції Л. Черноватий відносить також такі субкомпетенції як інструментальну (застосування у перекладацькій діяльності технологічних чи документальних ресурсів) та дослідницьку або пошукову (здатність перекладача швидко знаходити ту інформацію, що необхідна для розв’язання перекладацьких завдань) (Черноватий, 2013, с. 176).

До особистісної компетенції відноситься психофізіологічний компонент (пам’ять, увага, критичне відношення, психологічна стійкість тощо), морально-етична субкомпетенція (відповідальність за свою роботу; скромність, ввічливість, конфіденційність; об’єктивність та надійність), субкомпетенція самовдосконалення (готовність до постійного саморозвитку та навчання), та фахово-соціальна компетенція (уміння укласти договір щодо здійснення перекладу, здатність пропонувати свої послуги на ринку перекладацьких послуг, навички та вміння співпраці із фахівцями у відповідній галузі тощо). Стратегічна компетенція тлумачиться професором як надкомпетенція – це «інтегроване уміння перекладати, яке ґрунтується на координації решти компетенцій у процесі здійснення перекладацької діяльності» (Черноватий, 2013, с. 173).

Таким чином, можна зробити висновки, що досить важливими у здійсненні професійної діяльності майбутнього перекладача є саме перекладацька, особистісна та стратегічна компетенції, так як саме вони визначають ті знання, навички та вміння, котрими повинен володіти професійний перекладач, а отже, і рівень його фахової компетентності.

Список використаної літератури

1. **Азимов Э. Г.** Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : Изд-во ИКАР, 2009. 448 с. 2. **Алмазова Н. И.** Когнитивные аспекты формирования межкультурной компетентности при обучении иностранному языку в неязыковом вузе : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук: 13.00.02. Санкт-Петербург, 2003. 51 с. 3. **Комиссаров В. Н.** Современное переводоведение: учебное пособие. Москва : ЭТС, 2002. 424 с. 4. **Нестеров В. В.** Педагогическая компетентность : учеб. пособие. Екатеринбург : Учеб. кн., 2003. 186 с. 5. **Руднева Т. И.** Формирование профессиональной компетентности студентов – будущих юристов : монография. Самара : Самар. ун-т, 2011. 6. **Сімкова О. І.** Особливості формування фахової компетенції в майбутніх перекладачів. *Традиції та новачії сучасної освіти в Україні*. 2013. № 3. С. 165–168. 7. **Троицкая Ю. В.** Структура профессиональной компетентности переводчиков. *Психолого-педагогические проблемы образования*. 2014. № 3. С. 93–97. 8. **Черноватий Л. М.** Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова книга, 2013. 368 с. 9. **Шапошников К. В.** Контекстный подход в процессе формирования профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : 13.00.02. Йошкар-Ола, 2006. 26 с.

References

1. **Azimov, E. G.** (2009). *Novyj slovar' metodicheskikh terminov i ponyatij (teoriya i praktika obucheniya yazykam)* [New dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages)]. Moscow: Izd-vo IKAR [in Russian]. 2. **Almazova, N. I.** (2003). *Kognitivnye aspekty formirovaniya mezhkul'turnoj kompetentnosti pri obuchenii inostrannomu yazyku v neyazykovom vuze* [Cognitive aspects of the formation of intercultural competence in teaching a foreign language in a non-linguistic university]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Saint-Peterburg [in Russian]. 3. **Komissarov, V. N.** (2002). *Sovremennoe perevodovedenie* [Modern translation studies]. Moscow: ETS [in Russian]. 4. **Nesterov, V. V.** (2003). *Pedagogicheskaya kompetentnost'* [Pedagogical competence]. Ekaterinburg: Ucheb. kn. [in Russian]. 5. **Rudneva, T. I.** (2011). *Formirovanie professional'noj kompetentnosti studentov – budushchih yuristov* [Formation of professional competence of students – future lawyers]. Samara: Samar. un-t [in Russian]. 6. **Simkova, O. I.** (2013) *Osoblyvosti formuvannia fakhovoi kompetentsii v maibutnikh perekladachiv* [Features of the formation of professional competence in future translators]. *Tradytsii ta novatsii suchasnoi osvity v Ukraini – Traditions and innovations of modern education in Ukraine*, 3, 165-168 [in Ukrainian]. 7. **Troickaya, Yu. V.** (2014). *Struktura professional'noj kompetentnosti perevodchikov* [The structure of the professional competence of translators]. *Psihologo-pedagogicheskie problemy*

obrazovaniya – Psychological and pedagogical problems of education, 3, 93-97 [in Russian]. **8. Chernovaty, L. M.** (2013). *Metodyka vykladannia perekladu yak spetsialnosti* [Methods of teaching translation as a specialty]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian]. **9. Shaposhnikov, K. V.** (2006). *Kontekstnyj podhod v processe formirovaniya professional'noj kompetentnosti budushchih lingvistov-perevodchikov* [Contextual approach in the process of formation of professional competence of future linguists-translators]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Jashkar-Ola [in Russian].

Корінська О. О. Структура фахової компетентності майбутнього перекладача

У статті розкривається поняття та структура фахової компетентності майбутнього перекладача. Наводяться визначення «компетентності» та «компетенції» як ключових понять компетентнісного підходу до освіти та професійної діяльності. Говориться також про те, що фахова компетентність майбутнього перекладача об'єднує у собі знаннево-операційні та особистісні компоненти, кожен із яких містить ключові критерії готовності до здійснення професійної діяльності першокласного фахівця у галузі перекладу. Представлено основні види компетенцій, що входять до структури фахової компетентності перекладача, серед яких особливо важливими є перекладацька, особистісна та стратегічна.

Ключові слова: фахова компетентність, фахівець у галузі перекладу, особистісна компетенція, стратегічна компетенція, перекладацька компетенція.

Коринская О. О. Структура профессиональной компетентности будущего переводчика

В статье раскрывается понятие и структура профессиональной компетентности будущего переводчика. Приводятся определения «компетентности» и «компетенции» как ключевых понятий компетентностного подхода к образованию и профессиональной деятельности. Говорится также о том, что профессиональная компетентность будущего переводчика объединяет в себе знаниево-операционные и личностные компоненты, каждый из которых содержит ключевые критерии готовности к осуществлению профессиональной деятельности первоклассного специалиста в области перевода. Представлены основные виды компетенций, входящих в структуру профессиональной компетентности переводчика, среди которых особенно важны переводческая, личностная и стратегическая.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, специалист в области перевода, личностная компетенция, стратегическая компетенция, переводческая компетенция.

Korinska O. The Structure of Professional Competence of the Future Translator

The article reveals the concept and structure of professional competence of the future translator. The definitions of «competence» and «competence» are given as key concepts of the competence approach to education and professional activity. It is also said that the professional competence of the future translator combines knowledge-operational and personal components, each of which contains the key criteria of the readiness for the professional activity of a first-class specialist in the field of translation. The main types of competencies that are part of the structure of a translator's professional competence are presented, among which translation, personal and strategic are especially important.

Key words: professional competence, translation specialist, personal competence, strategic competence, translation competence.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шехавцова С. О.

УДК 378.018:614.2]:616-036.21

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-58-65

Корнієць Нелля Григорівна,

кандидатка медичних наук, доцентка, завідувачка
кафедри акушерства та гінекології ДЗ «Луганський
державний медичний університет», м. Рубіжне, Україна.
kornietsnellia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2816-1995>

Слепичко Юлія Миколаївна,

кандидатка медичних наук, доцентка кафедри
акушерства та гінекології ДЗ «Луганський
державний медичний університет», м. Рубіжне, Україна.
julijaslepichko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2121-8696>

Тертична-Телюк Світлана Вікторівна,

кандидатка медичних наук, асистентка кафедри
акушерства та гінекології, ДЗ «Луганський
державний медичний університет», м. Рубіжне, Україна.
svetlana.tertichnaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6759-7604>

Кравцова Юлія Андріївна,

асистентка кафедри акушерства та гінекології
ДЗ «Луганський державний медичний університет»,
м. Рубіжне, Україна.
julija.kravtsova@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8561-2847>

**ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ
ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ В УМОВАХ COVID-19**

Уже майже два роки весь світ живе в умовах поширення вірусу COVID-19, який перетворився в пандемію. Ця ситуація вплинула на всі сфери життєдіяльності, в тому числі і на освіту. Заклади вищої освіти, зокрема медичні, змушені були швидко реагувати і переформатовувати весь процес навчання. Університети активізували використання дистанційної форми навчання, але специфіка медичної освіти така, що формування більшості фахових компетентностей майбутніх лікарів пов'язане з очними формами навчання і вимагають особистої присутності. Ми згодні з В. Швиркою, що «сучасні вимоги до розбудови

національної професійної школи відповідно до очікувань суспільства повинні передбачати, насамперед, ефективну підготовку спеціалістів високого класу в різних сферах. Навчання й виховання у закладах вищої освіти буде якісним, якщо буде якісний зміст навчально-методичного забезпечення; будуть використовуватись сучасні форми, методи й засоби організації навчально-виховного процесу із залученням інноваційних технологій» (Швирка, 2018, с. 36). Безумовно, в умовах пандемії, освітній процес не може зупинитися і здобувачі вищої освіти повинні мати можливість отримувати якісну освіту, але потрібно зберігати баланс між аудиторною та дистанційною формою передачі знань та вмінь (Nalyvaiko & Vakulenko & Zemlin U, 2020). І тут на допомогу приходять сучасні технології організації освітнього процесу, в тому числі змішане навчання.

Наукова розвідка показала, що упровадженню моделі змішаного навчання в систему освіти присвячували свої праці такі зарубіжні та вітчизняні авторів, як Дж. Бейлі, К. Бонк і Ч. Грехем, Є. Желнова, О. Кривонос, В. Кухаренко, Н. Наливайко, О. Наливайко, М. Нікітіна, Дж. Руні, О. Спіріна, Х. Стейкер і М. Хорн, А. Стрюк, Ю. Триус, Г. Чередніченко, К. Чжан, Ч. Сяоян, Х. Ван, Л. Шапран та інших.

Питання змішаного та дистанційного навчання порушували А. Бурмістрова, Н. Болюбаш, В. Демкин, В. Голубева, І. Ільїна, М. Коваль, І. Лісецька, В. Маняхіна, Дж. Мунен, Т. Муращенко, Н. Найденнова, Е. Новікова, Н. Телешева, О. Хмель, В. Швирка, С. Шокалюк та ін.

Досить активно питання використання змішаного навчання у медичних закладах вищої освіти вивчали зарубіжні науковці А. Чоулес, Л. Нсу, А. Каваделла, Й. Франтз, В. Бозалек, К. Шаффер, Й. Смалл, С. Стріскланд, М. Вестерлакен та інші.

Проте, теорія і практика використання змішаного навчання в медичних ЗВО потребує подальшого дослідження.

Вважається, що поняття «змішане навчання» почали використовувати з появою Інтернету в кінці 1990-х рр. Однак довгий час змішане навчання не мало єдиного визначення і розуміння. З 2006 р. і по даний час під змішаним навчанням прийнято розуміти поєднання очного навчання і навчання з використанням комп'ютерних технологій, хоча до цих пір поняття «змішане навчання» в світовій педагогічній практиці трактується по-різному.

Ми спиралися на позицію О. Ковтун, яка розглядає змішане навчання як цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, в якому поєднані традиційна та дистанційна моделі навчання, який відбувається в аудиторії та поза її межами, у синхронному та асинхронному режимах, базується на широкому використанні ІКТ (Коротун, 2016).

Сьогодні науковці-практики констатують, що освіта у всьому світі переживає етап переосмислення феномену змішаного навчання, коли ще

не вкоренилося саме поняття і зміст цього напрямку. Мабуть, цим пояснюється різноманіття його моделей. Серед яких модель «Flipped Classroom» («перевернутий клас»), модель «Зміна робочих зон» («ротація станцій»), «Face-to-Face Driver» («Аудиторне навчання з онлайн-підтримкою»). Найбільш відомою є типологія моделей Х. Стейкера і М. Хорна, яка була розроблена в 2012 році. Вона включає в себе шість моделей (Staker & Horn 2012):

- «Face-to-Face Driver» («аудиторне навчання з онлайн-підтримкою», «очне навчання з частковим застосуванням технологій»);
- «Rotation» («ротаційна модель», або «модель чергування»);
- «Flex» («гнучка модель», «гнучкий план», «гнучка адаптаційна модель»);
- «Online Lab» («онлайн-лабораторія»);
- «Self-blend» («факультативне самостійне онлайн-навчання», «саморегулюєме навчання», «навчальне меню», «особистий вибір»);
- «Online Driver» («онлайн-навчання з аудиторного підтримкою»; інші варіанти смислового перекладу – «дистанційне онлайн-навчання» і просто «онлайн-навчання»).

Проте, досвід впровадження змішаного навчання в ЗВО показує, що викладачі в своїй роботі частіше за все спираються на типологію моделей Х. Стейкер і М. Хорна, модифікують її, відбираючи ті чи інші моделі і корегуючи їх, але в цілому зберігаючи емпіричний характер підходу.

Обираючи змішане навчання як основну форму організації освітнього процесу на період пандемії COVID-19 на спеціальності 222 «Медицина» у ДЗ «Луганський державний медичний університет», ми враховували специфіку підготовки саме медичних працівників і основні дидактичні особливості змішаного навчання, які характеризують його переваги перед іншими формами організації освітнього процесу, а саме:

- інтеграція дидактичних можливостей традиційної та електронної форм навчання, оптимальне їх поєднання;
- можливість використання, в тих чи інших варіантах, на всіх рівнях освіти, для будь-яких профілів, спеціальностей, напрямів підготовки;
- істотне підвищення можливостей для персоналізації та індивідуалізації освітнього процесу;
- підвищення мотивації здобувачів вищої освіти;
- домінування в структурі навчального процесу індивідуальної роботи студентів, що сприяє розвитку навчальної самостійності і формування навичок, що забезпечують можливість самоосвіти на наступних етапах життя;
- широке використання різних інтерактивних видів навчальних активностей.

Вирішальними стали і принципи змішаного навчання:

- гнучкість та адаптивність;
- можливість урахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти (варіації змісту навчальних матеріалів, темпу та засобів навчання тощо);
- мобільність (можливість навчатися в зручний час у зручному місці, вибираючи найбільш доступні для себе засоби навчання);
- забезпечення захисту інформації (конфіденційність зберігання особистих даних, безпечна передача даних тощо);
- економічна ефективність (за рахунок більш раціонального використання навчальних приміщень, матеріально-технічної бази тощо, можливості збільшення аудиторії здобувачів освіти);
- використання спеціалізованих технологій і засобів навчання (можливість дистанційної взаємодії передбачає необхідність доступу до мережі Інтернету, спеціальних пристроїв, таких, як комп'ютер, мобільний телефон, планшет тощо, а також програмного забезпечення) (Олійника, 2019).

Перераховані принципи гармонійно поєднуються з традиційними дидактичними принципами:

- природовідповідність;
- науковість;
- доступність;
- наочність;
- свідомість;
- активність;
- системність;
- зв'язок теорії з практикою;
- інтерактивність.

Привабливим для медичних закладів освіти є і те, що для змішаного навчання характерні як традиційні засоби навчання (підручники, посібники, засоби візуалізації (схеми, плакати тощо), симуляційне обладнання, роздаткові матеріали та технічні засоби навчання), так і інноваційні, серед яких електронні підручники, різноманітні бази даних (мультимедійні ресурси, відеохостинги, електронні каталоги наукових публікацій), інформаційно-пошукові системи мережі Інтернет, прикладне програмне забезпечення навчального призначення, мережеві сервіси і додатки (соціальні мережі, соціальні закладки, сервіси візуалізації інформації: майндмепінг, інфографіка, сторітелінг, скрайбінг тощо, сервіси для спільної роботи над документами тощо)).

Також ми розуміємо, що змішане навчання має і певні недоліки, серед яких:

- залежність від технічних засобів навчання;
- недостатня комп'ютерна грамотність як викладачів, так і здобувачів вищої освіти;

- невідповідність викладачів до застосування цього методу навчання;

- велика кількість часу для підготовки та розміщення необхідного матеріалу на освітній платформі університету;

- здобувачі вищої освіти не одразу звикають до регулярності роботи в дистанційній формі, що тягне за собою відставання у навчанні;

- здобувачам освіти необхідно показати, як використовувати засоби технологій і що від них очікується;

- здобувачі освіти повинні витратити певну частину свого вільного часу на навчання.

Таким чином, під час організації освітнього процесу ми намагались органічно поєднати традиційні (словесні, наочні, практичні) і інтерактивні (кейс-технології, проведення відеоконференцій, відеолекцій та «круглих столів», веб-квести, «мозковий штурм», ділова гра, метод проектів та ін) методи навчання.

Так при викладанні ОК «Акушерство та гінекологія» викладачами активно використовувались, наприклад, такі методи навчання:

- відеолекція «Гострий живіт в «гінекології».

- відеоконференція «Планування вагітності як основа збереження репродуктивного здоров'я. Сучасні методи контрацепції».

- дискусія «Папіломовірусна інфекція і рак шийки матки. Які шляхи профілактики?».

- диспут «Клімактеричні порушення в практиці сімейного лікаря: рутинна практика чи реальний спосіб покращити якість життя пацієнтки?».

- вебінар «Антенатальний супровід вагітних з екстрагенітальною патологією».

Серед навчальних матеріалів для здобувачів вищої освіти були запропоновані:

- презентація – «Порушення функції репродуктивної системи» – матеріал, який підтримує публічний виступ, який може містити різні мультимедійні інструменти, представлений, як правило, у вигляді слайдів;

- графічний організатор для візуалізації різних процесів;

- робочі зошити для самостійної роботи здобувачів освіти «Ендометріоз. Доброякісні захворювання молочних залоз», «Плацентарні порушення. Затримка внутрішньоутробного розвитку плода. Дистрес плода», «Фонові та передракові захворювання жінки. Злоякісні новоутворення жіночих статевих органів. Трофобластична хвороба» тощо;

- аудіо- та відеоматеріали для більш глибокого занурення у проблему скринінгу ракових захворювань репродуктивних органів жінки;

- симуляція для опису явищ, процесів тощо;

- інструкції для опису процесів та надання необхідних допоміжних інструкцій для виконання завдання;
- тести для вимірюються досягнення навчальних результатів;
- тест для самоперевірки для самостійної перевірити розуміння вивченого, закріплення і отримання зворотного зв'язку.

Отже, впровадження змішаного навчання в заклади вищої медичної освіти в період пандемії дозволило, по-перше, продовжити навчальний процес; по-друге, прискорити розвиток дистанційного навчання; по-третє, побачити можливості подальшого застосування і підвищення ефективності змішаного навчання у підготовці студентів-медиків.

Список використаної літератури

- 1. Швирка В. М.** Сучасні освітні тренди як інструмент підвищення якості освіти в університеті. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2018. № 8 (322), Ч. I. С. 37–44.
- 2. Nalyvaiko O., Vakulenko A., Zemlin U.** Features of forced quarantine distance learning. *Scientific Notes of the Pedagogical Department.* 2020. №1 (47), P. 78–87. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2020-47-09>.
- 3. Коротун О. В.** Методологічні засади змішаного навчання в умовах вищої освіти. *Інформаційні технології в освіті.* 2016. № 3 (28). С. 117–129. DOI: <https://doi.org/10.14308/ite000607>.
- 4. Staker H., Horn M. B.** Classifying K-12 Blended Learning, 2012. 22 p. URL: <https://wp-content/uploads/2013/04/The-rise-of-K-12-blended-learning.pdf>.
- 5. Технологія** змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти : підручник ; за заг. ред. В. В. Олійника, ред. кол.: С. П. Касьян, Л. Л. Ляхоцька, Л. В. Бондаренко. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718812/1/%D0%97%D0%9D%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%92%D0%98%D0%94%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF_24_06_2019%20%282%29.pdf.

References

- 1. Shvyrka, V.** (2016). Suchasni osvritni trendy yak instrument pidvyshchennia yakosti osvity v universyteti [Modern educational trends as a tool to improve the quality of education at the university]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (pedahohichni nauky) – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences, 3 (28), 117-129* [in Ukrainian].
- 2. Nalyvaiko, O., Vakulenko, A. & Zemlin, U.** (2020). Features of forced quarantine distance learning. *Scientific Notes of the Pedagogical Department, 1 (47), 78-87.* DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2020-47-09>.
- 3. Korotun, O.** (2016). Metodolohichni zasady zmishanoho navchannia v umovakh vyshchoi osvity [Methodological bases of blended learning in the higher education]. *Informatsiini tekhnolohii v osviti – Information technology in education, 3 (28), 117-129.* DOI: <https://doi.org/10.14308/ite000607> [in Ukrainian].

4. **Staker, H., & Horn, M.** (2011). Classifying K-12 Blended Learning. Retrieved from <https://wp-content/uploads/2013/04/The-rise-of-K-12-blended-learning.pdf>. 5. **Tekhnolohiia** zmishanoho navchannia v systemi vidkrytoi pisliadyplomnoi osvity [Technology of blended learning in the system of open postgraduate education]. (2019). Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/718812/1/%D0%97%D0%9D%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%92%D0%98%D0%94%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF_24_06_2019%20%282%29.pdf [in Ukrainian].

Корнієць Н. Г., Слепичко Ю. М., Тертична-Телюк С. В., Кравцова Ю. А. Змішане навчання як ефективна форма підготовки майбутніх лікарів в умовах COVID-19

Стаття присвячена проблемі використання змішаного навчання як сучасної педагогічної технології в умовах COVID-19. Змішане навчання розглядається як цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, в якому поєднані традиційна та дистанційна моделі навчання, який відбувається в аудиторії та поза її межами, у синхронному та асинхронному режимах, базується на широкому використанні ІКТ (О. Коротун). В статті окреслені переваги та недоліки змішаного навчання. Розглянуто функції і принципи змішаного навчання. Перераховані методи і засоби організації навчання за цією технологією.

Опит впровадження змішаного навчання в освітній процес закладів вищої медичної освіти свідчить, що ця технологія має велику перспективу не тільки в період пандемії та може використовуватись на постійній основі.

Ключові слова: змішане навчання, педагогічна технологія, навчання, заклади вищої медичної освіти, COVID-19.

Корниец Н. Г., Слепичко Ю. Н., Тертычная-Телюк С. В., Кравцова Ю. А. Смешанное обучение как эффективная форма подготовки будущих врачей в условиях COVID-19

Статья посвящена проблеме использования смешанного обучения как современной педагогической технологии в условиях COVID-19. Смешанное обучение рассматривается как целенаправленный процесс взаимодействия субъектов обучения, в котором сочетаются традиционная и дистанционная модели обучения. Этот процесс происходит в аудитории и за ее пределами, в синхронном и асинхронном режимах, базируется на широком использовании ИКТ (О. Коротун). В статье указаны преимущества и недостатки смешанного обучения. Рассмотрены функции и принципы смешанного обучения. Перечисленные методы и средства организации обучения по этой технологии.

Опыт внедрения смешанного обучения в образовательный процесс учреждений высшего медицинского образования свидетельствует, что

эта технология имеет большую перспективу не только в период пандемии и может использоваться на постоянной основе.

Ключевые слова: смешанное обучение, педагогическая технология, обучение, учреждения высшего медицинского образования, COVID-19.

**Korniets N., Slepichko Y., Tertychna-Teliuk S., Kravtsova Y.
Blended Learning as an Effective form of Training of Future Doctors in
the Conditions of COVID-19**

The article is devoted to the issue of using blended learning as a modern pedagogical technology in the context of COVID-19. Blended learning is considered as a purposeful process of interaction between learning subjects, which combines traditional and distance learning models. This process takes place in the classroom and outside it, in synchronous and asynchronous modes, based on the widespread use of ICT (O. Korotun). The article points out the advantages and disadvantages of blended learning. The functions and principles of blended learning are considered. Methods and means of organizing training on this technology are listed.

The experience of introducing blended learning into the educational process of higher medical education institutions indicates that this technology has great prospects not only during the pandemic and can be used on an ongoing basis.

Key words: blended learning, pedagogical technology, training, institutions of higher medical education, COVID-19.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 378.147:005.336.2]:373.3.091.12

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-66-74

Ляшенко Катерина Іванівна,
аспірант ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», викладач педагогічних дисциплін
ВСП «Лисичанський педагогічний фаховий коледж»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Лисичанськ, Україна.
ekaterinaiv8@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6006-9008>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Актуальність визначення змісту інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів не викликає сумніву, оскільки, не маючи чіткого уявлення про значення інноваційної компетентності, не маємо можливості визначити послідовність і доречність використання певної системи методів і технологій щодо формування інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів. Існує серія методологічних підходів до осмислення змісту цього феномену, зокрема: компетентнісний, системний, діяльнісний та індивідуально-креативний.

Отже, виникає потреба дослідити методологічні підходи задля ґрунтовного осмислення змісту інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів і відійти від типового визначення цього поняття.

Проблему формування інноваційності майбутніх вчителів представлено в дослідженнях останніх років. На сучасному етапі розвитку професійної освіти більшість науковців вважають необхідним формування інноваційної компетентності у майбутніх фахівців. В Україні базою для дослідження визначених питань закладено в роботах таких науковців, як І. Підласий (Підласий І., 1998), О. Дубасенюк (Дубасенюк О., 2011) теоретично обґрунтовує креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. За Н. Мойсеюк, компетентність означає «коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі» (Н. Мойсеюк, 2007). Велику зацікавленість у цьому контексті становлять праці закордонних авторів Ю. Маргуліса, К. Доуле, М. Моїсеєвої, Р. Нортон, та ін.

Отже, нині створено певні передумови формування компетентнісної освіти студентів у галузі використання інновацій,

формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Проблеми компетентнісного підходу та особливості цього феномена активно досліджували О. Антонова, І. Зязюн, В. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко та ін. Науковці зазначають, що професійна компетентність педагога – динамічна категорія, що постійно розвивається, щільно пов'язана з такими поняттями як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності», «готовність до діяльності».

Віддаючи належне розробкам теоретичних і прикладних напрямків проблеми, відзначимо, що інновації в освіті як засіб формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкової школи ще не були предметом окремого дослідження. У то й же час, практика показує, що вони часто не усвідомлюють потреби застосування інноваційних технологій у процесі навчання, у них не сформовані відповідні знання й уміння, оскільки їхня підготовка в цій галузі у педагогічних закладах залишається багато в чому фрагментарною, не охоплює всіх видів освітньої діяльності.

Мета нашої статті: визначити і теоретично дослідити методологічні підходи до розуміння змісту інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів, зокрема компетентнісний, системний, діяльнісний та індивідуально-креативний. На нашу думку, правильно визначений зміст інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів протегуватиме чіткому формулюванню цілей, вибору засобів організації формування інноваційної компетентності та вибору найефективніших засобів прогнозування результатів.

В умовах реформування системи освіти України, створення якісно нової фундаментальної парадигми, особливої ваги набуває модернізація змісту освіти та оновлення державних стандартів. Події сьогодення диктують нам нові умови життя, навчання та розвитку. Сучасному педагогу потрібно весь час бути в епіцентрі подій, володіти новітніми, інноваційними технологіями навчання, розуміти значення навичок XXI століття для формування особистості, патріота, лідера та інноватора, як це зазначає Концепція нової української школи.

Найрозповсюдженішим поглядом до розуміння сутності поняття «інноваційна компетентність» є компетентнісний підхід, який переважно асоціюється зі специфікою формування компетентностей. Досліджуючи теоретичні засади та практичні аспекти реалізації компетентнісного підходу Н. Романчук дійшла висновку, що основою і фундаментом сучасних уявлень компетентнісного підходу було покладено ідеї особистісного і діяльнісного розвитку особистості, сформульовані в контексті психолого-педагогічних концепцій розвиваючої та особистісно орієнтованої освіти. Також поняттєво-категоріальна база компетентнісного підходу безпосередньо пов'язана з ідеєю цілепокладання й цілеспрямованості освітнього процесу, при якому

формування компетентностей відбувається у закладі вищої та фахової передвищої освіти, а зміст освіти визначається чотирикомпонентною моделлю: знання, вміння, досвід творчої діяльності, досвід ціннісного ставлення (О. Романчук, 2018). Тож можна стверджувати, що саме компетентнісний підхід передбачає формування інноваційної компетентності в процесі креативної діяльності, що доводить цінність творчості в професійній підготовці фахівців будь-якого профілю.

Усвідомлюючи роль і значення педагога як рушійної сили освітянських реформ, вищі заклади освіти реалізують програми інноваційного розвитку, де одним із важливих завдань визначають оновлення професійної компетентності вчителя в умовах інноваційної діяльності. Останнім часом відбувається переосмислення системи пріоритетів безперервної педагогічної освіти, у процесі якої першочергового значення набувають питання становлення вчителя як суб'єкта інноваційної діяльності та засвоєння ним освітніх технологій та компетентностей. Потреба в інноваційній спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку освіти викликана також необхідністю оновлення організації навчально-виховного процесу в закладах освіти різного типу. Інноваційні педагогічні технології стають типовим явищем освітянської практики, а готовність до їх застосування – вимогою до всіх педагогів. Головним у цьому процесі має стати питання підготовки вчителя-інноватора (ментора, амбасадора, тьютора тощо) початкових класів, який володіє проєктивним мисленням, перспективними педагогічними технологіями, є суб'єктом особистісного і професійного зростання.

Безумовно, компетентнісний підхід передбачає комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, що забезпечує успішне функціонування людини в ключових сферах життєдіяльності, що сприяє самореалізації в сучасному суспільстві фахівців будь-якої спеціальності.

У контексті компетентнісного підходу базовим компонентом є поняття «ключові компетенції» як базові компетентності.

З урахуванням даних позицій ключовими освітніми компетентностями є такі.

1. Ціннісно-смілова компетентність. Це компетентність у сфері світогляду, пов'язана з ціннісними орієнтирами учня, його здатністю бачити та розуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, творчу спрямованість, уміти вибирати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Дана компетентність забезпечує механізм самовизначення учня в ситуаціях навчальної й іншої діяльності. Від неї залежать індивідуальна освітня траєкторія учня та програма його життєдіяльності в цілому.

2. Загальнокультурна компетентність. Коло питань, в яких учень повинен бути добре обізнаний, мати пізнання та дуже широкий досвід діяльності: це особливості національної та загальнолюдської культури,

духовно-моральні основи життя людини й людства, окремих народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки та релігії в житті людини, їх вплив на світ, компетентності в побутовій і культурно-дозвілєвій сфері, наприклад, володіння ефективними способами організації вільного часу. До цього ж відноситься досвід засвоєння учнем наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й загальнолюдського розуміння світу.

3. Навчально-пізнавальна компетентність. Це сукупність компетентностей учня у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, евристичної, загальнонавчальної діяльності, співвіднесеної з реальними об'єктами, які пізнаються учнем. Сюди входять знання й уміння організації цілепокладання, планування, генерації ідей, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності. Стосовно досліджуваних об'єктів учень опановує креативні навички продуктивної діяльності: добуванням знань безпосередньо з реальності, володінням прийомами дій у нестандартних ситуаціях, евристичними методами рішення проблем. У рамках даної компетентності визначаються вимоги відповідної функціональної грамотності: уміння відрізнити факти від домислів, володіння вимірювальними навичками, використання ймовірнісних, статистичних та інших методів пізнання.

4. Інформаційна компетентність. За допомогою реальних об'єктів (телевізор, магнітофон, телефон, факс, комп'ютер, принтер, модем, копір тощо) й інформаційних технологій (аудіо-, відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет) формуються вміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати її. Дана компетентність забезпечує навички діяльності учня стосовно інформації, що міститься в навчальних предметах та освітніх галузях, а також у навколишньому світі.

5. Комунікативна компетентність. Включає знання необхідних мов, способів взаємодії з оточуючими й окремими людьми та подіями, навички роботи у групі, демонстрація різних соціальних ролей у колективі. Учень має вміти презентувати себе, написати лист, анкету, заяву, поставити запитання, вести дискусію й ін. Для освоєння даної компетентності в навчальному процесі фіксується необхідна й достатня кількість реальних об'єктів комунікації та способів роботи з ними для учня кожного ступеня навчання в рамках кожного досліджуваного предмета чи освітньої галузі.

6. Соціально-трудова компетентність означає володіння знаннями та досвідом у сфері громадянсько-суспільної діяльності (виконання ролі громадянина, спостерігача, виборця, представника тощо), у соціально-трудовій сфері (права споживача, покупця, клієнта, виробника), у сфері сімейних стосунків та обов'язків, у питаннях економіки та права, у галузі професійного самовизначення. У дану компетенцію входять, наприклад,

уміння аналізувати ситуацію на ринку праці, діяти відповідно до особистої та суспільної вигоди, володіти етикою трудових і громадських взаємин. Учень опановує мінімально необхідні для життя в сучасному суспільстві навички соціальної активності та функціональної грамотності.

7. Компетентність особистісного самовдосконалення спрямована на засвоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки. Реальним об'єктом у сфері даної компетентності виступає сам учень. Він опановує способи діяльності у власних інтересах і можливостях, що виражається в його безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей, формуванні психологічної грамотності, культури мислення та поведінки. До даної компетентності відносяться правила особистої гігієни, турбота про власне здоров'я, статева грамотність, внутрішня екологічна культура. Сюди ж входить комплекс якостей, пов'язаних з основами безпечної життєдіяльності особистості.

Формування компетентностей відбувається засобами змісту освіти. У підсумку в учня розвиваються здібності та з'являються можливості вирішувати в повсякденному житті реальні проблеми – від побутових до виробничих і соціальних. В аспекти розв'язання нашої проблеми всі вищеназвані компетентності відіграють значну роль у формуванні інноваційної діяльності майбутнього вчителя початкових класів.

Відзначимо, що саме формування інноваційного аспекту є відсутнім, тому що не до всіх фахівців різних спеціальностей висувається обов'язково мати певний рівень сформованості інноваційної компетентності.

Безперечно, консолідуючим і провідним підходом серед існуючих педагогічних підходів нами було визначено – системний підхід, оскільки саме цей підхід може забезпечити повноцінне поєднання всіх структурних компонентів процесу формування інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів. Підтвердженням нашої думки є твердження О. Семенової, що системний підхід сприяє якісному вивченню механізмів художньої творчості та її складників (Семенова О., 2017). Загалом базовими категоріями системного підходу вважають категорії системи та системності, які в сучасній педагогічній науці всебічно досліджуються й розробляються, проте дотепер не мають однозначних трактувань, тому в межах нашого дослідження нам необхідно зазначити, як ми розуміємо вищезгадані поняття.

Відповідно до цього стає очевидним необхідність особливості функціонування системно-діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Діяльнісний підхід походить від слова «діяльність», тому в загальнопедагогічному розумінні поняття «діяльність» трактується, як спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни. Основні компоненти діяльності: суб'єкт з його потребами; мета, відповідно до якої перетворюється

предмет в об'єкт, на який спрямована діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності (Гончаренко С., 1997). Відзначимо, що основні компоненти діяльності повністю співпадають зі структурними компонентами системи, що неодмінно доводить взаємозв'язок системного і діяльнісного підходів, зокрема у межах нашого наукового дослідження.

Отже, діяльнісний підхід сприяє становленню інноваційності та креативної особистості фахівця, а це означає, що формування інноваційної компетентності не відбувається без формування професійно-інноваційних інтенцій, що сприяє формуванню інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів зокрема.

У контексті формування інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів нас цікавить індивідуально-креативний підхід, оскільки процес формування інноваційності передбачає здійснення індивідуальної й унікальної діяльності майбутніми вчителями початкових класів, що пов'язана зі створенням творчого продукту.

Отже, вищезазначений підхід складається з двох семантичних складників, а саме: «індивідуальний підхід» і «інноваційний підхід», тому розглянемо сутність кожного підходу і з'ясуємо специфіку необхідності їх поєднання щодо формування інноваційної компетентності майбутніх вчителів початкових класів.

У контексті особливостей до організації освітнього процесу у вищій школі на основі креативного (інноваційного) підходу О. Дубасенюк зазначила, що стратегія креативного підходу до організації освітнього процесу передбачає: усвідомлення майбутніми вчителями власних особистісних і професійних можливостей, розвиток педагогічних здібностей до рівня креативних; задоволення потреби у новизні і нестандартних способах розв'язання професійних проблем; установку на творчість і подолання стереотипних способів та формалізму у професійних діях; прогнозування шляхів і вдосконалення творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця (Дубасенюк О., 2011).

Результати нашого дослідження підтверджують, що специфічною педагогічною особливістю інноваційності є те, що перед майбутнім вчителем постає необхідністю здійснювати індивідуальну інноваційну та креативну діяльність, яка надає широкі можливості мотивації щодо формування інноваційної компетентності. Визначено, що традиційні педагогічні технології актуальні в межах репродуктивного підходу, натомість, неможливо якісно формувати компетентності майбутніх фахівців традиційними технологіями. Необхідно розробити і впровадити нові технології та стратегії, що спрямовані на формування компетентностей, зокрема інноваційної. Ключовою винятковості набуває індивідуально-креативний підхід у процесі організації ефективності педагогічного процесу, оскільки вплив на особистість майбутніх вчителів початкових класів відбувається через вплив на його індивідуальні якості.

Ключовими характеристиками змісту інноваційної компетентності є здатність адаптивно реагувати на необхідність у нових нестандартних підходах і нових продуктах, яка дозволяє усвідомлювати нове, проте сам процес має як свідомий, так і несвідомий характер. Відповідно до цього професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів має певну специфіку.

Інноваційна компетентність є системною характеристикою педагогів, відображає рівень їх новітньої та професійної підготовки, освітню практику і особистісну демократичну позицію. А формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкових класів носить процесуальний і системний характер, основу якого складає рівень інноваційної освіти, в нашому дослідженні – у педагогічних коледжах.

Перспективи подальших досліджень лежать у просторі визначення структури формування інноваційної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с. **2. Дубасенюк О. А.** Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. *Креативна педагогіка*. 2011. № 4. С. 23–28. **3. Мойсеюк Н. Є.** Педагогіка : навчальний посібник. 5-те вид., доп. і перероб. Київ : Б. в., 2007. 655 с. **4. Підласий А. І.** Педагогічні інновації. *Рідна школа*. 1998. № 12. С. 3. **5. Романчук О.** Теоретичні засади та практичні аспекти реалізації компетентнісного підходу у вищих технічних закладах освіти. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. Т. 2. № 3 (62). С. 263–267. **6. Сегеда Н. А.** Зміст креативно-акмеологічного підходу до вивчення феномену професійного зростання викладача вищої школи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 4. С. 106–110. **7. Семенова О.** Модель педагогічної системи формування художньо-творчої компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2016. № 13. С. 125–131.

References

1. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian]. **2. Dubaseniuk, O. A.** (2011). *Kreatyvnyi pidkhid do profesiino-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv* [Creative approach to professional and pedagogical training of future teachers]. *Kreatyvna pedahohika – Creative pedagogy*, 4, 23-28 [in Ukrainian]. **3. Moiseiuk, N. Ye.** (2007). *Pedahohika* [Pedagogy]. 5-te vyd., dop. i pererob. Kyiv: B. v. [in Ukrainian]. **4. Pidlasyi, A. I.** (1998). *Pedahohichni innovatsii* [Pedagogical innovations]. *Ridna shkola – Native school*, 12, 3 [in Ukrainian]. **5. Romanchuk, O.** (2018). *Teoretychni zasady ta praktychni aspekty*

realizatsii kompetentnisnoho pidkходу u vyshchyykh tekhnichnykh zakladakh osvity [Theoretical bases and practical aspects of realization of the competence approach in higher technical establishments of education]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of MNU named after V. O. Sukhomlinsky. Pedagogical sciences*, 2, 3 (62), 263-267 [in Ukrainian]. **6. Sheda, N. A.** (2009). Zmist kreatyvno-akmeolohichnoho pidkходу do vyvchennia fenomenu profesiinoho zrostannia vykladacha vyshchoi shkoly [The content of the creative-acmeological approach to the study of the phenomenon of professional growth of a high school teacher]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu – Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 4, 106-110 [in Ukrainian]. **7. Semenova, O.** (2016). Model pedahohichnoi systemy formuvannia khudozhno-tvorchoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia obrazotvorchoho mystetstva [Model of the pedagogical system of formation of artistic and creative competence of the future teacher of fine arts]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, 13, 125-121 [in Ukrainian].

Ляшенко К. І. Методологічні підходи до формування інноваційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів

Досліджуються методологічні підходи до формування інноваційної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, зокрема компетентнісний, системний, діяльнісний та інноваційний. У ході дослідження автор зазначає, що компетентнісний підхід передбачає комплексне оволодіння знаннями і способами практичної діяльності, що забезпечує успішну діяльність і сприяє самореалізації в сучасному суспільстві фахівців. Було доведено актуальність поєднання і тісного зв'язку наукових підходів: системного і компетентнісного, оскільки характеризуючи системні ознаки формування компетентності фахівця, слід брати до уваги той факт, що характеристики постійно змінюються відповідно до подій, які відбуваються в контексті професійної діяльності педагога. Підсумовано, що індивідуально-креативний підхід сприяє формуванню інноваційності та передбачає здійснення індивідуальної й унікальної діяльності майбутніх вчителів початкових класів, яка реалізується через створенням креативної продукції.

Ключові слова: інноваційність, креативність, інноваційна компетентність, методологічні підходи, компетентнісний підхід, системний підхід, індивідуально-креативний підхід, майбутні вчителі початкових класів.

Ляшенко Е. И. Методологические подходы к формированию инновационной компетентности будущего учителя начальных классов

Исследуются методологические подходы к формированию инновационной компетентности будущего учителя начальных классов, в

частности компетентностный, системный, деятельностный и инновационный. В ходе исследования автор отмечает, что компетентностный подход предполагает комплексное овладение знаниями и способами практической деятельности, обеспечивает успешную деятельность и способствует самореализации в современном обществе специалистов. Было доказано актуальность сочетания и тесной связи научных подходов: системного и компетентностного, поскольку характеризуя системные признаки формирования компетентности специалиста, следует принимать во внимание тот факт, что характеристики постоянно меняются в соответствии с событиями, которые происходят в контексте профессиональной деятельности педагога. Подведен итог, что индивидуально-креативный подход способствует формированию инновационности и предусматривает осуществление индивидуальной и уникальной деятельности будущих учителей начальных классов, которая реализуется через создание креативной продукции.

Ключевые слова: инновационность, креативность, инновационная компетентность, методологические подходы, компетентностный подход, системный подход, индивидуально-креативный подход, будущие учителя начальных классов.

Liashenko K. Methodological Approaches to the Formation of Innovative Competence of the Future Primary School Teacher

The article deals with the methodological approaches to the formation of innovative competence of future primary school teachers, in particular competence, system, activity and innovation, are studied. In the course of the study, the author notes that the competency approach involves a comprehensive mastery of knowledge and methods of practical activities, which ensures successful activities and promotes self-realization in modern society of professionals. The relevance of the combination and close connection of scientific approaches: systemic and competence, as characterizing the systemic features of the formation of specialist competence, should take into account the fact that the characteristics are constantly changing according to events in the context of professional activities. It is concluded that the individual-creative approach promotes the formation of innovation and involves the implementation of individual and unique activities of future primary school teachers, which is realized through the creation of creative products.

Key words: innovation, creativity, innovative competence, methodological approaches, competence approach, system approach, individual-creative approach, future primary school teachers.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шехавцова С. О.

УДК 378.147:[373.3:004]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-75-83

Сіненко Ксенія Олегівна,

аспірантка третього року навчання спеціальності 015

«Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

ksenia.sinenko1102@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8454-9214>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Актуальність проблеми професійної підготовки вчителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності учнів обумовлена низкою факторів, зокрема: становленням медіасуспільства, коли інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють важливу роль у соціумі загалом та в освіті, зокрема; практичною неготовністю більшості вчителів до реалізації медіаосвіти та формування в учнів ключових компетентностей ХХІ століття; відсутністю розроблених технологій, методик, педагогічних умов формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів та методичних рекомендацій для педагогів в контексті означеного питання. Все це зумовлює необхідність дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів початкової ланки освіти до формування в учнів важливої з точки зору сьогодення компетентності – інформаційно-цифрової, що дозволить молодшим школярам орієнтуватись у сучасному медіапросторі, критично осмислювати інформацію з різних джерел, вдало використовувати медіазасоби не лише з розважальною, а й з освітньою метою.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи сьогодні розглядається переважно крізь призму компетентнісного підходу, ідеї якого простежуються в таких нормативних документах як: ЗУ «Про освіту» (2017 р.), ЗУ «Про вищу освіту» (2014 р.), Державний стандарт вищої освіти спеціальності «Початкова освіта» (2021 р.), Професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020 р.).

Своєю чергою, методологічні засади компетентнісного підходу закладено у роботах І. Беха, Н. Бібик, І. Зимньої, Е. Зеєра, О. Овчарука, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського та ін. Особливості професійної та фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи висвітлено у

грунтовних дослідженнях М. Вашуленка, В. Желанової, О. Ліннік, М. Марусинець, М. Починкової, О. Савченко та ін.

Активно досліджується проблеми формування інформаційної, інформаційно-комунікативної, цифрової та медіакомпетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти: М. Жижина, Н. Коновалова, Л. Найдьонова, Л. Петухова, І. Толмачова, О. Федоров, А. Хуторський тощо. У низці студій розкрито проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів навичок роботи з медіазасобами (Л. Баженова, Т. Бакка, Г. Дегтярьова, О. Вашуленко, Т. Мелешенко, А. Пługіна та ін.).

Натомість, сьогодні все ще потребує дослідження проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів інформаційно-цифрової компетентності як сукупності необхідних знань, умінь, навичок, особистісних ставлень та важливих якостей для роботи з медіазасобами з освітньою метою. Саме тому означену проблему важливо розглянути саме крізь призму компетентнісного підходу, що дасть можливість визначити якими компетентностями мають володіти провідні суб'єкти освітнього процесу.

Отже, метою розвідки є дослідити проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів крізь призму компетентнісного підходу в освіті.

Провідними методами, що було використано під час написання розвідки стали: аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, синтез, узагальнення, класифікація, абстрагування.

Логіка дослідження передбачає фокусування уваги на провідних категоріях роботи: компетентнісний підхід, компетентність, інформаційно-цифрова компетентність. Так, компетентнісний підхід у сучасній освіті є одним з пріоритетних та таких, що визнано на державному рівні, адже його ідеї простежуються практично у кожному нормативному документі, що регулює освітні процеси (ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про вищу освіту», Державний стандарт вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» (бакалавр, магістр), Професійний стандарт вчителя початкових класів та ін.).

Сутність компетентнісного підходу в освіті досліджено доволі ґрунтовно у науковій площині. Звернемось до найбільш популярних тлумачень:

- підхід, що опосередковано скеровує освіту на оволодіння здобувачами певного набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо) (Химинець, 2009);
- підхід, який значно підсилює практичну складову освіти, адже орієнтований на формування сукупності знань, умінь та навичок для реалізації певного виду діяльності (Нагач, 2008).

Очевидно, що такий підхід дає можливість розкрити кожен процес чи явище з точки зору сформованості необхідних знань, умінь, навичок

особистості, що виступають не простою сумою, а інтегративним утворенням задля певної практичної діяльності (Бех, 2009; Родніна, 2006).

Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість визначити сутність категорії «компетентність»:

- динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність (ЗУ «Про освіту», 2017);

- здатність особистості до виконання різних видів діяльності, що виявляється через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості (Національна рамка кваліфікацій, 2020);

- володіння здобувачем відповідною компетенцією або компетенціями (відчужена, наперед задана відповідна вимога для освітньої підготовки учня, що необхідна для продуктивної діяльності в певній галузі), що включає особистісне ставлення до неї та предмета діяльності (Хуторський, 2003).

Отже, поняття «компетентність» визначаємо через сукупність ключових знань, умінь, навичок, особистісних якостей людини для досягнення позитивних результатів у певній галузі діяльності.

У нашому дослідженні мова йдеться про підготовку майбутніх учителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів. Сутність дефініції «інформаційно-цифрова компетентність» тлумачиться нами через комплекс певних знань, умінь та навичок, що умовляють ефективну роботу з інформацією (з різних джерел) за допомогою різних медіазасобів. Відповідно, під час професійної підготовки майбутні вчителі мають, перш за все, навчитися самі працювати з інформацією, різними медіазасобами; по-друге, бути готовими до відповідної роботи з молодшими школярами.

У межах компетентнісного підходу професійна підготовка майбутніх учителів початкової ланки освіти до формування інформаційно-цифрової компетентності учнів розкривається через сформованість таких здатності у студентів відповідно до Державного стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» (Державний стандарт, 2021):

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності;

- здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій;

- здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної;

- здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти (Державний стандарт, 2021).

Як бачимо, провідні компетентності, що мають бути сформовані у здобувачів вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» стосовно їхньої готовності до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів окреслено у нормативних документах.

Відзначимо, що інформаційно-цифрова компетентність для практикуючого вчителя початкової школи також розкрито крізь низку знань, умінь та навичок у Професійному стандарті за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»:

- здатність орієнтуватись в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності;

- здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси;

- здатність використовувати цифрові освітні технології в освітньому процесі (Професійний стандарт, 2020).

Отже, стає очевидним, що інформаційно-цифровою компетентністю мають володіти всі вчителі початкової школи, натомість формувати її в спеціально створених умовах необхідно ще на етапі навчання у закладі вищої освіти. Адже тільки той педагог, у якого на достатньому рівні сформована відповідна компетентність, зможе формувати її в учнів.

Важливо також визначити ті знання, уміння та навички, що мають бути сформовані у випускника початкової школи, який володіє інформаційно-цифровою компетентністю.

До провідних знань у структурі такої компетентності зараховуємо:

- знання щодо сутності інформації та джерел її надходжень;
- знання щодо методів роботи з інформацією (читання, переказ, елементарний аналіз, узагальнення інформації з різних джерел тощо);

- знання щодо видів медіазасобів (смартфон, ноутбук, комп'ютер, планшет, телевізор, радіо, мережа Інтернет тощо);

- елементарні знання щодо видів Інтернет-контенту (навчальний, розважальний, інформаційний) та усвідомлення необхідності критично оцінювати таку інформацію.

Провідними вміннями у складі інформаційно-цифрової компетентності молодшого школяра визначаємо такі:

- вміння шукати, на елементарному рівні аналізувати, критично осмислювати інформацію з різних джерел (книжок, газет, журналів, Інтернет-мережі);

- вміння користуватись різними медіазасобами (смартфон, планшет, ноутбук, комп'ютер, смарт-телевізор) для пошуку та обробки інформації з навчальною метою;

- вміння ефективно спілкуватися у мережі Інтернет (соціальні мережі, електронна пошта, месенджери тощо) з дотриманням моральних норм та норм етикету;

- вміння створювати та поширювати різний контент у мережі Інтернет.

Виходячи з провідних положень компетентнісного підходу, у структурі будь-якої компетентності також є ті провідні особистісні якості, що дозволяють людині краще опанувати необхідні знання й вміння. Для молодшого школяра до таких відносимо: наполегливість, допитливість, гнучкість, критичне мислення, творчість. Своєю чергою, якщо мова йдеться про майбутнього вчителя початкової школи, провідними якостями у структурі інформаційно-цифрової компетентності здобувача є такі: відповідальність, наполегливість, гнучкість, мобільність, креативність, критичність мислення. Як бачимо, певні якості, що сприяють формуванню інформаційно-цифрової компетентності є схожими для обох суб'єктів. Саме тому, важливим є проведення паралельної роботи як із молодшими школярами, так і зі студентами, починаючи з перших років навчання.

Відзначимо, що проблемою залишається той факт, що у сучасній початковій школі доволі значний відсоток педагогів самі володіють низьким рівнем сформованості інформаційно-цифрової компетентності, а учні більш обізнані щодо маніпуляцій з гаджетами, натомість, освітню мету вони переслідують рідко. Отже, вкрай необхідним є підготовка майбутніх учителів початкової школи в означеній сфері.

Резюмуючи провідні положення досліджуваної проблеми, відзначимо, що процес професійної підготовки сучасних педагогів, у тому числі, вчителів початкової школи розглядається сьогодні крізь призму компетентнісного підходу. Це означає, що випускник закладу вищої освіти має оволодіти певними компетентностями (знаннями, вміннями, навичками, особистісними якостями), що уможливають подальшу професійну діяльність. Окремо у нормативних документах наголошено на важливості формування інформаційно-цифрової компетентності вчителя початкової ланки. З іншого боку, молодший школяр, згідно ідей Концепції Нової української школи, також має

володіти відповідною компетентністю. Очевидно, що комплекс відповідних компетенцій для педагога та учня у межах інформаційно-цифрової компетентності буде різним, проте, саме від учителя залежить рівень її сформованості у молодшого школяра.

Перспективами подальших розвідок убачаємо дослідження методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 360 с. **2. Нагач М. В.** Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2008. 21 с. **3. Бех І. Д.** Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання і культура*. 2009. №12 (17, 18). С. 5–7. **4. Родніна І. В.** Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків : Основа, 2006. 94 с. **5. Закон України «Про освіту».** *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. **6. Національна** рамка кваліфікацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>. **7. Хуторской А. В.** Дидактическая эвристика: теория и технология креативного обучения. Москва : Изд-во МГУ, 2003. 416 с. **8. Державний** стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» (ОС «бакалавр»). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>. **9. Професійний** стандарт на професію «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>.

Referenses

1. Khymynets, V. V. (2009). Innovatsiina osvitiia diialnist [Innovative educational activities]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian]. **2. Nahach, M. V.** (2008). Pidhotovka maibutnikh uchytyeliv u shkolakh profesiinoho rozvytku v SShA [Preparing future teachers at professional development schools in the USA]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **3. Bekh, I. D.** (2009). Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisnoho pidkhotu u pedahohitsi [Theoretical and applied meaning of the competence approach in pedagogy]. *Vykhovannia i kultura – Education and culture*, 12 (17, 18), 5–7 [in Ukrainian]. **4. Rodnina, I. V.** (2006). Kompetentnisno oriientovanyi pidkhid do navchannia [Competence-oriented approach to learning]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian]. **5. Zakon** Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «About education»]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) – Information of the Verkhovna Rada (VVR)*, 38-39. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

6. Natsionalna ramka kvalifikatsii [National qualification framework]. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]. **7. Hutorskoj, A. V.** (2003). *Didakticheskaya evristika: teoriya i tekhnologiya kreativnogo obucheniya* [Didactic heuristics: theory and technology of creative learning.]. Moskow: Izd-vo MGU [in Russian]. **8. Derzhavnyi standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 013 «Pochatkova osvita» (OS «bakalavr»)** [State standard of higher education in specialty 013 «Primary education» (OS «bachelor»)]. (2021). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian]. **9. Profesiyni standart na profesiuu «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity»** [Professional standard for the profession «Primary school teacher of general secondary education»]. (2020). Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> [in Ukrainian].

Сіненко К. О. Підготовка майбутніх учителів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів крізь призму компетентнісного підходу

Стаття присвячена актуальній проблемі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування у молодших школярів інформаційно-цифрової компетентності з точки зору компетентнісного підходу. Доведено актуальність досліджуваної проблеми, зважаючи на трансформаційні процеси, що відбуваються у суспільстві, зокрема: діджиталізація, оновлення змісту освіти, вплив наслідків всесвітньої пандемії тощо.

Визначено сутність понять «компетентність», «компетентнісний підхід», «інформаційно-цифрова компетентність». Наголошено на пріоритетності компетентнісного підходу щодо проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, у тому числі до формування різних компетентностей молодших школярів.

Визначено провідні компетенції, що складають інформаційно-цифрову компетентність учителя початкових класів (здатність: орієнтуватись в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси; використовувати цифрові освітні технології в освітньому процесі) та молодшого школяра (здатність: розуміти сутність інформації, аналізувати її, шукати в різних джерела та критично осмислювати; до використання медіазасобів з освітньою метою; до ефективної комунікації в мережі Інтернет; до створення та поширення різного контенту в мережі Інтернет).

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, молодші школярі.

Синенко К. О. Подготовка будущих учителей к формированию информационно-цифровой компетентности младших школьников через призму компетентностного подхода

Статья посвящена актуальной проблеме профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы к формированию у младших школьников информационно-цифровой компетентности с точки зрения компетентностного подхода. Доказана актуальность исследуемой проблемы, учитывая трансформационные процессы, происходящие в обществе, в частности: диджитализация, обновление содержания образования, влияние последствий всемирной пандемии и т.п.

Определена сущность понятий «компетентность», «компетентностный подход», «информационно-цифровая компетентность». Отмечено приоритетность компетентностного подхода к проблеме профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы, в том числе, к формированию различных компетентностей младших школьников.

Определены ведущие компетенции, составляющих информационно-цифровую компетентность учителя начальных классов (способность: ориентироваться в информационном пространстве, осуществлять поиск и критически оценивать информацию, оперировать ею в профессиональной деятельности; эффективно использовать имеющиеся и создавать (при необходимости) новые электронные (цифровые) образовательные ресурсы, использовать цифровые технологии в образовательном процессе) и младшего школьника (способность: понимать сущность информации, анализировать ее, искать в разных источниках и критически осмысливать, к использованию медиасредств в образовательных целях; к эффективной коммуникации в сети Интернет; к созданию и распространению различного контента в сети Интернет).

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, информационно-цифровая компетентность, профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы, младшие школьники.

Sinenko K. Preparation of Future Teachers for the Formation of Information-Digital Competence of Primary School Age Students Through the Prism of a Competence-based Approach

The article is devoted to the actual problem of the professional training of future primary school teachers for the formation information-digital competence of primary school age students from the point of view of the competence-based approach. The urgency of the problem under study has been

proved, taking into account the transformation processes taking place in society, in particular: digitalization, updating the content of education, the impact of the consequences of a global pandemic, etc.

The essence of the concepts «competence», «competence-based approach», «information-digital competence» has been determined. The priority of the competence-based approach to the problem of professional training of future primary school teachers, including the formation of various competencies of primary school age students, is noted.

The leading competencies that make up the information-digital competence of a primary school teacher have been determined (the ability to: navigate the information space, search and critically evaluate information, operate it in professional activities; effectively use existing and create (if necessary) new electronic (digital) educational resources, use digital technologies in the educational process) and a primary school age students (the ability: to understand the essence of information, analyze it, search in different sources and critically reflect on it; to use media for educational purposes; to effective communication on the Internet; to create and distribute various content on the network Internet).

Key words: competence-based approach, competence, information-digital competence, professional training of future primary school teachers, primary school age students.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Бадер С. О.

УДК 378.018.43:[378.147:37.011.3-051:796]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-84-97

Цибулько Людмила Григорівна,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна.

afhn60@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1201-3215>

Глоба Галина Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри

методики викладання спортивно-педагогічних дисциплін

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

м. Слов'янськ, Україна.

galynagloba@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3225-012X>

**ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
В УМОВАХ КАРАНТИНУ**

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Пандемія COVID-19 та карантинні обмеження змусили майже всі країни переглянути освітні стратегії навчання. Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 16.03.2020 № 406 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню корона вірусу COVID-19» та офіційного листа «1/9-176 від 25 березня 2020 року «Щодо особливостей організації освітнього процесу під час карантину» заклади освіти зобов'язані функціонувати дистанційно. Усі заклади освіти, у тому числі ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (далі ДВНЗ ДДПУ), змушені були швидко зреагувати на нові умови, загрозу, яку несе пандемія та перевести викладання дисциплін у дистанційний режим.

На сьогоднішній день, в умовах карантину, підготовка майбутніх вчителів фізичної культури, тренерів, викладачів, спеціалістів з фізичного виховання відбувається в складних соціально-економічних умовах. Така тенденція потребує реформування освіти у ЗВО: зміна класичної форми навчання на дистанційну, паралельно впроваджуючи концепцію дистанційної освіти, що передбачає розробку різноманітних технологій, у тому числі технології змішаного навчання.

Дистанційна форма навчання не є новим навчальним явищем, проте в сучасному розумінні сформувалося порівняно нещодавно, процес формування триває, орієнтуючись на передовий методичний та

практичний досвід, акумульований різними освітніми інституціями світового простору, на застосування новітніх і оперативних педагогічних технологій, що реагують на запити сучасної освіти та соціуму в цілому (Кучеренко Н., 2018, Міністерство освіти і науки України. Інтернет джерело).

XXI століття називають ерою інформатики та телекомунікацій, ерою спілкування, трансферу інформації та знань. Панування мережі Інтернет у світі, зростання його інформаційних і комунікаційних можливостей сприяють розвитку дистанційної форми навчання швидкими темпами (Корбут О.Г., 2013 Інтернет джерело).

Однак застосування дистанційної форми навчання в освітній процес потребує якіснішого відпрацювання методик засвоєння знань, аналізу пріоритетів факторів, модернізації технології та врахування інших механізмів, що впливають на ефективність роботи викладачів і засвоєння знань студентами в дистанційному форматі.

Дистанційне навчання – це цілеспрямований процес взаємодії викладача та студента, що ґрунтується на використанні сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, які дають змогу успішно проводити навчання на відстані, що актуально в умовах пандемії COVID-19. Тому актуальною залишається необхідність ефективної організації дистанційного навчання, набуття нових навичок і вмінь у побудові онлайн навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Фахові видання та збірники матеріалів конференцій за останні 20 років репрезентували наукові напрацювання як здобувачів наукових ступенів, так і науковців зі значним досвідом роботи, а також напрацювання шкільних педагогів. Ми ж зупинимося на працях, у яких окреслено основні положення дистанційної освіти в контексті критичного аналізу її запровадження для окремих спеціальностей та відображено окремих досвід впровадження дистанційної освіти для студентів – майбутніх фахівців з фізичного виховання, фізичної культури та спорту.

Щодо використання дистанційного навчання у підготовці фахівців з фізичної культури і спорту (Шандригось Г.А., Шандригось В.І., Ладика П.І., 2015) окреслено окремі технології (кейс, ТВ, мережеві), методи (асинхронний і синхронний), засоби (технічні і програмні) дистанційного навчання; переваги та недоліки дистанційного навчання, репрезентовано досвід університету щодо стажування викладачів з курсу «Технології дистанційного навчання онлайн навчання» тощо. Частково репрезентовано особливості змішаної форми дистанційного навчання для студентів спеціальності «Фізичне виховання і спорт» (Борейко Н.Ю., Азаренкова Л.Л., 2017).

Г. Глоба, Л. Цибулько, А. Щелкунов у своїй роботі «Фізичне, які Україна може перейняти й вивчити. Дослідниками визначено, що для України перехід виховання у світі в умовах гібридного навчання:

takeaways для України» досліджують проблему переходу до гібридного навчання у фізичному вихованні різних країн світу та можливих уроків на дистанційне навчання позначав вступ до цифрової нерівності. В 35% населення просто не має підключення до Інтернету вдома або недостатні комп'ютери чи телефони для участі в онлайн заняттях. У сфері фізичного виховання, Україна має додаткові критичні фактори: економічні, житлові (замала площа квартир в більшості населення та їхня непристосованість до занять спортом), кліматичні (3 холодних сезони з 4), інфраструктурні, бюрократичні (невизнання урядом ключової ролі рухливих занять для формування імунітету та здорової психіки й тіла) (Глоба Г.В., Цибулько Л.Г., Щелкунов А., 2021).

Технології дистанційного навчання дозволяють здійснювати навчання на відстані, перевіряючи якість засвоєних студентом знань, використовуючи активні методи навчання. Також, головною перевагою дистанційного навчання дослідники вважають гнучкість, модульність, технологічність, оновлення ролі викладача, підвищення мотивації до самоорганізації студентів, при цьому навчання стає більш інтерактивним, самостійним.

Доцільність введення дистанційного навчання є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців з фізичного виховання та спорту.

У науковій публікації «Актуальність і проблемність дистанційного навчання», визначено, що дистанційне навчання студентів є дешевшим за стаціонарне, в умовах недофінансування закладів вищої освіти є більш доцільним, і в майбутньому може набути повноцінного впровадження (Самолук Н., Швець М., 2013).

Загальні питання організаційно-педагогічних умов впровадження дистанційних технологій навчання зі студентами спеціальності «Фізична культура і спорт» репрезентують науково-практичні дослідження з окреслених питань такі видання, як «Інформаційні технології і засоби навчання» (Інформаційні технології і засоби навчання. Інтернет джерело).

У науковій літературі окреслено загальні питання інформатизації професійної освіти майбутніх фахівців сфери фізичного виховання і спорту та майбутніх учителів фізичної культури (Басенко О.В., 2015, Сущенко А.В., 2012). В Україні репрезентують науково-практичні дослідження з окреслених питань такі видання, як «Інформаційні технології і засоби навчання» (Інформаційні технології і засоби навчання. Інтернет джерело), «Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту» (Науково-методичні основи. Інтернет джерело), Наукові часописи та Вісники університетів Серії «Фізичне виховання та спорт» і «Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт» та інші. За даними, оголошеними на Семінарі, присвяченому питанням Баз даних (EBSCO) від 28 березня

2018 року (м. Київ), кількість посилань за пошуком «Дистанційна освіта / Дистанційне навчання» перевищувало вже 42 тис. (О. Васильєв).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Карантинні заходи накладають певні обмеження щодо повноцінного освітнього процесу у закладах вищої освіти і не тільки. Постало питання: яким чином забезпечити дистанційне навчання студентів з різних дисциплін і фізичне виховання не виняток. Тому перед кафедрами факультету фізичного виховання постала задача більш ретельної підготовки до проведення саме практичних занять, тренувань. Неможливо в повній мірі опанувати раціональну техніку рухів на відстані, навіть використовуючи найсучасніші спортивні прилади та комп'ютеризовані тренажери, відеофільми та відеоролики із зображенням взірцевого виконання техніки рухів. Безумовно, нове мультимедійне освітнє середовище є великим помічником у навчанні, проте лише досвідчений викладач (тренер) може навчити раціональних рухових і тактичних дій, розкрити індивідуальність студента і поставити ідеальну техніку рухів (Белікова Н. О., 2014).

Мета статті. Проаналізувати особливості дистанційного навчання на факультетах фізичного виховання у ЗВО України та виокремити найефективніші форми навчання в умовах карантину.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Характерною рисою останніх років є стрімкий розвиток сучасних веб-технологій, глобальних інформаційних мереж, що сприяє виникненню нових підходів у викладанні у вищій школі, тому дистанційне навчання сьогодні не є новим навчальним явищем. Дистанційна форма навчання є перспективною сферою розвитку освіти в умовах панування цифрових технологій, що забезпечили сучасну трансформацію класичних методів навчання. Вона дає можливість у разі потреби забезпечити неперервність освітнього процесу за надзвичайних обставин, які об'єктивно унеможливають відвідування закладів освіти, завдяки використанню електронних підручників і часописів, мультимедійних презентацій, новітніх комп'ютерних програм контролю за поточним або кінцевим рівнем знань студентів. Багато спеціалістів зі стратегічних проблем освіти дистанційну форму навчання називають «освітньою системою XXI сторіччя», і сьогодні на неї зроблено велику ставку. Дистанційна форма навчання відкриває можливості побудови різнопрофільних систем безперервного самонавчання та обміну інформацією для широкого загалу користувачів, незважаючи на часові та просторові пояси, вік та соціальний статус, може адекватно реалізувати одну з потреб людини – право на освіту й отримання інформації.

Проте важливою умовою такої форми навчання є усвідомлення того, що це не просто заняття через Інтернет, але й час здобування знань у домашніх умовах, це виклик не лише для студентів, але й для викладачів, час напруженої роботи для всіх учасників освітнього процесу, з чималим компонентом творчості в пошуку нових підходів і

методів оволодіння спеціальністю. Організувати якісне онлайн навчання за короткий термін, вміти користуватися електронними ресурсами, бути готовим до технологічних проблем, організувати певним спеціальним чином самостійну роботу студентів, забезпечити можливість її об'єктивного оцінювання, заряджати мотивацією до навчання – ось не повний перелік проблем, з яким стикнулися викладачі. Крім того, більшість із них не мали досвіду використання онлайн інструментів, навичок дистанційного спілкування зі студентами, відповідного методичного й технічного забезпечення віддаленого викладання своїх курсів, адже пара в Інтернеті відрізняється від пари в аудиторії. Однак стрімкий злет інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій, онлайн інструментів у життя суспільства останніми десятиріччями став підготовкою для вирішення завдань і проблем, що постали сьогодні (Галій Л.В., Шульга Л.І., Якущенко В.А., Нартов П.В., Бур'ян К.О., Баган С.О., 2019).

Зазначимо, що в цілому в Україні спостерігається ситуація, коли окремі заклади вищої освіти активно використовують платформу Moodle для забезпечення дистанційної складової підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання, зокрема ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Київський університет імені Бориса Грінченка, Запорізький технічний університет, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Національний університет біоресурсів та природокористування України, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича та ін. Проте не всі заклади вищої освіти розміщують дистанційні курси для студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» і «Середня освіта (фізична культура)» та вчителів фізичної культури. Це частково пов'язано зі специфікою спеціальностей, проте доволі часто з нерозумінням викладацьким складом реальних можливостей дистанційної освіти, особливо для студентів, які перебувають на зборах у тренувальних таборах, змаганнях, здійснюють тренерську діяльність в інших регіонах тощо.

Викладачі, які викладали дисципліни циклу практичної підготовки, зокрема «Теорія і методика викладання гімнастики», «Спортивно-педагогічне вдосконалення», «Спортивні ігри з методикою викладання», «Плавання», педагогічна та тренерська практика тощо опинилися у складній ситуації. Такі дисципліни передбачають формування рухових навичок майбутніх учителів фізичної культури та тренерів з виду спорту, а отже потребують безпосередніх зустрічей і систематичного вправління, що значно ускладнилося в умовах соціального дистанціювання.

Не зважаючи на суттєві переваги у дистанційному навчанні, специфіка професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичної

культури і спорту обмежує використання дистанційних технологій: віртуальних стадіонів і спортивних залів поки-що не створили, засвоєння техніки рухів, методика навчання, складання спортивних нормативів, проведення контрольних ігор тощо не завжди вписується в систему дистанційної освіти.

Відтак організація процесу навчання, спрямованого на професійне становлення фахівця у сфері фізичної культури та спорту, потребує використання інтерактивних засобів, які б забезпечували зворотній зв'язок не лише на емпіричному, а й на практичному рівні.

Навчання завдяки інтерактивним дистанційним технологіям відбувалося в різних формах: онлайн та відео-лекції, вебінари, практичні та лабораторні заняття з використанням платформ Zoom, Google Hangouts Meet, використання можливостей Skype, Viber, Telegram. З-поміж інструментів, що найактивніше використовувалися в навчальному процесі, були такі:

- онлайн-тренування за допомогою платформи Zoom, відеопідкасти,
- інтерактивні презентації та плакати, робочі аркуші, віртуальні дошки,
- сайти навчальних дисциплін, сервіси моніторингу освітнього процесу й оцінювання студентів – Google-форми, онлайн-тренажери та 3D стимулятори,
- інструменти планування (ментальні карти, спільні календарі, електронні журнали) тощо.

Базові складники курсів (конспекти лекцій, навчальні посібники, методичні рекомендації для виконання завдань, матеріали поточного та підсумкового контролю) були доступні студентам онлайн у режимі весь час.

Обговорення й аналіз результатів самостійної роботи проводився під час семінарських занять, індивідуальних консультацій у групових форумах та в соціальних медіа як синхронно, так й асинхронно.

За період карантину викладачі факультету фізичного виховання ДВНЗ ДДПУ забезпечили перехід на дистанційний формат 100% дисциплін. Визначимо типові труднощі, з якими зіткнулася переважна більшість викладачів і студентів факультету фізичного виховання:

- збільшення фактичного педагогічного навантаження (затрати часу викладача на підготовку та проведення заняття);
- технічні проблеми у зв'язку з навантаженням на сервери (раптові відключення он-лайн-конференцій тощо);
- проблеми з Інтернетз'єднанням (низька якість зв'язку або нестійкий сигнал переважно у студентів із сільської місцевості);
- недостатній рівень комп'ютерної грамотності окремих студентів, що потребує від викладачів розроблення додаткових методичних рекомендацій, індивідуальних роз'яснень);

- психологічна невідповідність деяких студентів до самостійної роботи;

- недостатня взаємодія на рівні студент-студент (прерогатива інтеракції на рівні викладач-студент виявилася під час завдань на взаємооцінювання та коментування робіт однокласників, дискусій тощо);

- відсутність доступу до тренажерів й обладнання, необхідних для відпрацювання техніко-тактичних дій з видів спорту (гімнастика, плавання, спортивні ігри, та ін.).

Попри певні труднощі, викладачі факультету фізичного ДВНЗ ДДПУ виховання в умовах, що склалися, вбачають нові можливості. Вони невпинно підвищують фаховий рівень та вдосконалюють навички володіння освітніми інформаційно-комунікативними технологіями (проходження онлайн-курсів, вебінарів, майстер-класів), що в подальшому сприятиме більш широкому розгортанню дистанційного та змішаного навчання, забезпеченню інформаційного супроводу навчально-пізнавальної діяльності студентів, її саморефлексії та самоконтролю.

Головними недоліками дистанційного навчання є:

- відсутність живого спілкування, контакту студента і викладача;
- неможливість проведення навчального заняття студентом, що формує невпевненість під час проведення та помилки у техніці вихованців;

- велика трудомісткість і необхідність значних матеріальних витрат під час розробки дистанційних курсів;

- необхідність формування додаткової мотивації і самостійності у студентів;

- висока залежність від якості роботи мережі Інтернет та технічної підтримки систем;

- неповне засвоєння навчального матеріалу: практичних умінь і навичок щодо навчання техніки основних елементів з обраного виду спорту.

Заклади вищої освіти всіх рівнів акредитації змушені були за короткий термін перейти на дистанційний формат навчання до якого не всі виявилися готовими. При розгляді прикладів реалізації навчального процесу з'ясувалося, що процес планування освіти та її практична реалізація в умовах кризи вимагають не лише творчого підходу, але й прийняття серйозних організаційних заходів і не лише на рівні самих навчальних закладів. Отже, зазначимо, що впровадження дистанційного навчання при викладанні спортивно-педагогічних дисциплін повинно відбуватись у двох напрямках: при засвоєнні теоретичного розділу навчальної програми з дисципліни з використанням як традиційних засобів навчання, так і засобів ІКТ. Під час практичного матеріалу, доцільно використовувати відео-тренування, відео-уроки із навчання технічним елементам та руховим навичкам.

Список використаної літератури

- 1. Басенко О. В.** Організація дистанційного навчання студентів ВНЗ спортивного профілю засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2015. №11 (66) 15. С. 12–16.
- 2. Бєлікова Н. О.** Прикладні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2014. Вип. 118 (2). С. 21–24.
- 3. Борейко Н. Ю.,** Азаренкова Л. Л. Використання змішаної форми дистанційного навчання на спеціальності «Фізична культура і спорт». *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*. 2017. № 1. С. 16–19.
- 4. Галій Л. В.,** Шульга Л. І., Якущенко В. А., Нартов П. В., Бур'ян К. О., Баган С. О. Впровадження дистанційної форми навчання в систему післядипломної освіти: проблемні питання сьогодення. *Проблеми безперервної медичної освіти та науки*. 2019. № 3 (35). С. 14–20.
- 5. Глоба Г. В.,** Цибулько Л. Г., Щелкунов А. О. Фізичне виховання у світі в умовах гібридного навчання: takeaways для України. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. № 2 (340), Ч. І. С. 74–83.
- 6. Інформаційні** технології і засоби навчання. Теорія, методика і практика використання ІКТ в освіті. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/index>.
- 7. Корбут О. Г.** Дистанційне навчання: моделі, технології, перспективи. *Науково-практична конференція «Новітні освітні технології» (м. Київ)*. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2013. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1123>.
- 8. Кучеренко Н.** Дистанційне навчання як виклик сучасної університетської освіти: філософсько-правовий вимір. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2018. №906. С. 34–40.
- 9. Концепція** розвитку дистанційної освіти в Україні 2020 року. Постанова МОН України від 20 грудня 2000 року. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
- 10. Науково-методичні** основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту. URL: <http://journals.urau.ua/itfcs>.
- 11. Самолюк Н.,** Швець М. Актуальність і проблемність дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1.1. С. 193–201.
- 12. Сущенко А. В.** Інформаційно-комунікаційні технології і засоби навчання в професійній підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Фізичне виховання і спорт»*. 2012. № 1(7). С. 104–111.
- 13. Шандригось Г. А.,** Шандригось В. І., Ладика П. І. Дистанційне навчання в системі підготовки фахівців з фізичної культури і спорту.

Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2015. Вип. 5К (61). С. 270–273 (дата звернення: 25.05.2018).

References

- 1. Basenko, O. V.** (2015). Orhanizatsiia dystantsiinoho navchannia studentiv VNZ sportyvnoho profilu zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Organization of distance learning of sports university students by means of information and communication technologies]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov*, 11 (66) 15, 12-16 [in Ukrainian].
- 2. Bielikova, N. O.** (2014). Prykladni aspekty vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia ta sportu [Applied aspects of the use of information and communication technologies in the training of future specialists in physical education and sports]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Ser.: Pedahohichni nauky. Fizyчне vykhovannia ta sport – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Ser.: Pedagogical sciences. Physical education and sports*, 118 (2), 21-24 [in Ukrainian].
- 3. Boreiko, N. Yu., & Azarenkova, L. L.** (2017). Vykorystannia zmishanoi formy dystantsiinoho navchannia na spetsialnosti «Fizyчна культура i sport» [Using a mixed form of distance learning in the specialty «Physical culture and sports»]. *Naukovo-metodychni osnovy vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v haluzi fizychnoi kultury ta sportu – Scientific and methodological bases of using information technologies in the field of physical culture and sports*, 1, 16-19 [in Ukrainian].
- 4. Hali, L. V., Shulha, L. I., Yakushchenko, V. A., Nartov, P. V., Burian, K. O., & Bahan, S. O.** (2019). Vprovadzhennia dystantsiinnoi formy navchannia v systemu pisliadyplomnoi osvity: problemni pytannia sohodennia [Introduction of distance learning in the system of postgraduate education: problematic issues of today]. *Problemy bezperervnoi medychnoi osvity ta nauky – Problems of continuing medical education and science*, 3 (35), 14-20 [in Ukrainian].
- 5. Hloba, H. V., Tsybulko, L. H., & Shchelkunov, A. O.** (2021). Fizyчне vykhovannia u sviti v umovakh hibrydnoho navchannia: takeaways dlia Ukrainy [Physical education in the world in terms of hybrid learning: takeaways for Ukraine]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical sciences*, 2 (340), 1, 74-83 [in Ukrainian].
- 6. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. Teoriia, metodyka i praktyka vykorystannia IKT v osviti** [Information technologies and teaching aids. Theory, methods and practice of using ICT in education]. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/index> [in Ukrainian].
- 7. Korbut, O. H.** (2013). Dystantsiine navchannia: modeli, tekhnolohii, perspektyvy [Distance learning: models, technologies, perspectives]. *Naukovo-*

praktyczna konferentsiia «Novitni osvritni tekhnolohii» (m. Kyiv) – Scientific and practical conference «Latest educational technologies» (Kyiv). Kyiv: Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho». Retrieved from <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1123> [in Ukrainian].

8. Kucherenko, N. (2018). Dystantsiine navchannia yak vyklyk suchasnoi universytetskoï osvity: filozofsko-pravoviy vymir [Distance learning as a challenge of modern university education: philosophical and legal dimension]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Yurydychni nauky – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Legal sciences, 906, 34-40* [in Ukrainian].

9. Kontseptsiiia rozvytku dystantsiinoï osvity v Ukraini 2020 roku. Postanova MON Ukrainy vid 20 hrudnia 2000 roku [The concept of distance education development in Ukraine in 2020. Resolution of the Ministry of Education and Science of Ukraine of December 20, 2000]. (2020). Retrieved from <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> [in Ukrainian].

10. Naukovo-metodychni osnovy vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v haluzi fizychnoi kultury ta sportu [Scientific and methodological bases of using information technologies in the field of physical culture and sports]. Retrieved from <http://journals.uran.ua/itfcs> [in Ukrainian].

11. Samoliuk, N., & Shvets, M. (2013). Aktualnist i problemnist dystantsiinoho navchannia [Relevance and problems of distance learning]. *Nova pedahohichna dumka – New pedagogical thought, 1.1, 193-201* [in Ukrainian].

12. Sushchenko, A. V. (2012). Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia i sportu [Information and communication technologies and teaching aids in the training of future specialists in physical education and sports]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Fizychni vykhovannia i sport» – Bulletin of Zaporizhia National University. Series «Physical Education and Sports», 1 (7), 104-111* [in Ukrainian].

13. Shandryhos, H. A., Shandryhos, V. I., & Ladika, P. I. (2015). Dystantsiine navchannia v systemi pidhotovky fakhivtsiv z fizychnoi kultury i sportu [Distance learning in the system of training specialists in physical culture and sports]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of NPU named after M. P. Drahomanov, 5K (61), 270-273* (Last accessed: 25.05.2018) [in Ukrainian].

Цибулько Л. Г., Глоба Г. В. Особливості дистанційного навчання студентів факультету фізичного виховання в умовах карантину

У статті висвітлено особливості дистанційного навчання та розглянуто особливості організації навчального процесу студентів факультету фізичного виховання ДДПУ в умовах карантину.

Карантинні заходи накладають певні обмеження щодо повноцінного освітнього процесу у закладах вищої освіти і не тільки. Постає питання: яким чином забезпечити дистанційне навчання

студентів з різних дисциплін і фізичне виховання не виняток. Тому перед кафедрами факультету фізичного виховання постала задача більш ретельної підготовки до проведення саме практичних занять, тренувань. Для студентів факультету фізичного виховання потрібна особлива форма навчання, яка не поступалася б за ефективністю традиційній навчальній діяльності, прийнятій у закладах вищої освіти. Для кафедр спортивного профілю, які забезпечують підготовку фахівців з конкретного виду спорту, постала інша проблема – не використання можливостей платформи для дистанційного навчання. Спортивні кафедри працюють зі студентами переважно в режимі персональної співпраці без забезпечення дистанційної складової навчальних дисциплін.

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної освіти організації дистанційного навчання з майбутніми фахівцями з фізичного виховання та спорту. У статті розглянуто розвиток та сучасний стан дистанційної освіти у вищих навчальних закладах в процесі професійної підготовки студентів спеціальностей «Фізична культура і спорт» та «Середня освіта (фізична культура)». Визначено умови організації навчального процесу із використанням дистанційної технології Moodle. Визначенні головні переваги навчання за дистанційною формою для студентів, викладачів, а також можливості інтеграції традиційного і дистанційного навчання, що породжує нову форму навчання – змішане. У статті також представлено негативні аспекти використання системи Moodle для здійснення ефективної професійної підготовки майбутніх фахівців зазначених спеціальностей.

Впровадження дистанційного навчання при викладанні спортивно-педагогічних дисциплін повинно відбуватись у двох напрямках: при засвоєнні теоретичного розділу навчальної програми з дисципліни з використанням як традиційних засобів навчання, так і засобів ІКТ. Під час засвоєння практичного розділу, доцільно використовувати відео-тренувань, уроків, навчання технічним елементам та руховим навичкам.

Сучасні наукові розробки переконливо свідчать про незаперечні переваги раціонального поєднання традиційних методів навчання з інформаційно-комунікаційними технологіями. Багатоаспектна проблема формування науково-дослідницьких умінь у викладачів фізичного виховання і спорту засобами інформаційно-комунікаційних технологій є актуальною у наш час.

Тому сучасний педагог вищої школи повинен бути мобільним, гнучким, сучасним, вміти адекватно аналізувати та пристосовуватись до нових ситуацій й застосовувати вже наявні знання, вміння та навички з сучасними інформаційними технологіями.

Ключові слова: дистанційне навчання, студенти, фізична культура і спорт.

Цибулько Л. Г., Глоба Г. В. Особенности дистанционного обучения студентов факультета физического воспитания в условиях карантина

В статье освещены особенности дистанционного обучения и рассмотрены особенности организации учебного процесса студентов факультета физического воспитания ДДПУ в условиях карантина.

Карантинные мероприятия накладывают определенные ограничения полноценного образовательного процесса в учреждениях высшего образования и не только. Встал вопрос: каким образом обеспечить дистанционное обучение студентов по различным дисциплинам и физическое воспитание не исключение. Поэтому перед кафедрами факультета физического воспитания встал задача более тщательной подготовки к проведению именно практических занятий, тренировок. Для студентов факультета физического воспитания нужна особая форма обучения, которая не уступала бы по эффективности традиционной учебной деятельности, принятой в учреждениях высшего образования. Для кафедр спортивного профиля, обеспечивающих подготовку специалистов по конкретному виду спорта, появилась другая проблема – не использование возможностей платформы для дистанционного обучения. Спортивные кафедры работают со студентами преимущественно в режиме персональной сотрудничества без обеспечения дистанционной составляющей учебных дисциплин.

Статья посвящена одной из актуальных проблем современного образования организации дистанционного обучения с будущими специалистами по физическому воспитанию и спорту. В статье рассмотрено развитие и современное состояние дистанционного образования в высших учебных заведениях в процессе профессиональной подготовки студентов специальностей «Физическая культура и спорт» и «Среднее образование (физическая культура)». Определены условия организации учебного процесса с использованием дистанционной технологии Moodle. Определены главные преимущества обучения по дистанционной форме для студентов, преподавателей, а также возможности интеграции традиционного и дистанционного обучения, порождает новую форму обучения – смешанное. В статье также представлены негативные аспекты использования системы Moodle для осуществления эффективной профессиональной подготовки будущих специалистов указанных специальностей.

Внедрение дистанционного обучения при преподавании спортивно-педагогических дисциплин должно происходить в двух направлениях: при усвоении теоретического раздела учебной программы по дисциплине с использованием как традиционных средств обучения, так и средств ИКТ. Во время усвоения практического раздела, целесообразно использовать видео-тренировок, уроков, обучение техническим элементам и двигательным навыкам.

Современные научные разработки убедительно свидетельствуют о неоспоримых преимуществах рационального сочетания традиционных методов обучения с информационно-коммуникационными технологиями. Многоаспектная проблема формирования научно-исследовательских умений у преподавателей физического воспитания и спорта средствами информационно-коммуникационных технологий является актуальной в наше время.

Поэтому современный педагог высшей школы должен быть мобильным, гибким, современным, уметь адекватно анализировать и приспособливаться к новым ситуациям и применять уже имеющиеся знания, умения и навыки с современными информационными технологиями.

Ключевые слова: дистанционное обучение, студенты, физическая культура и спорт.

Tsybulko L., Globa H. Features of Distance Learning of Students of the Faculty of Physical Education in Conditions of Quarantine

The article highlights the features of distance learning and considers the features of the organization of the educational process of students of the Faculty of Physical Education of the State Pedagogical University in quarantine.

Quarantine measures impose certain restrictions on the full educational process in higher education institutions and beyond. The question arose: how to provide distance learning for students from different disciplines and physical education is no exception. Therefore, the departments of the Faculty of Physical Education faced the task of more thorough preparation for conducting practical classes, trainings. Students of the Faculty of Physical Education need a special form of education, which would not be inferior to the effectiveness of traditional educational activities adopted in higher education institutions. For sports departments, which provide training for specialists in a particular sport, there is another problem - not using the capabilities of the platform for distance learning. Sports departments work with students mainly in the mode of personal cooperation without providing a distance component of academic disciplines.

The article is devoted to one of the current problems of modern education, the organization of distance learning with future specialists in physical education and sports. The article considers the development and current state of distance education in higher education institutions in the process of professional training of students majoring in "Physical Culture and Sports" and "Secondary Education (Physical Education)". The conditions of the educational process using distance technology Moodle. The main advantages of distance learning for students, teachers, as well as the possibility of integrating traditional and distance learning, which generates a new form of learning - blended. The article also presents the negative aspects of using the Moodle system for effective training of future professionals in these specialties.

The introduction of distance learning in the teaching of sports and pedagogical disciplines should take place in two directions: in mastering the theoretical section of the curriculum in the discipline using both traditional

teaching aids and ICT. When mastering the practical section, it is advisable to use video training, lessons, learning technical elements and motor skills.

Modern scientific developments convincingly demonstrate the undeniable advantages of a rational combination of traditional teaching methods with information and communication technologies. The multifaceted problem of formation of research skills in teachers of physical education and sports by means of information and communication technologies is relevant today.

Therefore, a modern high school teacher must be mobile, flexible, modern, able to adequately analyze and adapt to new situations and apply existing knowledge, skills and abilities with modern information technology.

Key words: distance learning, students, physical culture and sports.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Омельченко С. О.

УДК 37.013.83:[37.091.12.011.3-051:33]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-98-108

Черненко Наталія Іванівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри професійної освіти Херсонський
державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна.

n.i.chernenko2019@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6697-3089>

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ АНДРАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У зв'язку зі стрімкими змінами у розвитку соціально-економічної сфери українського суспільства, пріоритетним напрямом професійної освіти є підвищення якості підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін, здатних оперувати власними знаннями, активно діяти, самостійно приймати рішення, змінюватися та навчатися відповідно до нових вимог сьогодення.

Отже, вдосконалення рівня професійної освіти є життєво важливим, оскільки для активної участі у суспільному розвитку країни, сьогодні, вже недостатньо отримати тільки базову освіту, потрібне безперервне вдосконалення знань, умінь й професійних навичок, що є підґрунтям професійної освіти та його основним завданням. У цьому ракурсі важливою постає проблема оновлення змісту підготовки викладачів економічних дисциплін на основі андрагогічних принципів до професійної підготовки, тому, що саме андрагогічний підхід визнається українськими дослідниками як необхідна умова успішної професійної освіти.

Розв'язання проблеми вдосконалення якості професійної освіти потребує комплексних дій на рівні держави: оскільки сьогодні, трудові послуги стають не тільки товаром, а й об'єктом конкуренції та мають розглядатися як найважливіший вид капіталу країни.

Конкурентоспроможність фахівця – це не тільки його потенційна здатність, а й ділова та професійна компетентність, ініціативність, винахідливість у роботі, почуття відповідальності, що має вигідно вирізняти його серед інших працівників аналогічної кваліфікації та дозволить витримати конкуренцію. Тому, підготовка фахівців такого рівня потребує спільної роботи закладів вищої освіти та роботодавців на всіх етапах підготовки, а оновлення змісту стандартів професійної освіти має відбуватися відповідно до вимог ринку праці.

Аналіз досліджень з визначеної проблематики виявив інтерес як з боку закордонних, так й вітчизняних науковців. Наприклад, професійну підготовку та підвищення кваліфікації фахівців розглядали такі вчені: Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Бондар, Є. Голобородько, І. Жорова, А. Зубко, Н. Ничкало.

Питання формування професійної компетентності досліджувалися: С. Бондарем, А. Бремусом, О. Гулай, О. Гуренковою, Е. Зеєром, А. Марковою, М. Орловою, Г. Селевко, С. Сисоевою, І. Тараненко, В. Шарко.

Порівняльний аналіз андрагогічної та педагогічної моделей навчання був здійснений й розкритий у працях: С. Вершловського, М. Громкової, П. Джарвіса, С. Змейова, І. Зязюна, І. Колесникової, А. Кукуєва, Л. Лук'янової, М. Ноулза, Н. Протасової, К. Роджерса, Л. Сігаєвої, Р. Сміта, В. Шарко та інших.

Переваги використання андрагогічних принципів навчання знайшли відбиття в роботах науковців: Б. Годзевського, Л. Даниленко, Н. Клокар, Л. Набоки, В. Олійника, О. Пехоти, В. Пуцова, А. Старевой.

Метою статті є виокремлення педагогічних умов використання андрагогічних принципів у професійній підготовці викладачів економічних дисциплін.

Відповідно до поставленої метою передбачалося виконати наступні завдання:

- виділити основні андрагогічні принципи у навчанні майбутніх фахівців;
- обґрунтувати доцільність використання андрагогічних принципів у професійній підготовці;
- визначити основні напрями інтегрування андрагогічних принципів у професійну підготовку майбутніх викладачів економічних дисциплін навчання.

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використано комплекс сучасних загальнонаукових методів: аналіз, синтез, порівняння, зіставлення теоретичних положень, викладених у філософській, психолого-педагогічній і методичній літературі та практичного досвіду використання андрагогічних принципів у професійній підготовці; абстрагування, узагальнення та синтез – для обґрунтування педагогічних умов використання андрагогічних принципів.

Якщо говорити про професійне навчання, то в більшості випадків, воно асоціюється із навчанням дорослого населення, а студентів вищого навчального закладу ми можемо віднести саме до цієї категорії. Оскільки саме у студентські роки відбувається розвиток та становлення особистості як професіонала, фахівця своєї галузі, а вдосконалення відбувається на упродовж всього життя. Тому, професійні навички потребують постійного коригування та оновлення відповідно до сучасних вимог. Також зазначимо, що дорослі – це вже сформована

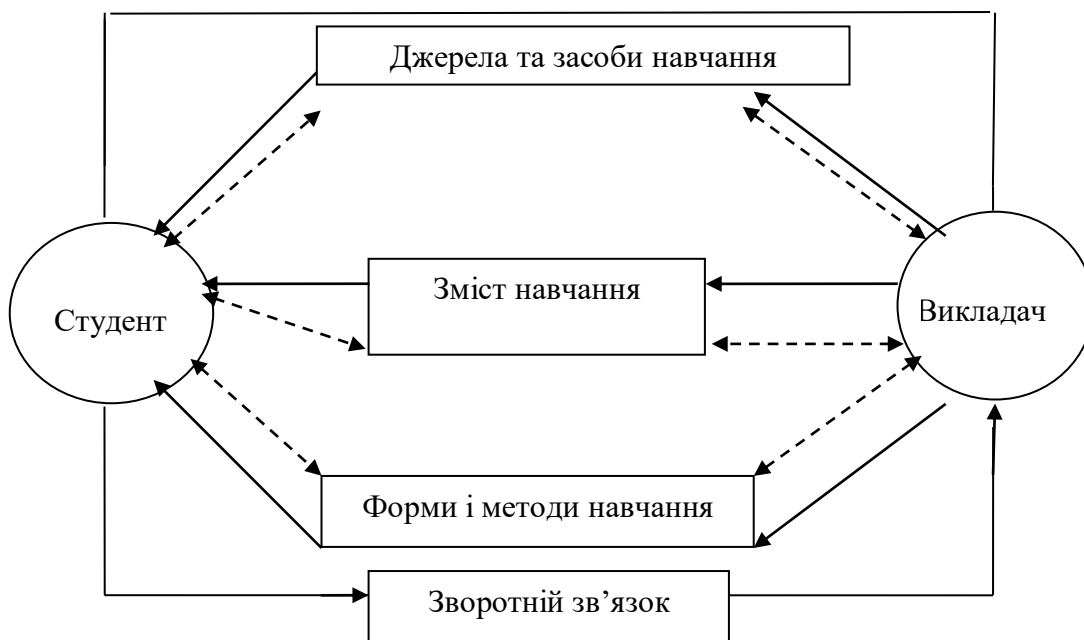
особистість, на відміну від дітей, які ще формуються, тому нераціонально використовувати однакові методи, принципи, модель навчання до різних вікових груп. Отже, для якісної підготовки висококваліфікованих викладачів економічних дисциплін, готових знаходити нові підходи, методи для вирішення складних, постійно змінюваних вимог освітнього та інформаційно-комунікативного середовища, своєчасно реагувати на зміни економічних і соціальних умов, а також здатних створювати атмосферу творчості для одержання якісної освіти, що відповідає міжнародним стандартам найкращим чином, на нашу думку, підійде саме андрагогічна модель.

Звісно, деякі методи є універсальними, однак, спираючись лише на педагогічну модель у професійній освіті неможливо досягти бажаних результатів. Це може спричинити зниження ефективності навчання та залишити низку невирішених проблем, в тому числі психологічного характеру. У чому ж полягає відмінність?

Використання андрагогічних принципів, які є складовою андрагогічної моделі навчання тісно пов'язане з психологічними особливостями учасників освітнього процесу: враховуються здібності того, хто навчається, його можливості навчатися (часові, просторові) та індивідуальний темп. Адже, відштовхуючись саме від цих психологічних відмінностей можливо досягти високих показників завдяки тому, що доросла людина відрізняється достатньо високим рівнем самосвідомості, несе відповідальність за визначення напрямку, вибір комфортних саме для неї методів, планування термінів, кінцевого результату та оцінку якості. Викладач зі свого боку має адаптувати навчальний матеріал під студента, опускаючи непотрібний або вже вивчений матеріал, ретельно виокремлюючи найголовніше саме для цього виду діяльності. Навчання в цьому випадку буде більш діалогове, орієнтоване на учасника, що формує його самоспрямованість (Черненко, 2013, с. 166).

Слід зазначити, що між педагогічною й андрагогічною моделями простежується певна різниця й у побудові навчального процесу та взаємозв'язку усіх його компонентів. На цьому наголошував й дослідник С. Змейов (мал.1). На малюнку яскраво продемонстровано, що кожен з елементів відіграє свою роль у процесі навчання. Головні ролі виконують активні елементи навчання й учасники процесу – викладач та студент. При цьому взаємодія вищезгаданих елементів відбувається на кожному етапі передачі знань. Однак, в педагогічній моделі – односторонній зв'язок від викладача до студента, а в андрагогічній – двосторонній, тобто простежується зворотний зв'язок (Змеєв, 2007, с. 12).

Організаційно-діяльнісна модель процесу навчання

Мал. 1

Умовні позначення

педагогічна модель _____; андрагогічна модель -----

М. Ноулз, якого вважають батьком андрагогіки, також бачив суттєві відмінності в організації навчального процесу за традиційною педагогічною та побудованою на базі андрагогічних принципів моделей навчання табл. 1.

Порівняння педагогічної та андрагогічної моделей навчання

Таблиця 1

Параметри	Педагогічна модель	Андрагогічна модель
Самосвідомість того, хто навчається	Відчуття залежності	Усвідомлення зростального самоврядування
Готовність того, хто навчається до навчання	Визначається фізіологічним розвитком та соціальним спонуканням	Визначається завданнями з розвитку особистості та опанування соціальними ролями
Застосування отриманих знань	Відкладене	Негайне

Орієнтація у навчанні	На навчальний предмет	На розв'язання проблеми
Психологічний клімат при навчанні	Формальний, орієнтований на авторитет викладача, конкурентний	Неформальний, заснований на взаємній повазі та спільній роботі
Планування навчального процесу	Викладачем	Спільно з тими, хто навчається
Визначення потреб навчання	Викладачем	Спільно з тими, хто навчається
Формулювання мети навчання	Викладачем	Спільно з тими, хто навчається
Побудова навчального процесу	Логіка навчального предмета, змістовні одиниці	В залежності від готовності того, хто навчається до навчання, проблемні одиниці
Навчальна діяльність	Технологія передачі знань	Технологія пошуку нових знань на основі досвіду

(Knowles M.S, 1972, p.21)

Отже, зважаючи на вищевикладене можна виокремити основні андрагогічні принципи навчання (Змеєв, 2007, с. 111–112), а саме:

1. Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність студентів є основним видом навчальної роботи.

2. Принцип спільної діяльності, який передбачає спільну діяльність, того, хто навчається з тим, хто навчає, а також з іншими слухачами щодо планування, організації, оцінювання й корекції процесу навчання.

3. Принцип спираючись на досвід тих, хто навчається. Згідно із цим принципом життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід слухачів використовується в якості одного із джерел власного навчання, так і для навчання колег.

4. Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожний студент разом з викладачем, а в деяких випадках і з іншими слухачами створює індивідуальну програму навчання, орієнтовану на конкретні освітні потреби й цілі навчання, враховуючи рівень підготовки та індивідуальні особливості.

5. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей до змісту, форм, методів, засобів навчання й оцінювання результатів навчання.

6. Контекстність навчання. Згідно цього принципу, з одного боку, вирішуються конкретні, життєво важливі цілі, орієнтовані на виконання соціальних ролей або удосконалення особистості, а з іншого, процес навчання будується з урахуванням професійних, соціальних, побутових потреб слухачів та їх просторових, тимчасових, професійних, побутових умов.

7. Принцип актуалізації результатів навчання. Цей принцип передбачає негайне застосування на практиці придбаних знань, умінь й навичок.

8. Принцип елективності навчання. Надає слухачам певної свободи щодо вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, строків, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання, а також самих викладачів.

9. Принцип розвитку освітніх потреб. За цим принципом оцінювання результатів навчання відбувається шляхом виявлення рівня засвоєння навчального матеріалу та визначення прогалин, без виправлення яких неможливе досягнення поставленої мети навчання. Основною метою процесу навчання є формування у студентів нових освітніх потреб, уточнення й узагальнення яких, відбувається після досягнення певної мети навчання.

10. Принцип усвідомленості навчання. Тобто, усвідомлення усіх параметрів, складових та своїх дій здійснюється до організації процесу навчання.

Свобода дій та право вибору дійсно надають можливостей виховувати творчу особистість, здатну до самостійного прийняття рішень, конкурентоспроможну на ринку праці й більшість андрагогічних принципів спрямована саме на формування та розвиток такої особистості.

Однак, хочемо зосередити увагу на тому, що не всі вищезазначені принципи прийнятні для студентів перших курсів, вони більш націлені на студентів старших курсів, які пройшли професійну практику та вже мають практичний досвід та у яких вже сформовані навички самостійної роботи.

Отже, андрагогічні принципи навчання, як й андрагогічну модель навчання не можна розглядати як засіб для розв'язання усіх проблем, але її необхідно застосовувати за певних умов та при навчанні відповідних груп. Це означає, що педагогічна й андрагогічна моделі не протистоять, а доповнюють одна одну.

Мета полягає не в тім, щоб щось замінити у навчанні дорослих, а в тому, що в міру формування, розвитку особистості, набуття життєвого досвіду, усе ширше застосовувати в навчанні андрагогічний підхід (Кулюкин, 1989, с. 5–15). Оскільки він більш дієвий з точки зору організації навчання, урахування вікових, освітніх, соціально-професійних, психологічних й поведінкових особливостей та дозволяє найбільш оптимально сформувати зміст підготовки: визначитися з термінами та підібрати місце навчання для конкретного суб'єкта; допомогти здійснити свідомий вибір напрямку, форми та виду навчання, а отже й ефективно опанувати професію (Капченко, 2013; Вершловский, 2004, с. 13–17).

Зважаючи на викладене, постає необхідність у виокремленні педагогічних умов за яких, використання андрагогічних принципів у

професійній підготовці викладачів економічних дисциплін буде ефективним:

1) оптимізація навчального процесу з урахуванням практичного досвіду, а також спрямування змісту дисциплін професійної підготовки на формування професійної компетентності; упровадження в навчально-виховний процес інноваційних методів та форм, що стимулюють активність студентів;

2) орієнтація професійної підготовки майбутніх викладачів на вимоги міжнародних стандартів щодо професійної компетентності як чинника формування конкурентоспроможності на ринку праці;

3) забезпечення мотивації студентів до формування професійних якостей, які сприятимуть їхньому самовизначенню у професійній діяльності, саморозвитку та самовдосконаленню.

Виходячи з вищенаведеного, постає необхідність у виділенні основних напрямів інтегрування андрагогічних принципів у професійну підготовку майбутніх викладачів економічних дисциплін навчання:

- аналізування освітніх потреб спираючись на вимоги ринку праці та світові стандарти;

- спільне планування навчального процесу, формування напрямів навчання згідно з новітніми економічними вимогами та визначення потреб разом з майбутніми фахівцями та роботодавцями, особливо стосовно вибіркового дисциплін;

- вироблення моделі досягнення бажаного кінцевого результату у навчанні майбутніх викладачів економічних дисциплін;

- неформальний підхід, заснований на взаємодії та спільній роботі усіх учасників навчального процесу;

- управління освітнім досвідом: використання досвіду як першоджерела навчання для втілення нових знань у професійне становлення майбутнього фахівця;

- розвиток комунікативних навичок та соціальної взаємодії з роботодавцями у сфері економіки;

- тісний зв'язок теорії з практикою: орієнтація навчального процесу на задоволення освітніх потреб, вирішення нагальних проблем;

- мотивація готовності до навчання: формування особистості як професіонала, розвиток самосвідомості до опанування соціальними ролями;

- в оцінюванні прогресу слухачів залучити критерії успішності для змоги діагностування освітніх потреб та власних результатів.

Отже, андрагогічна модель та принципи не протистоять педагогічній, а доповнюють, розширюють межі пізнання, надають свободи – мінімізуючи роль викладача. Але для цього мають бути готові викладачі й студенти. Тобто, на нашу думку, оптимізація навчального процесу у цьому напрямку має відбуватися на найстарших курсах, після проходження практики та набуття професійного досвіду, тому що:

- по-перше, мета андрагогічного підходу для професійної підготовки в удосконаленні, відновленні, продовженні або поглибленні кваліфікаційних знань умінь та навичок для вдосконалення професійної діяльності;

- по-друге, використання андрагогічних принципів навчання в процесі формування професійних якостей та компетентностей є найбільш результативним з точки зору досягнення поставлених цілей навчання;

- по-третє, організація навчального процесу на основні андрагогічних підходів до підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін забезпечить можливість самостійного прийняття рішень; сприятиме створенню комфортних умов для розвитку та оптимізації навчального процесу, дасть змогу урізноманітнити форми й методи навчально-виховної роботи, тим самим активізує навчальний процес, реалізуючи його основну мету – не репродуктивне засвоєння інформації, а свідоме набуття комплексу знань, умінь та навичок.

Наше дослідження не розкриває усіх можливостей використання андрагогічних принципів. Перспективи подальшого дослідження полягають у розробці ефективних авторських методик вдосконалення професійних навичок на основі андрагогічного підходу; формуванні досвіду партнерства й співробітництва між усіма учасниками освітнього процесу; створенні умов для постійного оновлення стандарту професійної освіти сучасним практичним досвідом й знаннями; висвітленні процесу спостереження за цією діяльністю на сучасному етапі розвитку освіти.

Список використаної літератури

1. Вершловский С. Г. Андрагогика. Образовательная программа. *Новые знания*. 2004. № 1. С. 13–17. **2. Змеёв С. И.** Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых. М. : ПЕР СЭ, 2007. С. 11–272. **3. Капченко Л. Й.,** Літвінчук, Н. В., Савченко Л. М. Андрагогічні підходи у професійному навчанні безробітних : матеріали наук.-методол. семінару (15 травня 2013 р., м. Київ). К. : ІПК ДСЗУ, 2013. 168 с. **4. Кулюкин Ю. Н.** Психологические проблемы образования взрослых. *Вопросы психологии*. 1989. № 2. С. 5. **5. Черненко Н. І.** Педагогічні умови застосування андрагогічної моделі навчання. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр.* ; редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин, 2013. Вип. 6. С. 164–170. **6. Knowles M. S.** *Towards a Model of Lifelong Education*. 3rd. ed. N. Y., 1972. 21 p.

References

1. Vershlovskij, S. G. (2004). *Andragogika. Obrazovatel'naya programma [Andragogy. Educational program]. Novye znaniya – New knowledge, 1, 13-17 [in Russian].* **2. Zmeyov, S. I.** (2007). *Andragogika:*

osnovy teorii, istorii i tekhnologi obucheniya vzroslyh [Andragogy: foundations of theory, history and technology of adult learning]. (pp. 11-272). M.: PER SE [in Russian]. **3. Kapchenko, L. M.**, Litvinchuk, L. J., & Savchenko, N. V. (2013). Andrahohichni pidkhody u profesiinomu navchanni bezrobitnykh [Andragogical approaches in vocational training of the unemployed]. K.: IPK DSZU [in Ukrainian]. **4. Kulyukin, Yu. N.** (1989). Psihologicheskie problemy obrazovaniya vzroslyh [Psychological problems of adult education]. *Voprosy psikhologii – Questions of psychology*, 2, 5 [in Russian]. **5. Chernenko, N. I.** (2013). Pedahohichni umovy zastosuvannia andrahohichnoi modeli navchannia [Pedagogical conditions of application of andragogical model of training]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy – Adult education: theory, experience, prospects*, 6, 164-170 [in Ukrainian]. **6. Knowles, M. S.** (1972). *Towards a Model of Lifelong Education*. 3rd. ed. N. Y.

Черненко Н. І. Педагогічні умови використання андрагогічних принципів у професійній підготовці викладачів економічних дисциплін

У статті проведений структурний та порівняльний аналіз складових компонентів педагогічної та андрагогічної моделей навчання. Визначено відмінності та параметри використання різних моделей в залежності від освітньої необхідності. Розкрито сутність андрагогічної моделі, яка зважає на психологічні особливості студента, надає більшої свободи для розвитку творчого потенціалу, досвід генерує у джерело знань, умінь й навичок, а рівень самосвідомості використовує як важіль у формуванні самокеруваності майбутнього викладача економічних дисциплін. Виділено основні андрагогічні принципи на основі яких відбувається організація навчання дорослої категорії населення. Виявлено, що підготовка майбутніх фахівців, яка ґрунтується на андрагогічних принципах навчання, передбачає трансформацію навчальної діяльності студента у професійну з поступовою зміною пізнавальних потреб та мотивів, цілей, вчинків й дій, засобів, предмета та результатів на професійні; створення певних педагогічних умов для можливості визначення студентом власних цілей та способи їх досягнення, за для руху його діяльності від навчання до праці. Діяльність майбутнього фахівця при цьому розглядається як особистісно осмислений процес формування професійної компетентності. Схарактеризовано педагогічні умови, які дозволять реалізуватися та повною мірою функціонувати вищезазначеним принципам та сприятимуть створенню комфортних умов для розвитку та оптимізації навчального процесу. Представлено напрями інтегрування андрагогічних принципів у професійну підготовку майбутніх викладачів економічних дисциплін.

Ключові слова: андрагогічний підхід, андрагогічні принципи, педагогічні умови, професійна освіта, формування професійної компетентності.

Черненко Н. И. Педагогические условия использования андрагогических принципов в профессиональной подготовке преподавателей экономических дисциплин

В статье проведен структурный и сравнительный анализ составляющих компонентов педагогической и андрагогической моделей обучения. Определены отличия и параметры использования различных моделей в зависимости от образовательной необходимости. Раскрыта сущность андрагогической модели, которая учитывает психологические особенности студента, дает больше свободы для развития творческого потенциала, опыт генерирует в источник знаний, умений и навыков, а уровень самосознания использует как рычаг в формировании самоуправляемости будущего преподавателя экономических дисциплин. Выделены основные андрагогические принципы на основе которых происходит организация обучения взрослой категории населения. Выявлено, что подготовка будущих специалистов, основанная на андрагогических принципах обучения, предусматривает трансформацию учебной деятельности студента в профессиональную с постепенным изменением познавательных потребностей и мотивов, целей, поступков и действий, средств, предмета и результатов на профессиональные; создание определенных педагогических условий для возможности определения студентом собственных целей и способы их достижения, ради продвижения его деятельности от учебы к работе. Деятельность будущего специалиста при этом рассматривается как личностно осмысленный процесс формирования профессиональной компетентности. Охарактеризованы педагогические условия, которые позволят реализоваться и в полной мере функционировать вышеупомянутым принципам и способствовать созданию комфортных условий для развития и оптимизации учебного процесса. Представлены направления интегрирования андрагогических принципов в профессиональной подготовке будущих преподавателей экономических дисциплин.

Ключевые слова: андрагогический подход, андрагогические принципы, педагогические условия, профессиональное образование, формирование профессиональной компетентности.

Chernenko N. Pedagogical Conditions for the Use of Andragogical Principles in the Professional Training of Teachers of Economic Disciplines

The article presents a structural and comparative analysis of the components of pedagogical and andragogical models of learning. The differences and parameters of using different models depending on educational needs are determined. The essence of the andragogical model is revealed, which takes into account the psychological characteristics of the student, gives more freedom for creative development, generates experience as a source of knowledge, skills and abilities, and uses the level of self-awareness as a lever

in shaping future teachers of economics. The basic andragogical principles on the basis of which the organization of training of an adult category of the population takes place are allocated. It is revealed that the training of future specialists, which is based on andragogical principles of education, involves the transformation of students' learning activities into professional with a gradual change of cognitive needs and motives, goals, actions and means, subject and becomes professional; creation of certain pedagogical conditions for the possibility of determining the student's own goals and ways to achieve them, the transfer of his activities from study to work. The activity of the future specialist is considered as a personally significant process of formation of professional competence. The pedagogical conditions which will allow realizing and fully function the above-stated principles and will promote creation of comfortable conditions for development and optimization of educational process are characterized. The directions of integration of andragogical principles into professional training of future teachers of economic disciplines are presented.

Key words: andragogical approach, andragogical principles, pedagogical conditions, professional education, formation of professional competence.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Яцула Т. В.

УДК 378.016:658.3

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-109-118

Чжоу Сюйлінь,

аспірант кафедри педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

zhouxulin@geely.com

<https://orcid.org/0000-0002-2312-4327>

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З ПЕРСОНАЛУ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КОРПОРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання як вирішального завдання продиктована вимогами, які притаманні сучасному глобалізаційному світу, для ефективного функціонування в якому недостатньо фахівцеві набувати тільки фахової підготовки. На сьогодні спостерігається тенденція формування загальноосвітньої підготовки фахівців, яка б формувала гнучки вміння фахівців.

Перехід України до ринкових відносин докорінно змінив цілі та завдання професійної освіти та професіоналізації майбутніх менеджерів з персоналу, оскільки сучасні умови їх трудової діяльності потребують нових нестандартних і креативних форм мислення та поведінки. Відбулась зміна ціннісних орієнтацій людей, їх відношення до праці, власності, грошей.

Розробка окремих аспектів кадрового менеджменту, зокрема відбору персоналу, у комплексі з іншими функціями та аспектами кадрового менеджменту тісно пов'язана зі студіями зарубіжних дослідників (М. Армстронг, М. Вудкок, Д. Галей, Г. Десллера, К. Кіллен, Ф. Котлер, М. Кроуї, Дж. К. Лафті, Р. Марр, М. Робер, М. Уорнер, Д. Френсіс та ін.).

Проблеми підготовки майбутніх менеджерів з персоналу були предметом розвідок таких учених, як Т. Базаров, О. Балганова, Н. Богдан, В. Брагіна, І. Жуковська, П. Журавльов, А. Кібанов, В. Лукашевич, М. Магура, Є. Музиченко, Ю. Одегов, С. Шапіро, Т. Яворська та ін., у працях яких переважно розглянуто педагогічні цілі та зміст предметної підготовки, формування професійних компетентностей зазначеної категорій фахівців.

В процесі наукового дослідження нами було використані такі методи, як аналіз філософської, психолого-педагогічної, літератури з проблеми дослідження для визначення поняттєво-категоріального апарату та розгляду стану теоретичної й практичної розробленості

проблеми професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання.

Мета статті полягає в розробці структури професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання.

Особливо суттєвим для нашого дослідження є визначення принципів, які полягають в основі професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання, тому звернемося до зазначеного аспекту.

Перший принцип передбачає навчання впродовж життя, тобто необхідно визнавати їхню професійну ідентичність і діяльність, а також підтримувати їхнє навчання впродовж життя. Безперечно, менеджер з персоналу має знати і вміти:

- використовувати фінансові та нефінансові стимули для навчання впродовж життя у своїх країнах;
- нести відповідальність за європейські програми в галузі професійної освіти та підготовки (наприклад, Erasmus+);
- повинні шукати шляхи, щоб інформувати і заохочувати компанії, зокрема персонал, до збільшення мобільності і співробітництва, що передбачається європейськими програмами;
- забезпечити обмін знаннями між різними категоріями персоналу та підтримки якості їхньої підготовки, необхідно заохочувати їх до участі у мережах професійних спільнот на національному та міжнародному рівнях;
- донести до відома всіх категорій персоналу інформація про різні можливості навчання, у тому числі ті, що доступні для персоналу базової професійної освіти і навчання.

Другий принцип спрямований на усвідомлення компаній необхідності розвитку компетентності персоналу, тобто потрібно покращувати розуміння вигоди від навчання персоналу та залучення компанії до підтримки професійного розвитку працівників. Цей принцип забезпечує професійний розвиток менеджерів з персоналу, який повністю залежить від політики підприємств, і може бути реалізований тільки, тоді якщо підтримується самими роботодавцями.

Третій принцип передбачає розвиток компетентності персоналу, що сприяє системний підхід (визначення потреб у навчанні – надання можливостей для навчання – визнання сформованих компетенцій). Система підтримки професійного розвитку менеджерів з персоналу на виробництві утворюють три основні елементи: 1) кваліфікаційні або компетентнісні стандарти та наявність дипломів або сертифікатів; 2) гнучка система підготовки менеджерів з персоналу; 3) можливість оцінки і визнання отриманих компетенцій.

Четвертий принцип ґрунтується на підтримці менеджерів з персоналу на виробництві або компаніях, тобто необхідно забезпечити ефективну співпрацю та координацію. Цей принцип передбачає ефективну

співпрацю з зацікавленими сторонами, а саме із стейкхолдерами як ключового фактору успіху і ефективної підтримки професійного розвитку персоналу на виробництві. У цьому відіграють свою роль всі стейкхолдери: Європейський союз, національні органи влади, галузеві організації, соціальні партнери, провайдери, компанії та ін.

П'ятий принцип передбачає наявність компетентних менеджерів з персоналу в структурі виробництва або компанії, що необхідно зробити їх частиною загальної стратегії розвитку з використанням усіх доступних фондів і програм. Як показує дослідження, в країнах Європейського Союзу підтримка менеджерів з персоналу на виробництві є частиною більш широкої стратегії та національних пріоритетів у сфері зайнятості й економічного зростання, а саме: навчання впродовж життя, стратегії розвитку професійної освіти і навчання, політики і процесів реформ (Проф розвиток, с. 87–102).

В професійній системі підготовки менеджерів відбувається стрімкий розвиток корпоративних систем навчання, це пояснюється суттєвими змінами щодо освітньо-кваліфікаційних вимог, які не в повному обсязі відповідають запиту на ринку праці у відповідності до освітніх послуг. Більш того, впровадження технології корпоративного навчання вимагає комплексного підходу щодо професійної освіти менеджерів з персоналу, що невід'ємною умовою успішного функціонування підприємства або організації та їх конкурентоспроможності на ринку. Ефективна система корпоративної освіти стає джерелом потужного інноваційного розвитку організації завдяки накопиченню унікальних корпоративних знань, прискоренню адаптації нових працівників, формуванню продуктивного кадрового резерву, підвищенню мотивації працівників до самовдосконалення, передачі не лише знань і навичок, а й корпоративних цінностей персоналу.

Суттєвим для нашого дослідження є визначення поняття «корпоративне навчання», яке було запропоноване О. Кир'яною та А. Волковською, які подали його трактування, як сукупність освітніх заходів організації, за допомогою яких відбувається кваліфікована перепідготовка працівників, що призводить до збільшення загальної продуктивності праці організації (Кир, с. 176). Науковці наголошують, що корпоративна система професійної освіти передбачає навчання не одного співробітника, а всього колективу чи значної його частини, що дозволяє значно заощадити часові та матеріальні ресурси і при цьому досягти прогресу організації. Тому саме системний і комплексний підхід до організації корпоративного навчання забезпечує високу результативність освітніх заходів, підвищення ефективності працівників, впровадження інновацій, посилення згуртованості та корпоративної лояльності, посилення конкурентоздатності організації на ринку (Кир, с. 181). Відзначимо, що науковці акцентують увагу на професійному розвитку більшості персоналу, що сприятиме нарощуванню

працездатності праці співробітників організації.

На думку О. Хілухи, головна мета професійного розвитку персоналу полягає не в поліпшенні морального клімату в компанії, а в капіталовкладення, від якого очікується віддача у вигляді збільшення внеску менеджерів з персоналу у досягнення цілей організації в довгостроковій і короткостроковій перспективі (Хіл, с. 166). Очевидно, що планування розвитку кар'єрного зростання і є певною формою професійного розвитку персоналу, сутність якої полягає у формуванні партнерських відносин між менеджером з персоналу і вимогами організації до персоналу.

Як стверджує О. Жихорська, головними ознаками, які характеризують процес навчання персоналу в контексті корпоративної освіти, є: по-перше, спрямованість на співробітників університету; по-друге, наявність єдиної стратегії розвитку, якій і має підпорядковувати корпоративне навчання працівників; по-третє, унікальність корпоративних програм навчання, покликаних вирішувати конкретні вимоги і завдання, що стоять перед співробітниками ВНЗ (Жих, с. 121). Науковець також заважає, що поняття «корпоративна освіта», яке вміщує підготовку і перепідготовку фахівців відповідного рівня, задоволення потреб особи в поглибленні і розширенні освіти реалізує вища професійна освіта, головна відмінність якої від корпоративної освіти полягає в тому, що остання проводиться всередині корпорації за рахунок самостійного фінансування, не залежить від державних освітніх стандартів і має практичне спрямування на розвиток бізнесу шляхом спеціального навчання співробітників корпорації різного рівня (Жих, с. 120). Втім, про такий рівень корпоративної освіти ще існує на недостатньому рівні, тому розвиток корпоративної освіти потребує науково-дослідного обґрунтування й експериментальної перевірки.

В контексті нашого дослідження виникає необхідність диференціювати поняття «кадрові технології» та «персонал-технології», виявити відмінності, оскільки тема нашого дослідження передбачає дослідження пов'язане саме з персоналом.

Під технологією управління персоналом розуміють сукупність прийомів, способів, форм і методів впливу на персонал у процесі його наймання, використання, розвитку та звільнення з метою отримання найкращих результатів трудової діяльності (Трет, с. 390). Авторське розробку трактувань цих понять наводить О. Третяк, який вважає, що кадрові технології – це професійні прийоми щодо роботи з персоналом, які забезпечують виконання цільових завдань кадрової діяльності. Стосовно персонал-технологій, то персонал технології визначає як сукупність методів управління персоналом, які орієнтовані на оцінку і вдосконалення людських ресурсів на підприємстві (Трет, с. 390). На основі вищезазначених трактувань ми дійшли висновку, що кадрові технології використовуються переважно для прийняття управлінських рішень стосовно персоналу і мають традиційні форми управління. На

відміну від кадрових технологій, персонал технології спрямовані на вирішення певної ситуаційної проблеми відповідно до вимог практичної результативності на основі консультаційних форм управління персоналом.

Отже, в результаті з'ясування принципів професійного розвитку майбутніх менеджерів з персоналу та проведеного опитування стейкхолдерів, які здійснили ранжування і визначили рейтинг особистісних якостей менеджера з персоналу, ми можемо запропонувати власне бачення стосовно компонентів структури професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу, що представлено візуально в таблиці 1.

№	Особистісні якості	Зміст професійної діяльності	Рейтинг (%)
1.	Прагнення володіти належного рівня загальної культури	(вироблення систем оплати праці, участі персоналу в прибутках і капіталі підприємства, розробка форм морального стимулювання персоналу наявністю мотивів до професійної діяльності)	14
2.	Здатність навчатися протягом життя	інформаційно-когнітивний, який передбачає здатність навчатися, оновлювати знання і вдосконалювати професійні навички та здатність використовувати знання у практичній діяльності;	8
3.	Інформаційна проникливість	вміння шукати, обробляти та аналізувати інформацію з різних ресурсів та здатність до використання інформаційних та комунікаційних технологій;	3
4.	Мобільність у міжособистісної взаємодії	розуміння механізму міжособистісної взаємодії, людських взаємин, моральних норм та заборони на основі знання рідної та іноземної мови; здатність будувати конструктивні відносини із співробітниками на основі спільних інтересів;	12
5.	Комунікабельність	наявність системи знань і комунікативних умінь, необхідних для здійснення професійної діяльності; володіння технологіями вирішення професійних завдань на основі застосування засобів інтерактивного спілкування, комунікабельність та здатність до взаємодії;	6
6.	Рішучість і наполегливість	здатність приймати рішення та рішучість і наполегливість при виконанні нових завдань, дотримання взятих зобов'язань;	3
7.	Креативність	здатність створювати нові ідеї для якісного управління колективом, покращення кадрового потенціалу компанії;	4
8.	Ініціативність і відповідальність	вмінні адаптуватися й діяти в нових ситуаціях, на здатності брати ініціативу, очолювати нові проекти, на здатності використовувати традиційні вербальні та невербальні засоби спілкування;	9
9.	Здатність працювати в команді	здатність виявляти й вирішувати проблеми, що виникають у колективі, здатність мотивувати співробітників і направляти їх на досягнення нових цілей аналізує кадровий потенціал;	6

10.	Прогнозування і планування	прогнозує і визначає потребу в робочих кадрах і фахівцях; проводить маркетинг персоналу; підтримує ділові зв'язки зі службами зайнятості; планує організацію і контроль підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців і керівників	21
11.	Рефлексія і самоаналіз	здатність до критики, самокритики та управління часом	14

Розуміючи структуру професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу особливим чином організованою сукупністю компонентів і зв'язків між ними, ми вважаємо, що до складу професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу належать такі структурні компоненти:

- мотиваційно-особистісний, пов'язаний з мотивацією стосовно майбутньої професійної діяльності і формуванням певних особистісних якостей, які необхідні для якісного здійснення професійних обов'язків; прагненням володіти належного рівня загальної культури, з усвідомленням потреби в розробці систем мотивації, вироблення систем оплати праці, участі персоналу в прибутках і капіталі підприємства, розробка форм морального стимулювання персоналу наявністю мотивів до професійної діяльності;

- інформаційно-когнітивний, який передбачає здатність навчатися, оновлювати знання і вдосконалювати професійні навички та здатність використовувати знання у практичній діяльності; вміння шукати, обробляти та аналізувати інформацію з різних ресурсів та здатність до використання інформаційних та комунікаційних технологій; знання рідної та іноземної мови; розуміння механізму міжособистісної взаємодії, людських взаємин, моральних норм та заборони;

- перцептивно-комунікативний, що розкриває наявність системи знань і умінь, необхідних для здійснення професійної діяльності; здатність будувати конструктивні відносини із співробітниками на основі спільних інтересів; володіння технологіями вирішення професійних завдань на основі застосування засобів інтерактивного спілкування, комунікабельність та здатність до взаємодії, здатність приймати рішення та рішучість і наполегливість при виконанні нових завдань, дотримання взятих зобов'язань; здатність створювати нові ідеї для якісного управління колективом, покращення кадрового потенціалу компанії;

- інтерактивно-поведінковий, який базується на вмінні адаптуватися й діяти в нових ситуаціях, на здатності брати ініціативу, очолювати нові проекти, на здатності використовувати традиційні вербальні та невербальні засоби спілкування, здатність працювати в команді, здатність виявляти й вирішувати проблеми, що виникають у колективі, здатність мотивувати співробітників і направляти їх на досягнення нових цілей аналізує кадровий потенціал, прогнозує і визначає потребу в робочих кадрах і фахівцях; проводить маркетинг

персоналу; підтримує ділові зв'язки зі службами зайнятості; планує організацію і контроль підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців і керівників.

Отже, нами було розглянуто структуру та зміст професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу як провідний і найбільший напрямок сучасної професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу. Таким чином, теоретичний аналіз змісту і структури професійної підготовки дозволяє нам дійти низки висновків узагальнюючого характеру, які в свою чергу становлять провідну концептуальну ідею нашого дослідження стосовно проблеми професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу. У результаті теоретичного аналізу сутності підготовки майбутніх менеджерів з персоналу ми запропонували авторський варіант структури підготовленості, що знаходить в своєму відображенні в мотиваційно-особистісному, інформаційно-когнітивному, перцептивно-комунікативному, інтерактивно-поведінковому компонентах підготовленості майбутніх менеджерів з персоналу.

Перспективи подальших пошуків у вирішенні зазначеної проблеми ми вбачаємо у розробці критеріїв, показників і рівнів підготовки майбутніх менеджерів з персоналу засобами корпоративного навчання та в діагностичній перевірці реального стану підготовки майбутніх менеджерів з персоналу засобами корпоративного навчання.

Список використаної літератури

1. Жихорська О. В. Корпоративне навчання персоналу класичних університетів: понятійно-термінологічний дискурс у контексті управлінської діяльності. *Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць*. Полтава, 2011. Вип. 8(1). С. 118–122. **2. Кир'янова О., Волковська А.** Сучасні підходи до організації корпоративного навчання в Україні. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 174–181. **3. Третяк О. П.** Сучасні персонал технології у системі управління персоналом на підприємстві. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. № 24 (4). С. 38–396. **4. Управління персоналом : навч. посіб.** / А. О. Азарова, О. О. Мороз, О. Й. Лесько, І. В. Романець. Вінниця : ВНТУ, 2014. 283 с. URL: http://www.dut.edu.ua/uploads/l_623_99319263.pdf. **5. Хілуха О.** Інтерактивні методи корпоративного навчання та формування компетентностей персоналу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 33. С. 15–153.

References

1. Zhykhorska, O. V. (2011). Korporatyvne navchannia personalu klasychnykh universytetiv: poniatiino-terminolohichnyi dyskursi u konteksti upravlinskoi diialnosti [Corporate training of classical university staff: conceptual and terminological discourse in the context of management]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti – Origins of pedagogical skill*, 8 (1), 118-

122 [in Ukrainian]. **2. Kiryanova, O., & Volkovska, A.** (2017). Suchasni pidkhody do orhanizatsii korporatyvnoho navchannia v Ukraini [Modern approaches to the organization of corporate training in Ukraine]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social and labor relations: theory and practice*, 1, 174-181 [in Ukrainian]. **3. Tretyak, O. P.** (2014). Suchasni personal tekhnologii u systemi upravlinnia personalom na pidpriemstvi [Modern personnel technology in the personnel management system at the enterprise]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 24 (4), 38-396 [in Ukrainian]. **4. Azarova, A. O., Moroz, O. O., Lesko, O. Y., & Romanets, I. V.** (Eds.). (2014). Upravlinnia personalom [Personnel management]. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian]. **5. Khilukha, O.** (2019). Interaktyvni metody korporatyvnoho navchannia ta formuvannia kompetentnosti personalu [Interactive methods of corporate training and formation of staff competencies]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, 33, 15-153 [in Ukrainian].

Чжоу Сюйлін. Структура професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання

Стаття присвячена розробці структури професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання. Автором було визначено принципи, які полягають в основі професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу до використання технологій корпоративного навчання. З'ясовані принципи професійного розвитку майбутніх менеджерів з персоналу та проведено опитування стейкхолдерів, які здійснили ранжування і визначили рейтинг особистісних якостей менеджера з персоналу. Запропоноване власне бачення стосовно компонентів структури професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу. Визначено поняття «корпоративне навчання» як сукупність освітніх заходів організації, за допомогою яких відбувається кваліфікована перепідготовка працівників, що призводить до збільшення загальної продуктивності праці організації. Розглянуто структуру та зміст професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу як провідний і найбільший напрямок сучасної професійної підготовки майбутніх менеджерів з персоналу. У результаті теоретичного аналізу сутності підготовки майбутніх менеджерів з персоналу ми запропонували авторський варіант структури підготовленості, що знаходить в своєму відображенні в мотиваційно-особистісному, інформаційно-когнітивному, перцептивно-комунікативному, інтерактивно-поведінковому компонентах підготовленості майбутніх менеджерів з персоналу.

Ключові слова: професійна підготовка, професійний розвиток персоналу, корпоративне навчання, персонал-технології, структурні компоненти.

Чжоу Сюйлинь. Структура профессиональной подготовки будущих менеджеров по персоналу к использованию технологий корпоративного обучения

Статья посвящена разработке структуры профессиональной подготовки будущих менеджеров по персоналу к использованию технологий корпоративного обучения. Автором были определены принципы, которые заключаются в основе профессиональной подготовки будущих менеджеров по персоналу к использованию технологий корпоративного обучения. Выяснены принципы профессионального развития будущих менеджеров по персоналу и проведен опрос стейкхолдеров, которые осуществили ранжирование и определили рейтинг личностных качеств менеджера по персоналу. Предложенное собственное видение относительно компонентов структуры профессиональной подготовки будущих менеджеров по персоналу. Определено понятие «корпоративное обучение» как совокупность образовательных мероприятий организации, с помощью которых происходит квалифицированная переподготовка работников, что приводит к увеличению общей производительности труда организации. Рассмотрена структура и содержание профессиональной подготовки будущих менеджеров по персоналу как ведущий и крупнейший направление современной профессиональной подготовки будущих менеджеров по персоналу. В результате теоретического анализа сущности подготовки будущих менеджеров по персоналу мы предложили авторский вариант структуры подготовленности, находит в своем отражении в мотивационно-личностном, информационно-когнитивном, перцептивно-коммуникативном, интерактивно-поведенческом компонентах подготовленности будущих менеджеров по персоналу.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональное развитие персонала, корпоративное обучение, персонал-технологии, структурные компоненты.

Zhou Xuilin. The Structure of Professional Training of Future HR Managers to Use Corporate Learning Technologies

The article is devoted to the development of the structure of professional training of future personnel managers for the use of corporate training technologies. The author identified the principles that underlie the professional training of future personnel managers for the use of corporate training technologies. The principles of professional development of future HR managers were clarified and a survey of stakeholders was conducted, who ranked and rated the personal qualities of the HR manager. The own vision concerning components of structure of professional training of the future personnel managers is offered. The concept of "corporate learning" is determined as a set of educational activities of the organization, through which there is a qualified retraining of employees, which leads to an increase in

overall productivity of the organization. The structure and content of professional training of future personnel managers as the leading and largest direction of modern professional training of future personnel managers are considered. As a result of the theoretical analysis of the essence of training of future personnel managers, we proposed the author's version of the structure of training, which is reflected in the motivational-personal, information-cognitive, perceptual-communicative, interactive-behavioral components of training of future personnel managers. Motivational-personal component associates with motivation for future professional activities and the formation of certain personal qualities that are necessary for the quality of professional duties. Information and cognitive component denotes the ability to learn, update knowledge and improve professional skills and the ability to use knowledge in practice; ability to search, process and analyze information from various resources and the ability to use information and communication technologies. Perceptual-communicative component reveals the existence of a system of knowledge and skills necessary for professional activities; ability to build constructive relationships with employees based on common interests; mastery of technologies for solving professional problems based on the use of interactive communication, sociability and ability to interact, the ability to make decisions. Interactive-behavioral component is based on the ability to adapt and act in new situations, the ability to take initiative, lead new projects, the ability to use traditional verbal and nonverbal means of communication, the ability to work in a team, the ability to identify and solve problems in the team, ability to motivate employees and guide them to achieve new goals analyzes human resources, predicts and determines the need for staff and specialists.

Key words: professional training, professional development of personnel, corporate training, personnel-technologies, structural components.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шехавцова С. О.

УДК 378:37.091.113:005(045)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-119-133

Швардак Маріанна Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант,
доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту Мукачівського державного
університету, м. Мукачево, Україна.

anna-mari_p@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9560-9008>

SWOT-АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ (МЕНЕДЖЕРІВ У СИСТЕМІ ОСВІТИ)

В умовах сьогодення вітчизняні заклади вищої освіти перебувають у стані перманентної трансформації, зумовленої європейським вектором країни та необхідністю адаптації системи освіти до тенденцій і вимог ЄС. Відповідно, заклади вищої освіти розробляють стратегії, які дозволили б їм не тільки виживати в жорстких умовах конкуренції на вітчизняному ринку освітніх послуг, а й гідно репрезентувати державу на світовій арені цих послуг, мати стійкий позитивний імідж, стати привабливими для потенційних здобувачів вищої освіти. Саме тому, пошук ефективної сучасної моделі закладу вищої освіти вимагає модернізації педагогічного менеджменту, системи підготовки майбутніх фахівців, застосування актуальних освітніх інновацій.

Для успішного функціонування закладу вищої освіти, підвищення якості освітніх послуг та конкурентоздатності його випускників, формування стійкості до форс-мажорних обставин (наприклад, всесвітня пандемія COVID-19), дуже важливо вчасно спрогнозувати загрози, які можуть виникнути в майбутньому та нові актуальні можливості, які необхідно активно розвивати. З цією метою слід визначити пріоритетні напрями системи якісної фахової підготовки та розробити стратегії розвитку закладу вищої освіти, адаптуватися до змін зовнішнього середовища, максимально використати внутрішні ресурси, оперувати сучасними технологіями педагогічного менеджменту, модернізувати існуючі стратегії діяльності, а отже, здійснювати якісне стратегічне управління системою підготовки майбутніх фахівців (Бойко, 2018, с. 15). У контексті даного дослідження ми орієнтуємо свою увагу саме на підготовці майбутніх керівників закладів освіти.

Метою статті є проведення SWOT-аналізу системи підготовки майбутніх керівників (менеджерів у системі освіти) та розробка матриці на прикладі Мукачівського державного університету.

Фахову підготовку майбутні керівники (менеджери в системі освіти) можуть отримати на Україні в умовах магістратури за освітніми

програмами «Освітні, педагогічні науки» (спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки», спеціалізація «Управління закладами освіти») та «Управління навчальним закладом», «Управління закладом освіти» та ін. (спеціальність 073 «Менеджмент») (Shvardak, 2021).

Сучасна система управління якістю вищої освіти повинна забезпечувати моніторинг першорядних її показників та розробку стратегій покращення всіх складників системи підготовки майбутніх управлінців. Для ефективного управління, прийняття зважених рішень, порівняння і адекватної оцінки стану фахової підготовки необхідний систематичний моніторинг якості освіти. Це завдання успішно реалізується через SWOT-аналіз, який передбачає виявлення сильних і слабких сторін, потенційних можливостей та ймовірних загроз, встановлення взаємозв'язків між ними, які надалі можуть бути використані для формування стратегій управління якістю системи підготовки майбутнього керівника закладу освіти.

На початку дослідження нами була сформульована гіпотеза у наступному формулюванні: для закладу вищої освіти дуже важливо реально бачити ті важелі, якими він може управляти – внутрішні ресурси, а також розуміти фактори, які знаходяться поза зоною впливу – зовнішні загрози. Просте розуміння цих моментів підвищує якість системи підготовки майбутніх керівників закладів освіти, формує конкурентоздатність на ринку освітніх послуг.

Для перевірки робочої гіпотези, визначення вагомості часткових показників та отримання поточних і прогнозованих показників, нами застосовано матричний метод експертного оцінювання SWOT-аналіз, результати якого дали можливість окреслити стратегії розвитку фахової підготовки майбутніх керівників закладів освіти в Мукачівському державному університеті.

При побудові логіки та структури дослідження, виділенні пріоритетних напрямів фахової підготовки, їх систематизації – було використано методи структурно-логічного та стратегічного аналізів, абстракції та аналогії, концептуального, системного та діалектичного підходів. Метод порівняльного аналізу та синтезу було застосовано при ідентифікації сильних та слабких сторін, можливостей та загроз у сфері стратегічного управління якістю фахової підготовки; спостереження та узагальнення – для виокремлення часткових показників оцінювання узагальнених критеріїв.

Труднощі в реалізації проведення дослідження пов'язані, насамперед, з конфіденційним характером інформації, із обробкою, аналізом, порівнянням та впорядкуванням великої кількості думок, їх суб'єктивністю, а також з пошуком кваліфікованих експертів (зовнішніх стейкхолдерів) освітньої програми.

Акронім чотирьох англійських слів SWOT (strengths – сильні сторони, weaknesses – слабкі сторони, opportunities – можливості і threats – загрози) вперше публічно озвучив американський професор Кеннет

Ендрюс в Гарварді на конференції з проблем бізнес-політики (1963 р.), який був представлений візуально у вигляді матриці. У 1965 році чотири професори Гарвардського університету – Leraaned, Christensen, Andrews, Guth – запропонували технологію використання SWOT-моделі для розробки стратегії поведінки організації (Leraaned, 1965). SWOT-аналіз спершу був орієнтований на зборі та структуруванні інформації про поточну ситуацію і тенденції, згодом – почав використовуватися в ширшому значенні – для конструювання стратегій і прийняття управлінських рішень. Отже, з появою SWOT-моделі аналітики отримали інструмент для своєї інтелектуальної праці.

Переважає частина науковців визначає SWOT-аналіз як метод експертного оцінювання задля виявлення сильних та слабких сторін внутрішнього та зовнішнього середовищ організацій з метою їх аналізу, використання результатів у процесі стратегічного планування і прийняття управлінських рішень. Відзначимо, що до впровадження цього методу, для визначення перспектив організації враховували тільки сильні і слабкі її сторони. Наприклад, порівнювали переваги і недоліки, а з їх співвідношення робили висновок про подальший розвиток. Кеннет Ендрюс розширив формулу двома складовими – факторами впливу ззовні і зсередини, перетворивши аналіз сильних і слабких якостей в одну з популярних моделей оцінки бізнесу. Зважаючи на те, що SWOT-аналіз в загальному вигляді не містить економічних категорій, його почали застосовувати до будь-яких організацій, процесів, окремих людей, задля побудови стратегій в найрізноманітніших сферах діяльності (Виханский, 1998, с. 64-65).

С. Ганзюк розглядає SWOT-аналіз як якісний метод сучасної форсайт-методології (Ганзюк, 2013), подаючи трактування форсайту, як процесу систематичного визначення нових стратегічних напрямів наукових і технологічних досягнень, що в довгостроковій перспективі зможуть суттєво впливати на процес загальнонаціонального відбору пріоритетів, у ході якого досягається консенсус думок різних суб'єктів національної інноваційної системи і встановлюються зв'язки між її елементами (Martin, 1995, р. 7).

М. Бойко розглядає SWOT-аналіз як технологію педагогічного менеджменту, яка ґрунтується на підході одночасного вивчення зовнішнього і внутрішнього середовища закладу освіти. За її допомогою можна встановити взаємозв'язки між силою та слабкістю, зовнішніми загрозами та можливостями, які властиві освітній установі (Бойко, 2018, с. 17).

SWOT-аналіз – це специфічний інструмент стратегічного управління, який не містить вичерпної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес її аналізу з використанням власних думок та оцінок. SWOT-аналіз дає змогу формувати загальний перелік стратегій закладу вищої освіти з урахуванням його особливостей – адаптації до середовища або впливу на

нього (Рябова, 2014, с. 21). Широке застосування та розвиток SWOT-аналізу пояснюються тим, що стратегічне управління пов'язане з великими обсягами інформації, яку потрібно збирати, обробляти, аналізувати, порівнювати, використовувати, а відтак – виникає потреба пошуку, розробки та застосування методів організації такої роботи (Гуменюк, 2017, с. 283).

Метою проведення SWOT-аналізу є отримання вірогідних даних про можливість якісної підготовки майбутніх керівників (менеджерів) закладу освіти та загрози зовнішнього середовища у процесі просування Мукачівського державного університету на ринку освітніх послуг. Задля реалізації цієї мети перед аналізом SWOT постають наступні завдання:

- виявлення сильних сторін закладу освіти у підготовці майбутніх керівників й зіставлення їх з ринковими можливостями; визначення слабких сторін фахової підготовки та розробка дієвих шляхів їх подолання;
- виявлення потенційних можливостей підвищення якості підготовки майбутніх керівників закладів освіти; визначення загроз і розробка заходів щодо знешкодження чи мінімізації їхнього впливу (Бойко, 2018, с. 17);
- формулювання стратегій підвищення якості підготовки майбутніх управлінців.

У контексті даного дослідження, нами проведено SWOT-аналіз системи підготовки майбутніх керівників закладів освіти за освітньою програмою «Освітні, педагогічні науки» (спеціалізація «Управління закладами освіти») другого (магістерського) рівня вищої освіти, яка реалізується в Мукачівському державному університеті.

До експертного аналізу факторів впливу на якість підготовки майбутніх керівників закладів освіти були залучені експерти Національного агентства із забезпечення якості вищої у процесі акредитації освітньої програми (процедура зовнішнього забезпечення якості освіти), зовнішні (роботодавці, випускники, абітурієнти) та внутрішні стейкхолдери (науково-педагогічні працівники, здобувачі вищої освіти Мукачівського державного університету). За наслідками акредитаційної експертизи, згаданої вище освітньої програми (ОП), експертами здійснено моніторинг якості освіти та надано рекомендації щодо її вдосконалення.

Вивчення пропозицій стейкхолдерів щодо покращення якості вищої освіти в університеті здійснювалося також через анкетне онлайн-опитування (Gogle Forms), офлайн- та онлайн-круглі столи, вебінари, мітапи, форуми та через «скриньку довіри». Звітування про результати опитування здобувачів вищої освіти щодо забезпечення якості освітньої діяльності та якості освіти проводилося на ректораті та вчентій раді Мукачівського державного університету.

Отримані результати зовнішнього та внутрішнього моніторингів, які проводилися у 2020-2021 рр., стали основою для проведення достовірного SWOT-аналізу.

Технологію SWOT-аналізу реалізовано нами в декілька етапів:

I. Визначення сильних і слабких сторін системи підготовки майбутніх керівників закладів освіти за магістерською освітньою програмою (аналіз внутрішнього середовища).

II. Визначення можливостей і загроз (аналіз зовнішнього середовища). Це своєрідна «розвідка місцевості» – оцінка ринку освітніх послуг. Цей етап дозволяє оцінити ситуацію поза даним закладом вищої освіти і зрозуміти, які у Мукачівського державного університету є можливості, а також, яких загроз слід очікувати.

III. Зіставлення сильних і слабких сторін ЗВО з можливостями і загрозами ринку освітніх послуг, проектування стратегій (Бойко, 2018, с. 17). Зазначимо, що на цьому етапі можливості та загрози можуть змінюватися: невикористана закладом можливість може стати загрозою, якщо нею скористається конкурент, а вчасно відвернена загроза може стати можливістю для закладу, якщо конкуренти не змогли її усунути (Махиня, 2015).

Це найважливіший етап вироблення ефективної стратегії, який дає реальну оцінку власних ресурсів і можливостей стосовно стану і потреб зовнішнього середовища, в якому працює заклад вищої освіти. На основі цього аналізу відбувається раціональний вибір стратегій з можливої множини варіантів. Робота над стратегією починається зі всебічного вивчення ринкової ситуації, в якій діє заклад освіти. Одним з інструментів регулярного стратегічного управління є матриця якісного стратегічного аналізу, або матриця SWOT-аналізу. Відповідно, узагальнивши отримані результати експертного оцінювання нами розроблена матриця SWOT, через яку можна простежити співвідношення факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, що трактуються в категоріях SWOT-аналізу.

Матриця SWOT-аналізу – це своєрідна форма проектування SWOT-стратегій, яка не містить вирішальних даних для прийняття управлінських рішень, але дає можливість впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації з використанням власних суджень та оцінок; вимагає замислитися над ситуацією, яка склалася, і подумати над перспективою. За цих умов підвищується роль керівника-стратега, який розробляє ті чи інші заходи щодо зведення стратегічного балансу, оскільки можна розробити неадекватні заходи, які «гасять» можливості, приймаючи їх за загрози (Шершньова, 2004).

Проектування SWOT-стратегій реалізується на основі розширеної SWOT-матриці чотирьох груп стратегій, кожна з яких використовує певну парну комбінацію факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ:

- стратегії SO (сили-можливості) – потребує стратегій підтримки та розвитку сильних сторін системи фахової підготовки в напрямку реалізації потенційних можливостей зовнішнього середовища;

- стратегії ST (сили-загрози) – передбачення стратегій використання сильних сторін системи фахової підготовки з метою пом'якшення (усунення) загроз;

- стратегії WO (слабкості-можливості) – розробка стратегій подолання слабкостей системи фахової підготовки за рахунок можливостей, що їх надає зовнішнє середовище;

- стратегії WT (слабкості-загрози) – передбачає розробку таких стратегій, які б дали змогу ЗВО не тільки зміцнити свій потенціал, а й відвернути можливі загрози у зовнішньому середовищі.

Фактори, що входять до складу матриці SWOT, обов'язково перевіряються на наявність ефекту синергії, в результаті чого вони можуть бути посилені або послаблені.

Перелік сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, а також їх комбінацій (стратегічні напрями підвищення якості освіти в умовах ЗВО) подані у таблиці 1.

Таблиця 1

Матриця SWOT

Внутрішнє середовище	Зовнішнє середовище	
	МОЖЛИВОСТІ (О)	ЗАГРОЗИ (Т)
	I. Профорієнтаційна робота з використанням PR-технологій, цифрового маркетингу	I. Висока конкуренція на ринку освітніх послуг України та з боку європейських закладів освіти
	II. Оновлення змісту освітньої програми, розширення форм здобуття освіти, врахування результатів неформальної освіти	II. Несприятлива демографічна ситуація, міграційні процеси
	III. Реалізація права здобувачів вищої освіти на вибірковість дисциплін	III. Недостатнє фінансування закладу вищої освіти державою, нестабільність державної політики у сфері вищої освіти
	IV. Якісний склад науково-педагогічних працівників	IV. Вплив економічної кризи на купівельну здатність споживача освітніх послуг
	V. Практико орієнтована підготовка майбутнього управлінця	V. Зміни у базових цінностях і стилях життя (зниження попиту на освітні послуги)
	VI. Забезпечення якості вищої освіти	VI. Невміння застосувати теорію на практиці

	VII. Формування сучасного освітнього середовища, використання сучасних освітніх технологій	VII. Кризові явища в суспільстві (воєнна агресія, пандемія, глобальні екологічні кризи)
	VIII. Участь роботодавців у семінарах, конференціях, тренінгах, управлінській практиці, рецензуванні та захисті магістерських робіт	VIII. Дефіцит кваліфікованих кадрів
	IX. Розробка повноцінних електронних мультимедійних курсів з навчальних дисциплін	IX. Зміни споживчого попиту
	X. Участь здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників у грантових програмах і проєктах, у госпдоговірних науково-дослідних темах	X. Дисбаланс попиту і пропозиції на ринку праці
СИЛЬНІ СТОРОНИ (S)	SO-СТРАТЕГІЇ	ST-СТРАТЕГІЇ
1. Повне використання ліцензованого обсягу	Популяризація досвіду Мукачівського державного університету із професійного розвитку майбутніх фахівців та розвитку викладацької майстерності. Оволодіння цифровим маркетингом (I)	Проведення підготовчих/компенсаційних курсів для підготовки абітурієнтів до вступних випробувань, у т.ч. з іноземної мови (I, II)
2. Освітня програма акредитована НАЗЯВО	Систематичне оновлення змісту освітньої програми: введення актуальних на сьогодні дисциплін: «Іншомовна комунікація педагогів у полікультурному середовищі», «Інформаційно-цифрові технології», «Організація інклюзивного навчання», «Технології педагогічного менеджменту» (II)	Своєчасне реагування на зміну попиту сучасного здобувача (IX)
3. Формування здобувачем індивідуальної освітньої траєкторії	Презентація здобувачам освіти змісту вибіркових дисциплін (III)	Надання послуг перепідготовки кадрів (IX)
4. Високий рівень професійного розвитку та викладацької майстерності науково-педагогічних працівників, які	Залучення до освітнього процесу провідних фахівців та роботодавців (IV)	Практика стимулювання розвитку викладацької майстерності (преміювання, нагородження грамотами різних рівнів) (VIII)

залучені до реалізації програми		
5. Практична зорієнтованість освітньої програми на здобувача вищої освіти	Посилення практико орієнтованої спрямованості у процесі формування фахових компетентностей майбутніх управлінців. Вивчення зарубіжного досвіду аналогічних програм з метою врахування кращих практик (V)	Моніторинг загального рівня фахової підготовки випускників МДУ (VI)
6. Планомірна та цілеспрямована робота університету зі створення системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та вищої освіти	Реалізація інформаційних систем «Рейтинг студента», «Рейтинг науково-педагогічного працівника» та система «Антиплагіат» для кваліфікаційних робіт магістра (VI)	Встановлення вищого прохідного балу при вступі до ЗВО з метою підвищення якості підготовки випускників; реалізація системи та механізмів забезпечення академічної доброчесності; формування на сайті університету інформаційного блоку «Якість освіти» (I)
7. Наявність електронної навчальної платформи, сучасна електронна бібліотека в університету	Активне використання та поповнення навчального модульного середовища Moodle, розвиток цифрового депозитарію бібліотеки МДУ (VII, IX)	Формування електронного мультимедійного навчального контенту, який дасть змогу безперебійно реалізувати освітній процес у формажорних обставинах (VII)
8. Дієва та ефективна співпраця з роботодавцями, урахування регіонального контексту	Формування на сайті університету інформаційного блоку «Роботодавцям»; залучення керівників практик від баз проходження управлінської практики у якості рецензентів магістерських робіт (VIII)	Моніторинг освітнього ринку праці; можливість надання послуг підвищення кваліфікації за рахунок великого досвіду педагогічної і практичної діяльності у викладачів (X)
9. Співпраця з Європейськими університетами, програма академічної мобільності	Активна участь у міжнародних проєктах, програмах, грантах; укладення договорів з іноземними закладами вищої освіти та, як наслідок, посилення інтеграції в міжнародні системи оцінки якості навчання та рейтингування (X)	Подальша інтеграція МДУ в міжнародне освітньо-наукове співтовариство (I, III)
10. Можливість продовження навчання в	Продовження практики організації закордонного коротко- і довгострокового	Агітація випускників ОП до вступу в аспірантуру задля уникнення дефіциту

аспірантурі (за спеціальностями 011 – Освітні, педагогічні науки або 015 – Професійна освіта)	навчання і стажування студентів та аспірантів (X)	кваліфікованих кадрів (I, VIII)
СЛАБКІ СТОРОНИ (W)	WO-СТРАТЕГІЇ	WT-СТРАТЕГІЇ
1. Невисокий рейтинг університету	Збільшення наукових кадрів вищої кваліфікації, розширення присутності наукових видань у світових науко-метричних базах (X)	Активна робота з працевлаштування випускників; підвищення показників рівня наукової діяльності та міжнародного визнання (I, III)
2. Недостатня матеріально-технічна база та соціальна інфраструктура для забезпечення фундаментальної наукової, фахової та практичної підготовки студентів	Удосконалення матеріально-технічної бази (VII)	Модернізація і відкриття спеціалізованих лабораторій, комп'ютерних класів; покращення умов проживання в гуртожитках (III)
3. Низька мотивація студентів до навчання та науково-дослідної роботи	Використання технологій активізації та інтенсифікації діяльності студентів (VII)	Зменшення теоретичної частини дисциплін та посилення практико орієнтованої; активне залучення студентів до участі у конференціях, семінарах, тренінгах тощо (IV, V)
4. Недостатнє формування надпрофесійних навичок (soft skills)	Застосування методів навчання, орієнтованих на формування у здобувачів освіти комунікативних здібностей, лідерських якостей, уміння працювати в колективі, гнучкості, мобільності, стресостійкості тощо (VII, IX)	Створення спільних проєктів і, як наслідок, розвиток не тільки hard skills (професійних навичок), а й надпрофесійних (soft skills), що дасть можливість перекваліфікації випускнику ОП (V, VI)
5. Відсутність викладання іноземною мовою	Введення до навчального плану дисципліни «Іншомовна комунікація педагогів у полікультурному середовищі» (перший етап подолання недоліку); часткове викладання навчальних дисциплін іноземною мовою задля забезпечення мобільності та	Запуск програми навчання по обміну з іншими країнами, за допомогою підвищення знання іноземних мов серед студентів (I, II, VIII, X)

	конкурентоздатності випускників (II, VI)	
6. Не розроблено механізм визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті	Розробка механізму врахування проходження курсів дистанційного навчання (II, VII)	Розробка механізму визнання результатів навчання, отриманих у неформальній освіті (I, VI, VII, IX)
7. Не здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за дуальною формою	Розробка механізму реалізації за ОП дуальної форми навчання; вивчення питання щодо організації філіалів випускової кафедри МДУ на базі закладів міста з метою започаткування підготовки здобувачів вищої освіти за ОП за дуальною формою освіти (II, V)	Реалізація дуальної форми освіти задля купівельної здатності споживача освітніх послуг; можливість дистанційного навчання кадрів без надмірного відриву їх від практичної діяльності (III, IV, VIII, IX, X)
8. Переважання традиційних підходів навчання	Використання інноваційних підходів, форм, методів і засобів навчання (VII)	Розробка і впровадження дистанційної форми навчання з метою уникнення нестачі абітурієнтів (I, V)
9. Неєфективна організація самостійної роботи	Розробка мультимедійного контенту для самостійної роботи студентів (IX)	Контроль за виконанням самостійної роботи; відведення з кожної дисципліни для даного виду роботи вагового коефіцієнту (VI)
10. Зменшення державного фінансування закладу вищої освіти	Підвищення показників, які впливають на фінансування закладу вищої освіти (масштаб університету, контингент, працевлаштування випускників, позиції у міжнародних рейтингах, обсяг коштів на дослідження, які університет залучає від бізнесу чи з міжнародних грантів) (III)	Залучення додаткових джерел фінансування (надання платних послуг); залучення інвестицій для підтримки наукових шкіл, оновлення застарілих технологій та обладнання, а також для ремонту приміщень (VII, X)

(Shvardak, 2021)

Заповнивши матрицю SWOT, можна побачити результат: визначені основні шляхи якісної фахової підготовки, сформульовані основні проблеми цієї системи, які підлягають найшвидшому вирішенню задля конкурентоздатності даної освітньої послуги.

Проведення SWOT-аналізу має вагоме значення для здійснення стратегічного планування, оскільки це ефективний, доступний засіб оцінки стану проблеми та управлінської ситуації в закладі вищої освіти. Він дає можливість: систематизувати проблемні моменти; краще

розуміти структуру ресурсів, на які потрібно закцентувати увагу в удосконаленні діяльності та розвитку закладу на перспективу; відстежувати загальний стан зовнішнього та внутрішнього середовища; визначати і використовувати нові потенційні можливості швидше, ніж конкуренти; обирати оптимальний шлях розвитку та уникати загроз; приймати зважені та продумані рішення щодо реалізації освітніх процесів. Основними перевагами SWOT-аналізу є: простота і можливість залучення до обговорення досліджуваних проблем широкого кола зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів; систематизація даних про внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на процес стратегічного управління та формування стратегічних пріоритетів; періодична діагностика ринку та ресурсів закладу освіти. Недоліками, які потрібно враховувати, є: певна суб'єктивність відбору та ранжування факторів зовнішнього і внутрішнього середовища; неможливість врахування всіх сил і слабкостей, можливостей та загроз (Бойко, 2018, с. 21).

Проведений SWOT-аналіз системи фахової підготовки майбутніх керівників (менеджерів у системі освіти), яка реалізується в Мукачівському державному університеті, дав можливість систематизувати інформацію про внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на якість освітнього процесу. Його результати дозволили визначити конкурентні переваги фахової підготовки, сформувані стратегічні пріоритети (шляхи) та отримати чіткий алгоритм дій, зокрема: періодично переглядати освітні програми, перманентно моніторити ринок освітніх послуг і ресурсів Мукачівського державного університету, систематично проводити заходи щодо забезпечення якості освітніх послуг за магістерською освітньою програмою «Освітні педагогічні науки: Управління закладами освіти».

Разом з тим, аналіз результатів дослідження показав, що управління якістю підготовки майбутнього керівника закладу освіти залежить від визначення стандартів, оновлення освітніх програм, високої кваліфікованості кадрів, якісної організації освітнього процесу та ефективного управління.

Таким чином, здобутками здійсненого дослідження є: запропоноване вдосконалення технології проведення SWOT-аналізу для визначення конкурентоздатності освітнього закладу на основі циклічності його використання; врахування при проведенні SWOT-аналізу повторюваних та неповторюваних факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ закладу вищої освіти; практична значущість на прикладі застосування схеми матричного методу SWOT-аналізу задля підвищення якості фахової підготовки в Мукачівському державному університеті.

Дані пропозиції можуть бути покладені в основу подальших наукових досліджень стосовно аналізу діяльності закладу вищої освіти та визначення стратегічних перспектив його розвитку.

За результатами проведеного SWOT-аналізу доведено, що він має важливе значення для здійснення стратегічного планування діяльності закладу вищої освіти.

Список використаної літератури

- 1. Бойко М. М.** Технологія SWOT-аналізу в управлінні якістю підготовки майбутнього вчителя у педагогічному університеті. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2018. № 2. С. 13–22.
- 2. Вихановский О. С.** Стратегическое управление : учебник. Москва : Гардарика, 1998.
- 3. Ганзюк С. М.** Визначення факторів впливу на формування інноваційного клімату в Україні на основі SWOT-аналізу [Електронний ресурс]. *Ефективна економіка.* 2013. № 5. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_33.
- 4. Гуменюк О. Г.** Використання SWOT-аналізу як основного інструменту стратегічного управління. *Глобальні національні проблеми економіки.* 2017. Вип. 17. С. 281–285.
- 5. Махиня Т. А.** Визначення сильних і слабких сторін діяльності навчального закладу у процесі дослідження його внутрішнього середовища. *Народна освіта: науково-методичний електронний педагогічний журнал.* 2015. № 3 (27). Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/>.
- 6. Рябова З. В.** Маркетингова стратегія як складова освітнього маркетингу і механізм забезпечення конкурентоспроможності навчального закладу. *Вісник післядипломної освіти.* 2014. Вип. 10. С. 134–145.
- 7. Шершньова З. Є.** Стратегічне управління : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : КНЕУ, 2004. 699 с.
- 8. Learned E. P., Christensen C. R., Andrews K. R., Guth W.** Business Policy: Text and Cases. Irwin, Homewood, 1965.
- 9. Martin B.** Foresight in science and technology. *Tech. Anal. Strat. Manag.* 1995. №7 (2). С. 139–168.
- 10. Shvardak M.** Coaching Technology to Prepare Candidates for Leadership Roles in a Variety of Educational Settings. *Postmodern Openings.* 2021. № 12 (1). Pp. 201–222. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/12.1/255>.
- 11. Shvardak M.** SWOT-analysis as a strategic management tool of the quality training of the future educational institution head. *EEO.* 2021. № 20 (1). Pp. 958–967. DOI: <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2021.01.96>.

References

- 1. Boyko, M. M.** (2018). Tekhnolohiia SWOT-analizu v upravlinni yakistiu pidhotovky maibutnoho vchytelia u pedahohichnomu [Technology of SWOT-analysis in quality management of future teacher training at the Pedagogical University]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser.: Pedahohika – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Ser.: Pedagogy, 2, 13-22* [in Ukrainian].
- 2. Vihanovskij, O. S.** (1998). Strategicheskoe upravlenie [Strategic Management]. Moscow: Gardarika [in Russian].
- 3. Ganzjuk, S.** (2013).

Vyznachennia faktoriv vplyvu na formuvannia innovatsiinoho klimatu v Ukraini na osnovi SWOT-analizu [Determination of the factors that influence the formation of an innovative «climate» in Ukraine based on SWOT-analysis]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 5. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2031> [in Ukrainian].

4. Gumenyuk, O. G. (2017). Vykorystannia SWOT-analizu yak osnovnoho instrumentu stratehichnoho upravlinnia [Using SWOT-analysis as the main tool of strategic management]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 17, 281-285 [in Ukrainian].

5. Makhinya, T. A. (2015). Vyznachennia sylnykh i slabykh storin diialnosti navchalnoho zakladu u protsesi doslidzhennia yoho vnutrishnoho seredovyscha [Identifying the strengths and weaknesses of the educational institution in the process of studying its internal environment]. *Narodna osvita – Public education*, 3 (27). Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3641 [in Ukrainian].

6. Ryabova, Z. V. (2014). Marketynhova stratehiia yak skladova osvitnoho marketynhu i mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti navchalnoho zakladu [Marketing strategy as a component of educational marketing and a mechanism for ensuring the competitiveness of the educational institution]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education*, 10, 134-145 [in Ukrainian].

7. Shershneva, Z. E. (2004). Stratehichne upravlinnia [Strategic management]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

8. Learned, E. P., Christensen, C. R., Andrews, K. R., & Guth, W. (1965). *Business Policy: Text and Cases*. Irwin, Homewood.

9. Martin, B. (1995). Foresight in science and technology. *Tech. Anal. Strat. Manag.*, 7 (2), 139-168.

10. Shvardak M. (2021). Coaching Technology to Prepare Candidates for Leadership Roles in a Variety of Educational Settings. *Postmodern Openings*. 12 (1), 201-222. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/12.1/255>.

11. Shvardak M. (2021). SWOT-analysis as a strategic management tool of the quality training of the future educational institution head. *EEO*, 20 (1), 958-967. DOI: <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2021.01.96>.

Швардак М. В. SWOT-аналіз системи підготовки майбутніх керівників (менеджерів у системі освіти)

З'ясовано, що для ефективного управління, прийняття зважених рішень, порівняння і адекватної оцінки стану фахової підготовки необхідний систематичний моніторинг якості освіти. Це завдання успішно реалізується через SWOT-аналіз, який передбачає виявлення сильних і слабких сторін, потенційних можливостей та ймовірних загроз, встановлення взаємозв'язків між ними, які надалі можуть бути використані для формування стратегій управління якістю системи підготовки майбутнього керівника закладу освіти. Проведено SWOT-аналіз системи підготовки майбутніх керівників (менеджерів у системі освіти) та розроблено матрицю на прикладі Мукачівського державного

університету. Це дало можливість систематизувати інформацію про внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на якість освітнього процесу. Його результати дозволили визначити конкурентні переваги фахової підготовки, сформувані стратегічні пріоритети (шляхи) та отримати чіткий алгоритм подальших дій.

Ключові слова: майбутній керівник закладу освіти, менеджер у системі освіти, стратегічне управління, система підготовки.

Швардак М. В. SWOT-анализ системы подготовки будущих руководителей (менеджеров в системе образования)

Установлено, что для эффективного управления, принятия взвешенных решений, сравнение и адекватной оценки состояния профессиональной подготовки необходим систематический мониторинг качества образования. Эта задача успешно реализуется через SWOT-анализ, который предполагает выявление сильных и слабых сторон, потенциальных возможностей и вероятных угроз, установление взаимосвязей между ними, которые в дальнейшем могут быть использованы для формирования стратегий управления качеством системы подготовки будущего руководителя учебного заведения. Проведен SWOT-анализ системы подготовки будущих руководителей (менеджеров в системе образования) и разработана матрица на примере Мукачевского государственного университета. Это позволило систематизировать информацию о внутренних и внешних факторов, влияющих на качество образовательного процесса. Его результаты позволили определить конкурентные преимущества профессиональной подготовки, сформировать стратегические приоритеты (пути) и получить четкий алгоритм дальнейших действий.

Ключевые слова: будущий руководитель учебного заведения, менеджер в системе образования, стратегическое управление, система подготовки.

Shvardak M. SWOT-Analysis of the System of Training of Future Managers (Managers in the Education System)

It was found that systematic monitoring of the quality of education is necessary for effective management, informed decision-making, comparison and adequate assessment of the state of professional training. This task is successfully implemented through SWOT-analysis, which identifies strengths and weaknesses, potential opportunities and potential threats, establishing relationships between them, which can be further used to form quality management strategies for the training of future heads of educational institutions. A SWOT-analysis of the system of training future leaders (managers in the education system) was conducted and a matrix was developed on the example of Mukachevo State University. This made it possible to systematize information about internal and external factors that affect the quality of the educational process. Its results allowed to determine

the competitive advantages of professional training, to form strategic priorities (ways) and to get a clear algorithm of further actions. In particular: periodically review educational programs, permanently monitor the market of educational services and resources of Mukachevo State University, systematically take measures to ensure the quality of educational services under the master's educational program «Educational Pedagogical Sciences: Management of Educational Institutions».

At the same time, the analysis of the research results showed that the management of the quality of training of the future head of an educational institution depends on setting standards, updating educational programs, highly qualified staff, quality organization of the educational process and effective management.

Key words: future head of educational institution, manager in education system, strategic management, training system.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378.035:796]-047.22

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-134-140

Шехавцов Михайло Олексійович,

викладач кафедри олімпійського та професійного спорту

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

shekhavtsov1976@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7691-9564>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Основна мета сучасної освіти – відповідність актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави, підготовка різнобічно розвиненої особистості громадянина своєї країни, здатної до соціальної адаптації в суспільстві, трудової діяльності, самоосвіти та самовдосконалення. Вільно і широко мислячий, який прогнозує результати своєї діяльності і відповідно до цього грамотно моделює освітній процес майбутній викладач є гарантом досягнення поставлених цілей. Саме тому в даний час різко підвищився попит на висококваліфікованих, творчо мислячих педагогів, здатних виховувати гармонійно розвинену і конкурентоспроможну особистість в сучасному, динамічно мінливому світі. Вирішити таку задачу під силу тільки посправжньому компетентним педагогам, тобто таким, які здатні вільно і нестандартно мислити, приймати впевнені рішення в будь-якій проблемній ситуації, грамотно вирішувати поставлені перед ними педагогічні завдання, бути здатними до постійного професійно-особистісного самовдосконалення.

Таким чином, актуальною проблемою є формування професійної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання, під якою розуміється сукупність професійних і особистісних якостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Особливу значущість професійна компетентність набуває в зв'язку з тим, що система вищої освіти в даний час характеризується значними інноваційними перетвореннями. В умовах, що склалися майбутній викладач фізичного виховання, щоб бути успішним і затребуваним, повинен бути готовим до будь-яких змін, вміти швидко і ефективно адаптуватися до нових умов, проявляти прагнення бути професіоналом, постійно оновлювати свої знання і вміння, прагнути до саморозвитку, проявляти толерантність до невизначеності, бути готовим до ризику, тобто бути професійно компетентним.

Однак, як показує соціальна практика, ці характеристики формуються далеко не у всіх педагогів. Навпаки, значна їх частина зазнає

великих труднощів при адаптації в стрімко змінюються соціальних, економічних, професійних умовах, і тоді відсутність професійної компетентності може стати причиною серйозних соціально-психологічних проблем особистості – від внутрішньої незадоволеності до соціальної конфронтації і агресії. Успішність розвитку інноваційної освіти в свою чергу багато в чому визначається готовністю професійних кадрів, які працюють в сфері освіти, до роботи в інноваційному режимі, до гнучкого, оперативному реагуванню у своїй професійній діяльності на постійно мінливі потреби суспільства і особистості. Тому розвиток професійної компетентності педагогів стає одним з найважливіших умов реформування української освіти.

З огляду на вищевикладене, актуальність обраної теми дослідження «Формування професійної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання» – не викликає сумнівів.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути і проаналізувати формування професійної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання.

Методологічною основою роботи послужили науково-дослідницькі праці українських вчених: С. Хоменко, В. Черняков, Л. Сохань, І. Єрмакова, Г. Нессен, І. Іваній та інші.

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури дає нам підстави стверджувати, що більшість науковців (В. Введенський, Р. Гуревич, Л. Мітіна, С. Молчанов, С. Пільова, В. Синенко, К. Шапошников) вважають, що професійна компетентність педагога – це сукупність знань, умінь, навичок, досвіду, а також його особистісних якостей.

В. Пелагейченко, враховуючи думку О. Маркової, вважає, що професійно компетентний педагог це той, який успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями; задоволений професією; досягає бажаних результатів у розвитку особистості учнів; має й усвідомлює перспективу свого професійного розвитку; відкритий для постійного професійного навчання; збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску; соціально активний у суспільстві; відданий педагогічній професії, прагне підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику; готовий до якісної та кількісної оцінки своєї праці, уміє сам це робити (Пелагейченко, 2009, с. 56).

На думку С. Іванової, професійна компетентність – це здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефективною професійною діяльністю та демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього відповідні знання, вміння, навички, емоції, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленнях, моральних і етичних цінностях та досвіді, усвідомлюючи обмеження у своїх знаннях і вміннях та акумулюючи інші ресурси для їх компенсації (Іванова, 2008, с. 110).

Отже, проаналізувавши літературу, присвячену дослідженню проблеми професійної компетентності педагога, ми зробили висновок, що професійна компетентність майбутнього викладача фізичного виховання – це складний комплекс, який включає професійні знання, вміння, навички, готовність до діяльності, а також цілий ряд професійно важливих особистісних якостей таких як: креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, урівноваженість, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, саморефлексії та ін.

У більш вузькому розумінні, під професійною компетентністю розуміється визначена кількість і якість знань, умінь і навичок, у яких суб'єкт має пізнання, досвід, сукупність яких відбиває соціально-професійний статус і професійну кваліфікацію, а також якісні особистісні, індивідуальні особливості (здатності) або якості, що забезпечують можливість реалізації цієї професійної діяльності (Життєва компетентність особистості, 2003, с. 520).

Це визначення в повній мірі стосується і фахівця фізичного виховання, який підготовлений теоретично та опираючись на набутий особистий практичний досвід, контролює і направляє дію фізичного навантаження на організм учнів. Контроль та регулювання фізичного навантаження – необхідна умова процесу фізичного виховання так, як його дія є головним фактором фізичного розвитку і формування резервів здоров'я. До того ж неправильно застосоване фізичне навантаження може призвести до зворотних наслідків та нанести значну шкоду здоров'ю. Тому справедливо вважається, що особистий досвід у фізичній підготовці є важливим елементом базових професійних компетентностей майбутнього викладача фізичного виховання (Закон України «Про фізичну культуру і спорт», 1994, с. 364–377; Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні, 2001, с. 464).

С. Хоменко визначив його компетентність як «сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості і готовності його, як суб'єкта педагогічного впливу, структурувати наукові та практичні знання з метою ефективної організації тренувального процесу спортивного колективу для успішного вирішення поставлених завдань» (Хоменко, 2011, с. 194).

На наш погляд, у цьому визначенні важливим та цілком слушним є визначення статусу майбутнього викладача фізичного виховання як суб'єкта педагогічного впливу. З іншого боку, наголос на знанневому складнику компетентності дещо нівелює її діяльну природу.

Професійна компетентність майбутнього викладача фізичного виховання у дослідженні В. Чернякова визначається як складний інтегративний стан його особистості, якому притаманні високий рівень теоретичної, методичної, практичної і психологічної готовності до здійснення професійно-педагогічної діяльності, відповідно до кваліфікаційних вимог. Важливого значення також набуває високий

рівень сформованості особистісних якостей педагога та здатність до прояву високого рівня соціально-педагогічної активності (Черняков, 2011, с. 17).

У цьому визначенні досить повно розкрита змістова наповненість професійної компетентності. Проте, уявляється дещо обмеженим зведення компетентності до стану особистості, адже стан характеризує внутрішню психічну діяльність особистості, це суб'єктивна характеристика діяльності.

Здатність та готовність майбутнього викладача фізичного виховання до виконання функцій професійної діяльності визначає рівень розвитку професійної компетентності. Як інтегративне утворення, вона являє собою комплекс різних видів компетентностей, що віддзеркалюють складну природу його педагогічної діяльності.

До основних характеристик професійної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання І. Іваній відносить:

- особистісно-гуманну орієнтацію;
- здатність до системного бачення педагогічної реальності у сфері фізичного виховання й системних дій у професійно-педагогічній ситуації;
- володіння сучасними педагогічними методиками (технологіями), пов'язаними з культурою комунікації, взаємодії з інформацією та її передачі учням;
- здатність до інтеграції вітчизняного, зарубіжного, історичного й сучасного інноваційного фізкультурно-оздоровчого досвіду;
- креативність у професійній сфері;
- наявність рефлексивної культури (Іваній, 2013, с. 45).

Отже, професійна компетентність майбутнього викладача фізичного виховання характеризує здатність особистості до успішної реалізації певних функцій, здійснення діяльності або вирішення завдань, що є зовнішніми щодо особистості та викликані соціальними вимогами й індивідуальними потребами. Компетентність формується та виявляється у діяльності, а отже являє собою складну, багатогранну й багатоаспектну характеристику цієї діяльності відповідно до соціального замовлення до неї. Як реалізований потенціал особистості, вона існує як складна комплексна її характеристика, система особистісних ресурсів (знань, вмінь, способів дії, мотивів, ставлень, особистісних якостей, ціннісних орієнтацій тощо), що забезпечують ефективну дію.

Список використаної літератури

- 1. Житєва** компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. І. Єрмакова, Г. М. Нессен. К. : Богдана, 2003. 520 с.
- 2. Закон** України «Про фізичну культуру і спорт». *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. С. 364–377.
- 3. Іваній І.** Компетентнісний підхід до професійної підготовки вчителя фізичної культури. *Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві* : зб. наук.

пр. *Східноєвроп. Нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2013. № 21. С. 43–48. **4. Іванова С. В.** Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2008. Вип. 42. С. 106–110. **5. Концепція** розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні : зб. наук. пр. Міжнар. ун-ту «РЕГІ» ім. С. Дем'янчука. Вип. 2. Рівне : Міжнар. ун-т «РЕГІ» ім. С. Дем'янчука, 2001. 464 с. **6. Пелагейченко В.** Ключові компоненти компетентності вчителя. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2009. № 2. С. 55–60. **7. Хоменко С. В.** Критерії і рівні професійної компетентності вчителя фізичної культури. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. Вип. 4, Ч. 1. С. 191–196. **8. Черняков В. В.** Формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури засобами педагогічних ситуацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Нац. акад. внутр. справ. К., 2011. 20 с.

References

1. Sokhan, L. V., Yermakova, I. I., & Nessen, H. M. (Eds.). (2003). *Zhyttieva kompetentnist osobystosti [Life competence of the individual]*. K.: Bohdana [in Ukrainian]. **2. Zakon** Ukrainy «Pro fizychnu kulturu i sport» [Law of Ukraine «On Physical Culture and Sports»]. (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine* № 14, 364-377 [in Ukrainian]. **3. Ivani, I.** (2013). Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoi pidhotovky vchytelia fizychnoi kultury [Competence approach to the training of physical education teachers]. *Fiz. vykhovannia, sport i kultura zdorov'ia v suchasnomu suspilstvi: zb. nauk. pr. Skhidnoievrop. Nats. un-tu im. Lesi Ukrainky – Physical education, sports and health culture in modern society: a collection of scientific papers of the Lesia Ukrainka East European National University, 21*, 43-48 [in Ukrainian]. **4. Ivanova, S. V.** (2008). Funktsionalnyi pidkhid do vyznachennia profesiinoi kompetentnosti vchytelia biolohii ta orhanizatsiia yii vdoskonalennia v zakladi pisliadyplomnoi osvity [Functional approach to determining the professional competence of a biology teacher and the organization of its improvement in the institution of postgraduate education]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka – Bulletin of Zhytomyr State University named after I. Franko, 42*, 106-110 [in Ukrainian]. **5. Kontseptsiiia** rozvytku haluzi fizychnoho vykhovannia i sportu v Ukraini [The concept of development of physical education and sports in Ukraine]. (2001). Vols. 2. Rivne: Mizhnar. un-t «REHI» im. S. Dem'ianchuka [in Ukrainian]. **6. Pelaheichenko V.** (2009) Kliuchovi komponenty kompetentnosti vchytelia [Key components of teacher competence]. *Vidkryti urok: rozrobky, tekhnolohii, dosvid – Open lesson: developments, technologies, experience, 2*, 55-60 [in Ukrainian]. **7. Khomenko, S. V.** (2011). Kryterii i rivni profesiinoi kompetentnosti vchytelia fizychnoi kultury [Criteria and levels of professional competence of

a physical education teacher]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, 4, 1, 191-196 [in Ukrainian].

8. Cherniakov, V. V. (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury zasobamy pedahohichnykh situatsii [Formation of professional competence of the future teacher of physical culture by means of pedagogical situations]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

Шехавцов М. О. Формування професійної компетентності майбутнього викладача фізичного виховання

У статті проаналізовано різні підходи науковців щодо визначення суті поняття професійної компетентності педагога та його складових. Уточнено, що професійна компетентність викладача фізичного виховання – це складний комплекс, який включає професійні знання, вміння, навички, готовність до діяльності, а також цілий ряд професійно важливих особистісних якостей таких як: креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, урівноваженість, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, саморефлексії та ін. Проаналізована специфіка діяльності та вимоги до сучасного викладача фізичного виховання. Обґрунтовано актуальність професійної компетентності педагога як показника готовності до професії викладача фізичного виховання сучасного навчального закладу.

Ключові слова: професійна компетентність, формування професійної компетентності, викладач фізичного виховання, професійна підготовка, вища освіта.

Шехавцов М. А. Формирование профессиональной компетентности будущего преподавателя физического воспитания

В статье проанализированы различные подходы ученых к определению сущности понятия профессиональной компетентности педагога и его составляющих. Уточнено, что профессиональная компетентность преподавателя физического воспитания – это сложный комплекс, включающий профессиональные знания, умения, навыки, готовность к деятельности, а также целый ряд профессионально важных личностных качеств таких как: креативность, мобильность, коммуникабельность, толерантность, уравновешенность, отзывчивость, доброжелательность, стремление к самопознанию, саморазвития и самореализации, саморефлексии и др. Проанализирована специфика деятельности и требования к современному преподавателю физического воспитания. Обоснована актуальность профессиональной компетентности педагога как показателя готовности к профессии преподавателя физического воспитания современного учебного заведения.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, формирование профессиональной компетентности, преподаватель физического воспитания, профессиональная подготовка, высшее образование.

Shekhavtsov M. Formation of Professional Competence of the Future Teacher of Physical Education

The article analyzes various approaches of scientists to the definition of the essence of the concept of professional competence of a teacher and its components. It has been clarified that the professional competence of a physical education teacher is a complex concept that includes professional knowledge, skills, readiness for activity, as well as a great number of professionally essential personal qualities such as: creativity, mobility, sociability, tolerance, poise, responsiveness, benevolence, striving for self-knowledge, self-improvement, self-development, self-realization, self-reflection, etc. The specifics of activities and requirements for a modern teacher of physical education are analyzed. The relevance of the teacher's professional competence as an indicator of readiness for the profession of a physical education teacher in a modern educational institution has been substantiated.

Key words: professional competence, professional competence formation, physical education teacher, professional training, higher education.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 331.45

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-141-149

Шмирко Віра Іванівна,

кандидат технічних наук, доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища Національного університету «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна.

Vera.ivanovna1968@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1489-0166>

Коробко Олександр Вікторович,

старший викладач кафедри охорони праці і навколишнього середовища Національного університету «Запорізька політехніка»,

м. Запоріжжя, Україна.

sany.kor.17@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9083-9958>

Троян Юлія Іванівна,

асистент кафедри охорони праці і навколишнього середовища Національного університету «Запорізька політехніка»,

м. Запоріжжя, Україна.

troyan.yuliyazp@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6658-4190>

Якімцов Юрій Вячеславович,

кандидат технічних наук, доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища Національного університету «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя, Україна.

yakim@zr.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-9960-5189>

**ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

Промисловість України переживає складний час переоснащення виробництва більш прогресивним обладнанням, розробляються нові технологічні процеси, підвищується рівень автоматизації та механізації виробництва. Застосування в промисловості автоматів і роботів змінює зміст роботи людини, скорочує ручну некваліфіковану працю, покращує умови праці і дозволяє вивільняти і спрямовувати на більш престижні роботи значну кількість робітників. Але, така робота потребує від фахівців високої кваліфікації, оскільки потрібно детально знати обслуговувані агрегати, вирішувати складні питання при налагоджуванні та експлуатації обладнання, швидко реагувати на всі зміни в робочому

процесі. Наряду з цим, соціальні та економічні перетворення, що відбуваються у нашому суспільстві, породжують нові вимоги до сучасного фахівця, як індивідууму. Основною метою для фахівця набуває здатність стати суб'єктом свого професійного розвитку, самостійно знаходити вирішення значущих соціальних та професійних проблем в умовах мінливої дійсності. Наростаючі темпи розвитку нових технологій, інформаційний «вибух», прискорене старіння інформації, автоматизація, роботизація та комп'ютеризація виробничих процесів, можуть призвести до високої вірогідності виникнення «нестандартних» ситуацій у виробничій та соціальній сферах, що в кінцевому рахунку висуває все нові і нові вимоги до фахівців. Так, з фізіологічної точки зору робота операторів характеризується монотонністю, нервово-емоційним напруженням, гіподинамією, напруженням аналізаторів, низькими енергетичними затратами (8-8,2кДж/хв), незначною м'язовою активністю. Фахівці в сучасному світі, у створюваних двох-, трьох- і більше мірних ергатичних системах, таких як «людина-людина», «людина-виробництво-навколишнє середовище» тощо, окрім професійних знань, вмінь та навичок, повинні мати спеціальні здібності та компетентності, які забезпечували б гнучкість, динамізм, креативність у професійній діяльності, самостійність у пошуку та засвоєнні нової інформації і нового професійного досвіду. Особливим вважається для фахівця необхідність набуття здатності до прийняття адекватних рішень в «нестандартних» ситуаціях, в умовах дефіциту часу та наявності навичок оптимальної взаємодії із іншими учасниками виробничого процесу у спільній професійній діяльності в колективі.

Звісно, науково-технічний прогрес, полегшуючи працю, підвищуючи його продуктивність і безпеку, не виключає повністю проблеми охорони праці і захисту навколишнього середовища. Відповідно до аксіоми охорони праці в цей час формуються нові потенційно-небезпечні фактори, які призводять до травмування робітників. Аналіз травматизму в Україні свідчить, що за 2020 рік (порівняно з 2019) кількість нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, збільшилась на 58%. У 2019 році під час виконання виробничих обов'язків постраждало 3876 осіб, із яких 422 чоловіка смертельно травмовано, у 2020 році – травмовано 6121 осіб, із яких 653 чоловік загинуло. В соціально-культурній сфері в 2020 році постраждало 3493, а загинуло 323 людини, що майже в 10 разів більше між в вугільній та гірничорудній промисловості. Аналіз причин травматизму за 2020 рік свідчить, що з технічних причин загинуло 39 працівників, або 6%, з організаційних причин – 49% від усієї кількості нещасних випадків, через психофізіологічні причини загинуло 296 працівників, (45%).

Аналіз статистичних даних свідчить, що тенденцією останніх років є збільшення травматизму не на підприємствах з підвищеною безпекою, а травмування внаслідок організаційно-психологічних

причин – порушення трудової дисципліни, недоліки в процесі навчання фахівців, необачна поведінка. Тобто, психофізичні фактори, до яких належать фізичні та нервово-емоційні перевантаження, мають суттєвий негативний вплив на стан здоров'я фахівців в різних сферах виробництва та соціально-культурному житті населення нашої країни. Причиною нервово-емоційного перевантаження може стати розумове перенапруження в наслідок не тільки професійної діяльності але і в загалі від глобального розповсюдження інформаційного середовища. Інформація швидко поширюється серед значної кількості людей, незалежно від країни, її рівня розвитку і економічно-матеріального рівня. Нова інформаційна реальність, з одного боку, розширює спектр можливостей людини як користувача інформації, з іншого – впливає на формування (або зміну) її світогляду, особистісних цінностей. Перенасиченість та невпорядкованість інформаційного простору, в свою чергу, призводить до психічного та фізичного напруження користувачів інформації. Під час виконання фахових обов'язків, причиною перенапруження може стати емоційне навантаження, яке пов'язано із виконанням робіт в обмежений термін, значимістю помилок (в окремих випадках помилка може призвести до морального, матеріального, адміністративного і, навіть, кримінального аспекту), контактом з людьми різного типу темпераменту. Емоційне перенапруження може призвести до нервово-соматичних порушень (послабленню пам'яті, збільшенню помилок, неможливості зосередитись на вирішенні виробничого завдання), до зниження насаги на працю та стресових станів працюючих. Крім того, емоційні навантаження, що є наслідком професійного стресу, супроводжуються напруженням вегетативних функцій: підвищенням рівня пульсу, підвищення пітливості, зміною температурної реакції шкіри. В подальшому це може стати причиною захворювань серцево-судинної системи та погіршення загального стану здоров'я людини.

Результати дослідження травматизму в Україні показали, що приблизно 90% нещасних випадків пов'язано з людським чинником і недостатньою увагою керівників усіх рівнів питанню психології безпеки праці. При прийомі на роботу, під час підготовки фахівців недостатньо враховуються, на жаль, особливості поведінки і характеру людини, її особисті вади, поведінка в колективі. Відображенням «людського» фактору є психічні властивості: потреби, інтереси, звички, наполегливість, спостережливість, працелюбність, здібності, темперамент, характер особистості тощо. Врахувати всі ці індивідуальні особливості працюючих при проведенні інструктажів та інших традиційних форм навчання дуже складно.

Традиційна форма навчання у окремих студентів та співробітників не викликає значного інтересу. В окремих випадках це пов'язано з тим, що процес навчання обмежений в часі, а інформація подається дуже стисло. Крім того, аналізуючи програми навчання з охорони праці за

допомогою технічних засобів слід зазначити, що вони не враховують психофізіологічні можливості людини, її стереотип поведінки в звичайних та екстремальних ситуаціях. Характер людини різнобічний, а особисті вади перебувають у складному зв'язку. Деякі з них є провідними і впливають на вибір професії, безпечність виконання роботи, на швидкість та якість засвоєння інформації, а також тривалу якість її застосування.

Тому, з метою удосконалення форм і методів вивчення курсу охорони праці, підвищення якості та ефективності навчання з питань безпеки розроблено програму психологічного тестування студентів та співробітників Національного університету «Запорізька політехніка». Необхідність запровадження таких методів ознайомлення зі студентами, їх характером та особистими вадами набуло особливої актуальності під час впровадження заходів з організації освітнього процесу в умовах загальнонаціонального карантину та його продовження не на кілька тижнів, як усі вважали спочатку, а на місяці та навіть роки. Враховуючи, що навчальним відділом університету було розроблено систему дистанційного навчання Moodle, то проведення психологічного тестування студентів майже усіх факультетів та курсів, дало можливість забезпечити особистий інтелектуальний зв'язок між студентом та викладачем. На нашу думку, саме відсутність можливості індивідуального підходу до кожного студента є основним недоліком дистанційного навчання. Безперервний процес виховання молоді на особистому прикладі, прикладі колег та осіб, що мають якісні та кількісні здобутки завжди був основним педагогічним підходом, що майже втратило результативність останнім часом. Наявність психологічної картини особистості, отриманої на базі тестування дає можливість проявити викладачу, з одного боку гнучкість в навчальному процесі, з другого – отримати сталий результат по підвищенню безпечної поведінки студента, як у побуті, так і в умовах виконання фахових обов'язків.

Психологія безпеки являє собою застосування психологічних знань для забезпечення безпеки діяльності людини. Одними з основних критеріїв психології безпеки є індивідуальні психологічні якості, що визначають психологічну захищеність особистості.

До таких якостей відносяться:

- схильність особистості до ризику (R_i);
- мотивація (орієнтація) особистості до успіху – досягнення мети (M_y);
- мотивація особистості до самозахисту, тобто уникнення травм небезпечних ситуацій (M_c).

Для оцінки психологічної захищеності людини використовувались спеціальні інструментальні дослідження із застосуванням різного роду пристроїв, а також психологічні тести, сутність яких полягає в тому, що людина, яка тестується, відповідає на питання спеціально розроблених

листів-тестів. В наслідок тестування можливо кількісно (в умовних одиницях) оцінити схильність індивідуума до ризику R_i , мотивацію до успіху M_y та мотивацію до самозахисту M_c .

Таким чином, визначались стійкі мотиваційні характеристики людини, її загальна психологічна спрямованість. Однак, завдяки вольовим зусиллям саморегуляції або зовнішнім обставинам кількісна оцінка мотивації поведінки у однієї й тієї ж людини в різні моменти часу може змінюватися. Тому враховується не загальна мотивація особистості, а її мотивація до досягнення успіху M_y і мотивація до самозахисту M_c в конкретний момент часу.

Основні результати психологічних досліджень показали:

- по схильності до ризику R_i можна виділити дві групи людей, для яких виконується співвідношення $R_1 > R_2$. До першої групи відносяться люди з більш збудливою нервовою системою і підвищеною схильністю до ризику, до другої – навпаки.
- залежність успішності дій U від мотивації до успіху – M_y ($U = f(M_y)$) або мотивації до самозахисту M_c ($U = f(M_c)$) описується кривими з явно вираженим максимумом;
- для людей схильних до ризику, характерна більш висока успішність дій, ніж для людей не схильних до ризику, криві, I (1 група) лежать вище кривих II (2 група);
- успішність дій в залежності від мотивації до успіху досягає максимуму на кривих I і II при близьких значеннях M_{y1} і M_{y2} ;
- максимальна успішність дій людей другої групи (не схильних до ризику) спостерігається при більш високій мотивації до самозахисту ніж у другої групи.

Дослідження дозволяють зробити важливий висновок: кращі результати в умовах фізичної небезпеки досягаються тоді, коли люди діють у відповідності з властивою їм психологічному типу мотивацією. Ті, хто не схильні ризикувати (2 група), краще діють тоді, коли мотивація до самозахисту висока, але не перевищує деякого критичного значення M_{c2} .

Таким чином, мотивація до самозахисту людей з меншою схильністю до ризику (2 група) не може розглядатися як негативна якість по відношенню до діяльності. У людей такого психологічного типу посилення мотивації до самозахисту сприяє підвищенню психологічної захищеності в умовах фізичної небезпеки. Крім того, у людей другої групи працює саморегуляція, що дозволяє поліпшити результати в процесі діяльності. Так, використовуючи модельний підхід превентивного визначення появи небезпечностей, що ґрунтується на побудові моделей впливу шкідливих чинників на окрему людину, соціальні, професійні гурти та розрахунок імовірності виникнення травмонебезпечних і аварійних ситуацій можна з впевненістю констатувати, що представники другої групи більш схильні до поглибленого логічного аналізу та пошуку виробничих небезпек, а також

спроможні надати конкретні якісні рекомендації з прийняття заходів що до усунення потенційних небезпек ще до виникнення травмонебезпечних та аварійних ситуацій.

З метою визначення схильності людини до ризику, мотивації до успіху і мотивації до самозахисту студентам та співробітникам пропонувались три тести.

Основними вимогами при роботі з тестами є:

1) відповідати на питання тестів треба щиро та досить швидко, не замислюючись над кожним із питань;

2) на обдумування відповіді на одне питання необхідно не більше 7 секунд та 4-5 хвилин загалом на один тест;

3) перед тим, як відповідати на питання тесту, потрібно чітко зрозуміти варіанти приведених відповідей для кожного з тестів.

Таким чином, після проходження всіх запропонованих тестів викладач має психологічний портрет кожного окремого слухача і має можливість скорегувати навчальний план та методичні підходи з метою забезпечення максимального засвоєння теоретичного матеріалу і практичних навичок у слухача.

Особливу увагу викладачі кафедри «Охорони праці і навколишнього середовища» приділяли слухачам, що мають високу схильність особистості до ризику (R_i) та низьку мотивацію до самозахисту (M_c). Враховуючи психологічний портрет таких слухачів, викладачі намагались навчати їх працювати безпечно незалежно від свого емоційного стану. Це можливо лише при безпосередньому спілкуванні викладача кафедри із слухачами і їх обов'язкової присутності на кожному занятті. Також викладачі приділяли підвищену увагу проведенню інструктажів для таких слухачів і ретельно контролювали засвоєння всіх правил техніки безпеки при виконанні робіт в лабораторії, і теоретичних навичок для виконання робіт по спеціальності.

Слухачі, що мають найбільш збалансований стереотип психологічної поведінки ($M_y=15-16$, $M_c=16-17$) отримували завдання для самостійної теоретичної роботи. Після ретельного і всебічного вивчення законодавчих і нормативних актів з питань охорони праці, літературних джерел, рекомендованих кафедрою, слухачі допускались до тестового контролю знань, у відповідності до НАОП 0.00.-4.12-05 «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці».

Розглядаючи питання удосконалення навчального процесу та підвищення психофізіологічної безпеки майбутніх фахівців, треба відмітити необхідність інтеграції численних, досить різномірних досліджень, пов'язаних із різними аспектами та сучасними особливостями становлення фахівця, поєднання суто психологічних та психофізіологічних аспектів даної проблеми, а також розробки цілісної системи психологічного забезпечення всіх етапів становлення фахівця, від етапу професійної орієнтації до етапу вищих професійних досягнень.

Список використаної літератури

1. Шевченко А. М., Яворовський О. П., Алексєєв С. В., Бойко М. І., Веремей М. І., Гончарук Г. О., Паустовський Ю. А., Сердюк А. М., Сук В. Г. Гігієна праці : підруч. для студ. вищ. мед. закл. / ред.: А. М. Шевченко. 2-е вид., переробл. і доп. К. : Інфотекс, 2000. 608 с.
2. НПАОП 0.00.-4.12-05 «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05#Text>.
3. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. К. : Міленіум, 2004. 265 с.
4. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. К. : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. 200 с.
5. Євдокімова О. О. Психологічні засади вищої технічної освіти : монографія. Х. : Нове слово, 2009. 388 с.

References

1. Shevchenko, A. M., Yavorovskyi, O. P., Aleksieiev, S. V., Boiko, M. I., Veremieii, M. I., Honcharuk, H. O., Paustovskyi, Yu. A., Serdiuk, A. M., & Suk, V. H. (2000). Hihiiena pratsi [Occupational hygiene]. K.: Infoteks [in Ukrainian].
2. NPAOP 0.00.-4.12-05 «Typovoho polozhennia pro poriadok provedennia navchannia i perevirky znan z pytan okhorony pratsi» [NPAOP 0.00.-4.12-05 «Standard regulations on the procedure for training and testing of knowledge on health and safety»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05#Text> [in Ukrainian].
3. Kokun, O. M. (2004). Optyimizatsiia adaptatsiinykh mozhlyvostei liudyny: psykhofiziologichnyi aspekt zabezpechennia diialnosti [Optimization of human adaptive capacity: psychophysiological aspect of activity support]. K.: Milenium [in Ukrainian].
4. Kokun, O. M. (2012). Psykholohiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia [Psychology of professional development of a modern specialist]. K.: DP «Inform.-analit. Ahenstvo» [in Ukrainian].
5. Yevdokimova, O. O. (2009). Psykholohichni zasady vyshchoi tekhnichnoi osvity [Psychological principles of higher technical education]. Kh.: Nove slovo [in Ukrainian].

**Шмирко В. І., Коробко О. В., Троян Ю. І., Якімцов Ю. В.
Педагогічні аспекти підвищення психофізіологічної безпеки
майбутніх фахівців**

Стаття присвячена підвищенню якості навчання з питань безпеки та охорони праці в умовах загальнонаціонального карантину та дистанційного навчання. Зазначено, що отримати сталий результат навчання можливо тільки при урахуванні психофізіологічних характеристик студента, його вад характеру та стереотипу поведінки в звичайних та екстремальних умовах. Запропонована методика проведення психологічного тестування та аналізу отриманих результатів. Після проходження всіх запропонованих тестів викладач отримує

психологічний портрет кожного окремого слухача і має можливість скорегувати навчальний план та методичні підходи з метою забезпечення максимального засвоєння теоретичного матеріалу і практичних навичок у майбутніх фахівців.

Ключові слова: психологія безпеки, ризик, мотивація до успіху, мотивація до самозахисту, психологічний портрет.

**Шмырко В. И., Коробко А. В., Троян Ю. И., Якимцов Ю. В.
Педагогические аспекты повышения психофизиологической безопасности будущих специалистов**

Статья посвящена повышению качества дистанционного образования студентов по вопросам безопасности и охраны труда в условиях общенационального карантина. Указано, что получить стабильный результат обучения возможно только при учете индивидуальных психофизиологических характеристик студента, особенностей его характера и стереотипа поведения в обычной жизни и экстремальных условиях. Предложена методика проведения психологического тестирования, обобщения и анализа полученных результатов. По результатам проведенного тестирования можно составить индивидуальный психологический портрет каждого студента, на основании которого должен быть скорректирован план и методика дистанционного обучения. Это даст возможность будущим специалистам лучше усвоить теоретический материал и приобрести стабильные практические навыки по вопросам безопасности и охраны труда.

Ключевые слова: психология безопасности, риск, мотивация к успеху, мотивация к самозащите, психологический портрет.

Shmyrko V., Korobko A., Troian Yu., Yakimtsov Yu. Pedagogical Aspects of Improving the Psychophysiological Safety of Future Professionals

The article is devoted to improving the quality of training on occupational safety and health in the context of national quarantine and distance learning. The need to integrate numerous, diverse studies related to the peculiarities of becoming a specialist, combining psychological and psychophysiological aspects of this problem and developing a holistic system of psychological support for all stages of becoming a specialist. It is shown that in ergatic systems specialists together with professional knowledge and skills must have special abilities, competencies, flexibility, dynamism, creativity in professional activities, independence in finding and assimilating new information and new professional experience, make adequate decisions in "non-standard" situations. in conditions of lack of time and have the skills of optimal interaction with other participants in the production process in joint professional activities in the team. It is noted that to obtain a sustainable learning outcome is possible only taking into account the psychophysiological characteristics of the student, his character defects and stereotypes of behavior

in normal and extreme conditions. The method of psychological testing and analysis of the obtained results is offered. After passing all the proposed tests, the teacher receives a psychological portrait of each individual student and has the opportunity to adjust the curriculum and methodological approaches to ensure maximum mastery of theoretical material and practical skills of future professionals.

Key words: psychology of safety, risk, motivation to success, motivation to selflessness, psychological portrait.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. т. н., доц. Шило Г. М.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.014.6 (100)–027.543: 378.014.24 (477)

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-150-161

Заячук Юлія Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна.

yuliya.zayachuk@lnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5861-2761>

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО РІВНЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРИКЛАД УКРАЇНИ

Дискусія щодо явища інтернаціоналізації вищої освіти була започаткована впливовим дослідженням М. Харарі в 1972 р. (Harari, 1972). Його трактування базувалося на трьох елементах: міжнародному змісті навчальних програм; міжнародній мобільності студентів та дослідників; механізмах та домовленостях, що передбачають співпрацю в галузі освіти поза її національними межами.

Інтернаціоналізація вищої освіти як посилення інтеграційних процесів стала ключовою проблемою в Європі протягом 1990-х років. Дослідження міжнародних вимірів вищої освіти в світовій та вітчизняній науковій літературі кількісно зросли за останні 20 років. *Основні теми* дослідження інтернаціоналізації вищої освіти охоплюють мобільність усіх учасників простору вищої освіти, взаємний вплив систем вищої освіти різних країн, інституційні стратегії інтернаціоналізації, трансфер знань, аспекти міжінституційної співпраці та конкуренції, а також національну та наднаціональну політику в галузі інтернаціоналізації.

Інтернаціоналізація вищої освіти – явище багатоаспектне. Найвідоміші дослідники сучасності трактують її як низку міжнародних заходів, що включають в себе академічну мобільність, міжнародні зв'язки, партнерства, проекти, міжнародні академічні програми та дослідницькі ініціативи; доставку освіти до інших країн; інтеграцію міжнародного, міжкультурного та глобального виміру у цілі, процес навчання, дослідження та освітній сервіс закладу вищої освіти; забезпечення його міжнародної репутації; політику та програми, які університети впроваджують у відповідь на глобалізацію як інструмент максимального використання її можливостей (Teichler, 2017; Kehm & Teichler, 2007; Altbach & Knight, 2006; Knight, 2004). До дослідження різних параметрів інтернаціоналізації вищої освіти у своїх працях

звертаються також українські дослідники (Дебич, 2019; Авшенюк, 2015; Сбруєва, 2013).

Інтернаціоналізація вищої освіти – явище багаторівневе. Сьогодні дослідники визначають п'ять рівнів інтернаціоналізації: наднаціональний (глобальний), континентальний (європейський), національний, інституційний, індивідуальний.

Наднаціональний та континентальний рівні інтернаціоналізації вищої освіти ми детально аналізували у нашому попередньому дослідженні (Заячук, 2020). Там же концептуально згадано питання національного рівня інтернаціоналізації. *Мета даного дослідження* – детальний аналіз національного рівня інтернаціоналізації вищої освіти, розгляд його організаційних стратегій через призму аспектів політики та програм, мотивації, що стимулює інтернаціоналізацію на національному рівні, а також підходів, за допомогою яких та чи інша країна вирішує питання інтернаціоналізації вищої освіти, на конкретному прикладі системи вищої освіти України. Дослідження побудоване на основі *методів* огляду наукової літератури та аналізу засадничих документів.

За визначенням Jane Knight (Knight, 2004), інтернаціоналізація вищої освіти є ключовим елементом *національної стратегії* досягнення цілей та пріоритетів країни як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Національний рівень інтернаціоналізації вищої освіти включає різні внутрішні урядові чи неурядові організації, які працюють у напрямку інтернаціоналізації. Організаційні стратегії національного рівня інтернаціоналізації вищої освіти розглядаються через призму аспектів *політики та програм*. На національному рівні включена *вся політика*, яка впливає на міжнародний вимір освіти, соціального розвитку, науки та техніки, культури та спадщини, зовнішніх відносин, допомоги у розвитку, торгівлі, міграції, зайнятості, промисловості, торгівлі тощо. Рівень освітнього сектора включає питання її мети, ліцензування, акредитації, фінансування, викладання, досліджень та регулювання. *Програми* можна розглядати як один із інструментів політики або, в більш загальному вигляді, як один із способів фактичного впровадження політики в дію. Національні програми, які надаються різними державними департаментами, включають програми академічної мобільності, міжнародні дослідницькі ініціативи та програми набору студентів.

Мотивацією, що стимулює інтернаціоналізацію на національному рівні, вважається будівництво нації, соціальний та культурний розвиток, розвиток людських ресурсів, стратегічні альянси та комерційна торгівля.

На національному рівні визначають п'ять різних категорій *підходів*, за допомогою яких конкретна країна вирішує питання інтернаціоналізації вищої освіти. Зазначимо, що це не взаємовиключні категорії, і вони не представлені у визначеному порядку.

Програмний підхід передбачає розгляд інтернаціоналізації вищої освіти з точки зору забезпечення фінансованих програм, які дозволяють

інституціям та окремим учасникам простору вищої освіти мати можливість брати участь у міжнародній діяльності, такій як мобільність, дослідження та налагодження наукових контактів.

Мотиваційний підхід має на увазі окреслення точки зору того, чому важливо, щоб національний сектор вищої освіти став більш міжнародним. Обґрунтування надзвичайно різняться і можуть акцентувати як на питаннях розвитку людських ресурсів, стратегічних альянсів, комерційної торгівлі, так і побудови нації та її соціального-культурного розвитку.

Реалістичний підхід розглядає інтернаціоналізацію вищої освіти як абсолютну необхідність або реакцію на нові можливості, які відкриваються для міжнародного навчання, мобільності та співпраці у сфері вищої освіти.

Політичний підхід описує інтернаціоналізацію вищої освіти з точки зору політики, яка стосується або підкреслює важливість міжнародного чи міжкультурного виміру вищої освіти країни.

Стратегічний підхід прослідковує інтернаціоналізацію вищої освіти як ключовий елемент національної стратегії досягнення цілей та пріоритетів країни як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях.

Розглянемо аспекти формування і розвитку інтернаціоналізації вищої освіти національного рівня *на прикладі системи вищої освіти України*.

Відповідно до Національної доктрини освіти України, вихід освіти, отриманої в Україні, на ринок міжнародних освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва, розширення участі навчальних закладів, викладачів і студентів в проєктах міжнародних організацій розглядається як стратегічна задача освітньої політики держави (Національна доктрина розвитку освіти, 2002).

Конституція України (1996 р.), Закон «Про освіту» (1996 р.), Закон «Про вищу освіту» (2002 р.) та новий Закон «Про вищу освіту» (2014 р.) становлять правову базу вищої освіти України.

Новий Закон «Про вищу освіту» 2014 р. наблизив систему вищої освіти України до реалізації вимог Болонської реформи. Закон дозволяє університетам діяти з більшою автономією; позиціонує децентралізоване прийняття рішень та самостійну відповідальність закладу вищої освіти за репутацію; встановлює норми антиплагиату та відповідальність за академічну недобросовісність; засновує Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (Закон України «Про вищу освіту», 2014). Приєднання України до Болонської реформи 2005 р. стало безперечним успіхом для України та кроком на шляху інтеграції системи вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти.

Розглянемо те, що *вже зроблено в Україні в рамках Болонської реформи*. Мабуть найяскравішим результатом Болонської реформи в Україні стала адаптація навчальних курсів до двоступеневої бакалаврсько-магістерської системи навчання та запровадження

програми доктора філософії PhD в університетах України, що значно покращує міжнародну мобільність українських науковців. У 2006-2007 рр. студенти українських університетів були інтегровані в означену систему.

Болонська реформа в Україні також привела до запровадження європейської системи трансферних кредитних одиниць ECTS протягом 2006-2007 рр. Одночасно було впроваджено Додаток до диплома про вищу освіту Європейського зразка. З додатком до диплома кваліфікація випускника українського університету стала більш читабельною та зрозумілою на європейському ринку праці та освітніх послуг. ECTS та Додаток до диплома про вищу освіту значною мірою сприяли гнучкості та прозорості освітнього процесу та, відповідно, інтенсифікації міжнародної академічної мобільності студентів. Вони також заохочували іноземних студентів до навчання в українських університетах. Іншою важливою складовою міжнародної академічної мобільності є міжнародні університетські партнерства, які створюють можливості для спільних досліджень та мобільності дослідників.

Другим напрямом європейської стратегії реформування вищої освіти є реформа в галузі управління вищою освітою і освітнього менеджменту. За словами професора Гумбольдтського університету, м. Берлін, А. Волтера, це «тиха» революція у вищій освіті (З інтерв'ю, 2012). Очікується, що інститути будуть поводитися більш стратегічно і ставатимуть більш орієнтованими на ринок праці.

Що вже зроблено в Україні в рамках реформи галузі управління вищою освітою і освітнього менеджменту? Відповідно до нового Закону «Про вищу освіту» 2014 р., Україна розробила нові механізми виборів ректорів, деканів та завідувачів кафедрами максимум на два терміни (5+5 років; 7+7 років для національних університетів). Закон надає право університетам розпоряджатися власними доходами від дослідницької, навчальної та академічної діяльності. Крім того, відповідно до нового Закону, в рамках розвитку національної системи забезпечення якості вищої освіти та згідно з Європейськими стандартами, Україна запровадила окремий урядовий підрозділ під назвою «Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти». В рамках подальшого розвитку механізму рівного доступу до вищої освіти Україна розробила новий механізм електронного вступу до закладу вищої освіти та автоматичного розміщення державних замовлень.

Нові можливості для розвитку вищої освіти України та для учасників простору вищої освіти України усіх рівнів надають сучасні міжнародні наукові проекти, міжнародні освітні проекти та проекти співпраці з міжнародними організаціями.

Міжнародні наукові проекти. Одним із головних пріоритетів є інтеграція України до Європейського дослідницького простору. Цьому сприяє двостороння міжнародна співпраця з країнами-членами ЄС, країнами східного партнерства, участь у Рамковій програмі ЄС з

досліджень та інновацій «Горизонт 2020», асоційована участь у Програмі наукових досліджень та навчання «Євратом», програмі НАТО «Наука заради миру та безпеки», співпраця з міжнародними організаціями та фондами, серед яких *Європейська організація з ядерних досліджень* (ЦЕРН), *Український науково-технологічний центр* (УНТЦ), *Науковий комітет з антарктичних досліджень* (СКАР) тощо (МОН України. Міжнародні наукові проекти, 2021).

Щодо двостороннього міжнародного наукового співробітництва українських університетів та наукових установ з державами-членами ЄС та країнами Східного партнерства в рамках міжурядових угод, то відзначимо, що на наступний 2022-2023 рік оголошено конкурси проектних пропозицій щодо українсько-польських, українсько-турецьких, українсько-словацьких та українсько-литовських проектів досліджень та розробок. За результатами конкурсу пропозицій спільних науково-дослідних проектів, обраних для фінансування у 2021-2022 роках, перебувають: українсько-білоруських проектів – 10; українсько-французьких – 13; українсько-австрійських – 10; українсько-латвійських – 6; українсько-чеських – 10 (МОН України. Двосторонні наукові конкурси, 2021).

У 2015 р. Україна стала асоційованим членом *Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»*. «Горизонт 2020» – це найбільша Рамкова програма Європейського Союзу з фінансування науки та інновацій із загальним бюджетом близько 80 мільярдів євро, розрахована на 2014–2020 роки. Дане членство надало українським учасникам рівноправний статус з європейськими партнерами, а також відкрило можливості впливу на формування змісту Програми.

Програма сконцентрована на досягненні трьох головних завдань: зробити Європу привабливим місцем для першокласних науковців; сприяти розвитку інноваційності та конкурентоспроможності європейської промисловості й бізнесу; за допомогою науки вирішувати найбільш гострі питання сучасного європейського суспільства. Щороку до програми все більше залучаються українські установи. За результатами 446 конкурсів для 117 українських організацій, які брали участь у Програмі з 2014 року, 90 проектів профінансовано на суму 17,232 мільйонів євро, і 9 з них координуються українськими інституціями. За цей час 1990 українських установ та організацій підготували та подали на розгляд 915 проектних пропозицій. Загальна вартість проектів із участю 117 українських організацій дорівнює 465.851.011 євро (МОН України. Horizon 2020).

Співпраця між Україною та НАТО у галузі науки розпочалася у 1991 р. З 2004 р. наукова програма НАТО стала *програмою «Наука заради миру та безпеки» (SPS)*. Ця програма об'єднує дослідників та експертів з України та країн НАТО, які вирішують питання безпеки шляхом наукової співпраці. Пріоритетними питаннями програми є

розвиток інформаційних технологій, клітинної біології та біотехнологій, нових матеріалів, охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, а також наукові розробки у сфері протидії тероризму та новим загрозам. За даними Місії України при НАТО кількість довгострокових проектів програми SPS у співпраці з Україною протягом 2018–2020 рр. становить: 2018 р. – 23 проекти, 2019 р. – 25 проектів, 2020 р. – 28 проектів. Кількість українських науковців, які впроваджують довгострокову програму SPS протягом 2018–2020 рр.: 2018 р. – 83 українські вчені, 2019 р. – 91 український учений, 2020 р. – 77 українських вчених (МОН України. Програма НАТО, 2021).

Міжнародні освітні проекти. ЄС промотує освітні програми академічної мобільності, які забезпечують значну кількість студентів та викладачів університетів академічним досвідом за межами своїх країн. Tempus в Україні працює з 1993 р., Erasmus Mundus – з 2004 р. З 2014 р. українські університети беруть участь у програмах Erasmus+. Україна є країною-партнером програми Еразмус+, яка підтримує проекти, партнерства, заходи та мобільність у сферах освіти, професійного розвитку, молодіжної політики та спорту.

У сфері вищої освіти українські заклади вищої освіти можуть брати участь у таких напрямках міжнародного виміру програми Erasmus+: міжнародна академічна мобільність професорсько-викладацького складу університету та студентів на базі міжінституційних угод (ex-Erasmus); проекти молодіжної мобільності для неформальної та інформальної освіти; реалізація спільних магістерських програм Erasmus Mundus (колишня програма Erasmus Mundus); віртуальні обміни в сфері освіти та молоді (з 2021 р.); розвиток потенціалу у сфері вищої освіти, реформування вищої освіти (ex-Tempus); стратегічні партнерства; альянси знань; напрямок Жана Моне з європейських досліджень (МОН України. Erasmus+, 2021).

Статистика щодо участі України в Програмі Erasmus+ за період 2014-2020 рр. виглядає наступним чином (Ukraine in EU Programme Erasmus+, 2021):

- мобільність студентів та професорсько-викладацького складу в рамках *Міжнародної академічної мобільності у вищій освіті Еразмус+ КА1* (International Mobility in HE Erasmus+ KA1): 17006 учасників мобільності, з них 11532 до Європи (5899 студентів та 5633 працівників) та 5474 (1555 студентів та 3919 працівників) до України.

- *спільні магістерські та PhD програм Erasmus Mundus Еразмус+ КА1* (Erasmus Mundus Joint Degrees – Master and PhD Erasmus+ KA1): 317 стипендій, з них 303 для магістрантів та 14 для PhD-студентів.

- *розвиток потенціалу вищої освіти Еразмус+ КА2* (Capacity building for Higher Education Erasmus+ KA2): 48 проектів, 271 організація-учасник, включаючи 115 закладів вищої освіти,

12 наукових установ, 4 заклади вищої освіти координатори-грантоотримувачі, 43 млн євро.

- *стратегічне партнерство Еразмус+ КА2* в галузі вищої освіти: профінансовано 23 проекти з 9 закладів вищої освіти.

- *Програма Жана Моне*: профінансовано 121 проект, в тому числі 82 модулі, 4 Центри досконалості, 5 мереж, 8 проектів підтримки асоціацій (учасниками програми були 57 українських інституцій, включаючи 45 українських закладів вищої освіти та науково-дослідних установ з 21 міста України).

Детальну статистику щодо Учасності України в Програмі Erasmus+ за період 2014-2020 рр. щодо кількості заявок, вибраних проектів та учасників програми можна бачити в таблиці 1 (Ukraine in EU Programme Erasmus+, 2021).

Таблиця 1.

Учасність України в Програмі ЄС Еразмус+ (2014-2020 рр.)

Конкурс	2015	2016	2017	2018	2019	2020	За 6 конкурсів
Подано проектів	299	317	394	414	479	619	2522
Обрано проектів за участі України	161	214	268	272	407	567	1889
Країни-члени Програми в партнерствах	30	32	32	32	31	32	32
Кількість ЗВО України в проектах	103	127	156	180	180	190	202
Усього мобільностей	2160	2370	2711	3044	2816	3905	17 006
З України до Європи	1777	1684	1815	2010	1796	2450	11532
З Європи до України	383	686	896	1034	1020	1455	5474
Працівників	<i>до Європи</i>	645	814	930	1041	944	5633
	<i>до України</i>	246	501	673	759	713	3919
Студентів, аспірантів	<i>до Європи</i>	1132	870	885	969	852	5899
	<i>до України</i>	137	185	223	275	307	1555
Грант ЄС		8238	7876	8270	9579	8445	11919
		000	000	000	000	000	000

До сказаного додамо перелік нових можливостей для України, передбачених в рамках програми Erasmus+ нового циклу, на 2021-2027 рр. (Ukraine in EU Programme Erasmus+, 2021):

- КА1. Мобільність для студентів та працівників вищої освіти («класичний Erasmus») – як партнери: мобільність в Україну;
- КА1. Мобільність/Проекти з країнами-партнерами: вища освіта (ICM) – як партнери: двосторонній обмін;
- КА1. Мобільність працівників та учнів закладів ПТО (VET) – як партнери: мобільність в Україну;
- КА1. Проекти мобільності для молоді «молодіжні обміни» – як партнери;
- КА1. Учасність молоді в міжнародній діяльності – як партнери;

- КА2. Партнерства співпраці (6 сфер – школа, ПТО, ВО, освіта дорослих, молодь та спорт) – як партнери;
- КА2. Розвиток потенціалу у сфері вищої освіти – як заявники і партнери;
 - КА2. Розвиток потенціалу у сфері ПТО (VET) – як партнери;
 - КА2. Центри професійної досконалості – як партнери;
 - КА2. 2 лоти напряму Erasmus Mundus – як заявники і партнери;
 - КА2. 2 лоти напряму Альянси для інновацій (для закладів ПТО та ВО) – як партнери;
 - КА2. Перспективні партнерства (6 сфер – шкільної, ПТО, ВО, освіти дорослих, молодь та спорт) – як партнери;
 - КА2. Віртуальні обміни і сферах освіти та молоді – як партнери;
 - Напряму Jean Monnet у сфері вищої освіти (3 типи) – як заявники і партнери.

Проекти співпраці з міжнародними організаціями. Україна бере активну участь у програмах *Німецької служби академічних обмінів (DAAD)*, однієї з найбільших у світі організацій у галузі освіти, що забезпечує мобільність студентів, аспірантів і викладачів, та надає можливість талановитій молоді усього світу пройти наукове стажування або підвищити кваліфікацію в університетах Німеччини. У 1998 р. укладено Меморандум про співпрацю між Міністерством освіти і науки України та Німецькою службою академічних обмінів, що передбачав створення представництва DAAD у м. Києві.

DAAD підтримує: класичні програми стипендій, короткострокові та довгострокові програми викладацької діяльності німецького науковця в українському закладі вищої освіти, стажування українського науковця у німецькому закладі вищої освіти для викладацької діяльності, міжінституційні партнерства (МОН України. DAAD, 2021).

Таким чином, проведене дослідження наукових джерел і засадничих документів засвідчує, що інтернаціоналізація вищої освіти на сучасному етапі є багатоаспектним і багаторівневим явищем, одним з важливих компонентів якого є національний рівень. Організаційні стратегії національного рівня реалізуються через національну політику, програми та підходи, за допомогою яких та чи інша країна вирішує питання інтернаціоналізації вищої освіти. Дослідження показує, що Україна має значні здобутки в галузі інтернаціоналізації вищої освіти та входження в світовий та європейських простір вищої освіти завдяки впровадженню в дію вимог Болонської реформи та європейської реформи в галузі управління вищою освітою і освітнього менеджменту, отримує нові можливості для розвитку вищої освіти завдяки сучасним міжнародним науковим й освітнім проектам та проектам співпраці з міжнародними організаціями. Для подальших наукових розвідок залишимо питання інституційного рівня інтернаціоналізації вищої освіти, його сутності та стратегій.

Список використаної літератури

1. **Harari Maurice.** Global Dimensions in U. S. Education: The University. New York : Center for War/Peace Studies, 1972. 60 p.
2. **Knight Jane.** Internationalization remodeled: definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education.* 2004. Vol. 8. No 1. P. 5–31.
3. **Teichler Ulrich.** Internationalisation trends in higher education and the changing role of international student mobility. *Journal of International Mobility.* 2017. Vol. 5. No 1. P. 177–216.
4. **Altbach Philip** and Knight Jane. The internationalization of higher education: motivation and realities. *The NEA 2006 Almanac of Higher Education.* 2006. P. 1–10.
5. **Kehm Barbara** and Teichler Ulrich. Research on internationalization in higher education. *Journal of Studies in International Education.* 2007. Vol. 11. No. 3/4. P. 260–273.
6. **Дебич М. А.** Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід. Ніжин : ПП Лисенко, 2019.
7. **Авшенюк Н. М.** Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2015.
8. **Сбруєва А.** Інтернаціоналізація вищої освіти: пріоритети комплексної стратегії Європейського Союзу. *Вища освіта України.* 2013. № 3. С. 89–95.
9. **Заячук Ю.** Інтернаціоналізація як складова діяльності університету та її роль у сучасній динаміці вищої освіти. *Український педагогічний журнал.* 2020. № 4. С. 34–44.
10. **Національна доктрина розвитку освіти:** затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. *Освіта.* 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4.
11. **Закон України «Про вищу освіту».** *Відомості Верховної Ради.* 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
12. **З інтерв'ю з професором Гумбольдтського університету (м. Берлін, Німеччина) д-ром А. Волтером.** 2012.
13. **МОН України.** Міжнародні наукові проекти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/mizhнародni-naukovi-proekti>.
14. **МОН України.** Двосторонні наукові конкурси. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/dvostoronni-naukovi-konkursi>.
15. **МОН України.** Horizon 2020. URL: <https://mon.gov.ua/eng/tag/gorizont-2020>.
16. **МОН України.** Програма НАТО. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/nato>.
17. **МОН України.** Erasmus+. URL: <https://mon.gov.ua/eng/tag/erasmus+>.
18. **Ukraine in EU Programme Erasmus+: Overview of New Opportunities within EU-Funded Programme Erasmus+ 2021-2027, Participation of Ukrainian organisations in the EU-funded Programme Erasmus+ 2014-2020.** National Erasmus+ Office. 2021. 32 pp.
19. **МОН України.** DAAD. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhнародna-dilnist/spivpracya-z-mizhнародnimi-organizacijami/mizhнародni-proekti/daad>.

References

1. **Harari, M. (1972).** Global Dimensions in U. S. Education: The University. New York: Center for War/Peace Studies.
2. **Knight, J. (2004).** Internationalization remodeled: definition, approaches, and rationales. *Journal*

of Studies in International Education, 8, 1, 5-31. **3. Teichler, U.** (2017). Internationalisation trends in higher education and the changing role of international student mobility. *Journal of International Mobility*, 5, 1, 177-216. **4. Altbach, Ph.** and Knight, J. (2006). The internationalization of higher education: motivation and realities. *The NEA 2006 Almanac of Higher Education*, 1-10. **5. Kehm, B.** and Teichler, U. (2007). Research on internationalization in higher education. *Journal of Studies in International Education*, 11, 3/4, 260-273. **6. Debych, M.** (2019). Teoretychni zasady internatsionalizatsii vyshchoi osvity: mizhnarodnyi dosvid [Theoretical principles of internationalization of higher education: international experience]. Nizhyn: PP Lysenko [in Ukrainian]. **7. Avsheniuk, N.** (2015). Tendentsii rozvytku transnatsionalnoi vyshchoi osvity u druhii polovyni XX – na pochatku XXI st. [Trends in the development of transnational higher education in the second half of the XX – early XXI century]. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny [in Ukrainian]. **8. Sbruieva, A.** (2013). Internatsionalizatsiia vyshchoi osvity: priorytety kompleksnoi stratehii Yevropeiskoho Soiuzu [Internationalization of higher education: priorities of the integrated strategy of the European Union]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education in Ukraine*, 3, 89-95 [in Ukrainian]. **9. Zaiachuk Yu.** (2020). Internatsionalizatsiia yak skladova diialnosti universytetu ta yii rol u suchasniyi dynamitsi vyshchoi osvity [Internationalization as a component of the university activity and its role in the current higher education dynamics]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian pedagogical journal*, 4, 34-44 [in Ukrainian]. **10. Natsionalna doktryna rozvytku osvity: zatv. Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 17.04.2002 r. № 347** [National doctrine of education development: approved. by the Decree of the President of Ukraine of April 17, 2002 № 347]. (2002). *Osvita – Education*, 14, 2-4 [in Ukrainian]. **11. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»** [Law of Ukraine «On Higher Education»]. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Information of the Verkhovna Rada*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian]. **12. Z interviu z profesorom Humboldtskoho universytetu (m. Berlin, Nimechchyna) d-rom A. Volterom** [From an interview with Humboldt University Professor (Berlin, Germany) Dr. A. Voltaire]. (2012). **13. MON Ukrainy.** Mizhnarodni naukovi proekty [MES of Ukraine. International research projects]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/tag/mizhnarodni-naukovi-proekti> [in Ukrainian]. **14. MON Ukrainy.** Dvostoronni naukovi konkursy [MES of Ukraine. Bilateral scientific competitions]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/dvostoronni-naukovi-konkursi> [in Ukrainian]. **15. MON Ukrainy.** Horizon 2020 [MES of Ukraine. Horizon 2020]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/eng/tag/gorizont-2020>. **16. MON Ukrainy.** Prohrama NATO [MES of Ukraine. NATO program]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/nauka/yevrointegraciya/nato> [in Ukrainian]. **17. MON Ukrainy.** Erasmus+ [MES of Ukraine. Erasmus+]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/eng/tag/erazmus+>. **18. Ukraine in EU Programme**

Erasmus+: Overview of New Opportunities within EU-Funded Programme Erasmus+ 2021-2027, Participation of Ukrainian organisations in the EU-funded Programme Erasmus+ 2014-2020. National Erasmus+ Office (2021).
19. MON Ukrainy. DAAD [MES of Ukraine. DAAD]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/spivpracya-z-mizhnarodnimi-organizaciyami/mizhnarodni-proekti/daad> [in Ukrainian].

Заячук Ю. Д. Аналіз національного рівня інтернаціоналізації вищої освіти: приклад України

Показано, що інтернаціоналізація вищої освіти привертає значну увагу дослідників та учасників простору вищої освіти. Підкреслено, що інтернаціоналізація вищої освіти є явищем багаторівневим і охоплює наднаціональний, континентальний, національний, інституційний та індивідуальний рівні. Детально проаналізовано національний рівень інтернаціоналізації вищої освіти, розглянуто його організаційні стратегії, що реалізуються через національну політику, програми та підходи, за допомогою яких та чи інша країна вирішує питання інтернаціоналізації вищої освіти. Показано, що Україна має значні здобутки в галузі інтернаціоналізації вищої освіти та входження в світовий та європейський простір вищої освіти завдяки впровадженню в дію вимог Болонської реформи та європейської реформи в галузі управління вищою освітою і освітнього менеджменту, отримує нові можливості для розвитку вищої освіти завдяки сучасним міжнародним науковим й освітнім проектам та проектам співпраці з міжнародними організаціями.

Ключові слова: вища освіта, інтернаціоналізація, рівні інтернаціоналізації, національний рівень інтернаціоналізації.

Заячук Ю. Д. Анализ национального уровня интернационализации высшего образования: пример Украины

Показано, что интернационализация высшего образования привлекает значительное внимание исследователей и участников высшего образования. Подчеркнуто, что интернационализация высшего образования является явлением многоуровневым и охватывает наднациональный, континентальный, национальный, институциональный и индивидуальный уровни. Детально проанализированы национальный уровень интернационализации высшего образования, рассмотрены его организационные стратегии, реализуемые через национальную политику, программы и подходы, с помощью которых та или иная страна решает вопрос интернационализации высшего образования. Показано, что Украина имеет значительные достижения в области интернационализации высшего образования и вхождения в мировое и европейское пространство высшего образования благодаря внедрению в действие требований Болонской реформы и европейской реформы в области управления высшим образованием и образовательного менеджмента,

получает новые возможности для развития высшего образования благодаря современным международным научным и образовательным проектам и проектам сотрудничества с международными организациями.

Ключевые слова: высшее образование, интернационализация, уровни интернационализации, национальный уровень интернационализации.

Zayachuk Yu. Analysis of the National Level of Internationalization of Higher Education: Ukrainian Case

It is shown that the internationalization of higher education attracts significant attention of researchers and participants of higher education space. It is emphasized that the internationalization of higher education is a multilevel phenomenon and covers supranational, continental, national, institutional, and individual levels. The national level of internationalization of higher education is analyzed in detail. The organizational strategies of the national level of internationalization, which are implemented through national policies and programs are considered. It emphasizes that national level involves policies related to education, science and technology, culture, trade, social development, employment, foreign relations, migration, industry, and the programs can be seen as the way policy is translated into action. Important rationales driving internationalization at the national level are revealed. It also considers the approaches to internationalization at the national level, which describe the dominant features of the general ways that a country has decided to proceed with internationalization. It is shown that Ukraine has significant achievements in internationalization of higher education and in integration into the world and European higher education space due to the implementation of the Bologna reform and European reform in higher education management and governance, gets new opportunities for higher education through current international scientific and educational projects and projects of cooperation with international organizations.

Key words: higher education, internationalization, levels of internationalization, national level of internationalization.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.

УДК 378

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-162-171

Кузьменко Анастасія Олексіївна,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент
кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету,
м. Біла Церква, Україна.

kuzunchik@email.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1189-1438>

КУЛЬТУРА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ PhD-ЗДОБУВАЧІВ: ДОСВІД ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Скільки народів, стільки ж і культур, видів менталітету й особливостей світосприйняття, що відображається на своєрідності поведінки, моралі, цінностей, етичних норм та принципів. Подібне також відображається і на ставленні освітян до процесу навчання, наукових розвідок й т.ін. Цікавим вбачаємо розглянути ставлення та формування академічної доброчесності у PhD-здобувачів у країнах Латинської Америки, зокрема Бразилії та Мексики. Об'єктом розвідки є система якості вищої освіти Латинської Америки (Бразилії та Мексики), предмет формування та ставлення до культури академічної доброчесності PhD-здобувачів у цих країнах. Мета – висвітлення імплементації провідних практик формування культури академічної доброчесності у PhD-здобувачів у країнах Латинської Америки, зокрема Бразилії та Мексики. Задача: розглянути шляхи формування культури академічної доброчесності PhD-здобувачів на міжнародному, державному та інституційному рівнях у країнах Латинської Америки, зокрема Бразилії та Мексики. Відповідно до мети та задач робота базується на загальнонаукових методах індукції та дедукції, аналізу та синтезу, абстрагування та конкретизації, передбачає комплексне застосування таких методів аналізу, як теоретичний, описовий, обробка та інтерпретація. Як допоміжні дослідницькі методи у статті застосовувалися прийоми спостереження, класифікації та систематизації, а також елементи кількісно-відносних підрахунків.

Варто зазначити, що дві третини наукової продукції Латинської Америки припадає саме на Бразилію. Це становить 4% світової частки (Noorden, 2014). За даними журналу Scimago Journal and Country Rank (Thomson Reuters, 2015), Бразилія посідає 13-тє місце з 231 країни за індексацією публікацій. Однак, не зважаючи на ці показники, має місце порушення академічної доброчесності. Межі запозичень інтелектуальних творів не завжди чітко окреслені в академічних колах. Цей фактор додає

занепокоєння тим, хто викладає науку і техніку. Проте, незважаючи на поточні економічні перешкоди в країні (Gibney, 2015), Бразилія продовжує мати величезний потенціал для вдосконалення своєї науково-технічної бази (Lema et al., 2015).

Бразильська наука багато чого запозичила у американської моделі у побудові своєї дослідницької системи, що базується на випускних програмах (Santos, 2003, p. 641). Ця особливість робить Бразилію цікавим місцем з погляду концептуальних рамок плагіату в наукових роботах між різними галузями докторів філософії.

Незважаючи на те, що доктори філософії з усіх наук погоджуються з тим, що плагіат є випадком порушення поведінки дослідників, на їх ставлення до типу плагіату впливають дисциплінарні культури. Погляди докторів філософії підтверджують ідею про те, що плагіат є лише помилкою, але не неправомірною поведінкою, що може поширювати хибне сприйняття проблеми, яка зберігається ще з раннього шкільного віку (Santos, 2017; Husain, 2017, p. 167-195.). Одним із занепокоєнь є продовження цих поглядів у відносинах «наставник-вихованець».

Так, однією з найбільших проблем, з якою зараз стикається бразильська освітня система, є виховання культури етичної поведінки серед науковців. Цей виклик, який за своєю суттю далеко не новий, бере свій початок від витоків освіти на різних її рівнях у різні епохи. Новим фактором у цьому контексті є ультрасучасна технологія, яка забезпечила методи комунікації, які стають все більш ефективними та посилюють складність проблеми боротьби з етичною поведінкою. У світі, який може похвалитися незліченними цифровими способами спілкування, практика обману та плагіату розширилась і стала більш досконалою завдяки появі пристроїв, які, хоча і більш складні, стали тривіалізованими та бездротовими.

Також серед труднощів, з якими доводиться зіткнутися Бразилії, є низька ефективність бразильських студентів на міжнародних оцінюваннях, таких як Програма міжнародного оцінювання студентів (PISA), організована Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Низький рівень успішності її студентів у PISA можна розглядати як виклик, що стоїть перед освітою в країні.

Через слабкі знання активно практикується у Бразилії вивчення напам'ять та розповідь, що може породжувати плагіат (Garvin-Doxas et al. 2007, Schultz 2012). Ця культура дещо суперечить ініціативам з просування наукової грамотності та інновацій.

На освітній арені практики плагіату серед студентів зазвичай розглядаються через приціл академічної доброчесності та супутніх проблем. Однак, науковці сприймають дещо лояльно та толерантно подібні випадки: зосередившись на припиненні обману, існує ризик неналежного поводження у переважній більшості випадків, коли навчання є центральним питанням; замість навмисної нечесності плагіат часто є ненавмисним і обумовлений непорозумінням студентів.

Загалом, у Бразилії виокремлюють такі найпоширеніші форми академічної нечесної поведінки:

* Обман – сприяння активному «обману» одногрупників, або співучасті або полегшення нечесності третіх осіб. Це може включати надання письмового завдання, щоб його можна було скопіювати, або надання дозволу одногрупнику на доступ до відповідей на письмовий іспит тощо.

* Плагіат – використання концепцій, малюнків або текстів іншого автора без належного посилання на джерела, що робить вигляд, ніби плагіатор був автором оригінальної ідеї чи тексту. Плагіат – це більше, ніж просто включення слова до слова точної копії у власну роботу; він також включає тексти, які відтворюються після внесення до них поверхневих змін, яких достатньо лише для маскувння плагіату тексту від оригіналу. Вирізняють три форми плагіату: 1) повний плагіат: коли виконується буквальна транскрипція цілого тексту без посилання на джерело; 2) частковий плагіат: коли копіюються певні фрази або абзаци з різних джерел; 3) концептуальний плагіаризм: коли хтось приймає одну або кілька концепцій або теорій як своїх власних і представляє їх так, ніби він є автором.

* Підроблення чи створення даних – приклади включають фальсифікацію даних для експерименту чи для звіту у групі, або навіть маніпуляції з обсягом або невиправданим вилученням інформації для результатів.

* Академічна нечесність – вплив на виховання етики працівників.

* Обман і фальсифікація – зміни, зроблені в академічній роботі, які були зроблені недобросовісно, або які можуть включати підробку підписів, спробу копіювання форм рукописного тексту для імітації третіх осіб, підробку рекомендаційних листів або грамот взагалі.

* Підробка участі в групі – це стосується особи, яка користується перевагою включення свого імені в групову роботу, не беручи ефективної участі в її завершенні. Ті, хто допускає включення таких осіб, які не беруть участі, також винні у мотивах «колегіальності». Такий тип мислення передбачає складність та забезпечує позитивне підкріплення негативної форми поведінки, тим самим порушуючи етичну застереження про заслуги.

* Сегментована групова робота – у випадках групової роботи професор очікує, що кожен учасник повинен розуміти суть роботи, що проводиться. Однак у ситуаціях, коли кожному учаснику приписуються індивідуальні завдання, так що в кінці кожне завдання об'єднується у формуванні всього дослідження, студент зазвичай подає свою частину, не маючи повного розуміння дослідження. У таких випадках виникає спотворення мети завдання.

* Нечесність у формі несанкціонованого доступу до комп'ютера – несанкціоноване використання облікових записів електронної пошти та обмежених систем з метою отримання несправедливої переваги або

інформації третьої сторони.

* Дисимуляція – випадки, коли студент, побачивши професора, робить помилку, з якої він може скористатися, наприклад, підсумовування чи надання вищої оцінки або приписування будь-якої невинуватної переваги, прикидається не пізнавальним помилки, щоб скористатися нею.

* Брехня та маніпуляції – використання неправдивої інформації, яка, як правило, включає певні емоційні вкладення, з метою примусити професора змінити дати випробувань або визнати якусь невинуватну користь.

* Подвійні стандарти – це випадки, коли студент посиляється на використання певного правила, яке було впроваджено професором у певному зручному для студента контексті, але казуїстично відмовляється застосовувати те саме правило до іншого контексту, в якому це було б для нього несприятливим.

* Егоїстичне використання публічного академічного матеріалу – використання публічного академічного матеріалу, ніби це приватне, або навіть практики пошкодження такого матеріалу, як ніби власності здобувача освіти. Це поширена практика серед недобросовісних користувачів бібліотек, прикладом чого є приховування книг обмеженого тиражу. Це дозволяє нечесному студенту мати ексклюзивний доступ до цієї книги, коли він захоче, навіть якщо це шкодить колективним інтересам.

Неоднозначну позицію займає культура академічної доброчесності у Мексиці. У цій країні історично нечесність та корупція зокрема посідають провідні місця, у тому числі й в освіті. Високий рівень корупції може сприяти толерантності та навіть співучасті до академічної нечесності, що свідчить про те, що частота шахрайства у ЗВО вища, ніж у розвинутих державах. Крім того, Мексика, як і багато інших країн Латинської Америки, поділяє колективістську культуру (Hofstede, 2001), яка робить соціальні мережі родичів, друзів та колег більш впливовими, ніж будь-які правила та кодекси, створюючи тим самим порочний цикл, в якому можуть бути замкнуті здобувачі вищої освіти.

Як правило, увага щодо проявів корупції зосереджується навколо державних органів та службовців і працівників. Однак, простежується тотальне ігнорування проявів корумпованої діяльності серед приватних закладів та осіб або їх змови з державними установами. За спостереженнями Роуз-Акерман та Паліфка (Rose-Ackerman and Palifka 2016), приватні особи переважно беруть участь у корупційних діях, де вони можуть отримати особисту вигоду через зловживання своїм становищем влади або повноважень.

Результати досліджень показують, що 66% студентів хоча б раз під час своєї університетської освіти вчиняли певні академічні проступки (Lang 2013). У Мексиці 84% студентів мексиканських ЗВО були свідками нечесного вчинку під час навчання (UDEM 2018), а 6 з 10 студентів, у середньому, займалися копіюванням (UNAM 2013).

Головною причиною процвітання академічної нечесності, корупції є традиційне ставлення до життєвої необхідності та обов'язковості здобуття освіти, що потребує значної частини людського життя, інколи попри бажання самого здобувача освіти. Подібне формує ставлення та відповідну поведінку та згодом звички людини, які потім є стандартом у всіх інших ситуаціях. Вважаємо, що існує потужний зв'язок між академічною нечесністю та рівнем корупції у державі. З цим погоджується і Laduke (2013), зазначаючи, що здобувачі вищої освіти, які нехтували культурою академічної доброчесності за часів свого навчання, частіше демонструють неналежну поведінку й у своїй професійній діяльності. Тож цілком логічним вбачається: людина, яка звикла обманувати у ЗВО, має більшу ймовірність перенести такий досвід у професійній та робочій сферах .

Роуз-Акерман та Паліфка (Rose-Ackerman and Palifka 2016), стверджують, що саме такі особисті етичні принципи сприяють корупції. Тут можна спостерігати циклічність, де, з одного боку, нечесність та корумпованість виявляється через насильну освіту, а з іншого, освіта постає одним із ключових елементів глобальної стратегії сприяння культурі доброчесності та боротьбі з корупцією.

Оберненопропорційна залежність виявлена Буном (Bunn et al., 1992): чим вищий середній бал здобувача освіти, тим нижчий рівень його академічної нечесної діяльності. Крім того, чим вище споживання студентами алкогольних напоїв та участь у групах братств чи сестринства, так і в спортивних командах, тим більша ймовірність їхньої участі в академічному шахрайстві. Науковці довели, що у Мексиці класи з малою кількістю осіб породжують вищий рівень академічної доброчесності, а також ЗВО з кодексами честі менш схильні до прояву нечесності порівняно з тими, що не мають таких кодексів (McCabe et al., 1999), що пояснюється зануренням здобувачів освіти в моральну спільноту з певними цінностями, обов'язками та взаємоповагою. Тобто соціальний вплив також має місце у мексиканській академічній культурі.

Загальноприйнятою тенденцією останніх років в академічній системі Мексики постає розвиток морального бачення та цілей здобувачів освіти, оскільки неможливо розглядати професійну освіту окремо від етичного формування. Професіоналізм повинен включати не лише володіння технічними, практичними та / або теоретичними компетенціями, але також особисту доброчесність та етичну професійну поведінку, що допомагає надати етичний зміст усім університетським починанням. За такого перебігу подій, академічна доброчесність є необхідною для навчання та важливою вимогою академічної якості. Академічну доброчесність починають розуміти як набагато більше, ніж уникнення нечесних практик, таких як копіювання під час іспитів, плагіат або обман; вона передбачає взаємодію з навчанням та роботу, яка є добре виконаною та повною. Це також докладання зусиль у навчанні та демонстрація набутих умінь та навичок. Головним чином, це – старання

користування досвідом навчання у повному обсязі. Так у мексиканському освітньому просторі академічна доброчесність має подвійну мету: відповідальне опанування навчального курсу, спрямованого на розвиток необхідних компетенцій та навичок для конкретної професії, і, що більш важливо, розвиток етичної точки зору для принципового прийняття рішень, застосовних у будь-якій ситуації.

Мексиканські ЗВО поступово впроваджують санкції щодо проявів нехтування академічної доброчесності. Також ЗВО створюють систематичні програми, орієнтовані на пропаганду культури академічної доброчесності, щоб переконати студентів у суворості неетичних дій. Як результат, чим суворіше здобувачі вищої освіти вважають вчинок академічної нечесності, тим більш етично вони поведуться за межами університету.

У висновку зазначимо, що у Бразилії широко розвинена наукова діяльність та використовується базис формування академічної доброчесності за досвідом Сполучених штатів Америки, однак такі порушення, як плагіат або обман сприймаються не як прояв неетичної поведінки, а більш як порушення через необізнаність / ненавмисне запозичення. Відзначається також низький рівень успішності здобувачів вищої освіти, що також є плідним для породження нечесної поведінки. Мексика є «протилежним важелем» у досвіді культури академічної доброчесності, оскільки економічна система цієї країни має прогалини та призводить до високого рівня корумпованості, а як наслідок і прояву академічної нечесності у всіх її формах. Не зважаючи на це, у країні розуміють необхідність формування культури академічної доброчесності як фактору впливу на подальшу відповідальну та етичну діяльність майбутнього конкурентоспроможного фахівця. Тобто спостерігається циклічність: чесна поведінка здобувача освіти формує навички чесної поведінки фахівця, чесна поведінка фахівця є відсутністю корупції, зокрема в освіті.

Перспективним вбачаємо вивчення досвіду країн Європи та Азії щодо впровадження культури академічної доброчесності у вищій освіті, а також її реалізація серед майбутніх докторів філософії.

Список використаної літератури

1. Noorden R. V. The impact gap: South America by the numbers. *Nature*. 2014. Jun 12; 510 (7504). P. 202–203. DOI: <https://doi.org/10.1038/510202a>. **2. Thomson** Reuters. Scimago Journal and Country Rank. 2015. URL: <http://www.scimagojr.com>. **3. Gibney E.** Brazilian science paralysed by economic slump. *Nature News*. Sep. 30, 2015. URL: <http://www.nature.com/news/brazilian-science-paralysed-by-economic-slump-1.18458>. **4. Santos C. M.** Tradições e contradições da pós-graduação no Brasil. *Educ Soc*. 2003. No 83 (24). P. 627–641. **5. Lema R., Quadros R., Schmitz H.** Reorganising global value chains and building innovation capabilities in Brazil and India. *Res Policy*. 2015. No 44 (7). P. 1376–1386.

- 6. Santos C. C., Santos P. S., Sant'ana M. C., Masuda H., Barboza M. B., Vasconcelos, S. M. R.** Going beyond academic integrity might broaden our understanding of plagiarism in science education: A perspective from a study in Brazil. *An Acad Bras Cienc.* 2017. No 89 (1, Suppl). P. 757–771.
- 7. Husain F. M., Al-Shaibani G. K. S., Mahfoodh O. H. A.** Perceptions of and attitudes toward plagiarism and factors contributing to plagiarism: a review of studies. *Journal of Academic Ethics.* 2017. No 15 (2). P. 167–195.
- 8. Garvin-Doxas K., Klymkowsky M., Elrod S.** Building, using, and maximizing the impact of concept inventories in the biological sciences: report on a National Science Foundation sponsored conference on the construction of concept inventories in the biological sciences. *CBE Life Sci Educ.* 2007. No 6 (4). P. 277–282.
- 9. Hofstede, G.** Culture consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations. 2nd ed. Thousand Oaks : Sage Publications. Attitudes and Causes of Cheating among Mexican College Students, 2001.
- 10. Rose-Ackerman S.** and Palifka B. J. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform, Second Edition. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/290436314_Corruption_and_Government_Causes_Consequences_and_Reform_Second_Edition.
- 11. Lang J. M.** Cheating lessons, learning from academic dishonesty (first). Cambridge: Harvard University Press, 2013.
- 12. UDEM.** Encuesta de Integridad Académica. 2018.
- 13. UNAM.** Reporte de encuesta sobre percepción del plagio en la UNAM. 2013. URL : <http://www.eticaacademica.unam.mx/encuestas.pdf>.
- 14. LaDuke, R. D.** Academic dishonesty today, unethical practices tomorrow? *Journal of Professional Nursing,* 2013. No 29 (6). P. 402–406. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2012.10.009>.
- 15. Bunn, D. N., Caudill, S. B., & Gropper, D. M.** Crime in the classroom: an economic analysis of undergraduate student cheating behavior. *Journal of Economic Education.* 1992. No 23 (3). P. 197–207.
- 16. McCabe, D. L., Treviño, L. K., & Butterfield, K. D.** Academic integrity in honor code and non honor code environments: a qualitative investigation. *The Journal of Higher Education.* 1999. No 70 (2). P. 211–234.

References

- 1. Noorden, R. V.** (2014). The impact gap: South America by the numbers. *Nature,* Jun 12, 510 (7504), 202-203. DOI: <https://doi.org/10.1038/510202a>.
- 2. Thomson,** Reuters. (2015). Scimago Journal and Country Rank. Retrieved from <http://www.scimagojr.com>.
- 3. Gibney, E.** (2015). Brazilian science paralysed by economic slump. *Nature News,* Sep. 30. Retrieved from <http://www.nature.com/news/brazilian-science-paralysed-by-economic-slump-1.18458>.
- 4. Santos, C. M.** (2003). Tradições e contradições da pós-graduação no Brasil. *Educ Soc,* 83 (24), 627-641.
- 5. Lema, R., Quadros, R., & Schmitz, H.** (2015). Reorganising global value chains and building innovation capabilities in Brazil and India. *Res Policy,* 44 (7), 1376-1386.
- 6. Santos, C. C., Santos, P. S., Sant'ana, M. C., Masuda, H., Barboza, M. B., & Vasconcelos, S. M. R.** (2017). Going beyond

academic integrity might broaden our understanding of plagiarism in science education: A perspective from a study in Brazil. *An Acad Bras Cienc*, 89 (1, Suppl), 757-771. **7. Husain, F. M.**, Al-Shaibani, G. K. S., & Mahfoodh, O. H. A. (2017). Perceptions of and attitudes toward plagiarism and factors contributing to plagiarism: a review of studies. *Journal of Academic Ethics*, 15 (2), 167-195. **8. Garvin-Doxas, K.**, Klymkowsky, M., & Elrod, S. (2007). Building, using, and maximizing the impact of concept inventories in the biological sciences: report on a National Science Foundation sponsored conference on the construction of concept inventories in the biological sciences. *CBE Life Sci Educ*, 6 (4), 277-282. **9. Hofstede, G.** (2001). Culture consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications. Attitudes and Causes of Cheating among Mexican College Students. **10. Rose-Ackerman, S.** and Palifka, B. J. (2016). Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform, Second Edition. URL: https://www.researchgate.net/publication/290436314_Corruption_and_Government_Causes_Consequences_and_Reform_Second_Edition. **11. Lang, J. M.** (2013). Cheating lessons, learning from academic dishonesty (first). Cambridge: Harvard University Press. **12. UDEM.** Encuesta de Integridad Académica. (2018). **13. UNAM.** Reporte de encuesta sobre percepción del plagio en la UNAM. (2013). Retrieved from <http://www.eticaacademica.unam.mx/encuestas.pdf>. **14. LaDuke, R. D.** (2013). Academic dishonesty today, unethical practices tomorrow? *Journal of Professional Nursing*, 29 (6), 402-406. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2012.10.009>. **15. Bunn, D. N.**, Caudill, S. B., & Gropper, D. M. (1992). Crime in the classroom: an economic analysis of undergraduate student cheating behavior. *Journal of Economic Education*, 23 (3), 197-207. **16. McCabe, D. L.**, Treviño, L. K., & Butterfield, K. D. (1999). Academic integrity in honor code and non honor code environments: a qualitative investigation. *The Journal of Higher Education*, 70 (2), 211-234.

Кузьменко А. О. Культура академічної доброчесності PhD-здобувачів: досвід Латинської Америки

У статті розкрито особливості вищої освіти третього рівня (професійна підготовка PhD-здобувачів) у Латинській Америці на прикладі Бразилії та Мексики. Об'єктом дослідження послугувала система якості вищої освіти Латинської Америки (Бразилії та Мексики), а її предмет – формування та ставлення до культури академічної доброчесності PhD-здобувачів у цих країнах. Мета – висвітлення імплементації провідних практик формування культури академічної доброчесності у PhD-здобувачів у країнах Латинської Америки, зокрема Бразилії та Мексики. Задачі: розглянути шляхи формування культури академічної доброчесності PhD-здобувачів на міжнародному, державному та інституційному рівнях у країнах Латинської Америки, зокрема Бразилії та Мексики. З'ясовано, що у Бразилії широко розвинена наукова діяльність та використовується базис формування

академічної доброчесності за досвідом Сполучених штатів Америки, однак такі порушення, як плагіат або обман сприймаються не як прояв неетичної поведінки, а більш як порушення через необізнаність / ненавмисне запозичення. Відзначається також низький рівень успішності здобувачів вищої освіти, що також є плідним для породження нечесної поведінки. Мексика є «протилежним важелем» у досвіді культури академічної доброчесності, оскільки економічна система цієї країни має прогалини та призводить до високого рівня корумпованості, а як наслідок і прояву академічної нечесності у всіх її формах. Не зважаючи на це, у країні розуміють необхідність формування культури академічної доброчесності як фактору впливу на подальшу відповідальну та етичну діяльність майбутнього конкурентоспроможного фахівця. Тобто спостерігається циклічність: чесна поведінка здобувача освіти формує навички чесної поведінки фахівця, чесна поведінка фахівця є відсутністю корупції, зокрема в освіті.

Ключові слова: академічна доброчесність, доктор філософії, вища освіта, етичні цінності, норми та принципи, Кодекс, заклад вищої освіти, корупція, Бразилія, Мексика, академічна нечесність, плагіат, фальсифікація та фабрикація.

Кузьменко А. А. Культура академической добродетельности PhD-соискателей: опыт Латинской Америки

В статье раскрыты особенности высшего образования третьего уровня в Латинской Америке, описываемые на примере Бразилии и Мексики. Объектом исследования послужила система качества высшего образования Латинской Америки (Бразилии и Мексики), а ее предмет – формирование и отношения к культуре академической добродетели PhD-соискателей в этих странах. Цель – освещение имплементации ведущих практик формирования культуры академической добродетели среди PhD-соискателей в странах Латинской Америки, в частности Бразилии и Мексики. Задачи: рассмотреть пути формирования культуры академической добродетели PhD-соискателей на международном, государственном и институциональном уровнях в странах Латинской Америки, в частности Бразилии и Мексики. Установлено, что в Бразилии широко развита научная деятельность и используется базис формирования академической добродетели по опыту США, однако такие нарушения, как плагіат или обман воспринимаются не как проявление неэтичного поведения, а более нарушения по незнанию / неумышленного заимствования. Отмечается также низкий уровень успешности соискателей высшего образования, что также является плодотворным для порождения нечестного поведения. Мексика является «противоположным рычагом» в опыте культуры академической добродетели, поскольку экономическая система этой страны имеет свои пробелы и приводит к высокому уровню коррумпированности, а как следствие и проявления академической нечестности во всех ее формах. Несмотря на это, в стране понимают необходимость формирования

культуры академической добродетели как фактора влияния на дальнейшую ответственную и этическую деятельность будущего конкурентоспособного специалиста. То есть наблюдается цикличность: честное поведение соискателя образования формирует навыки честного поведения специалиста, честное поведение специалиста является отсутствием коррупции, в частности в образовании.

Ключевые слова: академическая добродетель, доктор философии, высшее образование, этические ценности, нормы и принципы, Кодекс, высшее учебное учреждение, коррупция, Бразилия, Мексика, академическая нечестность, плагиат, фальсификация и фабрикация.

Kuzmenko A. PhD's Academic Integrity Culture: the Experience of Latin America

The article deals with the features of higher education of the third level in Latin America, namely Brazil and Mexico. The object of the research is the quality system of higher education in Latin America (Brazil and Mexico), and its subject is the formation and attitude to the culture of academic integrity of PhD-applicants in these countries. The goal is highlighting the implementation of the leading practices for the formation of the academic integrity culture among PhD-applicants in Latin America, in particular Brazil and Mexico. Objectives are to consider ways of forming the academic integrity culture of PhD-applicants at the international, state and institutional levels in Latin America, in particular Brazil and Mexico. It has been investigated that scientific activity is widely developed in Brazil, and the basis for the formation of academic integrity is used according to the experience of the United States of America. However, violations such as plagiarism or deception are perceived not as a manifestation of unethical behaviour, but more as a violation of ignorance or unintentional borrowing. There is also a low level of success of applicants for higher education, which is also fruitful for the generation of dishonest behaviour. Mexico is the «opposite lever» in the experience of the academic integrity culture, since the economic system of the country has its own gaps and leads to a high level of corruption, and as a result, the manifestation of academic dishonesty in all its forms. Despite this, the country understands the need to form the academic integrity culture as a factor influencing the further responsible and ethical activities of a future competitive specialist. Thus, there is a cyclical nature: the honest behaviour of the applicant for education forms the skills of the honest behaviour of a specialist, the honest behaviour of a specialist is the absence of corruption, in particular in education.

Key words: academic integrity, PhD, higher education, ethic values, norms and principles, Code, higher education institution, corruption, Brazil, Mexico, academic dishonesty, plagiarism, falsification and fabrication.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Бірюкова Д. В.

УДК 373.3.091.3

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-172-181

Ларіонова Наталія Борисівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і психології
Луганського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Сєверодонецьк, Україна.
natalari5925@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6114-7554>

РАНКОВІ ЗУСТРІЧІ: АКТУАЛЬНІСТЬ І ФУНКЦІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

З початку 10-х років нашого століття одним із трендів у початковій освіті України стали ранкові зустрічі («ранкові кола»).

Від початку усеукраїнського експерименту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» (відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 13.07.2017 № 1028) МОН щорічно рекомендує починати кожний навчальний день саме з ранкової зустрічі.

У методичній літературі ранкова зустріч трактується як зустріч на початку дня всієї групи дітей з педагогом, завдання якої – створити позитивну атмосферу в класі на весь час перебування дітей у школі (Марченко & Шевченко, 2019; Сідлецький, 2013), «запланована, структурована зустріч яка займає важливе місце в повсякденному розкладі діяльності класу, де панує атмосфера піклування та відповідальності» (Бібік, 2017, с.186).

На сьогоднішній день у методичній літературі розроблені рекомендації щодо проведення ранкових зустрічей, різні варіанти її структури, дидактичні матеріали для самостійного проєктування учителем, готові розробки тематичних ранкових зустрічей.

Але, не зважаючи на багаторічний досвід використання ранкових зустрічей в освітній практиці України, вони не стали об'єктом активних наукових досліджень.

Мета статті – теоретично обґрунтувати актуальність практики «ранкова зустріч» («ранкове коло») та її функцій в початковій школі.

Актуальність і функції ранкових зустрічей в початковій школі логічно обґрунтовувати на основі сутнісних характеристик самої практики, психолого-педагогічних особливостей молодших школярів та особливостей їхнього соціального розвитку як в сучасних соціокультурних умовах, так і в умовах нової соціальної ситуації – початку шкільного життя.

Аналіз методичної літератури, присвяченої практиці «ранкова зустріч/ранкове коло», дозволяє

1) визначити ранкові зустрічі як практику, що проводиться зазвичай на початку дня, під час якої вчитель із учнями об'єднуються в коло та виконують декілька пізнавальних різнопланових діяльностей, які створюють позитивне налаштування на весь день взагалі й налаштування на навчання зокрема, формують відповідальну турботливу класну спільноту, забезпечують розвиток академічних, соціальних, мовленнєвих навичок дітей, впровадження демократичних цінностей;

2) розглядати її як педагогічну технологію – сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів.

Основні вимоги до проведення ранкового кола:

1) учитель виступає в ролі фасилітатора (людини, яка допомагає зробити так, щоб все відбувалось належним чином, але не намагається жорстко контролювати процес);

2) основний суб'єкт даного педагогічного дійства – учні;

3) зручність предметно-просторового середовища;

4) інклюзія – включення кожної дитини, її активна участь в обміні досвідом, обговоренні проблем, що хвилюють дітей і безпосередньо їх стосуються, у прийнятті рішень;

5) інтерактивний та невимушений характер зустрічі;

6) активне використання ігрових прийомів і технологій;

7) спокійна атмосфера довіри, взаємоповаги, взаємопідтримки, співпраці (Марченко & Шевченко, 2019; Сідлецький, 2013; Бібік, 2017).

Сутнісними особливостями молодшого шкільного віку є:

1) домінанта чуттєво-емоційної складової свідомості над раціональною;

2) високий рівень емоційності (психічна діяльність дітей зазвичай зафарбована емоціями; вони не вмюють стримувати свої почуття, контролювати їх зовнішній прояв, вони дуже безпосередні й відверті у вираженні радості, горя, суму, страху, задоволення чи невдоволення);

3) має місце значна емоційна нестійкість (часта зміна настроїв, схильність до афектів, короткочасних і бурхливих проявів радості, горя, гніву, страху тощо);

4) домінанта афективної пам'яті (Ткаченко, 2015).

Особливості соціального розвитку дітей цього віку характеризуються ускладненням процесу соціалізації в цілому внаслідок:

1) недостатнього рівня батьківської культури, як результат, – неадекватні очікування щодо власної дитини, використання невідповідних її віковим та індивідуальним особливостям засобів виховання;

2) значного тиску негативних соціальних процесів і проблем на сучасну сім'ю, як результат, – значна частка родин демонструє явне або

приховане сімейне неблагополуччя, що у вихованні дитини проявляється в широкому негативному діапазоні (від соціального сирітства, сімейного насильства до недостатнього задоволення потреби дитини в батьківській увазі й спілкуванні);

3) кількісної переваги таких типів сімей як нуклеарні, однодітні результатом чого є неможливість компенсувати недостатність батьківської уваги спілкуванням з бабусею/дідусем, братами/сестрами, іншими близькими родичами;

4) відсутністю або значним обмеженням в житті дитини такого фактору як вулиця з її множинністю контактів з іншими дітьми, як з ровесниками, так і старшими або молодшими;

5) значною, переважно неконтрольованою дорослими присутністю такого фактору як ЗМІ, результатом чого є отримання дитиною невідповідної її віку, психотравмуючої інформації, нездатність відрізнити реальну й віртуальну реальність.

Узагальненим результатом цих негативних впливів є несформованість базової довіри до світу, відчуття самотності, незахищеності, неадекватна самооцінка, високий рівень тривожності, агресія (внутрішня й (або) зовнішня) тощо (Кутішенко, 2014).

За таких умов початок шкільного життя може стати для дитини стресовою ситуацією, з якою дитина без допомоги, підтримки зовні може не впоратися. Невипадково шкільні педагоги відзначають щорічне збільшення серед молодших школярів дітей з підвищеним рівнем тривожності.

Спробуймо визначити потенціал ранкових зустрічей як ресурсу психолого-педагогічного впливу, необхідного сучасним молодшим школярам, обґрунтувати їх функції як складової гуманістично спрямованого освітнього процесу.

Кожного навчального ранку дитина переживає одразу після пробудження (яке інколи не співпадає з її біологічними ритмами, але в будь-якому разі у прискореному темпі) швидкі ранкові процедури й збори до школи, дорогу до закладу, що наближає її стан до стресового, а часто власне таким і є.

Ранкові зустрічі (вітання в дружньому колі, обмін думками в спокійному, розважливому темпі, ігри й розваги під час групових занять, участь у плануванні життя класу й, відповідно, власного життя в процесі щоденних новин) з їх сюрпризами й різноманітними «цікавинками» не сприймаються дитиною як навчання. Отже, зустрічі виступають своєрідним психологічним амортизатором, плавним і приємним переходом до активного й змістовного шкільного дня.

Щоденне переживання ранкової радості у сполученні з приємним шкільним днем, організованим відповідно до гуманістичних цінностей Нової української школи, очікування приємного сприяє:

- а) збереженню здоров'я дитини;

б) *формуванню* в неї *життєвого оптимізму* як наявності позитивної перспективи.

Початок шкільного життя знаменується появою нового для дитини соціального середовища, нового статусу й відповідної соціальної ролі.

Отже, постає комплекс завдань, успішність розв'язання яких визначає не тільки успішність навчання, але й життя дитини в цілому:

- *адаптація до умов шкільного життя;*
- *опанування нової соціальної ролі;*
- адаптація *до* нових *мікросоціальних умов;*
- набуття соціальної ідентичності з класним колективом (Яценко & Кравченко, 2013).

На думку науковців, показником успішної адаптації до умов шкільного навчання, який, в свою чергу, виступає умовою прийняття нового статусу й ролі учня, є перше психічне новоутворення цього віку – внутрішня позиція школяра як сформоване стійке загальне позитивне ставлення дитини до школи (Ткаченко, 2015).

З урахуванням особливостей емоційної сфери дитини цього віку, пріоритету емоційно-чуттєвої складової свідомості й викладених вище характеристик ранкових зустрічей можна стверджувати, що саме ця техніка надає найбільше можливостей дитині пережити безліч позитивних емоцій і переживань, отримати насолоду.

Приналежність до групи у молодшому шкільному віці усвідомлюється через безпосередні відчуття такої приналежності. Ранкові зустрічі забезпечують такі відчуття по-перше, через об'єднання саме в коло, а по-друге, через комплекс різноманітних форм комунікації (тактильних, візуальних, аудіальних, вербальних).

Повторюваність системи контактів у сполученні з поглибленням розуміння себе й інших (саме завдяки цій повторюваності!) як суб'єктів комунікації, сам характер спілкування як спільної діяльності сприяє формуванню адекватних міжособистісних стосунків

Усе викладене вище дозволяє виділити такі функції як: *адаптація до шкільного життя*, *забезпечення позитивного сприйняття нового соціального статусу* – учня/школяра, на основі чого успішно здійснюється опанування всіма складовими відповідної ролі; *набуття соціальної ідентичності* як переживання й усвідомлення своєї приналежності до класного колективу; *соціально-психологічної адаптації* як організації мікросоціальної взаємодії, формування адекватних міжособистісних стосунків.

З приходом дитини до школи основною, провідною діяльністю стає навчання, успіхи якого залежать, у першу чергу, від ставлення самої дитини.

Психолого-педагогічною особливістю молодшого шкільного віку є те, що спочатку в дитини формується інтерес до самого процесу навчальної діяльності без усвідомлення її значення, на основі переживання почуття задоволення від своїх досягнень (Ткаченко, 2015).

На ранкових зустрічах таким досягненням є все, що може продемонструвати дитина: репрезентація власного досвіду, знань, отриманих не тільки в процесі навчання, результатів творчої діяльності (малюнків, фото, конструкцій з кубиків LEGO тощо), інформації про своє хобі, домашнього улюбленця тощо, повідомлення в кріслі автора, демонстрація розуміння почутої від когось інформації, висловлення власних міркувань, участь у логічних і рухливих іграх тощо).

Підкріплення почуття задоволення схваленням, заохоченням вчителя й інших дітей забезпечує *формування інтересу до змісту навчальної діяльності*.

Спілкування учнів цього віку має свої особливості:

1) у процесі спілкування домінують комунікативна та інтерактивна функції;

2) має місце дисбаланс між вербальною і невербальною комунікацією на користь останньої (Сідун, 2017).

Ранкові зустрічі ставлять дитину в ситуацію активного спілкування з одночасним спостереженням спілкування інших учасників, у тому числі учителя, який виступає еталоном ефективної взаємодії, що сприяє формуванню системи комунікативних умінь: слухати партнера, виробляти тактику спілкування, доцільно користуватися невербальними засобами спілкування та засобами мовленнєвого етикету.

Як показують спостереження, позитивна динаміка в розвитку власних комунікативних умінь добре усвідомлюється самою дитиною, що, в свою чергу, стимулює її активність в спілкуванні, мінімізує наявні внутрішні комунікативні бар'єри. Отже, ми можемо визначити таку функцію ранкових зустрічей як *розвиток системи комунікативних умінь*.

Доброзичлива, невимушена атмосфера спілкування в колі сприяє природній поведінці дітей, їх відкритості, конгруентності внутрішнього емоційного стану та його зовнішніх проявів. У сполученні з практикою ідентифікації свого стану за допомогою календарика настрою, обговорення емоційного стану учасників зустрічі та його причин це забезпечує *формування емоційного інтелекту дитини* – здатності розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію й бажання інших людей і свої власні, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей з метою вирішення практичних задач.

Інтенсивність, багатовекторність спілкування, його суб'єкт-суб'єктний характер, спостереження за поведінкою учасників під час репрезентації їхніх думок, ставлень, обмін соціальним досвідом, обговорення вчинків сприяє *формуванню соціального інтелекту* – здатності розуміти поведінку іншої людини, свою власну поведінку, а також здатність діяти відповідно до ситуації.

Особливе місце в системі контактів під час ранкової зустрічі, виходячи з сутнісних психолого-педагогічних характеристик молодших школярів, займають тактильні – генетично вихідна форма комунікації. Одночасно вони слугують для дитини цього віку найбільш затребуваним

і ефективним шляхом подолання життєвих труднощів (так звана стратегія «обіймаю, переживаю, гладжу») (Медведская, 2012).

Дотримання вимог до проведення ранкової зустрічі, викладених вище, забезпечує комплексну комфортність:

1) фізичну – відповідність між тілесними, соматичними потребами дитини та предметно-просторовими умовами середовища зустрічі;

2) психологічну – забезпечення в дитини відчуття задоволення, спокою, захищеності;

3) інтелектуальну – задоволеність дитини своєю розумовою діяльністю, її результатами, а також задоволення потреби в отриманні нової інформації.

Таким чином, ранкова зустріч виконує *здоров'язбержувальну* функцію.

Молодший шкільний вік – важливий сензитивний період у становленні особистісного розвитку учня. Цей процес здійснюється в єдності двох складових:

1) соціальної адаптації, основним змістом якої є засвоєння просоціальних, у першу чергу, гуманістичних цінностей;

2) автономізації (індивідуалізації), основним змістом якої є становлення суб'єктності дитини – усвідомлення й позитивне прийняття себе (Яценко & Кравченко, 2013).

У молодшому шкільному віці, з одного боку, свідомість досягає певного рівня розвитку для сприйняття гуманістичного аспекту людських взаємовідносин, а з іншого – розвивається необхідна сфера почуттів дитини – емоційне ставлення до оточуючих людей.

Саме почуття відіграють важливу роль у структурі ціннісного ставлення. Лише за умови наявності стійких позитивних переживань стає можливим формування активного ціннісного ставлення.

Крім того, у молодших школярів з'являються так звані нові «усуспільнені» переживання: комфортні відчуття в класному колективі формують відчуття власної значимості (Ковальчук, 2014).

Включення кожної дитини, її активна участь в обміні досвідом, обговоренні проблем, у прийнятті рішень в атмосфері довіри, взаємоповаги, взаємопідтримки, співпраці, заохочення й сприйняття кожним кожного як умови проведення ранкової зустрічі, які повторюються кожного навчального дня, сприймаються дитиною як атрибут життя класної групи й свого власного, забезпечують позитивні емоції й переживання щодо приналежності до даної групи, щодо цінностей, які в ній культивуються й підтримуються, щодо затвердження власного «Я». Все це дозволяє стверджувати, що ранкові зустрічі *сприяють особистісному розвитку дитини*.

Невимушеність поведінки дітей, їх цілісне включення в процес ранкової зустрічі дає можливість для педагогічного спостереження, більш глибокого пізнання індивідуальних особливостей кожної дитини, без чого неможливе дотримання провідного принципу НУШ – принципу

дитиноцентризму. Це дозволяє виділити таку функцію практики як *діагностувальна*.

Усі визначені нами функції ранкової зустрічі представляють собою систему – взаємодіють, взаємовпливають, взаємодоповнюють одна одну.

Реалізація цієї системи функцій забезпечується тільки за умови забезпечення комплексу психолого-педагогічних вимог до проведення ранкового кола, викладених вище.

Отже, ранкова зустріч розглядається нами як педагогічна технологія, яка:

1) відповідає психолого-педагогічним особливостям молодших школярів та особливостям їхнього соціального розвитку в сучасних соціокультурних умовах та в умовах нової соціальної ситуації – початку шкільного життя;

2) виконує комплекс функцій: формування життєвого оптимізму; здоров'язберезувальну; адаптації до шкільного життя; позитивного сприйняття нового соціального статусу/ролі; формування інтересу до змісту навчальної діяльності; набуття соціальної ідентичності з класним колективом; соціально-психологічної адаптації; розвитку системи комунікативних умінь; формування емоційного інтелекту; формування соціального інтелекту; діагностувальну.

Список використаної літератури

- 1. Марченко І. Г., Шевченко І. М.** Створення спільноти класу через застосування ігор під час організації та проведення ранкових зустрічей. *Початкове навчання та виховання*. 2019. № 16-18. С. 3–7.
- 2. Сідлецький А.** Ранкові зустрічі. *Початкова школа*. 2013. № 10. С. 33–36.
- 3. Нова українська школа** : poradnik dla vchytela / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
- 4. Ткаченко Л. В.** Психолого-педагогічні особливості учнів молодших класів у процесі навчальної діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 148–152.
- 5. Кутішенко В. П.** Психологічне здоров'я молодших школярів в контексті їх соціальної взаємодії з дорослими. *Психолого-педагогічне забезпечення особистісного розвитку майбутнього фахівця з вищою освітою* : зб. наук. праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 червня 2014 року, м. Кам'янець-Подільський). Кам'янець-Подільський, 2014. С. 168–175.
- 6. Яценко Л., Кравченко Т.** Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди»*. Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28 (2). С. 383–388.
- 7. Сідун М. М.** Особливості процесу спілкування молодших школярів у шкільному колективі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*: зб. наук. пр. Серія Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1 (40). С. 259–261.

- 8. Медведская Е. И.** Тактильный контакт и его роль во взаимодействии взрослого и ребенка. *Пачатковая школа*. 2012. №10. С. 62–64.
- 9. Ковальчук О. В.** Психолого-педагогічні особливості розвитку молодшого школяра як об'єкта формування гуманістичних цінностей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. 2014. Вип. 19. С. 97–103.

References

- 1. Marchenko, I. H., & Shevchenko I. M.** (2019). Stvorennia spilnoty klasu cherez zastosuvannia ihor pid chas orhanizatsii ta provedennia rankovykh zustrichei [Creating a class community through the use of games during the organization and conduct of morning meetings]. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia – Primary education and upbringing*, 16-18, 3-7 [in Ukrainian].
- 2. Sidletskyi, A.** (2013). Rankovi zustrichi [Morning meetings]. *Pochatkova shkola – Elementary School*, 10, 33-36 [in Ukrainian].
- 3. Bibik, N. M.** (Eds.). (2017). Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady» [in Ukrainian].
- 4. Tkachenko, L. V.** (2015). Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti uchniv molodshykh klasiv u protsesi navchalnoi diialnosti [Psychological and pedagogical features of junior students in the learning process]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky – Collection of scientific works of Kherson State University. Pedagogical sciences*, 67, 148-152 [in Ukrainian].
- 5. Kutishenko, V. P.** (2014). Psykholohichne zdorov'ia molodshykh shkolariv v konteksti yikh sotsialnoi vzaiedodii z doroslymy [Psychological health of junior schoolchildren in the context of their social interaction with adults]. *Psykholoho-pedahohichne zabezpechennia osobystisnoho rozvytku maibutnoho fakhivtsia z vyshchoiu osvitoiu – Psychological and pedagogical support of personal development of the future specialist with higher education*. (pp. 168-175). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian].
- 6. Yatsenko, L., & Kravchenko, T.**, (2013). Osoblyvosti sotsializatsii ditei molodshoho shkilnoho viku [Features of socialization of children of primary school age]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody»*. Serii: Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia – *Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution «Pereiaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after H. S. Skovoroda»*. Series: Pedagogy. Psychology. Philosophy, 28 (2), 383-388 [in Ukrainian].
- 7. Sidun, M. M.** (2017). Osoblyvosti protsesu spilkuvannia molodshykh shkolariv u shkilnomu kolektyvi [Features of the process of communication of junior students in the school team]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work*, 1 (40), 259-261 [in Ukrainian].
- 8. Medvedskaya, E. I.**

(2012). *Taktil'nyj kontakt i ego rol' vo vzaimodejstvii vzroslogo i rebenka* [Tactile contact and its role in the interaction of adult and child]. *Pachatkovaya shkola – Elementary school*, 10, 62-64 [in Russian].

9. Kovalchuk, O. V. (2014). *Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti rozvytku molodshoho shkoliara yak obiekta formuvannia humanistychnykh tsinnosti* [Psychological and pedagogical features of the development of junior schoolchildren as an object of formation of humanistic values]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 11: Sotsiologhiia. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika. Upravlinnia – Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 11: Sociology. Social work. Social pedagogy. Management*, 19, 97-103 [in Ukrainian].

Ларіонова Н. Б. Ранкові зустрічі: актуальність і функції в початковій школі

У статті на основі сутнісних характеристик практики «ранкова зустріч», психолого-педагогічних особливостей молодших школярів та особливостей їхнього соціального розвитку в сучасних соціокультурних умовах і в умовах нової соціальної ситуації – початку шкільного життя обґрунтовано актуальність ранкових зустрічей.

Авторкою також обґрунтовано систему функцій ранкової зустрічі: формування життєвого оптимізму; здоров'язбережувальну; адаптації до шкільного життя; позитивного сприйняття нового соціального статусу/ролі; формування інтересу до змісту навчальної діяльності; набуття соціальної ідентичності з класним колективом; соціально-психологічної адаптації; розвитку системи комунікативних умінь; формування емоційного інтелекту; формування соціального інтелекту; діагностувальну.

Ключові слова: ранкова зустріч, початкова школа, молодші школярі, функції.

Ларионова Н. Б. Утренние встречи: актуальность и функции в начальной школе

В статье на основе сущностных характеристик практики «утренняя встреча», психолого-педагогических особенностей младших школьников и особенностей их социального развития в современных социокультурных условиях и в условиях новой социальной ситуации – начала школьной жизни обоснована актуальность утренних встреч.

Автором также обоснована система функций утренней встречи: формирование жизненного оптимизма; здоровьесберегающую; адаптации к школьной жизни; положительного восприятия нового социального статуса/роли; формирование интереса к содержанию учебной деятельности; обретение социальной идентичности с классным коллективом; социально-психологической адаптации; развитию системы коммуникативных умений; формирование эмоционального интеллекта; формирование социального интеллекта; диагностическую.

Ключевые слова: утренняя встреча, начальная школа, младшие школьники, функции.

Larionova N. Morning Meetings: Relevance and Functions in Primary School

The article substantiates the relevance of morning meetings on the basis of the essential characteristics of the practice "morning meeting", the psychological and pedagogical characteristics of junior schoolchildren and the peculiarities of their social development in modern socio-cultural conditions and in a new social situation - the beginning of school life.

The author also substantiated the system of functions of the morning meeting: the formation of life optimism; health-preserving; adaptation to school life; positive perception of a new social status / role; the formation of interest in the content of educational activities; acquiring a social identity with a classy team; socio-psychological adaptation; development of a system of communication skills; the formation of emotional intelligence; the formation of social intelligence; diagnostic.

All the defined functions of the morning meeting are a system –interact, complement each other.

The implementation of this system of functions is provided only if a set of psychological and pedagogical requirements for the morning meeting.

Key words: morning meeting, elementary school, junior schoolchildren, functions.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378.147.091.3

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-182-192

Морозова Маргарита Вячеславівна,
викладач кафедри романо-германської філології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Україна.
margaritaveremeeva@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7478-2530>

ПОНЯТТЯ «ІНТЕРАКТИВНІСТЬ» КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У зв'язку із сучасними глобалізаційними процесами, що відбуваються в Україні, педагогічна освіта відіграє ключову роль. Організація освітнього процесу відбувається відповідно до Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», указів і розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України.

Метою освітнього процесу сьогодні є підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах, що стрімко змінюються, формування мислення як фактору становлення сучасної особистості майбутнього вчителя та впровадження демократичних цінностей у майбутніх учителів нового покоління. Інтеграція України у європейський та світовий освітній простір потребує перебудови теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів відповідно до міжнародних стандартів.

У сучасній освіті інтерактивне навчання є одним із провідних напрямків соціально-психологічного навчання. Відмінною рисою сучасного інтерактивного навчання є принципово нова роль викладача, яка змінюється від транслятора знань до консультанта, співучасника процесу. До того ж інтерактивне навчання значною мірою відповідає психологічним особливостям і педагогічним закономірностям навчання майбутніх учителів.

Дослідження поняття «інтерактивність» отримало наукове обґрунтування у роботах Л. Бесєдіна, Т. Бичківська, І. Богданова, Л. Варга, Т. Вахрушева, А. Гребенюк, Д. Губар, Ю. Пасмор, В. Петрина, О. Пометун, Дж. Равен, М. Радишевська, С. Сисоєва, Н. Склярєнко, А. Старєва, М. Фурс, А. Хуторської, В. Ягоднікова та ін. Проте проблема визначення генезису поняття «інтерактивність» є не достатньо освітленою та залишається предметом дискусій багатьох вчених.

Метою статті є здійснення теоретико-методологічного аналізу поглядів щодо трактування поняття «інтерактивність» крізь призму педагогічної освіти.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні завдання: 1) визначити генезис поняття «інтерактивність» у сучасних психолого-педагогічних та методологічних дослідженнях; 2) проаналізувати поняття «інтерактивність» в педагогіці, методиці викладання іноземних мов, програмуванні, системі телекомунікацій, мультимедіа, дизайні, культурології, літературі, соціології.

Для вирішення поставлених завдань використано низку методів дослідження: проблемно-хронічний метод (визначення ступеня дослідження проблеми); конкретно-науковий метод (опрацювання наукових, навчально-методичних та інших джерел); загально-науковий метод (дослідження наукових поглядів вчених щодо змістовного трактування поняття «інтерактивність»).

Аналізуючи наукові джерела, слід відзначити, що інтерактивність проходить крізь усю історію педагогічної освіти. У методиці викладання іноземних мов інтерактивні методи навчання почали поширюватися в 20-ті роки. Сучасна методика викладання іноземних мов все більше спрямована на застосування інтерактивного підходу до навчання мови як різновиду комунікативного підходу. Використання інтерактивного підходу у методиці викладання іноземних мов передбачає переорієнтацію взаємодії учнів з вчителем на активну взаємодію один з одним, в результаті чого активність учнів значно підвищується в навчальному процесі.

Як стверджує Т. Бичківська, інтерактивне навчання є формою діалогового навчання, тобто інтерактивність – це здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі бесіди, діалогу з чим-небудь або ким-небудь. На її думку, суть інтерактивного навчання полягає в тому, що процес викладання іноземних мов відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Тобто, це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Інтерактивне навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій із застосуванням іноземних мов, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Реалізація інтерактивності у методиці викладання іноземних мов ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці і взаємодії (Бичківська, 2017, с. 49).

У сьогоденні все більшої популярності набуває дистанційна форма навчання. При створенні та проектуванні дистанційних курсів поняття інтерактивності є однією з життєво важливих характеристик для систем дистанційного навчання. За допомогою сучасних комп'ютерних

технологій учасники можуть вступати в інтерактивний усний чи письмовий чи усний діалог з реальним партнером, крім того в режимі реального часу комп'ютерні телекомунікації дозволяють активний обмін повідомленням між користувачем Інтернету і інформаційною системою. Безперечними перевагами використання інтерактивних пристроїв і засобів під час комп'ютерного навчання є здатність ефективного управління навчальним процесом, можливість повертатися на початкові етапи, самостійне регулювання швидкістю вивчення і засвоєння навчального матеріалу, забезпечення неперервної взаємодії у вигляді діалогу між користувачем та комп'ютером, тощо.

С. Сисоєва висловила слушну думку, що інтерактивність у системах дистанційного навчання – це спеціально організована педагогічна взаємодія між тими, хто навчається, та навчальними ресурсами або між тими, хто навчається, поміж собою. Така педагогічна взаємодія в комп'ютерному розвивальному середовищі дає можливість роботи з навчальними матеріалами і можливість спілкування зі всіма учасниками навчального процесу на основі використання сучасних інформаційних технологій. Вона дозволяє зменшити відчуття ізоляції й анонімності, що виникають в процесі дистанційного навчання, які часто призводять до незадоволення, неякісного виконання завдань в режимі дистанційного навчання і, навіть, відмови від навчання за дистанційною формою.

Науковець підкреслює, що інтерактивність у системі дистанційного навчання повинна розглядатися з двох точок зору – технічної (визначається відбором засобів взаємодії між тим, хто навчається, та викладачем; тим, хто навчається, і товаришами по навчанню; тим, хто навчається, та навчальними ресурсами) і педагогічної (визначає метод оцінювання знань, а також можливості щодо педагогічного впливу системи дистанційного навчання). Таким чином, розробка інтерактивних засобів для дистанційного навчання дорослих забезпечує не тільки взаємодію з навчальними ресурсами, а й міжособистісну взаємодію (Сисоєва, 2011, с. 42–44).

З позиції соціології, інтерактивність – одна з ключових категорій соціологічного аналізу, що описує різноманіття соціальних взаємодій на різних рівнях: міжособистісному, груповому, інституціональному.

Інтерактивність як соціальна взаємодія структурується в декількох полях: обміну інформацією, об'єктами, почуттями; інтерпретацій; економіки вражень; типізації та стандартизації повідомлень (мови, позицій взаємодії).

Інтерактивність як характеристика соціальних комунікацій у сучасній соціології в більшій мірі використовується для опису взаємодії у світі телекомунікацій, де до явищ інтерактивності можна віднести комп'ютерні ігри, електронну пошту, он-лайн спілкування в Інтернеті, телефонну або Інтернет-участь глядачів у телепрограмах (інтерактивні

опитування, голосування), технології віртуальної реальності та ін. (Соціологія, 2003, с. 377).

Потужний розвиток цифрових технологій наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. зумовив появу поняття «інтерактивність» в програмуванні, інформатиці, системі телекомунікацій, мистецтві, дизайні тощо.

Найвищий рівень інтерактивності набуває все більшої актуальності в програмуванні. Будь-які комп'ютерні технології побудовані на взаємодії системи і людини. Інтерактивність є суттєвою частиною комп'ютерної механіки. Використання інтерактивних форм і методів підвищує інтерес до вивчення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та забезпечує його ефективно і успішно застосування в освітньому процесі.

Л. Варга зауважує, що в традиційному навчальному процесі, інтерактивність розглядають як взаємодію суб'єктів навчання завдяки їхньому безпосередньому контакту. У разі навчання із застосуванням ІКТ користувач активно взаємодіє з носієм інформації, виконує на свій розсуд її відбір, змінює темп засвоєння навчального матеріалу. На її думку науковця, інтерактивність доцільна в тому випадку, коли студент має свободу вибору навчальних дій. Володіючи змогою вільно опановувати знання, майбутні вчителі активно обстоюють особисті позиції в освітньому комунікативному просторі, що слугує своєрідним способом професійної самореалізації, сприяє ґрунтовному засвоєнню фахової інформації (Варга, 2017, с. 42–44).

Таким чином, поняття «інтерактивність» у програмуванні слід розглядати як процес комунікації і дії. Під час комунікації інтерактивність є здатністю спілкуватися, висловлювати свої точки зору, дізнаватися і ділитися думками один з одним в навчальному електронному середовищі, а у процесі застосування ІКТ інтерактивність – це здатність користувача активно впливати на зміст і тематику різних електронних інформаційних ресурсів.

Сьогодні інтерактивні рекламні дизайн-продукти запроваджуються не тільки у віртуальному просторі мережі Інтернет, а також в урбаністичному середовищі (зовнішній рекламі).

Н. Скляренко здійснила продуктивні розробки щодо змісту інтерактивності як принцип організації дизайн-системи. Вона вважає, що, при інтерактивності як принцип організації системи, мета досягається інформаційним обміном елементів цієї системи, – є загальним терміном для всіх сфер життєдіяльності людини. Інтерактивною є відкрита дизайн-система, організація якої базується на виявленні ступеня та особливостей взаємодії з іншою системою або людиною (користувачем). Термін «інтерактивність» знайшов широке застосування у віртуальному просторі: інтерактивність передбачає вільний двосторонній обмін інформацією (діалоговий режим). Тому в контексті використання

інформаційно-цифрових технологій можна говорити про цифрову інтерактивність.

На думку автора, поняття інтерактивності для дизайн-системи розглядається як синтез цифрового та соціального аспектів під час вільного двостороннього обміну інформацією чи речовиною. Інтерактивність в цьому сенсі виступає як принцип організації дизайн-систем. Інтерактивність як багаторівнева характеристика процесу комунікації структурується в дизайн-системах шляхом обміну (інформацією, об'єктами, відчуттями), що забезпечує життєздатність системи. Суть інтерактивності в тому, що дизайн-система стає живим гнучким організмом, що забезпечує тісну діалогову взаємодію в контексті формування сучасної художньо-проектної культури (Скляренко, 2014, с. 34).

З точки зору культурології, інтерактивність – неklasичний тип взаємодії реципієнта з артефактом, що ґрунтується на принципі зворотного зв'язку, режимі реального часу, чуттєвому поведінковому контакті з ілюзорною квазіреальністю. До того ж інтерактивне телебачення, гіперлітература, комп'ютерні ігри переорієнтують реципієнта з позиції інтерпретатора на роль співтворці, який реально впливає на становлення твору (Герчанівська, 2015, с. 77).

Явище інтерактивної літератури як частини сучасної масової культури є відносно новим культурним явищем в Україні. Поняття «інтерактивна література» як феномен української культури розуміють насамперед як гіпертекстову електронну літературу. Інтерактивність в українській культурі набула популярності завдяки поширенню таких електронних пристроїв як комп'ютер, ноутбук, ультрабук, нетбук, планшет, смартфон. На цих пристроях дуже зручно користуватися інтерактивною літературою, оскільки вона є не просто текстом або гіпертекстом, а пропонує інтерактивну взаємодію з читачем за допомогою використання різноманітних завдань для всіх вікових категорій, які були сформовані на традиціях сучасної екранної культури.

Як зазначає, А. Гребенюк, інтерактивність у літературі – відносно нове явище, порівняно з іншими знахідками в цій галузі культури. Інтерес до взаємодії «читач – твір» зріс, починаючи із середини минулого століття, з утвердженням постмодернізму, коли культура, історія, суспільство все частіше трактували як певний універсальний текст, що має різні смислові рівні.

З поняттям інтерактивність корелює поняття інтертекстуальність, а саме: властивість текстів, що виражається в наявності між ними зв'язків, завдяки яким цілі тексти або їх частини відсилають одні на одних, що в постмодерні часто означають поняттям гіпертекст. Міжтекстуальні посилання створюють своєрідну альтернативу, оскільки читач може або почати читання фрагмента, на який відбувається посилання, або розцінити посилання як інтегральну частину твору. Специфіка інтерактивної літератури полягає в тому, що читач (реципієнт) може

довільно змінювати форму і зміст літературного тексту, стаючи в такий спосіб його своєрідним співтворцем (Гребенюк, 2014, с. 55–56).

Отже, активне використання інтерактивності у літературі за останні роки демонструє наявність таких невід'ємних частин як гіпертекст та інтертекст в українському культурному медіапросторі.

У теперішній час однією із передових технологій культурного обміну і соціокультурних комунікацій виступає мультимедіа. Як новий засіб культурного обміну мультимедіа має своєрідну ознаку – інтерактивність. Мультимедійність являє собою найбільш ефективну реалізацію принципу наочності, а інтерактивність дозволяє реалізовувати активні методи та індивідуалізацію навчання.

В. Волинець слушно зазначила, що мультимедійні технології формують особливу соціокультурну і технологічну можливість для створення насиченого інформаційного поля, яке практично повсюдно оточує сучасну людину. В епоху електронних перетворень збільшується соціальна і культурна роль мультимедіа, адже люди отримують різні типи культурної інформації в якості нового ресурсу активації інтересів і рівня компетентності з допомогою найрізноманітніших засобів, у тому числі й електронних. Поява нового типу комунікацій – електронного – робить актуальним питання як його вивчення, так і регулювання культурних процесів в інтернет-просторі, збереження і передання культурної спадщини в електронному вигляді, що зумовлює потребу осмислення мультимедіа з позицій культурології. Дослідження мультимедіа дасть змогу розширити уявлення про мультимедіа на основі вивчення специфіки його базисних основ стосовно збереження та оновлення культури, а також трансляцію культурних цінностей.

Науковець підкреслює інтерактивність, яка є істотною особливістю мультимедійних ресурсів. На її думку, інтерактивність – це активна взаємодія ресурсу, програми, послуги і людини, їхній взаємовплив. Користувач може взяти той чи інший Інтернет-продукт і додати до нього свої матеріали, тим самим виступаючи його співавтором, співтворцем (Волинець, 2016, с. 99–101).

Таким чином, мультимедійний ресурс є відносно новим засобом культурного обміну та соціокультурних комунікацій в Україні. Сучасна мультимедіа характеризується інтерактивністю, що змінює культурні цінності. Інтерактивність є проявом взаємодії медіа в межах віртуального простору.

Результати порівняльного аналізу поняття «інтерактивність» в педагогіці, методиці викладання іноземних мов, програмуванні, системі телекомунікацій, мультимедіа, дизайні, культурології, літературі, а також в соціології, наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз поняття «інтерактивність»

Галузь знань	Поняття «інтерактивність»
Педагогіка	<p>Інтерактивність у стаціонарному навчанні – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання в навчальному кабінеті (клас, аудиторія тощо), за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність.</p> <p>Інтерактивність у системах дистанційного навчання – це спеціально організована педагогічна взаємодія між тими, хто навчається, та навчальними ресурсами або між тими, хто навчається, поміж собою за допомогою сучасних комп’ютерних технологій.</p>
Методика викладання іноземних мов	Інтерактивність – це здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп’ютером) або ким-небудь (людиною), тобто процес викладання іноземних мов відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів.
Соціологія	Інтерактивність – одна з ключових категорій соціологічного аналізу, що описує різноманіття соціальних взаємодій на таких рівнях як міжособистісному, груповому та інституціональному.
Програмування	Інтерактивність – це не тільки здатність людини активно впливати на зміст і тематичну спрямованість комп’ютерної програми або електронних ресурсів, а й змога спілкуватися, висловлювати свої думки й дізнаватися позиції партнера в комунікації.
Дизайн	Інтерактивність як принцип організації дизайн-систем є синтезом цифрового та соціального аспектів під час вільного двостороннього обміну інформацією чи речовиною. Інтерактивною є відкрита дизайн-система, організація якої базується на виявленні ступеня та особливостей взаємодії з іншою системою або користувачем.
Культурологія	Інтерактивність – неklasичний тип взаємодії реципієнта з артефактом, що ґрунтується на принципі зворотного зв’язку, режимі реального часу, чуттєвому поведінковому контакті з ілюзорною квазіреальністю.
Література	Поняття інтерактивної літератури розуміють як гіпертекстову електронну літературу. Інтерактивна література – не просто текст або гіпертекст, вона пропонує активну взаємодію з читачем, і цим прийнятна для найрізноманітніших завдань і вікових категорій, сформованих на традиціях «екранної» культури.
Мультимедіа	Інтерактивність, як істотна особливість мультимедійних ресурсів, – це активна взаємодія ресурсу, програми, послуги і людини, їхній взаємовплив.

Таким чином, сучасний період соціально-економічного розвитку України визначає необхідність значного підвищення якості підготовки майбутніх учителів. Це пов'язано з науково-технічним прогресом, наслідки якого проявляються практично у всіх сферах професійної і соціальної діяльності людини, в тому числі і в сфері освіти. Перехід на компетентнісний підхід при організації навчального процесу навчання передбачає широке використання в процесі навчання інтерактивних форм проведення занять.

Проведений аналіз різних підходів до трактування та розуміння поняття «інтерактивність» в педагогіці, методиці викладання іноземних мов, програмуванні, системі телекомунікацій, мультимедіа, дизайні, культурології, літературі, а також в соціології, дає можливість зробити висновок, що при використанні інтерактивних методів роль викладача різко змінюється, перестає бути центральною, він лише регулює процес і займається його загальною організацією, готує заздалегідь необхідні завдання і формулює питання або теми для обговорення в групах, дає консультації майбутнім учителям, контролює час і порядок виконання наміченого плану. Навчальний процес організований таким чином, що практично всі його учасники виявляються втягнутими в процес пізнання, вони мають можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і про що думають.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів цього важливого питання, тому до подальших напрямків дослідження вважаємо за доцільне віднести визначення сутності інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземних мов та виокремлення її структурних складових.

Список використаної літератури

- 1. Бичківська Т. М.** Використання інтерактивних методів навчання у процесі формування комунікативної компетенції учнів на уроках англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2017. Вип. 1. С. 48–52.
- 2. Сисоєва С. О.** Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
- 3. Социология :** енциклопедія / сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. Минск : Книжный Дом, 2003. 1312 с.
- 4. Варга Л. І.** Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Університет менеджменту і освіти. Київ, 2017. 298 с.
- 5. Скляренко Н. В.** Інтерактивність як принцип організації дизайн-системи (на прикладі об'єктів зовнішньої реклами). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв.* 2014. № 2. С. 33–37.
- 6. Герчанівська П. Е.** Культурологія : термінологічний словник. Київ : Національний Академія керівних кадрів культури і мистецтва, 2015. 439 с.
- 7. Гребенюк А.**

Інтерактивна література як новий феномен української культури. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки*. 2014. № 18. С. 55–59.

8. Волинець В. О. Мультимедіа: поняття, сутність та сфери застосування. *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. 2016. Вип. 1. С. 98–102.

References

- 1. Bychkivska, T. M.** (2017). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia u protsesi formuvannia komunikativnoi kompetentsii uchniv na urokakh anhliiskoi movy [The use of interactive teaching methods in the process of forming students' communicative competence in English lessons]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriya: Filolohichna – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Series: Philological, 1*, 48-52 [in Ukrainian].
- 2. Sysoieva, S. O.** (2011). Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh [Interactive technologies of adult learning]. Kyiv: VD «EKMO» [in Ukrainian].
- 3. Gricanov, A. A., Abushenko, V. L., Evel'kin, G. M., Sokolova, G. N., & Tereshchenko, O. V.** (Eds.). (2003). *Sociologiya: Ehnciklopediya [Sociology: Encyclopedia]*. Minsk: Knizhnyj Dom [in Russian].
- 4. Varha, L. I.** (2017). Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnykh uchyteliv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii [Formation of communicative culture of future teachers by means of interactive technologies]. *Candidate's thesis*. Kyiv: University of Educational Management [in Ukrainian].
- 5. Skliarenko, N. V.** (2014). Interaktyvnist yak pryntsyv orhanizatsii dyzain-systemy (na prykladi ob'iektiv zovnishnoi reklamy) [Interactivity as a principle of organization of a design system (on the example of objects of outdoor advertising)]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Design and Arts, 2*, 33-37 [in Ukrainian].
- 6. Herchanivska, P. E.** (2015). *Kulturolohiia: terminolohichnyi slovnyk [Culturology: terminological dictionary]*. Kyiv: Natsionalnyi Akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstva [in Ukrainian].
- 7. Hrebenuk, A.** (2014). Interaktyvna literatura yak novyi fenomen ukrainskoi kultury [Interactive literature as a new phenomenon of Ukrainian culture]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filosofski nauky – Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University. Philosophical sciences, 18*, 55-59 [in Ukrainian].
- 8. Volynets, V. O.** (2016). Multymedia: poniattia, sutnist ta sfery zastosuvannia [Multimedia: concept, essence and scope]. *Mizhnarodnyi visnyk: Kulturolohiia. Filolohiia. Muzykoznavstvo – International Bulletin: Culturology. Philology. Musicology, 1*, 98-102 [in Ukrainian].

Морозова М. В. Поняття «інтерактивність» крізь призму педагогічної освіти

У статті розглянуто генезис поняття «інтерактивність» у сучасних психолого-педагогічних та методологічних дослідженнях. Визначено, що інтерактивність проходить крізь усю історію педагогічної освіти. У роботі було проаналізовано поняття «інтерактивність» в педагогіці, методиці викладання іноземних мов, програмуванні, системі телекомунікацій, мультимедіа, дизайні, культурології, літературі, соціології. Метою освітнього процесу є підготовка майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах, що стрімко змінюються, формування мислення як фактору становлення сучасної особистості майбутнього вчителя та впровадження демократичних цінностей у майбутніх учителів нового покоління. Було зазначено, що компетентнісний підхід при організації освітнього процесу вимагає від викладача зміни процесу навчання: його структури, форм організації діяльності, принципів взаємодії суб'єктів. Встановлено, що в інтерактивному навчанні змінюється взаємодія викладача і майбутнього вчителя: активність викладача поступається місцем активності майбутніх учителів, а завданням викладача стає створення умов для їх ініціативи. Навчальний процес організований таким чином, що практично всі його учасники виявляються втягнутими в процес пізнання, вони мають можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і про що думають. З'ясовано, що особливістю інтерактивних методів є високий рівень взаємно спрямованої активності суб'єктів взаємодії, емоційне, духовне єднання учасників.

Ключові слова: інтерактивність, інтерактивне навчання, педагогічна освіта, компетентнісний підхід.

Морозова М. В. Поняття «інтерактивність» сквозь призму педагогического образования

В статье рассмотрен генезис понятия «интерактивность» в современных психолого-педагогических и методологических исследованиях. Определено, что интерактивность проходит через всю историю педагогического образования. В работе были проанализированы понятия «интерактивность» в педагогике, методике преподавания иностранных языков, программировании, системе телекоммуникаций, мультимедиа, дизайне, культурологии, литературе, социологии. Целью образовательного процесса является подготовка будущих учителей к профессиональной деятельности в условиях, которые стремительно меняются, формирование мышления как фактора становления современной личности будущего учителя и внедрение демократических ценностей у будущих учителей нового поколения. Было отмечено, что компетентностный подход при организации образовательного процесса требует от преподавателя изменения процесса обучения: его структуры, форм организации деятельности, принципов взаимодействия субъектов.

Установлено, що в інтерактивному обученні змінюється взаємодія вчителя і майбутнього вчителя: активність вчителя поступає місцем активності майбутніх учителів, а завданням вчителя стає створення умов для їх ініціативи. Навчальний процес організований таким чином, що практично всі його учасники беруть участь у процесі пізнання, вони мають можливість розуміти і рефлексувати по приводу того, що вони знають і про чому думають. Установлено, що особливістю інтерактивних методів є високий рівень взаємно направленої активності суб'єктів взаємодії, емоційне, духовне єднання учасників.

Ключові слова: інтерактивність, інтерактивне навчання, педагогічне виховання, компетентнісний підхід.

Morozova M. The Concept of «Interactivity» Through the Prism of Pedagogical Education

The article considers the genesis of the concept of «interactivity» in modern psychological, pedagogical and methodological research. It is determined that interactivity runs through the entire history of pedagogical education. The paper analyzes the concept of «interactivity» in pedagogy, methods of teaching foreign languages, programming, telecommunications, multimedia, design, cultural studies, literature, sociology. The purpose of the educational process is to prepare future teachers for professional activities in rapidly changing conditions, the formation of thinking as a factor in the formation of the modern personality of the future teacher and the introduction of democratic values in future teachers of the new generation. It is noted that the competence approach in the organization of the educational process requires the teacher to change the learning process: its structure, forms of organization of activities, the principles of interaction of subjects. It is established that in interactive learning the interaction of the teacher and the future teacher changes: the activity of the teacher gives way to the activity of future teachers, and the task of the teacher is to create conditions for their initiative. The learning process is organized in such a way that almost all its participants are involved in the process of cognition, they have an opportunity to understand and reflect on what they know and think. It is found that the peculiarity of interactive methods is the high level of mutually directed activity of the subjects of interaction, emotional, spiritual unity of the participants.

Key words: interactivity, interactive learning, pedagogical education, competence approach.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Шехавцова С. О.

УДК 378.091:796

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-193-201

Павлюк Олена Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент

кафедри олімпійського та професійного спорту

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

ep290477@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1779-0232>

**ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ
ДРУГОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
«017 ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»**

Науково-дослідна робота є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах вищої освіти. Вона передбачена низкою нормативно-правових документів й реалізується спеціально організованими заходами закладу освіти, та безпосередньо в ході вивчення загальних та професійних освітніх компонентів.

Особливе значення в науково-дослідній роботі здобувачів другого рівня вищої освіти належить процесу її організації. Останній в свою чергу передбачає проведення наукових досліджень та використання результатів науково-дослідної роботи в освітньому процесі. Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти щодо науково-дослідної діяльності сформульований у результатах навчання Стандартів вищої освіти України за спеціальностями. Однак процес організації науково-дослідницької роботи покладається безпосередньо на заклади вищої освіти.

Певний інтерес викликає процес організації науково-дослідної діяльності в закладах вищої освіти зі спеціальності «017 Фізична культура і спорт». Зацікавленість даною спеціальністю обґрунтовується її специфікою, науково-дослідна діяльність в більшості випадків якої передбачає наявність: обладнаних наукових лабораторій та дослідницьких центрів; спеціалізованого програмного забезпечення; відповідних інформаційно-аналітичних інструментів, приладів і устаткування та ін.

Дослідники приділяли увагу питанню наукового пошуку. Так, О. Шинкарук, О. Лисенко, О. Яковенко представили навчальну програму щодо основ науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту; В. Костюкевич, В. Воронова, О. Шинкарук, О. Борисова дослідили питання основ науково-дослідної роботи магістрантів та аспірантів у закладах вищої освіти спеціальності «017 Фізична культура і спорт», результати наукових розвідок подали в навчальному посібнику.

Разом із тим питання стосовно організації науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «017 Фізична культура і спорт» залишається малодослідженим та потребує уточнення.

Мета статті – охарактеризувати особливості організації науково-дослідної діяльності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «017 Фізична культура і спорт».

Науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти розглядається як багатоступенева система, що забезпечує відповідний рівень формування дослідницьких умінь та навичок на кожному з етапів фахової підготовки, а зміст роботи орієнтує на досягнення оптимальної результативності дослідницької діяльності; науково-дослідна робота визначається обов'язковою умовою успішної професійної діяльності здобувачів університету; урахування міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін соціально-педагогічного та психологічного циклу (Вержиковська О. М. & Гурський В. А. & Плахті М. П., 2015, с. 6).

Наукова діяльність в закладах вищої освіти регламентується нормативно-правовими документами, а саме: законом України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність»; указами Президента України; нормативно-правовими документами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України; Статутом та Концепцією наукової діяльності закладу освіти; наказами ректора; Стандартом вищої освіти України та ін.

Як приклад розглянемо особливості організації науково-дослідної діяльності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт». Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти щодо науково-дослідної діяльності за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» сформульований у результатах навчання Стандарту вищої освіти України й передбачає, що здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня повинен вміти: розробляти та реалізовувати наукові і прикладні проекти, спрямовані на розв'язання проблем інноваційного характеру у сфері фізичної культури і спорту, а також дотичні до неї міждисциплінарні проекти; планувати і виконувати наукові дослідження у сфері фізичної культури і спорту, висувати і перевіряти гіпотези, обирати методи та інструменти, обґрунтовувати висновки, презентувати результати (Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН № 516 від 11.05.2021 року, с. 8).

Погоджуємося з тим, що саме в такому контексті повинна бути побудована освітня діяльність в закладах вищої освіти щодо підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «017 Фізична культура і спорт». Доцільно будувати підготовку здобувачів вищої освіти досліджуваної галузі проектуючи саме такі

результати навчання, які передбачено вищезазначеним нормативно-правовим документом.

О. Шинкарук, О. Лисенко, О. Яковенко науково-дослідну роботу визначають як вищу форму освітньої діяльності здобувача освіти, що покликана підвищити якість підготовки і виховання спеціалістів з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу. Науковці переконані, що якісна організація саме цього виду діяльності є основною метою дисципліни «Основи науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту» (Шинкарук О. А. & Лисенко О. М. & Яковенко О. О., 2017, с. 3).

Стандартом вищої освіти України за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» визначено, що заклади вищої освіти повинні бути забезпечені відповідними інструментами та обладнанням для проведення як взагалі освітнього процесу з досліджуваної галузі, так і науково-дослідної роботи. В освітніх установах в доступі для освітньої діяльності повинні бути: «... сучасні прилади та устаткування для оцінки рухової активності, технічної підготовленості спортсменів, серцево-судинної, дихальної, м'язової та кісткової систем організму людини; інформаційно-аналітичні інструменти (мережеві системи пошуку та обробки інформації; бібліотечні ресурси та технології, зокрема електронні; мультимедійне обладнання; програми статистичної обробки та візуалізації даних); спеціалізоване програмне забезпечення; обладнання наукових лабораторій та дослідницьких центрів відповідне до спеціальності» (Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН № 516 від 11.05.2021 року, с. 6).

Дослідниками В. Костюкевич, О. Шинкарук, В. Воронова, О. Борисова в навчальному посібнику «Основи науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти за ступенями магістра та доктора філософії (спеціальність: «017 Фізична культура і спорт»)» представлені методи функціональної діагностики спортсменів, зокрема, описана методика визначення рівня функціональної підготовленості спортсменів спорту з використанням лабораторних і польових тестів; описані сучасні інструментальні методи дослідження у фізичному вихованні та спорті, на основі яких об'єктивно і точно визначаються показники ЧСС, динаміка навантаження, роботоздатність спортсменів, здійснюється психофізіологічне оцінювання, реєструються біомеханічні показники тощо (Костюкевич В. М. & Шинкарук О. А. & Воронова В. І., 2017).

Таким чином, в процесі дослідження встановлено, що неперевершена відповідальність щодо науково-дослідної діяльності в закладах вищої освіти покладається саме на освітню установу та безпосередньо на організацію і проведення освітніх компонентів явно вираженої фахової дослідницької спрямованості. Обґрунтовується це

тим, що, наприклад, предметом вивчення освітнього компоненту «Основи науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту» є система компетентностей проведення наукових досліджень.

Такі науковці як Ю. Долинний, О. Гончаренко, Л. Кравчук переконані, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців із фізичного виховання і спорту повинно відбуватися з акцентом на мотивації, інтересах і потребах майбутніх фахівців із фізичного виховання і спорту під час освітньої діяльності (Долинний Ю. О. & Гончаренко О. С. & Кравчук Л. С., 2020, с. 57). Л. Денисова наголошує на тім, що підготовка магістрів фізичної культури і спорту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій базується на активній діяльності суб'єктів освітнього процесу. Організація вищої освіти базується на студентоцентрованому навчанні майбутніх магістрів фізичної культури і спорту, в умовах якого взаємодія науково-педагогічних працівників і майбутніх магістрів має характер сприяння та співпраці із застосуванням Інтернету, мультимедійних і гіпермедійних можливостей, вебтехнологій, Smart-технологій та хмарних технологій та ін. (Денисова Л. В., 2020, с. 31).

Науковець О. Рогозіна розглядає науково-дослідну діяльність як компонент самоосвіти і самореалізації особистості й зазначає, що на наукових керівників дослідницьких робіт покладено значну відповідальність за вдосконалення загальних і спеціальних знань тих, кого навчають, розвиток творчої думки, оволодіння навичками наукового дослідження. В майбутньому від цього залежить, вважає дослідниця, хто буде займатися науково-дослідницькою діяльністю і надалі, і хто буде формувати наступні покоління наукової зміни (Рогозіна О. В., 2017, с. 53).

Отримання другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» та здобуття відповідних загальних та фахових компетентностей щодо науково-дослідної діяльності дозволить випускникам і в подальшому займатися проектною, тренувальною, організаційною, інноваційною, науково-педагогічною, сервісною, експертною, консультативною та науково-дослідною діяльністю у сфері фізичної культури і спорту, що передбачено нормативно-правовими документами (Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН № 516 від 11.05.2021 року, с. 6).

Таким чином, в процесі дослідження встановлено, що організація науково-дослідної роботи в закладах вищої освіти, та безпосередньо за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» в сучасних умовах забезпечується:

1) нормативно-правовими документами, та безпосередньо затвердженим і введеним в дію наказом Міністерства освіти і науки

України від 11.05.2021 р. № 516 Стандартом вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка;

2) створенням закладами вищої освіти відповідних матеріально-технічних науково-дослідних умов;

3) активною участю наукових керівників дослідницьких робіт та зацікавленістю дослідників.

Перспектив подальших наукових досліджень передбачають більш докладне висвітлення кожної окремо особливості організації науково-дослідної діяльності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «017 Фізична культура і спорт».

Список використаної літератури

1. Вержиховська О. М., Гурський В. А., Плахті М. П. Науково-дослідна діяльність в галузі освіти : навчально-методичний посібник. Вид. 2-е, доповнене і перероблене / за ред. П. Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський : Медобори ПП, 2015. С. 6. **2. Денисова Л. В.** Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх магістрів фізичної культури і спорту з використанням інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2020. 43 с. **3. Долинний Ю. О.,** Гончаренко О. С., Кравчук Л. С. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 73. Т. 1. С. 54–58. **4. Костюкевич В. М.,** Шинкарук О. А., Воронова В. І. Основи науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти за ступенями магістра та доктора філософії (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт) : навч. посібн. / за заг. ред. В. М. Костюкевича, О. А. Шинкарук. Київ : КНТ, 2017. 634 с. **5. Про** затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: Наказ МОН № 516 від 11.05.2021 року. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/82458/ (дата звернення: 09.09.2021). **6. Рогозіна О. В.** Науково-дослідницька діяльність як компонент самоосвіти і самореалізації особистості. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 3. Бердянськ : БДПУ, 2017. С. 48–53. **7. Шинкарук О. А.,** Лисенко О. М., Яковенко О. О. Основи науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту : навч. прогн. К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, Вид-во «Олімп. л-ра», 2017. 38 с.

References

1. Verzhikhovska, O. M., Hurskyi, V. A., Plakhti, M. P. (2015). Naukovo-doslidna diialnist v haluzi osvity [Research activities in the field of education]. Vyd 2-e, dopovn. i pererobl. Kamianets-Podilskyi: Medobory PP [in Ukrainian]. **2. Denisova, L. V.** (2020). Teoretychni i metodychni zasady

profesiinoy pidhotovky maibutnikh mahistriv fizychnoy kultury i sportu z vykorystanniam informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Theoretical and methodical principles of professional training of future masters of physical culture and sports with the use of information and communication technologies]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

3. Dolynny, Y. O., Goncharenko, O. S., & Kravchuk, L. S. (2020). Pedagogichni umovy formuvannya profesiinoy kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannya i sportu [Pedagogical conditions of formation of professional competence of future specialists in physical education and sports]. *Pedahohika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools*, 73, 1, 54-58 [in Ukrainian].

4. Kostyukevich, V. M., Shinkaruk, O. A., & Voronova, V. I. (2017). Osnovy naukovo-doslidnoi roboty zdobuvachiv vyshchoi osvity za stupeniamy mahistra ta doktora filosofii (spetsialnist: 017 Fizychna kultura i sport) [Fundamentals of research work of applicants for higher education at the level of master and doctor of philosophy (specialty: 017 Physical Culture and Sports)]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu «017 Fizychna kultura i sport» dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity: Nakaz MON № 516 vid 11.05.2021 roku [On approval of the standard of higher education in the specialty «017 Physical Culture and Sports» for the second (master's) level of higher education: Order of the Ministry of Education and Science № 516 dated 11.05.2021]. Retrieved from http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/82458/ (data zvernennia: 09.09.2021) [in Ukrainian].

6. Rogozina, O. V. (2017). Naukovo-doslidnytska diialnist yak komponent samoosvity i samorealizatsii osobystosti [Research as a component of self-education and self-realization of the individual]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu Serii: Pedahohichni nauky – Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 3, 48-53. Berdiansk: BDPU [in Ukrainian].

7. Shinkaruk, O. A., Lysenko, O. M., & Yakovenko, O. O. (2017). Osnovy naukovo-doslidnoi roboty u sferi fizychnoy kultury i sportu [Fundamentals of research work in the field of physical culture and sports]. K.: Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannya i sportu Ukrainy, Vyd-vo «Olimp. 1-ra» [in Ukrainian].

Павлюк О. М. Організація науково-дослідної роботи здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «017 Фізична культура і спорт»

У статті «Організація науково-дослідної роботи здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «017 Фізична культура і спорт» розкрито особливості організації науково-дослідної діяльності здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти досліджуваної галузі. Доведено, що науково-дослідна робота є невід'ємною складовою освітнього процесу в закладах вищої освіти й передбачена низкою

нормативно-правових документів й реалізується спеціально організованими заходами закладу освіти, та безпосередньо в ході вивчення загальних та професійних освітніх компонентів. Зазначено, що особливе значення в науково-дослідній роботі здобувачів другого рівня вищої освіти належить процесу її організації. Уточнено перелік нормативно-правових документів, якими регламентується наукова діяльність в закладах вищої освіти, а саме: законами України; указами Президента України; нормативно-правовими документами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України; Статутом та Концепцією наукової діяльності закладу освіти; наказами ректора; Стандартом вищої освіти України та ін. Встановлено, що неперевірена відповідальність щодо науково-дослідної діяльності в закладах вищої освіти покладається саме на освітню установу та безпосередньо на організацію і проведення освітніх компонентів явно вираженої фахової дослідницької спрямованості. Доведено, що організація науково-дослідної роботи в закладах вищої освіти, та безпосередньо за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» в сучасних умовах забезпечується: нормативно-правовими документами, та безпосередньо затвердженням і введенням в дію Стандартом вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти; створенням закладами вищої освіти відповідних матеріально-технічних науково-дослідних умов; активною участю наукових керівників дослідницьких робіт та зацікавленістю дослідників.

Ключові слова: науково-дослідна робота, організація, здобувачі вищої освіти, освітні компоненти.

Павлюк Е. М. Организация научно-исследовательской работы соискателей второго уровня высшего образования специальности «017 Физическая культура и спорт»

В статье «Организация научно-исследовательской работы соискателей второго уровня высшего образования специальности «017 Физическая культура и спорт» раскрыты особенности организации научно-исследовательской деятельности соискателей второго (магистерского) уровня высшего образования исследуемой области. Доказано, что научно-исследовательская работа является неотъемлемой составляющей образовательного процесса в учреждениях высшего образования и предусмотрена рядом нормативно-правовых документов и реализуется специально организованными мероприятиями учебного заведения, и непосредственно в ходе изучения общих и профессиональных образовательных компонентов. Отмечено, что особое значение в научно-исследовательской работе соискателей второго уровня высшего образования принадлежит процессу ее организации. Уточнен перечень нормативно-правовых документов, которыми регламентируется научная деятельность в учреждениях высшего образования, а именно: законами Украины; указами Президента Украины; нормативно-

правовими документами Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України; Уставом і Концепцією научної діяльності навчального закладу; наказами ректора; Стандартом вищої освіти України і др. Установлено, що непереборна відповідальність за науково-дослідницьку діяльність в установах вищої освіти покладається саме на освітнє заклад і безпосередньо на організацію і проведення освітніх компонентів явно вираженої професійної дослідницької спрямованості. Доведено, що організація науково-дослідницької роботи в установах вищої освіти, і безпосередньо по спеціальності «017 Фізична культура і спорт» в сучасних умовах забезпечується: нормативно-правовими документами, і безпосередньо затвердженим і введеним в дію Стандартом вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти; створенням вузами відповідних матеріально-технічних науково-дослідницьких умов; активним участю наукових керівників дослідницьких робіт і зацікавленістю дослідників.

Ключові слова: науково-дослідницька робота, організація, соискатели вищої освіти, освітні компоненти.

Pavliuk E. Organization of Research Work of Applicants for the Second Level of Higher Education in the Specialty «017 Physical Culture and Sports»

The article «Organization of research work of applicants of the second level of higher education in the specialty «017 Physical Culture and Sports» reveals the features of the organization of research activities of applicants of the second (master's) level of higher education in the field. It is proved that research work is an integral part of the educational process in higher education institutions and is provided by a number of legal documents and is implemented by specially organized activities of the educational institution, and directly in the study of general and professional educational components. It is noted that special importance in the research work of applicants for the second level of higher education belongs to the process of its organization. The list of normative-legal documents regulating scientific activity in institutions of higher education is specified, namely: laws of Ukraine; decrees of the President of Ukraine; normative and legal documents of the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine; Statute and Concept of scientific activity of educational institution; orders of the rector; The standard of higher education of Ukraine, etc. It is established that the unsurpassed responsibility for research activities in higher education institutions rests with the educational institution and directly on the organization and conduct of educational components of a clearly expressed professional research orientation. It is

proved that the organization of research work in higher education institutions, and directly in the specialty «017 Physical Culture and Sports» in modern conditions is provided by: legal documents, and directly approved and implemented by the Standard of higher education of the second (master's) level of higher education; creation of appropriate material and technical research conditions by higher education institutions; active participation of research supervisors and interest of researchers.

Key words: research work, organization, applicants for higher education, educational components.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378.091.3

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-202-208

Швирка Вікторія Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Старобільськ, Україна.

vshvyrka@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6954-4661>

ТЕХНОЛОГІЯ СТОРІТЕЛІНГУ В ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

В умовах сучасної соціокультурної ситуації, реформування вищої освіти та особливостей, зумовлених пандемією COVID-19, перед освітянами постає питання модернізації освітнього процесу, пошуку та інтеграції таких форм навчання, які були б ефективними в період адаптації до викликів сьогодення. Використання різноманітних передових технологій (змішане навчання, технології педагогічного дизайну, перевернутого класу, онлайн-оцінювання, мультимедіа та ін.) прискорили перебудову традиційного освітнього процесу й набули подальшого розвитку і вдосконалення.

Однією з таких інтерактивних технологій, яка відповідає викликам часу в частині подачі навчальної інформації, є Storytelling.

Аналіз наукової педагогічної літератури засвідчив актуальність такої проблеми, як використання сучасних технологій навчання, зокрема інтерактивних, серед яких важливе місце відведено сторітелінгу.

Досвід використання сторітелінгу в освіті накопичено як закордоном так і в Україні. Різними аспектами його використання займались Р. Бенмайер, Т. Б'юзен, П. Гарсія, Л. Горохова, К. Еган, О. Караманов, Л. Зданевич, М. Науменко, С. Паламар, П. Рікер, М. Россітер, Н. Скакун, Н. Чепелева та ін.

У педагогічній науці сторітелінг розглядається як комплекс інструментів, які доносять потрібну ідею за допомогою цілої оповіді (Бондаренко, 2019); педагогічна техніка, що ґрунтується на використанні історій із визначеною структурою та героями з метою вирішення педагогічних задач навчання, наставництва, розвитку та мотивації (Єрмолаєва, 2016); педагогічна техніка активізації пізнавальної сфери та навчальної мотивації, яка побудована на використанні захоплюючих історій з певною структурою, через які здійснюється вплив на мотиваційно-ціннісну сферу студента, результатом чого є формування певної дії (Краснова, 2019).

У своїй роботі Т. Черненко звернула увагу на широкі можливостях застосування сторітелінгу в закладах вищої освіти. Науковець розкрила

переваги сторітелінгу як засобу мотивації здобувачів вищої освіти (Черненко, 2019).

Т. Краснова наголошує, що «унікальність методу полягає в тому, що він дозволяє ініціювати такі переживання у суб'єкта, які спонукають до вчинків, дій, відповідним освітнім результатами навчальної програми» (Краснова, 2019).

У свою чергу С. Паламар звертає увагу на те, що «використання сторітелінгу в роботі педагога передбачає активізацію аудиторії, налаштування позитивної атмосфери, встановлення контакту між студентами та викладачем, а також впливає на лінію поведінки студента в конкретних ситуаціях, розширює словник мовленнєвими конструкціями відповідно до обставин, формує навички швидкого орієнтування та вирішення завдань в створених умовах. Це в свою чергу, впливає на збагачення особистого досвіду студентів у володінні прийомами та засобами мовлення, становлення індивідуальної позиції в спілкуванні та самопрезентації» (Паламар, 2019).

Проте, не можна сказати, що феномен сторітелінгу вивчений повністю. Серед дослідників немає єдиного погляду на цю технологію, сферу і принципи її застосування, правила і прийоми її практичної реалізації тощо. Безумовно, це ефективний інструмент, орієнтований на підвищення інтересу до навчального предмету, персоналізації навчання, врахування всіх типів індивідуального стилю навчальної діяльності, що забезпечує успішність навчання. Сторітелінг сприяє кращому засвоєнню матеріалу і підвищенню успішності здобувачів освіти; зростанню рівня «мультиmodalної» грамотності, яку пов'язують з такими видами діяльності як читання, візуальне сприйняття, розуміння, реагування, генерування цифрових і мультимедійних текстів.

Науковцями виділяються основні функції сторітелінгу у навчально-виховному процесі: пропагандистська; об'єднуюча; комунікативна; утилітарна; ціннісна; мотивувальна; об'єднувальна; когнітивна; діагностична; інформаційна.

Так як в останній час освітній процес в усьому світі перейшов в онлайн режим, актуальність сторітелінгу різко зросла. Багато викладачів активізували роботу в цьому напрямку, орієнтуючись на операціональність, системність, концептуальність, відтворюваність, керованість цієї технології. При розробці цієї технології пропонуємо педагогам звернути увагу на принципи застосування сторітелінгу, які сформульовані З. Удич а саме:

- емоційність – виклик в студентів активного емоційного відгуку на презентовану інформацію; формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до персонажів історій та нововведень в освітній галузі; створення атмосфери співпереживання, чесності, справедливості та відповідальності;
- активність – створення ситуації залучення студентів до сюжетної лінії історії, висловлення ними припущень, власних міркування,

ставлення, обговорення досвіду, проведення дискусії, презентації раніше опрацьованої актуальної інформації; спонукання до відповідальності за власне професійне становлення та ін.

- дуальність – співдія викладача та студентів, яка передбачає взаєморозуміння, взаємопідтримку, довіру, спільний інтерес, терпимість до помилок чи браку досвіду, протилежних думок; здатність викладача «бачити», інтерпретувати та враховувати реакцію студентів, наявність зворотного зв'язку;

- переконливість – викладач, у ролі оповідача, повинен бути переконливим та натхненним, презентована ним історія має мати всі ознаки правдивості;

- драматичність – акцентуація уваги в історії на ті умови та обставини, які є перепорою для персонажу у досягненні цілей, його саморозвитку та самореалізації; подання безвихідної ситуації, обговорення її несправедливості;

- детальність – використання необхідного обсягу деталей для підкреслення правдивості історії, передачі емоційності ситуації чи випадку;

- виразність – володіння викладачем ораторським мистецтвом; вдале використання міміки, жестів, рухів, інтонації;

- інформаційність – врахування різних способів сприйняття інформації студентами (візуальний, аудіальний, кінестетичний, дискретний);

- лаконічність та змістовність – доцільна тривалість історії; акцентуація на головному; обов'язковість підведення висновків та подальший розгляд перспектив; зв'язок із реальністю, з життєвим досвідом;

- доцільність – відповідність сюжету історії меті заняття;

- презентабельність – використання різних видів візуалізації (Удич, 2018).

Науковці виділяють два основних види педагогічного сторітелінгу: класичний та активний.

Класичний сторітелінг – це реальна або придумана історія, яка розповідається викладачем. Студенти тільки сприймають інформацію. Цей вид сторітелінгу використовується для донесення явного знання. Своєю ефективністю він показав при передачі конкретної навчальної інформації, а саме правил, теорій, законів тощо.

Активний сторітелінг передбачає залучення здобувачів вищої освіти до процесу створення і розповідання історій. Викладач задає канву історії, надає рекомендації. Студенти створюють історії, моделюють різні ситуації, шукають шляхи вирішення, разом з педагогом їх аналізують.

Часто викладачі об'єднують класичний і активний сторітелінг.

В практиці викладання у вищій дисципліні педагогічного циклу технологія сторітелінгу може активно використовуватись в рамках таких

освітніх компонентів як педагогіка, історія педагогіки, основи педагогічної майстерності. Наприклад, доречною ця технологія буде при обговоренні таких питань:

- особливості навчання та виховання покоління Z;
- кліпове мислення: позитивні та негативні наслідки у процесі навчання та виховання учнівської молоді;
- шкільний булінг;
- сучасні форми взаємодії із батьками учнів в контексті педагогіки партнерства;
- моделі виховання у Спарті та Афінах;
- гуманістичні засади формування педагогічних ідей епохи Відродження;
- гуманістична педагогіка К. Роджерса; подвижницьке життя педагога і філософа Г. Сковороди;
- педагогічна діяльність і літературно-педагогічна спадщина В. Сухомлинського;
- педагогічна культура сучасного вчителя; культура саморегуляції вчителя;
- культура та техніка мовлення вчителя;
- культура педагогічного спілкування; конфлікти в педагогічній діяльності та способи їх вирішення;
- педагогічна майстерність та її значення у професійній діяльності вчителя.

І це мала децима вибору можливих тем для створення сторітелінгу.

Важливим є той факт, що використання сторітелінгу в підготовці майбутніх фахівців значно полегшує формування як загальних (в тому числі Soft Skills), так і фахових компетентностей у здобувачів вищої освіти.

Таким чином, технологія сторітелінгу, хоч і повільно, але досить упевнено входить в арсенал технологій, які використовуються в ЗВО України. Її ефективність абсолютно очевидна при формуванні значної частини компетентностей, необхідних для якісної підготовки фахівців різних галузей знань.

Список використаної літератури

- 1. Бондаренко Н.** Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. 2019. №7 (174). С. 130–135.
- 2. Ермолаева Ж. Е.** Сторителлинг как педагогическая техника конструирования учебных задач в вузе. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2016. №6 (июнь). URL: <http://e-koncept.ru/2016/16132.htm>.
- 3. Краснова Т. И.** Перспективы использования метода сторителлинга в преподавании социально-гуманитарных дисциплин. *Высшая школа: проблемы и перспективы: сборник материалов XIV Междунар. науч.-метод. конф. (г. Минск,*

29 ноября 2019 г.). Минск : Акад. управления при Президенте Респ. Беларусь, 2019. С. 223–224. **4. Черненко Т.** Метод сторітелінг як засіб мотивації при вивченні дисципліни «основи інклюзивного навчання» у закладі вищої освіти. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму : матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 27-20 квітня 2019 р.)*. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 361–364. URL: http://posek.km.ua/images/stories/doc/Zbirnyk_konferentsii_2019/zbirnyk_tez_iii_conference_podilskyi_college.pdf#page=362. **5. Паламар С.** Сторітелінг у професійній підготовці майбутніх педагогів: сучасні інструменти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2019. Вип. 7. С. 48–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeeemu_2019_7_7. **6. Удич З. І.** Сторітелінг (storytelling) у підготовці майбутніх учителів інклюзивних класів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2018. Вип. 151 (1). С. 301–306. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151\(1\)_69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151(1)_69).

References

1. Bondarenko, N. (2019). Storytelling yak komunikatsiinyi trend i vsepredmetnyi metod navchannia [Storytelling as a communication trend and an all-subject teaching method]. *Molod i rynek – Youth and the market*, 7 (174), 130-135 [in Ukrainian]. **2. Ermolaeva, Zh. E.** (2016). Storitelling kak pedagogicheskaya tekhnika konstruirovaniya uchebnyh zadach v vuze [Storytelling as a pedagogical technique for constructing educational tasks in a university]. *Nauchno-metodicheskij elektronnyj zhurnal «Koncept» – Scientific-methodical electronic journal «Concept»*, 6. Retrieved from <http://e-koncept.ru/2016/16132.htm> [in Russian]. **3. Krasnova, T. I.** (2019). Perspektivy ispol'zovaniya metoda storitellinga v prepodavanii social'no-gumanitarnykh discipline [Prospects for using the storytelling method in teaching social and humanitarian disciplines]. *Vysshaya shkola: problemy i perspektivy – Higher school: problems and prospects*. (pp. 223-224). Minsk: Akad. upravleniya pri Prezidente Resp. Belarus' [in Russian]. **4. Chernenko, T.** (2019). Metod storitelinh yak zasib motyvatsii pry vyvchenni dystsypliny «osnovy inkliuzyvnoho navchannia» u zakladi vyshchoi osvity [The method of storytelling as a means of motivation in the study of the discipline «basics of inclusive education» in higher education]. *Innovatsii partnerskoi vzaiemodii osvity, ekonomiky ta sotsialnoho zakhystu v umovakh inkliuzii ta prahmatychnoi reabilitatsii sotsiumu – Innovations of partnership interaction of education, economy and social protection in the conditions of inclusion and pragmatic rehabilitation of society*. (pp. 361-364). Kamianets-Podilskyi [in Ukrainian]. **5. Palamar, S.** (2019). Storitelinh u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh pedahohiv: suchasni instrumenty [Storytelling in the professional training of future teachers: modern tools]. *Vidkryte osvritnie e-seredovishche suchasnoho universytetu – Open*

educational e-environment of a modern university, 7, 48-55. Retrieved from https://http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_7_7 [in Ukrainian].

6. Udych, Z. I. (2018). Storitellinh (storytelling) u pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv inkliuzyvnykh klasiv [Storytelling in the training of future teachers of inclusive classes]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University*, 151 (1), 301-306. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151\(1\)__69](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_151(1)__69) [in Ukrainian].

Швирка В. М. Технологія сторітелінгу в практиці викладання педагогічних дисциплін

Стаття присвячена особливостям сторітелінгу як ефективному інструменту організації навчального процесу у закладах вищої освіти. Розглянуто функції, принципи, типи сторітелінгу. Наголошено, що сторітелінг орієнтований на підвищення інтересу до навчального предмету, персоналізацію навчання, врахування всіх типів індивідуального стилю навчальної діяльності. Використання сторітелінгу сприяє кращому засвоєнню матеріалу і підвищенню успішності здобувачів освіти. В результаті використання цієї технології підвищується рівень «мультимодальної» грамотності, яку пов'язують з такими видами діяльності як читання, візуальне сприйняття, розуміння, реагування, генерування цифрових і мультимедійних текстів. Розглянуто можливості застосування сторітелінгу під час викладання в закладах вищої освіти дисциплін педагогічного циклу.

Ключові слова: сторітелінг, технологія, заклади вищої освіти, навчання.

Швырка В. Н. Технология сторителлинга в практике преподавания педагогических дисциплин

Статья посвящена особенностям сторителлинга как эффективному инструменту организации учебного процесса в учреждениях высшего образования. Рассмотрены функции, принципы, типы сторителлинга. Отмечено, что сторителлинг ориентирован на повышение интереса к учебному предмету, персонализацию обучения, учета всех типов индивидуального стиля учебной деятельности. Использование сторителлинга способствует лучшему усвоению материала и повышению успеваемости соискателей образования. В результате использования этой технологии повышается уровень «мультимодальной» грамотности, которую связывают с такими видами деятельности как чтение, визуальное восприятие, понимание, реагирования, генерирования цифровых и мультимедийных текстов. Рассмотрены возможности применения сторителлинга во время преподавания в учреждениях высшего образования дисциплин педагогического цикла.

Ключевые слова: сторителлинг, технология, учреждения высшего образования, обучение.

Shvyrka V. Storytelling Technology in the Practice of Teaching Pedagogical Disciplines

The article is devoted to the peculiarities of storytelling as an effective tool for organizing the educational process in higher educational institutions. Functions, principles, types of storytelling are considered. It is noted that storytelling is focused on increasing interest in the academic subject, personalizing learning, taking into account all types of individual style of learning activity. The use of storytelling contributes to a better assimilation of the material and an increase in the academic performance of applicants for education. As a result of the use of this technology, the level of "multimodal" literacy is increased, which is associated with such activities as reading, visual perception, understanding, response, generation of digital and multimedia texts. The possibilities of using storytelling during teaching in higher education institutions of the disciplines of the pedagogical cycle are considered.

Key words: storytelling, technology, institutions of higher education, training.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 796.011.3

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-209-219

Шинкарьова Олена Дмитрівна,

доктор філософії, старший викладач кафедри олімпійського і професійного спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

lenashin1962@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8034-1360>

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оптимальна рухова активність зміцнює здоров'я, підвищує розумову і фізичну працездатність. Тому заняття фізичними вправами і спортом повинні бути обов'язково включені в розпорядок дня студента. Поряд з обов'язковими навчальними заняттями велике значення мають самостійні заняття фізичною культурою студентської молоді.

Мета статті – аналіз процесу організації фізичного самовдосконалення здобувачів вищої освіти з метою підвищення їхньої рухової активності.

Досягненню мети дослідження сприяло використання комплексу відповідних методів: аналіз наукової літератури з метою встановлення стану розробленості досліджуваної проблеми, визначення наукового апарату дослідження; узагальнення, систематизація для теоретичного обґрунтування організації фізичного самовдосконалення здобувачів вищої освіти та підвищення їхньої рухової активності.

Фізичне виховання у сфері освіти зобов'язує забезпечувати розвиток фізичного й духовного здоров'я молоді, комплексний підхід до формування фізичних та розумових здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя та професійної діяльності на засадах особистісного підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різних засобів, форм фізкультурної освіти та масового спорту, безперервність цього процесу протягом усього життя. На жаль, нинішня система фізичного виховання у закладах вищої освіти України більше орієнтована на виконання завдань загальної фізичної підготовки та контрольних нормативів. Це не сприяє задоволенню потреб та інтересів поліпшення здоров'я і рекреаційного характеру молоді, формуванню системи мотивів до регулярних фізичних вправ (Otravenko & Shkola & Shynkarova et al., 2021, с. 148)

За останні роки в Україні зросла увага до популяризації здорового способу життя. Здоров'я, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, – це не лише відсутність хвороб та фізичних вад, а й стан

повного фізичного, духовного і соціального благополуччя (Школа & Осіпцов, 2017, с. 36).

Для формування гармонійно розвиненої людини, зазначає у дисертаційному дослідженні М. Редькіна (2020), повинні бути створені сприятливі умови у відповідності з її анатомо-фізіологічними та психічними особливостями. Важливою умовою нормального розвитку, а також однією з найважливіших форм життєдіяльності організму є рухова діяльність. Правильно організована рухова активність – найважливіший чинник формування здорового способу життя і зміцнення здоров'я людини незалежно від її віку. Крім того, вона служить ключовим інструментом організації дозвілля студентів, що багато в чому визначає їхню резистентність більшості соціально значущих несприятливих впливів навколишнього середовища. Проте, як свідчать отримані дані, з віком рівень рухової активності помітно знижується. Мабуть, це є наслідком недостатньої мотивації молоді до цього виду діяльності. Враховуючи найважливіше значення цього чинника для зміцнення здоров'я, в цьому напрямі потрібні нові педагогічні й соціолого-психологічні розробки, здатні підняти рівень інтересу до занять і тим самим сприяти збереженню здоров'я студентів. Від режиму рухової активності багато в чому залежить розвиток моторики, фізичних якостей, стан здоров'я, працездатність, успішність засвоєння матеріалу з різних предметів, настроїв та довголіття людини (Редькіна, 2020, с. 119).

Здоров'язбережувальну компетентність здобувачів вищої освіти розглядає О. Отравенко (2019) як багатофакторну якість особистості, що інтегрує знання, уміння, навички, досвід та особистісні якості, які є важливими чинниками для досягнення високих результатів у майбутній професійній діяльності; мотивів, ставлень та цінностей, що спрямовані на усвідомлення важливості здоров'я, здорового стилю життя для життєдіяльності особистості, створення здоров'язбережувального середовища та здоров'язберігаючої поведінки здобувачів в закладі вищої освіти (Отравенко, 2019, с. 100).

Розглянемо думки науковців стосовно поняття «рухова активність» (табл. 1).

Таблиця 1.

Визначення поняття «рухова активність»

Автор, рік	Визначення поняття
І. Бех, 2008	Специфічний вид діяльності, який полягає у системі рухових дій, що забезпечують взаємодію суб'єкта з навколишнім середовищем
Г. Грибан, 2004	Рухова активність складається із рухів, які є однією із необхідних умов життя. Вона підвищує працездатність, покращує здоров'я, забезпечує різносторонній гармонійний розвиток, функціонування серцево-судинної, дихальної, гормональної та інших систем організму, активізує нервово-м'язовий апарат і механізми передачі рефлексів з м'язів на внутрішні органи
А. Цьось, А. Шевчук,	Рухова активність визначається як загальна кількість м'язових

О. Касарда, 2016	рухів, які виконує людина протягом певного часу (години, доби, тижня, місяця, року). Реалізація необхідного рівня рухової активності – запорука нормального розвитку організму
Т. Круцевич, Г. Безверхня, 2010	Рівень рухової активності головним чином зумовлюється не віковою потребою в ній, а організацією фізичного виховання, залученням до організованих та самостійних занять в позанавчальний час
М. Горобей, О. Осадчий, 2017	Рухова активність – це видова потреба в русі, яка проявляється у виконанні визначеної кількості рухових актів

Доцільно звернути увагу на дослідження Г. Грибана (2014), який зауважує що збільшення рухової активності студентської молоді є одним із основних чинників здорового способу життя та засобів оздоровлення. Недостатність рухової активності у студентів призводить до зниження працездатності, швидкої стомлюваності, порушення сну, підвищення нервово-емоційного збудження, зниження ініціативності, концентрації уваги, швидкості перебігу розумових процесів та зниження інтелектуальної працездатності. Навчальні заняття з фізичного виховання у закладах вищої освіти є одним із ефективних засобів, які підвищують функціональні можливості організму, працездатність, розвивають фізичні якості, покращують самопочуття, сон, апетит, активізують розумові процеси тощо (Грибан, 2014, с. 98).

Н. Довгань (2020) зазначає, що формування фізичної культури особистості необхідно будувати на основі комплексного поєднання методологічних підходів та принципів, які визначають функціонування цього процесу. Особистісно-орієнтований підхід націлює на розвиток особистості, формування ціннісного ставлення до здоров'я, формування ціннісних орієнтацій. Діяльнісно-орієнтований підхід в організації процесу фізичного виховання за умов використання новітніх технологій освіти є основним механізмом організації процесу безперервної освіти та фізкультурно-спортивної діяльності, що базується на принципах самовдосконалення і самовиховання (Довгань, 2020, с. 41).

Система фізичного виховання повинна сприяти утвердженню здорового способу життя та виховувати здорову молодь. Такий підхід у повній мірі відповідає державній політиці у сфері фізичного виховання та спорту, яка передбачає переорієнтацію галузі на вирішення пріоритетної проблеми – зміцнення здоров'я населення засобами фізичного виховання та спорту, створення умов для задоволення потреб кожного громадянина в боротьбі за своє здоров'я, виховання соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя та профілактику захворювань. Це потребує кардинальних змін в існуючій системі фізичного виховання, яка приділяє ще недостатньо уваги оздоровленню дітей та молоді (Воловик, 2010, с. 8).

На думку багатьох дослідників (О. Афтімічук, 2008; Д. Бермудес, 2016; Ю. Беляк, 2014; Н. Воловик, 2010; В. Іваночко, 2018; О. Отравенко,

2019; О. Шинкарьова, 2019 та ін.) набирає велику популярність такий вид фізичної активності як фітнес.

Фітнес набув популярності у світі завдяки тому, що всі його програми скеровані на оздоровлення людини (А. Шамардін, 2005; Г. Краснова, 2005; Ю. Беляк, 2015 та ін.). У багатьох державах зменшення витрат на охорону здоров'я та вирішення демографічних проблем пов'язують із заняттями руховою активністю у системі масового спорту (Чеховська, 2017, с. 107).

Особливості фітнесу як ефективного засобу фізичної активності та здорового стилю життя людини у своїх працях розкрили науковці Н. Воловик (2010), О. Дубинська (2016), О. Завальнюк (2016), В. Зинченко (2011), Н. Довгань (2020), О. Отравенко (2016, 2017), О. Школа (2017), Е. Howley, В. Franks (2004) та ін.

Зокрема, фітнес танцювального характеру створює гарні передумови для активізації найбільш важливих фізіологічних систем організму – серцево-судинної і дихальної. У результаті регулярних занять зменшується підшкірний жировий прошарок, знижується вага і змінюється в позитивний бік співвідношення жирової і м'язової маси, достовірно збільшуються аеробні можливості організму і відбуваються позитивні зміни в серцево-судинній системі. Використання засобів фітнесу в зоні переважно помірної потужності (в середньому, не більше 70% від максимальної інтенсивності навантажень) вигідно відрізняється від традиційних засобів фізичної культури (Бермудес, 2016, с. 20).

З метою самовдосконалення та підвищення рухової активності здобувачів вищої освіти, науковці Т. Шепеленко, А. Буц, В. Шевченко (2011) зосередили увагу на різну цільову спрямованість самостійних занять. Автори виділяють наступні основні напрямки: гігієнічний, рекреативний, загально-підготовчий, спортивний, професійно-прикладний та лікувальний (рис. 1) (Шепеленко & Буц & Шевченко, 2011, с. 10-11).

Основною метою гігієнічного напрямку занять – оптимізувати стан організму, зменшити негативні наслідки навчального навантаження, підвищити рівень щоденної рухової активності молоді. Такі заняття включаються в повсякденний побут з використанням різних форм фізичної культури, не пов'язаних з великим навантаженням: ранкова гігієнічна гімнастика, фізкультурно-оздоровчі заходи у режимі дня та інші.

Рекреативний напрямок передбачає використання засобів фізичної культури в спрощеній формі після закінчення навчального дня, у вихідні дні, в період канікул тощо. Цей напрямок останнім часом набуває все більшої популярності, де фізичні вправи використовуються для активного відпочинку, отримання задоволення, розваг, спілкування.

Рис. 1. Цільова спрямованість самостійних занять.

Загально-підготовчий напрямок – це заняття фізичними вправами з метою розвитку фізичних якостей і формування рухових умінь і навичок. На відміну від рекреаційного напрямку, коли заняття проводяться з полегшеним навантаженням, при загально-підготовчому – слід займатися систематично, правильно підбирати вправи та дотримуватись методики їх застосування.

Метою спортивного напрямку є підвищення спортивної майстерності, досягнення високих спортивних результатів. Основна форма занять – спортивне тренування, що будується на властивих їй принципах.

Професійно-прикладний напрямок передбачає використання засобів фізичної культури для підготовки до професійної діяльності, виховання професійно важливих психофізичних якостей, формування необхідних рухових умінь і навичок, що сприяють успіху в професійній діяльності.

Лікувальний напрямок полягає у використанні засобів фізичної культури для відновлення здоров'я або певних функцій організму, знижених або втрачених в результаті захворювань або травм, а також для корекції статури (відхилення в поставі, плоскостопість, зайва маса тіла та ін.) (Шепеленко & Буц & Шевченко, 2011, с. 10–11).

Зазначимо, що в рамках кожного напрямку використовуються певні форми самостійних занять фізичними вправами. Основні з них – це ранкова гігієнічна гімнастика, вправи протягом навчального дня, тренувальні заняття різними видами фізичних вправ, фітнес-технологіями або видами спорту у вільний час.

Далі представимо деякі нетрадиційні види рухової активності, які можуть бути засобами фізичного самовдосконалення.

Боулінг (від англ. To bowl – котити) – спортивна гра в кулі, яка склалася від гри в кеглі. Мета гри – збити за допомогою меншої кількості куль кеглі, встановлені особливим чином в кінці безбортової доріжки.

Пейнтбол (англ. Paintball – куля з фарбою) – командна гра із застосуванням ручної пневматичної зброї (званого маркером), що стріляє капсулами з фарбою, які розбиваються при ударі об перешкоду та зафарбовують її. Для відпочинку пейнтбол в першу чергу рекомендований як командна гра, в процесі якої в організмі людини генерується в великих кількостях адреналін.

Більярд (фр. Billard, від фр. Bille – куля) – збірна назва кількох настільних ігор з різними правилами. Об'єднує їх пересування куль за допомогою кия з більярдного столу. Більярдна гра може бути рекомендована як одна з цілком доступних, що сприяють підтриманню у людини правильної постави і гарної фізичної форми.

Бейсджампінг (англ. BASE jumping) – екстремальний вид спорту, в якому використовується спеціальний парашут для стрибків з фіксованих об'єктів. Бейсджампінг – це, в дослівному перекладі з англійської, стрибки з будівель, електростанцій, мостів.

Кайтінг (kiting, power kiting) – це будь-який вид спорту, де використовується тягова сила спортивних кайтів – повітряних зміїв. Незважаючи на те, що конструкція обладнання для кайтинга і техніка управління спортивним кайтом в русі мають багато спільного з парапланерним спортом, вейкбордингом, серфінгом і віндсерфінгом, це абсолютно новий, унікальний та екстремальний спорт не схожий ні на що.

Паркур (фр. Parkour) – мистецтво раціонального подолання перешкод і стиль життя, заснований французом Давидом Беллем. Суттю паркуру є рух уперед і подолання будь-яких на шляху перешкод. Паркур – це вміння володіти своїм тілом, це фізична та координаційна готовність до будь-яких життєвих ситуацій (Шинкарьова, 2021, с. 69).

Оздоровчі фітнес-технології служать в системі вищої педагогічної освіти важливим інструментом становлення фізично розвиненої і психічно стійкої особистості, сприяє її вихованню, освіті, соціалізації, зауважує В. Жамардїй (2017). Науковець підкреслює, що інтерес студентів до фітнес-технологій обумовлений доступністю, ефективністю й емоційністю засобів, серед яких – фізичні вправи виборчої спрямованості з використанням інноваційних програм і методик, компоненти здорового способу життя, діагностика фізичного стану. Фітнес відноситься до предметної галузі фізичного виховання, оскільки формує спеціальні знання, розвиває рухові здібності, вміння, необхідні навички що визначають фізичну дієздатність і здоров'я людини на основі використання інноваційних підходів, засобів, методів, обладнання, інвентарю та умов проведення занять. Фітнес розглядається як кондиційне тренування, що забезпечує гармонійний розвиток фізичних якостей і рухових навичок, як соціальне явище, що зачіпає різні боки життєдіяльності людини (Жамардїй, 2017, с. 54).

Танцювальні напрямки фітнесу – це один з найефективніших способів корекції ваги, який допомагає спалювати калорії, зміцнювати м'язи, тонізувати тіло. Крім того, танці дають позитивний заряд емоцій, піднімають настрій, підвищують самооцінку і надають впевненості у власних силах. Займаючись цим видом активності, можна підтримувати тренувальну дисципліну і мотивацію.

У навчально-науковому інституті фізичного виховання і спорту Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» проблематика фізичного самовдосконалення здобувачів вищої освіти вирішується у процесі активного залучення студентів до самостійної та позааудиторної діяльності.

Наведемо приклади позааудиторної та самостійної роботи студентів: ведення сторінок та блогів у Instagram, YouTube, Facebook на теми спорту, фітнесу, дозвілля; отримання педагогічного досвіду, проводячи майстер-класи з фітнес-технологій у Кременському лицейі №4 Кременської районної ради Луганської області; проведення самостійних занять з фізичного тренування за програмою «Indoor-Outdoor» (вдома-на вулиці); літня анімація для дітлахів «Веселий дворик» (естафети, ігри, конкурси, загадки). Упродовж навчального року майбутні бакалаври фізичної культури і спорту брали активну участь у наступних спортивно-масових та дозвілєво-рекреаційних заходах: «Посвята у першокурсники»; «Козацькі розваги»; «Нумо, дівчата!»; «Міс і містер інституту»; «День здоров'я»; туристичні походи; танцювальні флешмоби; «Ігри «Клуб веселих та найкмітливіх»; відкрите обзорно-методичне заняття «Фітнес-технології»; спортивні змагання за видами спорту (баскетбол, волейбол, футзал, легка атлетика, шашки, шахи, дартс та ін.) (Шинкарьова, 2021, с. 161–162).

Щоб правильно оцінювати ефективність занять фітнесом студентам рекомендується вести щоденник самоконтролю, де ведеться регулярний облік показників свого здоров'я, фізичного розвитку, режиму тренувань, спортивних результатів та ін. Регулярний самоконтроль допомагає аналізувати вплив фізичних навантажень на організм, що сприяє виявленню ранніх ознак втоми, перенапруження і, відповідно, корекції тренувального процесу (Шинкарьова, 2021, с. 174).

Систематичне заповнення щоденника самоконтролю може також бути у самозвітах про діяльність протягом певного періоду. Звітуючи в своїх діях, здобувачі усвідомлюють, які якості їм необхідно сформуванати в першу чергу, від яких недоліків потрібно позбутися, які слід внести зміни в особистий план роботи над собою, над своїм здоров'ям.

Отже, рухова активність студентської молоді спрямовується на задоволення індивідуальних потреб для самореалізації, самовдосконалення або може бути способом досягнення визначених завдань (відновлення, зміцнення та збереження здоров'я, підвищення та оптимізація фізичної підготовленості, формування естетичної статури тощо). Правильно організована рухова активність – найважливіший чинник формування

здорового способу життя і зміцнення здоров'я молоді та слугує ключовим інструментом організації активного дозвілля студентів.

Перспективи подальших розвідок будуть спрямовані у площину методичної розробки та впровадження фітнес-технологій для організації аудиторних та позааудиторних занять здобувачів вищої освіти.

Список використаної літератури

- 1. Бермудес Д. В.** Теорія і методика викладання аеробіки: навчально-методичний комплекс : навчально-методичний посібник. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. 216 с. **2. Воловик Н. І.** Основи оздоровчого фітнесу : навчальний посібник. К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 240 с. **3. Грибан Г. П.** Формування здорового способу життя у студентів у навчальному процесі з фізичного виховання. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* Вип. 118. Том III. Чернігів, 2014. С. 97–101.
- 4. Довгань Н. Ю.** Фізичне виховання здобувачів вищої освіти засобами позааудиторної спортивно-масової роботи : монографія. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. 328 с. **5. Жамардий В. А.** Формирование культуры здоровья студентов средствами фитнеса в высших педагогических учебных заведениях. *Актуальные вопросы организации научно-методического обеспечения университетского образования : матер. Межд. научно-практ. интернет-конф. (г. Минск, 26-27 октября 2017 г.)* / Центр проблем развития образования ГУУиНМР. Минск : БГУ, 2017. С. 52–56. **6. Отравенко О. В.** Здоров'язбережувальна компетентність як складова якісної професійної підготовки здобувачів вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2019. №4. Ч. 1. С. 103–111. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4\(327\)-1-100-107](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4(327)-1-100-107).
- 7. Редькіна М. А.** Методика визначення індивідуальної рухової активності студентів у процесі фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук зі спец. 13.00.02. / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 197 с. **8. Чеховська Л.** Фітнес-індустрія: стан і перспективи розвитку у країнах світу. *Слобожанський науково-спортивний вісник.* Харків : ХДАФК, 2017. № 2 (58). С. 107–112. DOI: <https://doi.org/10.15391/sns.v.2017-2.019>.
- 9. Шинкарьова О. Д.** Формування готовності майбутніх бакалаврів фізичної культури і спорту до організації дозвіллево-рекреаційної діяльності : дис. ... доктора філософії у галузі знань 01 – освіта/педагогіка за спец. 015 – проф. освіта (за спец.) / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021. 320 с. **10. Школа О. М., Осіпцов А. В.** Сучасні фітнес-технології оздоровчо-рекреаційної спрямованості : навчальний посібник. Харків : Комунальний заклад «ХГПА» ХОР, 2017. 217 с. **11. Шепеленко Т. В., Буц А. М., Шевченко В. П.** Мета і завдання фізичного виховання. *Фізична культура і система фізичного виховання у вищих навчальних закладах.* Харків : УкрДАЗТ, 2011. 18 с.

12. Olena Otravenko, Olena Shkola, Olena Shynkarova, Valeriy Zhamardiy, Oleksandr Lyvatskyi, Dmytro Pelypas (2021). Leisure and recreational activities of student youth in the context of health-preservation. *Journal for Educators, Teachers and Trainers. JETT*. 2021. Vol. 12 (3). S. 146–154. ISSN: 1989-9572146. Retrieved from <https://jett.labosfor.com>. DOI: <https://doi.org/10.47750/jett.2021.12.03.014>.

References

- 1. Bermudes, D. V.** (2016). Teoriia i metodyka vykladannia aerobiky: navchalno-metodychnyi kompleks [Theory and methods of teaching aerobics: educational and methodological complex]. Sumy: FOP Tsoma S. P. [in Ukrainian].
- 2. Volovyk, N. I.** (2010). Osnovy ozdorovchoho fitnesu [Basics of health fitness]. K.: Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- 3. Hryban, H. P.** (2014). Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia u studentiv u navchalnomu protsesi z fizychnoho vykhovannia [Formation of a healthy lifestyle in students in the educational process of physical education]. *Visnyk Chernihivskoho nats. ped. un-tu. Seriia: Pedagogichni nauky. Fizychnye vykhovannia ta sport – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences. Physical education and sports, 118, III, 97-101* [in Ukrainian].
- 4. Dovhan, N. Yu.** (2020). Fizychnye vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity zasobamy pozaaudytornoj sportyvno-masovoi roboty [Physical education of higher education seekers by means of extracurricular sports and mass work]. Irpin: Universytet DFS Ukrainy [in Ukrainian].
- 5. Zhamardij, V. A.** (2017). Formirovanie kul'tury zdorov'ya studentov sredstvami fitnesa v vysshih pedagogicheskikh uchebnyh zavedeniyah [Formation of a culture of students' health by means of fitness in higher pedagogical educational institutions]. *Aktual'nye voprosy organizacii nauchno-metodicheskogo obespecheniya universitetskogo obrazovaniya – Current issues of organization of scientific and methodological support of university education.* (pp. 52-56). Minsk: BGU [in Russian].
- 6. Otravenko, O. V.** (2019). Zdoroviazberezhualna kompetentnist yak skladova yakisnoi profesiinoi pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity [Health competence as a component of quality professional training of higher education students]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University, 4, 1, 103-111.* DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4\(327\)-1-100-107](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-4(327)-1-100-107) [in Ukrainian].
- 7. Redkina, M. A.** (2020). Metodyka vyznachennia individualnoi rukhovoï aktyvnosti studentiv u protsesi fizychnoho vykhovannia [Methods for determining the individual motor activity of students in the process of physical education]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv [in Ukrainian].
- 8. Chekhovska, L.** (2017). Fitnes-industriia: stan i perspektyvy rozvytku u krainakh svitu [Fitness industry: state and prospects of development in the world]. *Slobozhanskyi nauково-sportyvnyi visnyk – Slobozhansky scientific and sports bulletin, 2 (58), 107-112.* DOI: <https://doi.org/10.15391/snsv.2017-2.019> [in Ukrainian].
- 9. Shynkarova, O. D.** (2021). Formuvannia hotovnosti

maibutnikh bakalavriv fizychnoi kultury i sportu do orhanizatsii dozvillievo-rekreatsiinoi diialnosti [Formation of readiness of future bachelors of physical culture and sports to the organization of leisure and recreational activity]. *Doctor's thesis*. Starobilsk [in Ukrainian]. **10. Shkola, O. M., & Osiptsov, A. V.** (2017). Suchasni fitnes-tekhnologii ozdorovcho-rekreatsiinoi spriamovanosti [Modern fitness technologies for health and recreation]. Kharkiv: Komunalnyi zaklad «KhHPA» KhOR [in Ukrainian]. **11. Shepelenko, T. V., Buts, A. M., & Shevchenko, V. P.** (2011). Meta i zavdannya fizychnoho vykhovannia [The purpose and objectives of physical education]. *Fizychna kultura i systema fizychnoho vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh – Physical culture and the system of physical education in higher educational institutions*. Kharkiv: UkrDAZT [in Ukrainian]. **12. Otravenko, O., Shkola, O., Shynkarova, O., Zhamardiy, V., Lyvatskyi, O., & Pelypas, D.** (2021). Leisure and recreational activities of student youth in the context of health-preservation. *Journal for Educators, Teachers and Trainers. JETT*, 12 (3), 146-154. ISSN: 1989-9572146. Retrieved from <https://jett.labosfor.com>. DOI: <https://doi.org/10.47750/jett.2021.12.03.014>.

Шинкарьова О. Д. Рухова активність як засіб фізичного самовдосконалення здобувачів вищої освіти

У статті проаналізовано процес організації фізичного самовдосконалення здобувачів вищої освіти з метою підвищення їхньої рухової активності; вивчено наукову літературу з метою встановлення стану розробленості досліджуваної проблеми.

Рухова активність студентської молоді спрямовується на задоволення індивідуальних потреб для самореалізації, самовдосконалення або може бути способом досягнення визначених завдань (відновлення, зміцнення та збереження здоров'я, підвищення та оптимізація фізичної підготовленості, формування естетичної статури тощо). Недостатність рухової активності у студентів призводить до зниження працездатності, швидкої стомлюваності, порушення сну, підвищення нервово-емоційного збудження, зниження ініціативності, концентрації уваги, швидкості перебігу розумових процесів та зниження інтелектуальної працездатності. Важливою умовою нормального розвитку, а також однією з найважливіших форм життєдіяльності організму є рухова діяльність. Правильно організована рухова активність – найважливіший чинник формування здорового способу життя і зміцнення здоров'я людини незалежно від її віку.

Ключові слова: самовдосконалення, фітнес-технології, здоровий спосіб життя, рухова активність.

Шинкарева Е. Д. Двигательная активность как средство физического самосовершенствования соискателей высшего образования

В статье проанализирован процесс организации физического самосовершенствования соискателей высшего образования с целью

повышения их двигательной активности, изучено научную литературу с целью установления состояния разработанности исследуемой проблемы.

Двигательная активность студенческой молодежи направлена на удовлетворение индивидуальных потребностей для самореализации, самосовершенствования или может быть способом достижения определенных задач (восстановление, укрепление и сохранение здоровья, повышение и оптимизация физической подготовленности, формирования эстетического телосложения и т.д.). Недостаточность двигательной активности у студентов приводит к снижению работоспособности, быстрой утомляемости, нарушению сна, повышению нервно-эмоционального возбуждения, снижению инициативности, концентрации внимания, скорости протекания мыслительных процессов и снижению интеллектуальной работоспособности. Важным условием нормального развития, а также одной из важнейших форм жизнедеятельности организма является двигательная деятельность. Правильно организованная двигательная активность – важнейший фактор формирования здорового образа жизни и укрепления здоровья человека независимо от его возраста.

Ключевые слова: самосовершенствование, фитнес-технологии, здоровый образ жизни, двигательная активность.

Shynkarova O. Motor Activity as a Means of Physical Self-Improvement of Higher Education Seekers

The article analyzes the process of organizing physical self-improvement of higher education seekers in order to increase their motor activity, the scientific literature was studied in order to establish the state of development of the researched problem.

Physical activity of student youth is aimed at meeting individual needs of self-realization, self-improvement or can be a way to achieve certain goals (restoration, strengthening and maintenance of health, increase and optimization of physical fitness, formation of an esthetic physique, etc.). Insufficient motor activity in students leads to reduced efficiency, fatigue, sleep disturbances, increased nervous and emotional arousal, decreased initiative, concentration, speed of mental processes and reduced intellectual performance. An important condition for normal development, as well as one of the most important forms of life of the organism is motor activity. Properly organized physical activity is the most important factor in forming a healthy lifestyle and strengthening a person's health, regardless of age.

Key words: self-improvement, fitness technology, a healthy way of life, motor activity.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.

УДК 159.9:378

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-220-228

Яцула Тетяна Володимирівна,

доктор педагогічних наук, професор кафедри професійної освіти
Херсонського державного аграрно-економічного університету,
м. Херсон, Україна.

gubchenko27ann@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4686-4122>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ВИКЛАДАЧЕМ ТА СТУДЕНТАМИ ЯК ОСНОВА ТВОРЧОЇ СПІВПРАЦІ

Система професійної освіти вимагає нових підходів до підготовки фахівця, серед яких провідним стає розвиток творчого потенціалу, вміння не тільки вирішувати проблеми, пов'язані з постійно ситуацією, що змінюється, а і самому прогнозувати зміни, що сприяють активному оновленню практики. Зазначений напрям пов'язаний з активним пошуком можливостей середовища вищих закладів освіти щодо підготовки таких фахівців. Ми вважаємо що створення суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентами є важливою умовою не тільки для творчої співпраці, а і для творчої самореалізації фахівця.

Питання суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин учасників освітнього процесу відображені у роботах К. Абульханової-Славської, І. Беха, А. Брушлинського, В. Слободчикова та ін.

І. Бех стверджує що реалізація особистості забезпечується суб'єкт-суб'єктними взаєминами значущості (референтності) (Бех, 2003, с.187).

Мета статті полягає у розгляді суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентами як основи творчої співпраці.

У дослідженні Н. Сарджвелладзе надається якісна характеристика суб'єкт-суб'єктних відносин як соціально-психологічного явища (Сарджвелладзе, 1998).

Основним когнітивним процесом при суб'єкт-суб'єктному підході до іншої людини є розуміння, що розгортається на основі іманентного джерела мотивації: воно немов би є термінальною і самодостатньою суб'єктивною цінністю. Провідною здатністю суб'єкта за цих умов є здатність бачити світ очима іншого. У свою чергу, розширення змісту можливого «Я», репрезентація реального «Я» у взаємозв'язку із широким колом можливих життєвих подій, що трапляються і допускаються – одна з когнітивних характеристик суб'єкт-суб'єктного типу міжособистісних стосунків (Сарджвелладзе, 1998).

Таким чином, творча співпраця, взаємодія, в основі якої знаходяться суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини, спрямована на більш глибоку рефлексію власного світу та його збагачення світом іншої людини, у нашому дослідженні, студента.

Емоційним компонентом суб'єкт-суб'єктного ставлення до іншої людини є емпатія, співчуття, співпереживання, емоційний резонанс, жаль і т.п. Н. Сарджвелладзе, зіставляючи якісні розходження суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних стосунків, звертає увагу на принципово важливу полярність мотивацій: «якщо мотиваційним джерелом суб'єкт-об'єктного ставлення є прагнення «мати» («володіти»), то при суб'єкт-суб'єктному ставленні до іншого ним якості виступає спонукання «бути» у своїх диференційованих смислових значеннях, таких, як «бути з іншим» і «бути для іншого» (Сарджвелладзе, 1998). Представлений автором аналіз дає змогу осмислити цінність особистісної взаємодії для викладача як його спроможність бути значущою особистістю в процесі розвитку майбутнього фахівця.

У такому контексті творча співпраця, взаємодія викладача зі студентами є ціннісно-смісло-орієнтованою діяльністю, що надає змогу знаходити не тільки сенс взаємодії, а і сенс власного життя.

Конативний компонент суб'єкт-суб'єктних стосунків Н. Сарджвелладзе визначає як поведінкову готовність до діалогічного спілкування, прислухання до «голосу» іншого, надання допомоги у випадку певних утруднень, альтруїстичне поводження.

Серед рівнів спілкування (фатичний, інформаційний, особистісний) важливим для подальшого нашого аналізу є особистісний рівень. Саме для такого рівня характерна така взаємодія, за якої суб'єкти здатні до найглибшого саморозкриття і збагнення сутності іншої людини, самих себе й навколишнього світу. Такий рівень взаємодії, у нашому розумінні творчої співпраці, виникає в особливих ситуаціях і за певних умов, коли в людини з'являється натхнення, осяяння і т.д. Особистісний рівень спілкування багато в чому визначається тотожністю ціннісних орієнтацій взаємодіючих суб'єктів і можливостями тих, хто спілкується, осягати сутність явищ навколишнього світу за допомогою осяяння (інсайту) в процесі взаємодії.

Саме на особистісному рівні спілкування можливий процес особистісного зростання суб'єктів спілкування.

«Спілкування є такою спільною діяльністю людей, учасники якого ставляться один до одного і до самих себе як до суб'єктів» (Каган, & Еткінд, 1988, с. 26). У таке розуміння спілкування (співпраця) дає змогу сприймати унікальність партнерів (студентів), переживати його цінності, потреби, проблеми.

Охарактеризований підхід дає нам змогу аналізувати творчу співпрацю викладача зі студентами взаємодію не тільки з позиції суб'єкт-суб'єктної взаємодії, але і з позиції «внутрішньої діалогічності свідомості» викладача під час взаємодії. Діалогічність свідомості

припускає емпатійне сприйняття особливостей, «глибинне» проникнення у світ людини.

Саме таке розуміння спілкування дає підставу вченим зробити висновок про його творчу природу. «Якщо спілкування – це не комунікація, не обмін інформацією, а результат взаємодії суб'єктів, що породжує їх спільність, нову цілісність – ми сукупного суб'єкта, то за самою своєю природою воно виявляється творчою діяльністю. Спілкування має творчий характер і на внутрішньоособистісному, і на між- і надособистісному рівнях» (Каган, & Еткінд, 1988, с. 27).

Таким чином, можна констатувати, що тільки особистісний рівень спілкування дає змогу взаємодіяти зі студентами, досягаючи змін у їх ціннісно-смысловій сфері свідомості. Особистісний рівень спілкування веде до осягнення глибин людського буття. У такому контексті Л. Петровська зазначає, що «розвинуте спілкування завжди містить у собі два тісно пов'язані боки – спілкування, засноване на суб'єкт-об'єктній схемі, ...партнерам, власне кажучи, приділяються ролі маніпулятора й об'єкта, яким маніпулюють, (це спілкування за типом наказів, указівок, розпоряджень різного роду і т.п.) і спілкування, засноване на суб'єкт-суб'єктній схемі» (Петровська, 1989, с. 14). Визначаючи суб'єкт-об'єктне спілкування як «поверхнєве», автор зводить компетентність у такому спілкуванні до знань і досвіду репродуктивного, стандартного характеру, а при суб'єкт-суб'єктному спілкуванні («глибинному») «...продуктивні аспекти й завдання складають нестандартний, неформальний, неалгоритмізований бік спілкування і характеризуються породженням нових мотивів, цілей, операцій і їхніх послідовностей, підключенням творчого потенціалу особистості» (Петровська, 1989).

Будучи самоцінним, внутрішньо мотивованим, суб'єкт-суб'єктна взаємодія несе в собі ті самопідкріплюючі механізми, які роблять можливим необмежений і творчий розвиток людських відносин.

В основі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентом знаходиться діалог. Учасники діалогу знаходяться в стані співмислення, кожний пропонує власний варіант рішення. За цих умов передбачається, що один варіант відповіді повинний бути збагачений за рахунок іншого. Відзначається взаємна зацікавленість у судженнях, співдружності осіб, відсутнє небажання слухати один одного і войовничо відстоювати свою позицію, незважаючи на ситуацію, що змінилася, і нову інформацію. Продуктивними є і моменти співроздумів: і паузи, і зміни плину діалогу, і миті відкриття нових змістів, і післядіалогова рефлексія. Отже, здатність викладача до діалогу зі студентом, його творчою індивідуальністю, духовним досвідом, світом цінностей відбиває ефективність його діяльності.

Діалог як процес взаємодії якісно різних позицій, виражених у слові, активізує особистісну активність його учасників, вимагає сформованості відповідних умінь. Взаємозв'язок діалогіки і творчості

відкриває викладачу поле пошуку діалогових технологій і вдосконалення своєї майстерності.

Ми вважаємо що діалог передбачає: інтерес до суб'єктності людини, бажання знати особливості світосприймання, цінності, установки і надає можливість на основі співпричетності світів викладача і студента інтеріоризувати свої цінності, погляди, позиції у світосприймання.

Діалог знаходиться в основі розвитку необхідних для гуманізації суспільства якостей особистості викладача – толерантності, відкритості, конгруентності, емпатії й ін.

Саме через діалог як інформативна й екзистенційна взаємодія між суб'єктами комунікації, відбувається розуміння. Він може тлумачитися або як вибір комунікантами спільного курсу взаємодії, що визначає обличчя «Я» й «Іншого», або як раціоналізований діалог, при якому акцентується інформативний зміст.

Якщо монолог будується на запереченні рівноцінності і рівноправності, то найважливішою характеристикою діалогу є рівноправність – взаємне ставлення один до одного тих, хто вступає в спілкування, як до суверенних, повноцінних «Я» зі своїми світами, своєю позицією в спів-бутті, які мають рівні права «стосовно істини» і щодо авторства власних учинків; це взаємна діалогічна позиція, яка стверджує самостійність, внутрішню свободу, незавершеність і невирішеність особистостей, які спілкуються. Тільки в діалозі особистість існує як особистість, і тільки в діалозі може бути досягнуто її адекватне розуміння (Братченко & Леонт'єв).

Основними атрибутами діалогу виступають свобода партнерів, їх взаємовизнана рівноправність і глибина особистісного контакту, що характеризується взаєморозумінням і емпатією (емоційним співпереживанням). Звідси випливають й інші його особливості (взаємна довіра, саморозкриття та ін.) Завдяки цим особливостям діалог забезпечує таку якість відносин, яка максимально відповідає сутнісним параметрам буття особистості й дозволяє кожному учаснику проявити себе у всій повноті (Братченко & Леонт'єв).

Розуміння людської особистості можливо тільки завдяки діалогу, який є не тільки шляхом пізнання особистості й вираженням її внутрішнього світу, її установок і ідей, але також умовою самого існування ідей в особистостях. «Ідея живе не в ізольованій індивідуальній свідомості людини, – залишаючись тільки в ній, вона народжується і вмирає. Ідея починає жити, тобто формуватися, розвиватися, знаходити й обновляти своє словесне вираження, породжувати нові ідеї, тільки вступаючи в істотні, діалогічні відносини з іншими чужими ідеями» (Бахтін, 1979, с. 146). Такий підхід дає основу для аналізу суб'єкт-суб'єктних відносин у педагогічній діяльності як взаємозбагачення особистісними змістами світосприймання викладачів і студентів і перехід останніх на рівень ціннісного розширення власного

досвіду життя. Звідси ми припускаємо, що зміст суб'єкт – суб'єктних взаємовідносин як основи творчої співпраці пов'язаний з усвідомленням глибинної ролі діалогу в процесі розвитку як особистості викладача, так і особистості студента.

Процес активної взаємозбагачувальної суб'єкт – суб'єктної взаємодії – це процес самотворення і самоздійснення. «Навчити розмірковувати про все, що є у світі, не потрапляючи в залежність від існуючих у науці, професійній практиці стереотипів, думок, що затвердилися, теоретичних побудов, що вкоренилися, технологічних, технічних рішень; не боятися робити помилки, ставити будь-які «дивні» запитання, не боятися підходити до нового, одержувати, обґрунтовуючи нові, на перший погляд абсурдні, що заперечують колишній когнітивний, емоційно-асоціативний, практико-технологічний досвід, висновки, рішення; не боятися робити ці ідеї, рішення, знахідки своїм особистісно значущим і суб'єктно-активним надбанням (Полозова, 2001, с. 205–206).

Діалогічне спілкування передбачає ціннісно-смыслову причетність учасників, співробітництво і співтворчість. На наш погляд, такий підхід продуктивний за умови занурення в ціннісно-смыслову сферу особистості. Діалог за таких умов розуміється як цінність творчого саморозвитку його учасників. У процесі такого діалогу відбувається самореалізація творчої «Я-концепції» як викладача, так і студента.

- Творчість у процесі діалогічної, суб'єкт – суб'єктної взаємодії виступає в декількох планах, а саме:

- Творчість виявляється під час пізнання викладачем студентів, у системі взаємодії з ними. При цьому творчість у пізнанні особистості іншої людини завжди представляє вирішення складного розумового завдання, спрямованого на виявлення, на розкриття внутрішніх зв'язків між справжніми мотивами вчинків. За таким підходом творчість виступає як уміння передбачати можливі дії і вчинки особистості, на основі окремих фактів поведінки робити логічно обґрунтовані висновки про якість людини.

- Творчість виявляється в організації безпосереднього впливу на особистість студента (система регуляції поведінки, реалізація процедури вербальних і невербальних форм взаємодії, цілісний репертуар впливу).

- Творчість у спілкуванні виявляється в керуванні власною поведінкою (саморегуляція в спілкуванні).

- Творчий характер має сам процес організації взаємин.

Таким чином, конкретизоване в педагогічній діяльності викладача суб'єкт-суб'єктна взаємодія виступає і як процес розв'язання викладачем безлічі комунікативних завдань, і як її результат, що дає підстави вважати суб'єкт-суб'єктну взаємодію професійно творчою категорією. У процесі спілкування зі студентами викладач здійснює психологічний і комунікативний пошук, пов'язаний з пізнанням індивідуальної своєрідності іншої особистості, та вибір відповідно до цієї своєрідності специфічного репертуару доцільних впливів.

Переорієнтація викладачів вищих навчальних закладів освіти зі стереотипів сприйняття педагогічної діяльності на суб'єкт суб'єкту викладача зі студентами потребує певних зусиль. Для суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентами характерно прийняття один одного як цінності, емоційний комфорт у спілкуванні, прагнення до творчої співпраці. При цьому для викладача важливим є вміння самопрезентувати себе. А це не тільки знання з предмету що викладається, педагогічна майстерність, а і відкритість щодо презентування світу своїх захоплень.

Список використаної літератури

- 1. Бахтин М. М.** Проблемы поэтики Достоевского. М. : Сов. Россия, 1979. 320 с.
- 2. Бех І. Д.** Виховання особистості : у 2 кн. Кн. I. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К. : Либідь, 2003. 280 с.
- 3. Братченко С.,** Леонтьев Д. Диалог. URL: <http://www.existradi.ru/index.phpview=article&catid=48%3a-11&id=220%3a2009>.
- 4. Каган М. С.,** Эткінд А. М. Общение как ценность и как творчество. *Вопросы психологии.* 1988. № 4. С. 25–33.
- 5. Петровская Л. А.** Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. М. : Изд-во МГУ, 1989. 216 с.
- 6. Полозова Т. А.** Акмеологическая направленность образования – предпосылка и условие становления нового общества. *Мир психологии.* 2001. № 2. С. 202–216.
- 7. Сарджвеладзе Н. И.** Личность и ее взаимодействие с социальной средой. Тбилиси : «Мецниба», 1989. 367 с.

References

- 1. Bahtin, M. M.** (1979). Problemyi poetiki Dostoevskogo [Problems of Dostoevsky's poetics]. M.: Sov. Rossiya [in Russian].
- 2. Beh, I. D.** (2003). Vihovannya osobistosti: u 2 kn. [Education of personality: in 2 books]. Book I: Personality-oriented approach: theoretical and technological principles. K.: Libid [in Ukrainian].
- 3. Bratchenko, S., & Leontev, D.** (2009). Dialog [Dialogue]. Retrieved from <http://www.existradi.ru/index.phpview=article&catid=48:-11&id=220:2009> [in Russian].
- 4. Kagan, M. S., & Etkind, A. M.** (1988). Obschenie kak tsennost i kak tvorchestvo [Communication as a value and as creativity]. *Voprosyi psihologii – Questions of psychology*, 4, 25-33 [in Russian].
- 5. Petrovskaya, L. A.** (1989). Kompetentnost v obschenii. Sotsialno-psihologicheskiiy trening [Competence in communication. Socio-psychological training]. M.: Izd-vo MGU [in Russian].
- 6. Polozova, T. A.** (2001). Akmeologicheskaya napravlennost obrazovaniya – predposyilka i uslovie stanovleniya novogo obschestva [Acmeological orientation of education is a prerequisite and condition for the formation of a new society]. *Mir psihologii – The world of psychology*, 2, 202-216 [in Russian].
- 7. Sardzhveladze, N. I.** (1989). Lichnost i ee vzaimodeystvie s sotsialnoy sredoy [Personality and its interaction with the social environment]. Tbilisi: «Metsnieba» [in Russian].

Яцула Т. В. Теоретичні засади створення суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентами як основа творчої співпраці

У статті розглядається сутність суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентами як основа творчої співпраці. Автором доведено що творча співпраця, взаємодія, в основі якої знаходяться суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини, спрямована на більш глибоку рефлексію власного світу та його збагачення світом іншої людини. Представлений автором аналіз дає змогу осмислити цінність суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин для викладача як його спроможність бути значущою особистістю в процесі розвитку майбутнього фахівця. У такому контексті творча співпраця, взаємовідносини викладача зі студентами є ціннісно-смісло-орієнтованою діяльністю, що надає змогу знаходити не тільки сенс взаємодії, а і сенс власного життя. Охарактеризований підхід дає змогу аналізувати творчу співпрацю викладача зі студентами як взаємодію не тільки з позиції суб'єкт-суб'єктної взаємодії, але і з позиції «внутрішньої діалогічності свідомості» викладача під час взаємодії. Діалогічність свідомості припускає емпатійне сприйняття особливостей студентів, «глибинне» проникнення у світ людини.

В основі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин між викладачем та студентом є діалог. Учасники діалогу знаходяться в стані співмислення. Діалог передбачає: інтерес до суб'єктності людини, бажання знати особливості світосприймання, цінності, установки і надає можливість на основі співпричетності світів викладача і студента інтеріоризувати свої цінності, погляди, позиції у світосприймання студента.

Діалог розуміється як цінність творчого саморозвитку його учасників. У процесі діалогу відбувається самореалізація творчої «Я-концепції» як викладача, так і студента.

Для викладача важливим є вміння самопрезентувати себе. А це не тільки знання з предмету що викладається, педагогічна майстерність, а і відкритість щодо презентування світу своїх захоплень.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктних взаємовідносини, діалог, творча співпраця, ціннісно-смісло-орієнтована діяльність.

Яцула Т. В. Теоретические основы создания субъект-субъектных взаимоотношений между преподавателем и студентами как основа творческого сотрудничества

В статье рассматривается сущность субъект-субъектных взаимоотношений. Автором доказано, что творческое сотрудничество, взаимодействие, в основе которых находятся субъект-субъектные взаимоотношения, направлено на более глубокую рефлексию собственного мира и его обогащение миром другого человека. Представленный автором анализ позволяет осмыслить ценность субъект-

субъектных взаимоотношений для преподавателя, его способность быть значимой личностью в процессе развития будущего специалиста.

В таком контексте творческое сотрудничество, взаимоотношения преподавателя со студентами являются ценностно-смысло-ориентированной деятельностью, которая дает возможность находить не только смысл взаимодействия, а и смысл собственной жизни.

Охарактеризованный подход дает возможность анализировать творческое сотрудничество преподавателя со студентами как взаимодействие не только с позиции субъект-субъектного взаимодействия, но и с позиции «внутренней диалогичности сознания» преподавателя при взаимодействии. Диалогичность сознания предполагает эмпатийное восприятие особенностей студента, «глубинное» проникновения в мир человека.

В основе субъект-субъектных взаимоотношений между преподавателем и студентом находится диалог, который предполагает: интерес к субъектности человека, желание знать особенности мировосприятия, ценности, установки и позволяет на основе сопричастности миров преподавателя и студента интериоризировать свои ценности, взгляды, позиции в мировосприятие студента.

Диалог понимается как ценность творческого саморазвития его участников.

В процессе такого диалога происходит самореализация творческой «Я-концепции» как преподавателя, так и студента.

Для преподавателя важно умение самопрезентовать себя. А это не только знания предмета, педагогическое мастерство, а и открытость в самопрезентации мира своих увлечений.

Ключевые слова: субъект-субъектные взаимоотношения, диалог, творческое сотрудничество, ценностно-смысло-ориентированная деятельность.

Yatsula T. Theoretical Principles of Creating a Subject-Subject Relationship Between Teacher and Students as a Basis for Creative Cooperation

The article considers the essence of subject – subject relationship.

The author proved that creative cooperation, interaction, in which is based on the subject-subject relationship, aimed at a deeper reflection of one's own world and its enrichment with the world of another person. The analysis presented by the author allows us to understand the value of subject-subject relationships for the teacher as his ability to be a significant person in the development of the future specialist.

In this context, creative cooperation, the teacher's relationship with students is a value-meaning-oriented activity that allows to find not only the meaning of interaction, but also the meaning of one's own life.

Not only from the standpoint of subject-subject interaction, but also from the standpoint of «internal dialogic consciousness» of the teacher during

the interaction Dialogic consciousness involves empathic perception of features, «deep» penetration into the human world.

At the heart of the subject-subject relationship between teacher and student is dialogue. The participants of the dialogue are in a state of understanding. Dialogue involves: interest in human subjectivity, the desire to know the peculiarities of worldview, values, and attitudes and provides an opportunity based on the involvement of the worlds of teacher and student to internalize their values, views, positions in the student's worldview.

Its participants. In the process of such a dialogue there is a self-realization of the creative «I-concept» of both the teacher and the student.

The ability to present oneself is important for a teacher. And this is not only knowledge of the subject taught, pedagogical skills, but also openness to present the world of their hobbies.

Key words: subject-subject relationship, dialogue, creative cooperation, value-meaning-oriented activity.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Слюсаренко Н. В.

Наукове видання

ВІСНИК
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(педагогічні науки)

№ 6 (344) жовтень 2021

Частина II

Відповідальні за випуск:
д. п. н., проф. **О. Л. Караман**
к. п. н., доц. **Я. І. Юрків**

Здано до склад. 24.08.2021 р. Підп. до друку 24.09.2021 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 26,62. Наклад 200 прим. Зам. № 183.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, 92703. т/ф: (06461) 2-16-02.
e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.